

Testvéreink

A SZENTEK

Második sorozat

PRUGG VERLAG

EISENSTADT 1982

TESTVÉREINK, A SZENTEK

MÁSODIK SOROZAT

PRUGG VERLAG

EISENSTADT 1982

A válogatás német eredetijének címe: Die Heiligen.
Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 1975.
Szerk. Peter Manns.
A magyar kiadásért felel: Óry Miklós.

Egyházi engedéllyel. – Druck: Eisenstädter Graphische GesmbH,
A-7000 Eisenstadt, Haydngasse 10.

KISÉRETÜL

A „Testvéreink, a szentek“ c. válogatás megjelenése óta (1976) többen fölvetették: jó lenne kiegészíteni azoknak a szenteknek rövid életrajzával, akik szerepelnek az egyházi év jelenlegi naptárában, de nem kaptak helyet könyvünkben. Mostani kiadványunk ennek a kívánságnak igyekszik eleget tenni.

Első kötetünk eredetijének szerkesztője, Peter Manns, szintén közzétett egy ilyen kiadványt. Így kézenfekvő volt, hogy ismét azt válasszuk vezérfonalul. A német nyelvterület saját szentjei helyébe föl-vettük a magyarországi egyházmegyék saját kalendáriumában szereplő többi szentet és boldogot (akik az első kötetben nem találhatóak). A két kötet együttes használatát a könyvünk végén lévő összesített mutató hivatott megkönnyíteni.

Mostani kötetünknek az összeállítás szempontjából folyó sajátos-sága az, hogy sokkal több „régiszent“ szerepel benne. Ezzel kapcsolatban kettőre kell felhívni a figyelmet. Egyik a történetiség szempontja. A szentek, éppúgy, mint bármelyikünk, nem a semmiben vagy a „tisztta természetfölöttiben“ lebegnek, hanem koruk gyermekei. Életükben nem egyszer találunk olyan elemeket, amelyek mai felfogásunktól idegenek, olyan elgondolásokat, amelyekkel nem tudunk egyetérteni. Hogy csak egy-két példát említsünk: a keresztes hadjáratokról vagy a szöges vezekldöv viseléséről ma egész másképpen gondolkodunk. Mégsem jelenti ez azt, hogy ne lenne mondanivalójuk a mának is. Itt is érvényes XXIII. János pápa bölcs elve: ne azt keressük, ami elválaszt, hanem azt, ami összeköt. És jó, ha közben csendes alázattal belátjuk: mai álláspontunk sem a mindenestül érvényes, teljes igazság. Ember azt el nem érheti. De gyönyörködhet abban, hogyan tükröződik Isten mindent magába foglaló, izzó fehérsége a szívárvány minden színére bontva a szentek spektrumában a kereszténység két ezredévén át. Különben amit itt maguknak a szenteknek történeti beilleszkedéséről mondtunk, az ugyanúgy áll a maguk korában való megítélésükre és szentté avatásuk szempontjaira is. Az egész Egyház és a hivatalos egyház állásfoglalása is alakul az idők folyamán.

A másik sajátos kérdés az ún. „legendás szenteké“ és általában a legendáé. A történeti szempont elötérbe kerülésével bizonyos kényelmetlen érzés uralkodott el az életrajzírókon és a híveken azokkal a szentekkel kapcsolatban, akikről alig tudunk többet, mint amit dúsan burjánzó képzeleti elemekkel megtoldott legendájuk tartott fenn. Sőt olykor – történeti dokumentumok híján – még létezésükről is csak onnét értesülünk.

Gondoljunk itt először talán arra, mennyi pontatlan és helytelen értesülés csúszik be napjainkban, a tájékoztató eszközök büszke virágkorában az egyes tudósításokba, amelyekből azután a „történelem“ lesz. – Egy lépéssel tovább haladva be kell látnunk: a történetkritikai

módszer, amit lényegében a 19. sz. pozitivistáitól örököltünk, csak egy a sok közül, és semmiképpen sem meríti ki a valóságot. Az ugyanis nemcsak „tényekből” áll, hanem annál magasabb és mélyebb elemekből is. A protestáns Walter Nigg, korunk nagy legendaelemzője és szentéletírója mondja: „A történetírás egy jegyzőkönyv felvételéhez hasonlít, amit az idők folyamán mindig sűrűbb porréteg főd el. A történelem lassú megkövesedési folyamat... Egészen más élet tölti el a legendát, amely, az örökkévalóság aranyalapjára följegyezve, az el nem múltot hordozza magában... Azon a meggyőződésen alapul, hogy a legendás alakok láthatatlanul élnek, nem halottak. A legendák a történelmi hagyomány legelevenebb formája, összekötik a múltat a mával. Egy magasabb létrendbe tartoznak, és az élet sokkal mélyebb értelmét tárják elének” (Die stille Kraft der Legende 14–15). A történelem, a teológia meg a legenda három különböző módszerrel közelíti meg az Isten teremtette embert. Míg az első kettő az értelem alapján áll, a harmadik a képek, a szimbólumok nyelvén beszél. Megkísérelhetjük kihámozni belőle a „történeti alapot” vagy a „teológiai jelentést”. Csak féltő: úgy járunk, mint ha kiszaggatjuk egy rózsa szirmait, hogy a bibéig jussunk. Jobb megvárni, míg magától kinyílik. Azaz: hagyjuk hatni magunkra a legendát, míg kibontakozik bennünk lényeges mondanivalója. Persze csak akkor, ha szívünket hasonló istenszeretet hatja át, mint amiből a legendaszerzők éltek.

Hozzá kell azonban tenni: maga a keresztény legenda is történeti fejlődésnek volt alávetve. Megtaláljuk már az Ó- és az Újszövetségben. Virágkorát élte a középkorban (maga a szó egyszerűen az óraimában előírt olvasmányt jelentette!). És eljutott hanyatló korszakába: úrrá lett benne a túltengő fantázia, az egészségtelen szenzációhajhászás, sőt megjelent a tények alakítása bizonyos célok érdekében. (Ki merné mondani, hogy mindez, csak más formában, nincs meg napjaink kereszténységében is?) Ilyenkor nyilvánvalóan élnünk kell józan minden-napi eszünkkel és kritikai érzékünkkel. A kereszténység – többek között – a helyes megkülönböztetés vallása.

Különbön Jézus maga mutatta meg nekünk a helyes magatartást a legendával szemben (Mt 17,10-13; vö. 11,14). A tanítványok Illés másodík eljövételéről kérdik. Az Úr nem veti el a legendát, nem is a szavakon lovagol, hanem minden eddigi elképzelést felülhaladó lelki értelmezést ad neki: Keresztelő János föllépésével köti össze. Nem szét-szedi, hanem beteljesíti a szimbólumot. Ezen a bibliai úton haladva jutunk el a legenda lélkéhez, mindnyájunk belső gazdagodására.

Hálás köszönetünk előzőkenységéért a német kiadónak, valamint azoknak a munkatársainknak, akik a fordításban és összeállításban segítettek, elsősorban Jálícs Kálmánnénak és P. Békési Istvánnak. Örömlénk, ha ez a kötet is jó szolgálatot tenne használóinak.

1982 Pünkösöd ünnepén.

KERESZTELŐ JÁNOS (jún. 24.)

„Jézus Krisztusnak az Isten Fiának evangéliuma kezdődik. Izajás próféta megírta: ‚Nézd, elküldöm követemet, hogy előkészítse utadat.‘ A pusztában kiáltónak szava: Készítsétek az Úr útját, tegyétek egyenessé ösvényeit!‘ Így hirdette Keresztelő János a pusztában a bűnbánat keresztségét a bűnök bocsánatára“ (Mk 1,1-4). Így hangzik az evangéliumok egyértelmű tanúsága és az Apostolok Cselekedetei könyvének régi prédikációformulái. Jézus nyilvános fellépésének kiinduló pontja Keresztelő Jánosnak a Jordánnál hirdetett, bűnbánatra indító mozgalma volt. Az evangéliumok „történése“ erőteljesen fejezi ki ennek az eseménynek páratlan jelentőségét az üdvösség történetére egy hat tagú időmeghatározással (Lk 3,1k). János fellépésének ez a meghatározása – „Tiberius császár uralkodásának tizenötödik évében“ az okt. 27–szept. 28. közötti időre vonatkozik, és talán a Kr. u. 28/29. évre is – az evangéliumokban az egyetlen hely, ami közvetlenül évszámra utal.

Időszámításunk fordulópontján a zsidóságban nem volt hallatlan dolog a keresztelő mozgalmak és egyéniségek. Azonban csak egy ember kapta meg, már zsidó kortársaitól, nem pedig csak a keresztényektől a „Keresztelő“ jelzőt. Ezért János alakjának és keresztelésének egészen különleges, feltűnő háttérűnek kellett lennie.

János egyénisége egyáltalán nem emlékeztet az úgynevezett álmessiasok viselkedésére, akikről az újszövetségi hagyomány is beszél. Azok messiási prófétáknak adták ki magukat, és azt ígérték követőiknek, hogy meg fogják ismételni Izrael hajdani eszményi korának, azaz a mózesi időknek csodáit. Lk 1,80 szerint kétségtelen, hogy János is már fellépése előtt a pusztában élt, vagyis ott, ahová Izrael végső reményei már ősidők óta fűződtek. Akkoriban Qumran jámbor lakói is a júdeai sivatagban akartak bűnbánatban és imában eltöltött istenfélő étellel Isten végső megnyilatkozására előkészülni, távol a bűnös világiasság helyeitől és az őszertük elvilágiasodott templomtól is. Nem lehetetlen az sem, hogy János egy bizonyos ideig – talán mint jelölt – a qumrani közösségben tartózkodott. Persze még ebben az esetben is – hasonló bűnbánati buzgósága ellenére – később Qumranhoz viszonyítva igen egyénien alkotott magának fogalmat a végső dolgokról, az üdvösség idejére való, Isten akarta előkészületről, valamint nem utolsó sorban a vízkeresztségről. Az említett, magukat messiásnak hirdető egyénektől eltérőleg nem ígért megmentő csodákat, amelyek mint messiási szabadítót igazolták volna. A hagyomány sem kísérel meg, hogy csodálatos tetteiről tudósítson.

János evangéliuma Bethániát (1,28), majd a Szalim közelében fekvő Ainont (3,23) jelöli meg Keresztelő János működési területének. Amikor az izraeliták észrevették, hogy János a Jordán déli folyásánál elterülő

pusztában tartózkodik, csípőjén bőrvvel összefogott, teveszőrből készült ruhában, szűkös sivatagi élelemmel táplálkozva (Mk 1,6), kellett, hogy egykori legtüzesebb prófétájuk, Illés jusson eszükbe. Az az Illés, aki a 2Kir 1,8 szerint „szőrruhát viselt és derekán bőrv volt.” Az akkori zsidóság várározása szerint ugyanis Illésnek a vég előtt ismét el kellett jönnie, hogy mint Jahvé vagy éppen a Messiás előhírnöke a népet az üdvösség korára előkészítse. A régi zsidó jövendölések szellemében új Illés támadt, aki ugyanazzal a bátorsággal és nyíltsággal hirdette az egykori felhívást: „Tartsatok bűnbánatot! Egész lényetekkel térjete vissza Istenhez és eljövendő uralmához!” (vö. Mt 3,2) És ne csalja magát Izrael: az „Eljövendő” Isten népét nem politikai elnyomóitól fogja megszabadítani, nem ragyogó világbirodalomra megújítani. Ő az ítélet utolsó aratását fogja betakarítani: „Szórolapátja már a kezében van. Kitakarítja szérűjét, a búzát csűrűbe gyűjti, a pelyvát pedig olthatatlan tűzbe vetve elégeti” (Mt 3,12). Vagy mint János egy másik képpel hirdeti: aki nyomába fog lépni, hatalmasabb lesz nála, Szentlélekkel és tűzzel fog keresztelni, vagyis Isten népének igazi tagjait meg fogja menteni, akik pedig nem tartanak bűnbánatot, azokat meg fogja semmisíteni (Mt 3,11). Keresztelő János a nép minden tagját (Lk 3,10-14) kivétel nélkül bűnbánatra szólítja fel, még a vezetőket is beleértve (Lk 3,7-9). Úgy látszik, már a Keresztelő sem tartotta semmire a farizeusok és esszénusok válogatott csoportjának nagyképű hivalkodását, akik másokat megvetettek, magukat pedig különleges igazaknak tartották, arra hivatkozva, hogy ők értik meg a törvényt. Annál kevésbé merjen valaki vakmerően arra hivatkozni, hogy beleszületett Isten népébe, vagy pedig a nagy Ábrahám atyának mindent pótló érdemeire: „Viperák fajzata! Ki tanított benneteket arra, hogy fussatok a közelgő harag elől? Teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcsét! Ne gondoljátok, hogy arra hivatkozhattok: Ábrahám az atyánk! Mondom nektek: ezekből a kövekből is tud Isten Ábrahámnak fiaikat támasztani. A fejsze már a fák gyökerén van: Kivágnak és tűzre vetnek minden fát, amely nem terem jó gyümölcsöt” (Mt 3,7-10). Bűnbánatra való prófétai felhívásának jellegzetessége az utána jövő hatalmasabbnak és az ítéletnek szorongató közelsége. Azért legfőbb ideje, hogy az emberek ismerjék be töredelmesen bűneiket, majd pedig mint az utolsó előkészület látható jelét és az eljövendő üdvösség várományának pecsétjét vegyék fel „a megtérés kereszttségét” (Mk 1,4).

Ez a bűnbánati kereszttség is új volt Izrael országában és népének. Jóformán semmi köze sem volt a prozelitáknak csak későbbi időkből kimutatható felvételi szertartásához. Abban nem az izraeliták részeseültek, hanem a felvételre kész pogányok, hogy közismert rituális tisztátalanságuktól megszabaduljanak. Voltak ugyan kívülálló zsidó közösségek, amelyek ismételten végeztek keresztelést, az esszénusok pedig kultikus tisztasági igényük kielégítésére naponta fürödtek. Ezekről eltérően a bűnbánatot hirdető próféta saját maga keresztelte meg a

készséges izraelitákat a Jordán folyóban, és pedig csak egyszer és végérvényesen!

Erről a megtérést jelentő keresztségről természetesen tartományi fejedelme, Heródes Antipás negyedes fejedelem sem akart tudni, bár az atya által téli tartózkodóhelyül újra felépített Jerikóban a bűnbánatot hirdető prédikátorhoz térbelileg nagyon közel volt. De kiáltó szava elől nem menekülhetett. Sámuelhez, Náthánhoz vagy Illéshez hasonlóan a Keresztelő mint valóságos próféta felemelte szavát Isten parancsát megvető uralkodója ellen, aki mostohatestvérének feleségét, Heródiást ledér módon magáévá tette (Mk 6,18). Minthogy a bűncselekményt nyíltan nevezte, fogságba kerül. Josephus Flavius, a zsidó történetíró jegyzi meg, hogy ez a Holt-tengertől keletre fekvő Machairosz várában történt, ahol Heródesnek remek palotája volt. János igazi ellenfele, Heródiás már leste, hogyan tegye el láb alól a kellemetlen erkölcsbírót. Jól értett hozzá, hogy egy nagy ünnepség boros hangulatában leányának, Szaloménak szőlőtáncával a kéjszóró öreget csapdába ejtse, és egy szörnyűséges ajándékot kényszerítsen ki belőle: a fogva tartott János fejét (Mk 6,17-29).

János szokatlan, csaknem ijesztő külseje, a régi próféták szembe-tűnő követőjeként, nyers szigora, magával ragadó prédikálása, az időket megértő, előrelátó tekintete – és mindez a csodálatos emlékekben oly gazdag Jordán áramló vize mellett – nem véthette el hatását. Üzenete megrázó hatásának nem kevés nyomát találjuk az Újszövetségben. A megtérést visszautasító „jámbor“ farizeusok szemére vetették komor, aszketikus életformáját (Mt 11,18k). János evangéliuma szerint Jeruzsálem vezető körei még hivatalosan is kérdőre vonták, hogy ő-e a Másodtörvénykönyvben megígért próféta (18,15), olyan, mint Mózes, akit az idők végére várnak az üdvösség meghozójaként (Jn 1,25). Josephus tudósítása szerint Heródes Antipás még egy messiási mozgalomtól, egy felkeléstől is félt. Sokan voltak a népben, akiknek lelkiismerete eléggé éber és fogékony volt Keresztelő János bűnbánatra felszólító szavainak befogadására. Egymástól teljesen különböző emberek látták meg benne a prófétát; Mk 11,32 meg a párhuzamos helyek, valamint Mt 14,5 szerint ez volt a nép általános véleménye is. Minthogy János kivégzése után azonnal feltámadásának híre járt, s azt is beszélték, hogy a feltámadt Jánosnak csodatevő ereje nyilvánul meg Jézusban (Mk 6,14), kellett, hogy az emberek teljesen meg legyenek győződve a Keresztelő isteni küldetéséről.

Még jellemzőbb, sőt egyenesen végzetes volt János utólagos hatása saját tanítványaira. Nyílt kérdés marad, vajon Jézus csak János elfogatása után lépett-e fel újszerű üzenetével és gyűjtött-e tanítványokat, mint ahogy a szinoptikus hagyomány tartja (Mk 1,4k), vagy pedig már Jánossal egyidejűleg működött-e, és tanítványai még nagyobb eredménnyel hasonló jellegű keresztséget szolgáltattak-e ki (Jn 3,22kk; 4,1k). Az bizonyos, hogy János evangéliuma történeti hűséggel idézi

Keresztelő Jánost, amint erősítgeti, hogy neki csak az üdvösség eljövételét megelőző és azt előkészítő feladata van (Jn 4,27kk). Tanítványai – legalábbis egy részük – azonban azt hitték, hogy mesterükhöz még halála után is hűségesnek kell maradniuk. Ők nem Jézusban, hanem Jánosban látták meg Istennek végső küldöttjét; idővel szektaszerű közösséggé alakultak, és a Krisztusban hívőkkel vetélkedtek. Ez az Újszövetségben ismételten visszatükröződik. Keresztelő János tanítványai Jn 3,26 szerint ismételten panaszkodnak mesterüknek Jézus nagyobb keresztelési sikerei miatt: „Mester, aki a Jordánon túl nálad volt, s akiről tanúságot tettél, az most szintén keresztel, s az emberek tódulnak hozzá.” Pál még Efezus környékén is találkozott Keresztelő János tanítványaival, akik még nem hallottak a Szentlélek keresztségéről (Csel 19,1-7).

Ezeknek a tanítványoknak Keresztelő János iránti tisztelete valószínűleg időközben egy nagyszerű ajándékot is nyújtott az Egyháznak. Amíg az egyéb újszövetségi hagyomány Keresztelő Jánost egészen közvetlenül vezeti be, vagyis nem ismeri megelőző életét és hivatásának történetét, addig Lukács gyermekségtörténete leírja születésének és névadásának csodálatos körülményeit. Életük alkonyát élő idős szülőknek – Zakariás zsidó papnak és feleségének, Erzsébetnek – volt a gyereke, akik egy a 6. századig visszamenőleg bizonyítható hagyomány szerint a Jeruzsálemtől 7 és fél km-nyire nyugatra fekvő En-Karim-ban laktak. Még nagyobb jelentősége van annak, amit még sohasem mondtak egy prófétáról sem, hogy már anyja méhében eltöltötte a Szentlélek. Így ő Jahvének a végső időkbeli prófétája, aki születése, beszédei és tettei által el fogja hozni Izrael népének az üdvösség eszkatológikus idejét (Lk 1,15-17). Amennyiben az újabb kutatásoknak igazuk van, Keresztelő János születésének története az ő tanítványi körére megy vissza, anélkül, hogy kialakulását és elmondását Jézus története bármi tekintetben befolyásolta volna. Csak utóbb kapcsolta össze az egyházi hagyomány Jézus fogantatásának és születésének mindent felülmúló csodálatos történetével, és így mint a prófétai előfutár születésének történetét alárendelte Jézusnak, a Messiásnak.

Hívei túlzó hitének – ami a hasonlíthatatlanul magasabbnak méltóságát félreismerte – köszönheti János azt is, hogy egyre inkább el kellett tűrnie, hogy az ősegyházban elhárítsák személyének túlértékelését. Krisztus hirdetői kényszerítve érezték magukat, még Jézus egyes szavainak visszaadásakor is, hogy a próféta előfutár-szerepét hangsúlyozzák. „A törvény és a próféták Jánosig tartottak. Azóta az Isten országának örömhíre terjed . . .” (Lk 16,16) Akármilyen nagy volt is a Keresztelő, „. . . de aki a mennyek országában a legkisebb, az nagyobb nála” (Mt 11,11). „Nem ő volt a világosság, csak tanúságot kellett tennie a világosságról” (Jn 1,8). „Nem a Messiás vagyok, hanem csak az előfutára” (Jn 3,28). Ezért a Jordánál a szerepeket jog szerint tulajdon-

képp föl kellett volna cserélni. Jánosnak kellett volna magát Jézussal – az utána jövő hatalmasabbal – megkereszteltetnie, és nem fordítva. Ezért mondatja az őskeresztény meggondolás magával Jánossal, amikor Jézus a Jordánhoz jött megkeresztelkedni: „Nekem van szükségem a te keresztségedre, s te jössz hozzám?” (Mt 3,14)

A Jordán mellett bűnbánatot hirdetőnek képét a későbbi Jánoszekta halála után elrajzolta és eltorzította. Ez azonban nem változtatja meg üdvösségtörténetileg egyedülálló jelentőségét. Nem kisebb személyiség, mint Jézus, ismételten tanúskodott isteni küldetése és prófétai nagysága mellett, nem utolsó sorban azért, hogy ő maga fölkereste a Jordánnál, és keresztségének felvétele által kiállt az „Eljövendő” prófétai meghirdetése és Isten népének előkészítése mellett (Mk 1,9párh). Hadd vallják be hallgatói maguk, mi készítette őket a Jordánhoz. Talán egy elpuhult, csélcsap ember, aki az emberek szája íze szerint beszél? „Mit mentetek ki látni a pusztában? Széltől hajladozó nádat? Vagy mit mentetek ki látni? Finom ruhába öltözött embert? Aki finom ruhában jár, királyi palotában lakik.” Ők maguk nagyon jól tudták, hogy prófétához mentek ki. „Igen, mondom nektek, prófétánál is nagyobbat . . . asszonyok szülőttei közt nem született nagyobb Keresztelő Jánosnál” (Mt 11,7-11). Miért? Mert ő az utolsó próféta, aki Jézusnak, a Messiásnak közvetlen útkészítője és előfutárja; ő a beköszöntő Istenország küszöbéhez vezet „A próféták és a törvény Jánosig mind ezt jövendőlték” (Mt 11,13) –, úgyhogy az ősegyház joggal látta meg benne a visszatérő Illést (Mt 7,10.14). Jézus annyira összekapcsolja saját isteni küldetését Keresztelő Jánoséval, hogy kijelenti a farizeusoknak és a nép vezetőinek, akik János bűnbánati keresztségét visszautasították: Jánossal és keresztségével szemben elfoglalt álláspontjuk az ő küldetésére vonatkozó döntést is magába foglalja (Mk 11,27-33; Lk 7,29k). De Jézus nemcsak isteni megbízatásában tudja magát egynek előfutárjával, hanem az elutasítás sorsában is: a bűnbánatot hirdető előfutárnak és az üdvösség meghozójának egymással ellenkező jellegzetes életstílusát megvetéssel és gyanúsítással egyaránt félreismerik: „Eljött János, nem eszik, nem iszik, s azt mondják rá, hogy ördöge van. Eljött az Emberfia, eszik is, iszik is, s azt mondják rá, lám a falánk, iszákos ember, a vámosok és bűnösök barátja” (Mt 11,18k).

Kétségtelen, hogy Jézus Jánost útját előkészítő előfutárának ismerete el. De vajon maga János is felismerte-e benne a megígért Megváltót, és tanúságot tett-e róla? Erre a kérdésre az igenlő felelet nem annyira természetes, mint első pillanatban látszik. Vegyük figyelembe, hogy Márk történelmi forrásában, valamint a régi beszédgyűjteményben a Keresztelő igehirdetése ugyan apokaliptikus színezettel egy eljövendő égi bíróról szól, de nem minden további nélkül arról, hogy Palesztinában nemsokára egy csodatevő hirdetője fog fellépni Isten felvirradó, még csak ígérkező uralmának. Ha maga János az akkor már működő

Jézus messiási mivoltát tanúsította volna, akkor érthetetlen lenne „mozgalmának további fennállása. Csak abból lehetne magyarázni, hogy János követői tudatosan ellene mondtak Jézus messiási mivoltának és az ő közösségének, ellentétben saját mesterük szavaival“ (G. Bornkamm). Viszont teljesen érthető, hogy a krisztusi kinyilatkoztatásra visszatekintő ősegyház hagyománya és hithirdetése arra törekedett – főképpen a János szektájával fellépő nézeteltérés során –, hogy a világ eljövendő bírójának prófétáját a már elérkezett Jézus messiási tanújaként állítsa be. Ez az igyekezet elsősorban János evangéliumában ismerhető fel. Amíg a legrégebb hagyomány szerint a Jordán mentén történt kinyilatkoztatás kizárólag Jézusnak szól (Mk 1,9-11), addig a negyedik evangélium mint Jézusnak, a János által meghirdetett és Szentlélekkel keresztelő Istenfiának kiváltságos kinyilatkoztatását állítja be (Jn 1,30-34). A Keresztelő itt a Jordánnál megjelenő Jézust a húsvéti kérügma anticipálásával teljes nyomatékosan mutatja be: „Nézzétek, az Isten báránya! Ő veszi el a világ bűneit“ (Jn 1,29). Tanítványainak János maga mutat rá Jézusra (Jn 1,35-51). Jézusnak és Keresztelő Jánosnak egymáshoz való viszonyát a kinyilatkoztatás történetében alig lehetett volna ennél hatásosabban és erőteljesebben bemutatni, – a Keresztelő mozgalmának is címezve.

Az ősi hagyomány önként adja meg a helyes látásmódot. János valóságos próféta volt, valamennyi közül az utolsó és a legnagyobb. Vajon ez nem elég a nagysághoz? A beszélők forrása szerint János a fogságból tanítványai útján megkérdezte Jézust, hogy ő-e „az Eljövendő“, aki az általa meghirdetett végső bíró lesz, vagy valaki más? Jézus Izajásnak az üdvösségtörténetre vonatkozó szavaival utalt a követeknek arra, amit nála látnak és tőle hallanak, Isten beköszöntő uralmának szóban és üdvözítő tettben megjelenő kinyilvánítására. És válasza az épp oly komolyan figyelmeztető, mint amennyire vigasztaló és biztató makarizmussal (= boldogságmondással; makarosz görögül: boldog) végződik: „Boldog, aki nem botránkozik rajtam“ (Mt 11,2-6). Egyetlen gyöngy sem esik ki János koronájából azzal, hogy amikor rabságában Jézus működéséről hallott, valódi kérdéssel fordult hozzá. Elég sokáig szükségesnek tartották ezt úgy magyarázni, hogy János csak látszólagos, pedagógiai kérdést akart feltenni, nem saját hitének megerősítésére, hanem tanítványainak Jézus messiási mivoltára vonatkozó kétségeit akarta végleg megszüntetni a találkozással. Az az állítás, hogy Keresztelő János ne tudta volna, hányadán áll Jézussal, sőt hogy elvesztette volna Isten országának üdvösségét, feltétlenül messze túllő a megindokolhatón az ellentétes oldalra. De a Keresztelő teljes joggal feltehetette az említett kérdést – amit a végső figyelmeztetés félreérthetetlenül igazol is –, hogy valami segítséget kapjon Jézus működésének megértésére, és így azt mint jövendölésének megvalósulását foghassa fel s hihesse el. Semmit sem von le nagyságából, hogy Jézushoz viszonyítva csak próféta volt, sőt éppen még tisztán nem látó

és szűkebb körű perspektívájával bizonyult valóságos prófétának. Mint-hogy János még teljesen az ószövetségi jövendölés alapján áll, nem különbözteti meg a Messiás első és második eljövételét, együtt látja a Lélek végső időkbeli kiömlését az ítélettel. Még nem tudta, hogy a Messiásnak először Isten kegyelmi óráját kell hirdetnie, a szenvedésbe és bűnbe süllyedt emberiség üdvözítőjeként kell magát kinyilatkoztatnia, mielőtt hatalmának teljében jelenik meg az ítéletre, és elérkezik a világ minden szerencsétlenségének és igazságtalanságának a vége.

Vajon Keresztelő Jánosnak éppen ebből a valódi, saját belső szükségéből keletkező kérdéséből is nem világlik-e ki felemelő történetének sokat mondó előképi jelentősége? Ez az egyetlen és végső mozzanat, amit az evangéliumok a haláláig hűséges próféta utolsó idejéből megemlítenek. A Messiás oly nagyra becsült próféta előfutárának is be kellett érnie azzal, hogy az, aki eljött: más, és megváltói tevékenysége másként kezdődik, mint ahogyan ő várta. Még a próféta előfutár részére is csak egyetlen végleges út van az egyéni üdvösségre: A názáreti Jézus által közvetített végső isteni kinyilatkoztatásba vetett hit.

A. Vögtle

JÓZSEF
(márc. 19.)

„Jákob nemzette Józsefet, Máriának férjét, aki a Krisztusnak nevezett Jézust szülte“ (Mt 1,16). Majdnem jegyzőkönyvi tárgyilagossággal hangzik a Máté evangéliumát bevezető genealógiának ez a befejező tagja. Mégis élénk adja a legfontosabbat, amit a hagyomány a Názáretből származó Józsefről mondani tud.

Vajon József apját Jákobnak hívták-e, mint ahogyan az említett Máté-féle nemzetségtáblában olvassuk, vagy pedig Élinek, mint ahogyan a Lukács-evangélium másképp felállított nemzetségfája említi?

Ha az ún. genealógiák rendeltetését nézzük a bibliai irodalomban, ennek a kérdésnek nincsen nagy jelentősége. Már a felületes összehasonlítás is igazolja, hogy a két említett nemzetségfa közül egyiknek sem fontos, hogy kimerítő származástáblázatot adjon. Mindkét lista egyértelműen arról tanúskodik, ami az apostoli hithirdetés szerint kezdet óta kétségtelen (Róm 1,3), hogy József „Dávid fia“ volt (Mt 1,20). Ereiben ősapjának, a nagy Dávidnak vére folyt, akinek nemzetségéből a Messiásnak származnia kellett.

A Dávidtól való leszármazás megtiszteltetését bizonyára sokan igényelhetnék. Akármennyire lesüllyedt jelentéktelenségbe és szegénységbe az egykor dicsőséges királyi nemzetség, mégis élhettek akkor még Izraelben Dávidnak említésre méltóbb leszármazottai, mint József, az ácsmester a jelentéktelen, sőt lebecsült galileai Názáretben. A nyu-

gati és a mai elgondolások erről a názáreti „ácsról“ elég helytelenek. Sem Józsefről (Mt 13,55), sem Jézusról (Mk 6,3) nem szabad hinnünk, hogy nagynevű mesterek voltak, akik valami nagyon jövedelmező mesterségből és üzemből éltek. Talán nem is véletlen, hogy Jézusnak egyetlen hasonlata sem tükrözi vissza az ács és az asztalos munkáját. A kovácsok és ezüstművesek annak idején köztisztelőben álló és régi hagyományon alapuló művészetétől eltérően az ácsmesterség keleten igen alárendelt és nem éppen megbecsült foglalkozás volt, s többnyire alig érte meg a fáradságot. Ezért József valószínűleg birkákat vagy teheneket is tartott, mint a helység többi lakói. „Nem az ácsnak a fia?“ (Mt 13,55) „Nem Jézus ez, Józsefnek a fia, akinek ismerjük apját és anyját?“ (Jn 6,42) – kérdezik később szülőfalujának, Názáretnek lakói. Jézus igen szerény, „közönséges“ származását már elegendő oknak tartották, hogy fintorgassák az orrukat, és József fiának – aminek a nyilvánosság Jézust természetesen tartotta – fellépését mint megbotránkoztató merészséget visszautasítsák (Mk 6,1-6; Mt 13,53-58). Éppen olyan kevésbé sejtették, hogy ezáltal falujuknak legnagyobb fiát vetették meg, aki Názáret nevét a világtörténelemben meg fogja örökíteni, mint ahogyan fogalmuk sem volt arról az egyedülálló, páratlan helyzetről sem, amit az isteni gondviselés akkor már valószínűleg elhunyt falubelijüknek, Józsefnek szánt.

Éppen ezt a páratlan méltóságot hirdeti a Máté-féle genealógia tömör befejező verse. Azt, ami a názáreti Józsefet Dávid összes addigi utóda fölé emelte, méltóságának gyökerét, ami megalapozza fennkölt feladatát, hogy a szent család feje és oltalmazója lett: József törvényes férje volt Máriának, aki Jézust, a Messiást szülte! József, csakis József révén kapott Jézus korának vitathatatlan jogszabálya alapján igényt arra, hogy Dávidnak, ősapjának örököse, megígért áldott sarja (2Sám 7,12kk; Iz 11,1). József mint Máriának törvényes férje adta a jegyese által szült gyermeknek a Jézus nevet; ezzel végérvényesen fiának ismerte el, és megdönthetetlenül beiktatta a személyéhez, mint törvényes apához kötött dávidi örökösödési rendbe (Mt 1,18-25). Hogy miért nem volt József Jézusnak test szerinti apja, azt Jézus születésének és gyermekkorának egymástól független elbeszélései alapján a vallástörténet példátlanul finoman és egyszerűen magyarázza meg, mint ahogyan a bibliai Isten- és szellemfogalom fennkölt tisztaságától el lehet várni (Lk 1,26-38; Mt 1,18-25).

Lukács és János evangéliumának bevezető részében Jézus születésének és gyermekkorának alig néhány jelenetét olyan értelmezéssel és szándékkal kell olvasnunk, mint ahogyan az evangélisták a szent történésekről be akarnak számolni. Akkor magától megszűnik a modern olvasó meglepetése és csalódása, aki a cselekvő személyek arculatát szeretné megismerni, belső érzelmeikről és reakcióikról vár felvilágosítást. Ilyen felvilágosításokat a mi evangéliumi szakaszaink valóban csak gyéren szolgáltatnak.

Jóformán egyáltalán nem értesülünk arról, hogy József mit gondolt vagy mondott, amikor az összeírás végett Máriával Betlehembe ment, ott megélte Jézus születését, azután körülmetélését és bemutatását a templomban (Lk 2,1-38). Ugyanez áll arról az izgalmas eseményről, ami Máté 2. fejezete szerint kiváltotta az Egyiptomba való fáradságos és veszélyes menekülést, majd onnan hazatérni készítette. Az evangéliumok Józsefnek egyetlen szavát sem említik, a 12 éves Jézus jeruzsálemi húsvéti zárándoklatával kapcsolatban sem (Lk 2,41-52). Az apa és fiú közti konkrét magatartásról és egymáshoz való viszonyukról lényegében semmit sem tudunk meg. Ez a látszólagos hiány közvetlenül és lényegbe vágóan a kinyilatkoztatás történetének érdekkörén alapul. Az apostolok hithirdetését és a hagyományt kezdettől fogva Jézus nyilvános kinyilatkoztató tevékenysége érdekelte szükségszerűen, valamint történetének új kibontakozása a Megdicsőült működésében, nem pedig az, ami mindezt megelőzte. Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a Jézus működését megelőző történések hagyományában a tulajdonképpeni „hős” nem lehetett más, mint maga a gyermek Messiás. A még feltehetőleg hagyományok csak annyiból voltak fontosak és jelentősek a későbbi evangélistáknak (akik koruk Krisztus-hirdetését szolgálva írtak), amennyiben hozzájárultak a kérdés megválaszolásához: ki ez a gyermek, és mi lesz belőle? Ha valaha, akkor itt a názáreti családban helyénvaló arról beszélni, hogy egy kiváló fiú mögött az apa teljesen háttérbe vonul, és ennek így is kell lennie.

De az a kevés is, amit az emberi és lélektani kérdések iránt érdektelen hagyomány Józsefről mondott, határozott arcélt ad a Szűzanya jegyesének és hitvestársának: egy szent arculatát. „Férje, József igaz ember volt, nem akarta meghurcolni, ezért úgy határozott, hogy titokban elbocsátja” (Mt 1,19). Tudvalevően a zsidó házasságjog szerint az eljegyzést mindig tanúk előtt kötötték meg, és jogilag már azonos volt a tulajdonképpeni házasságkötéssel, úgyhogy a férfi menyasszonyát már csak válólevéllel küldhette el. Mária anyasága minden jel szerint már nyilvánvaló volt anélkül, hogy – Máté elbeszélése szerint – jegyeseivel bizalmasan közölte volna. De az igaz ember nem ítél el, amíg a bűnnek nincsen megcáfolhatatlan bizonyítéka. Az igazságosság helyes bibliai felfogása szerint József törvénytisztelő gondolkodásmódja a megkímélő szeretet irtalmas cselekedetében éri el tetőpontját. Lehetőleg feltűnés nélkül, pusztán két aláíró tanú jelenlétében szándékozik Máriát elbocsátani. József személyében egy „igaz ember” lép színpadra. Ő az Ószövetség nagy igazainak egyike, aki tudomásul vehette Isten kinyilatkoztatásából jegyese titkának feltárását. De éppen ezért Isten hitet követelt tőle, szerfölött nagy hitet. Egy olyan csodában kellett hinnie, ami a messiási egzegézis minden formájának és az akkori zsidók üdvösségvárásának teljesen idegen volt, sőt ellentétben állt velük. Ő az igazi, a minden látszat ellenére Istenre hagyatkozó jámbor ember, aki hagyja, hogy Isten hitről hitre, engedelmességről engedel-

messzre vezesse. Hatásos egyöntetűséggel ábrázolja Máté evangéliumának folytatása a Szűzanya férjének, Jézus oltalmazó, gondoskodó apjának engedelmisségét. „József erre fölébredt álmából, s úgy tett, ahogy az Úr anygala parancsolta. Magához vette feleségét . . . fiának a Jézus nevet adta“ (Mt 1,24k). „Fölkelt s még azon éjszaka fogta a gyermeket és anyját, és elmenekült Egyiptomba . . .“ (Mt 2,14k). „Erre fölkelt, fogta a gyermeket és anyját, és Izrael földjére ment“ (Mt 2,21k). Éppen olyan hűségesen folytatja azután gondoskodó munkáját a csendes Názáretben, és fejezi be még Jézus rejtett életének csendjében földi munkálkodását. Az evangéliumokból ugyanis ezt szabad következtetnünk, mivel Jézus nyilvános működésének idejében már nem szerepeltetik az élők között. Fiának feltűnést keltő föllépését már nem érte meg, de elvetésének keserű sorsát és a kereszt szégyenfáján való kivégzését sem kellett átélnie.

Ha a későbbi apokrif irodalom sokszor bizarr, sőt részben groteszk vonásait be akarnánk illeszteni József képébe, akkor az is a történelemnek ellentmondó eltorzítást szenvedne, úgy, mint az Üdvözítőnek és anyjának, Máriának alakja. Ez az irodalom ugyanis a kereszténység második századától kezdve mindig többet vélt tudni, mint amit a történelmi hagyomány nyújtott. Például Jakab protoevangéliuma szerint József mint éltes özvegy ember, sorsolás útján a főpap kezéből kapta meg gondozásra az addig a templomban őrzött 12 éves lányt. Később a főpap visszakövetelte Máriát, miután egy írástudó fölfedezte terheségét. Egy Jézus gyermekkoráról szóló örmény evangélium szerint Éva Józseffel együtt jelen volt az újszülött első szoptatásánál, és igazolta a szűzi szülés csodáját. Nem is szólva a gyermek Jézus teljesen hihetetlen és kétes csodáinak soráról, amelyek róla gondoskodó nevelőatyjának is igen nagy kellemetlenségeket okoztak. Az említett Jakab-féle protoevangélium szerint József Jézust mint kisfiút fülön fogta, mert az egy gyereket, aki meglökte, elkeseredésében a helyszínen halállal sújtott, s a fiú szülei ezért ki akarták utasítani Józsefet a faluból.

József az igaz és jószívű férfiú, akinek Isten iránt példás volt a bizalma, hite és engedelmsége, aki tudott szemérmes tiszteletet tanúsítani, és családjáról hűséges munkával gondoskodott. Kanonikus evangéliumainknak ez a József-alakja az igazi szent, aki megérdemli a későbbi századok és a mi korunk bizalomteljes tiszteletét.

A. Vögtle

MÁRIA

1. Isten anyjának, Máriának élete és a keresztény hagyomány

Az első keresztény századok gazdag irodalmában többnyire már megtaláljuk azt, amit a keleti és nyugati egyházak keresztény jámborsága Jézus anyjának földi életéről ránk hagyományozott. A 2. század-

ból való ún. Jakab-evangélium talán a legrégebbi könyv, amiből Mária szüleiről, Joachimról és Annáról, a jeruzsálemi templomban eltöltött szüzi gyermekéveiről és az ősz Józseffel kötött eljegyzéséről valamit megtudunk. Egy valamivel későbbi időkből származó külön kis könyv írja le halálát. Ezeknek az írásoknak egy része egy időben nagy tekintélyre tett szert. Úgy olvasták őket, mint ahogyan épülés és lelki haszon céljából jámbor történeteket minden korban olvasni szoktak. Azonban nem jutottak be azoknak a szent iratoknak csoportjába, amelyekben a Szentlélek vezetésével a hiteles apostoli prédikációk ránk maradtak, és amelyekhez a keresztény hitnek mindig igazodnia kell. Tehát nem tartoznak az evangéliumhoz, amit az Egyház hirdetni köteles. Ezt a megállapítást érdemes meggondolni. Nem jelenti ez azt, hogy a bibliába föl nem vett iratokban nem lehet mégis itt-ott egy-egy megbízható értesülés. Jelenti azonban, hogy életrajzi részletek önmagukban az egyházi igehirdetés részére alapszövegként érdektelenek. Csak aminek üdvösségünk érdekében maradandó jelentősége van, az lehet igazán „jó hír”. Természetesen az apostoli időket közvetlenül követő irodalom tudósításában is találunk bizonyos szándékokat. Legalábbis különösen ki akartak emelni bizonyos szempontokat: mint pl. hogy Jézus anyja isteni fiának születésekor, éppen annak isteni természetéért, semmiképpen sem szenvedett. Éppen ezért utasított gyakran vissza ilyen írásokat az Egyház. Ugyanis jogosan látta meg a háttérben lévő téves elképzelést mindenütt, ahol az Isten csodálatos beavatkozásáról szóló tudósítások olyan formát vettek föl, hogy már nem lehet Mária valóságos anyaságáról beszélni. Mintha Isten örök Igéje nem vette volna fel igazából a teljes emberi természetet, hanem csak látszatra rejtőzött volna emberi formába, mintegy álruhába bújva. Hiszen Mária életének bármelyik vonása iránti előszeretettel csak tükörképe fiáról, Jézus Krisztusról alkotott elképzelésünknek. Ezért mindig újra Isten anyjának bibliai képét kell keresnünk, ha meg akarjuk tudni, mit akar Isten általa tudtunkra adni. Ennélfogva a következőkben azzal fogunk foglalkozni, amit az Újszövetség, elsősorban Lukács és János evangélista írásai, Máriáról tudomásunkra hoznak.

2. Szűz Mária képe Lukács szerint

a) Gábrriel angyal üzenete

Még ha egy ember életéből sok adatot és részletet közlünk is, nem feltétlenül mondtunk el róla valami lényegbe vágót. Azért amikor az Újszövetség Máriát szemünk elé állítja, lemond minden jelentéktelen adat említéséről. Mária szűzként élt a galileai Názáret városkában, és egy Dávid házából származó férfiúval, Józseffel volt eljegyezve (Lk 1,26k). Csak ennyit tudunk meg előző életéről. Származásáról, családjáról nincsen szó. A biblia tudósításait igehirdetesként kell értelmezni, nem pedig mint elbeszélést. Nem érdekli, hogy ez vagy az pontosan hogyan és részleteiben miképpen folyt le. Inkább minden tudtunkra

adott eseményt mindig annak történetével összefüggően szemlél, hogy Isten miként bánt az emberekkel. Ennek a történetnek változatlan körvonalai már Istennek ószövetségi népével való eljárásában kirajzolódnak. Ezért az Újszövetségben az Ószövetség visszhangja több, mint épületes adalék. Ha egy tudósítás teljes értelmét fel akarjuk fogni, ezt a visszhangot is meg kell hallani. Ez arra az isteni üzenetre is vonatkozik, amit Gábiel angyal közvetített Istentől Máriának, és amiben „kegyelemmel teljes“-ként üdvözölte (Lk 1,28). Mit jelent ez a megszólítás? Mit állít Máriáról? Nem lehet pusztán a szavak értelméből kikövetkeztetni, hanem tekintetbe kell venni azt az összefüggést is, ami az egész megszólítás szövegezéséből kitűnik.

Az angyali üzenetnek már az első szava, a görög *khaire* üdvözllet több pusztán üdvözlő formulánál, és csak elégtelenül van „üdvözlégy“-gyel lefordítva. Ebben a köszöntésben ószövetségi szövegek (Szof 3,14; Zak 9,9; Joel 2,21.23) csendülnek fel, amelyek Jeruzsálem részére az örömhírt tartalmazzák, hogy Isten most már ígéretéhez képest megvalósítja az üdvösség nagy fordulatát, és megkezdí királyi uralmát a nép fölött. Amikor azután Mária kegyelemmel való eltöltését azzal magyarázza meg, hogy az Úr „vele“ van, az ószövetségi háttér alapján ezek a szavak ismét többet jelentenek, mint amit pusztán értelmük sejtet. Az üdvözlésben már bejelentett üdvösségeseményt ezzel a szövetséggel hozza kapcsolatba, amit Isten az ő népével kötött. Mert az a kitétel, hogy Isten „vele“ van valakivel, legrövidebb kifejezése a kegyelmes és hűséges vezetésnek, amiben Isten a népe vezetésére meghívott választottakat részesíti. A kifejezés különösen gyakran fordul elő Dávid történetének leírásában. Onnan nyeri el a jövőre nézve is nagy horderejű jelentőségét. Minthogy Isten Dávid királyságát választotta népe iránti hűsége és gondoskodása zálogául, az ígért, hogy népével van, fölkelte a nép várakozását a Dávid trónjára eljövendő Felkent iránt, akiben majd végérvényesen megnyilvánul Isten uralmának ideiglenesen elrejtőző dicsősége és üdvösségének minden java.

Gábiel angyal tehát ezzel mintegy Istennek Máriával kötött szövetségét is meghirdette. Ezek után a bevezető szavak után – bár még nem hangzott el Mária pontos feladata, vagyis hogy a megígért Messiás anyja legyen – már kétségtelen, hogy Isten, Márián végbevitt műve által, újra feléleszti a Dáviddal kötött szövetséget. Ezért érthető, hogy Máriát nem annyira a szokatlan angyali jelenés, mint inkább az üzenet hozza zavarba és gondolkoztatja el.

Most az angyal szeme elé állítja, hogy Isten milyen konkrét feladatra választotta ki: Szűzként kell megszülnie azt, aki Jákob háza felett mindörökké uralkodni fog. Szavaiban Izajás prófétának egy jövendölése visszhangzik, ami most megvalósul. Máté evangélista kifejezetten utal erre (Mt 1,22k): „Íme a szűz fogan, fiút szül, és Emmanuelnek nevezi el“ (Iz 7,14). Amikor itt jövendölésről beszélünk, ez nem jelenti, hogy a prófétának Mária és gyermeke képszerően volt a szeme

előtt. Hogy Izajás melyik szűzre és melyik gyermekre gondolt, az nem fontos szavainak megértéséhez, és alig is lehet kibogozni. Egyedül a gyermek programszerű neve fontos: „Isten velünk“, és a tény, hogy szokatlan módon, egy szűz gyermekeként kell születnie. A próféta ezt a jövendölést Acháznak, a Dávid házából származó királynak mint fenyegető isteni jelet tárja oda. Az ugyanis a veszélyben inkább diplomáciájára és katonai szövetségeseire hagyatkozik, mint hogy bizalmát Isten megígért segítségébe vesse. Ez a jel azt hozza tudomására, hogy fogyatékos bizalma elszakította Istentől, és azért nem uralkodhatik többé az ő megbízásából az ő népe felett. Isten ugyan a jövőben is ki fog tartani ígéretei mellett és népével lesz, de ezután már nem Dávidnak természetes származás szerinti törvényes utóda által fogja az üdvösségre vezetni, hanem mintegy egy új Dávid által: Az Izaj gyökeréből kinőtt elszáradt törzset ki kell vágni, és egy új sarjat beoltani. Isten ismét visszatér az általa meghatározott kezdethez, és Jézusnak Szűz Máriától való születése ennek az új kezdetnek az üdvösségre vonatkozó nagy jele. Azért is nem születik Jézus Jeruzsálemben, ahol Dávid királyként uralkodott, hanem Betlehemben, ahonnan Dávid is származott (Lk 2,6; vö. 1Sám 16,1). Hogy Mária származása nincsen megemlítve, azon most már nem kell csodálkoznunk. Az ő gyermeke „az üdvösség bőségszarúja“, akit Isten ugyan Dávid házában, de nem Dávid házából kelt életre (Lk 1,69).

Ezek után Mária felteszi a kérdést (Lk 1,34): „Hogyan válik ez valóra, amikor férfit nem ismerek?“ Ezt a kérdést nem szabad pszichologizálva értelmezni, mintha Máriának az angyali üzenet előidézte lelki hangulatát, esetleg kétségét jelentené. Úgy sem, mintha egy szűzeségi fogadalom letételére utalna, vagy pedig arra, hogy még előtte áll a házasságnak. A kérdés inkább teljesen a rákövetkező felelet szolgálatában áll, hogy ti. Isten maga fog az angyali üzenet beteljesedéséről gondoskodni. Hogy a Szentlélek hogyan fog Máriában működni, az nincsen megemlítve, titok marad. Hatását semmi esetre sem szabad úgy elképzelni, mintha Jézus a görög mitológia félisteneivel volna egyforma, – emberileg teljesen felfoghatatlan. Lukács 1,36 megállapítja, hogy Isten minden szava magában hordja az erőt, amivel a történelemben hathatóssá tud válni, és ezzel meg kell elégednünk. Csakis az a jelentős, amit az elmondott esemény hírül akar adni nekünk: Jézusnak Máriától, a szűzről való születése Istennek az emberekkel kezdeményezett története keretében egy új kezdet jele. Ezt a kezdetet bűn már nem fenyegeti. Üdvösségünknek soha többé el nem apadó forrása.

b) Mária híte

Mária felelete az angyal szavaira tömör és egyszerű: „Az Úr szolgálója vagyok, teljesedjenek be hát rajtam szavaid“ (Lk 1,38). Isten szava sohasem hatástalan. Ez a kiválasztás üzenetére is vonatkozik. Máriától nem azt kérdezi: „Akarsz-e a Messiás anyja lenni?“, hanem

Így hangzik: „Foganni fogsz.“ De az Úr szava mégis megköveteli az ember szabad feleletét: „Az Úr szolgálója vagyok.“ Mint Szent Pál apostol, amikor egészen sajátos módon Jézus Krisztus „szolgájának“ nevezi magát, Mária is azt mondja ezzel, hogy kész teljesen és mindenestül teljesíteni a szolgálatot, amire Isten kiválasztotta. Igenje az ő együttműködése azzal, amit Isten benne művel, és ezért ő nemcsak passzívan az a hely, ahol Isten Fia emberré lett, hanem mintegy Isten szavára feltárult kapu, ami készségesen engedi bevonulni. Éppen ez a készsége teszi őt igazán Urunk anyjává (vö. Lk 1,43). Erzsébet nemcsak kiválasztottsága, hanem felelete, „hite“ miatt magasztalja boldognak (Lk 1,45). Hogy ez a hit több, mint a meggyőződés, hogy Istennek van hatalma szavát valóra váltani, az világosan kitűnik Máriának felcsendülő énekéből (Lk 1,45-55): „... mert nagyot tett velem a Hatalmas... mert rátekintett alázatos szolgálójára“. Ez az alázatosság nem a büszkék, hatalmasok és gazdagok magatartása, hanem a szűkölködőké, akik azonban inségükben istenfélőek, és azért pillanatnyi nyomorúságuk megélésében nem aggodalmaskodnak, hanem bíznak Istenben, hogy jóra fogja fordítani. Ilyen volt Ábrahám magatartása Isten ígéretével szemben, amikor minden remény ellenére nem kételkedett szavában (Róm 4,18-21), és parancsára egyetlen kérdés nélkül szakított mindennel, „anélkül, hogy tudta volna, hová megy“ (Zsid 11,8). Ő nem úgy tett, mint azok a népek, amelyek Bábelben egy erős tornyot akartak maguknak építeni, hogy hírnevet szerezzenek, és akiket az Úr szétszórt. Ő egyedül arra hagyatkozott, hogy Isten fogja nevét nagygyá tenni. Hasonlóképpen Mária felelete, hite, alázata a bizó engedelmes-ség magatartása, amely egyedül Isten akaratához igazodik, minden önérvényesítéstől eltekint. Csak szolgálat, de a szolgálatban odaadás Isten felfoghatatlan útjainak, azzal a meggyőződéssel, hogy ígéretét be fogja teljesíteni (vö. Lk 1,45), mert az ő szava nem üres beszéd (vö. Lk 1,37). Éppen Isten útjainak érthetlensége kényszeríti a hívőt mindig újból arra, hogy egyszer megejtett hitbeli döntését mindig újra megismételje. Megmutatja, hogy a hit sosem lehet egyszersmindenkorra végbevitt mű, hanem csak lassankint alakítja át egész életünket. Ez Máriára nézve is fennáll. Gábrriel angyallal való találkozása dacára számára is ugyancsak nem magától értetődő mindaz, ami később történt (vö. Lk 2,19-51), hanem mindig újonnan csodálatos (Lk 2,18-33), érthetetlen (Lk 2,50), megdöbbentő és fájdalmas (Lk 2,48). Az a Jézus, akiről oly nagy dolgokat hirdettek, földi életének elrejtettségében a mindenkit döntésre kényszerítő jel. Kardként hasít bele az emberek szívébe, és felszínre hozza legmélyebb beállítottságukat: „Boldog, aki nem botránkozik meg rajtam!“ (Lk 7,23) Mária is szembekerül ezzel a jellel. Erre vonatkozik az agg Simeon jóvendölése: „A te lelkedet is tör járja át“ (Lk 2,35). Itt nemcsak arról van szó, hogy Jézus elutasítása népe részéről Máriát különösen fájdalmasan fogja érinteni, hanem arról, hogy Fiának teljes kiüresedése neki is valóságos megpróbáltatás.

tást jelent. Mert itt a „lélek“-nek fordított „psziché“ szó nemcsak az ember érzelmi életét vagy valami más képességét jelenti, hanem az egész embert, örök sorsára vonatkoztatva. Aki a pszichéjét maga akarja megmenteni, el fogja veszíteni (vö. Lk 9,24). Aki azonban hittel ráhagyatkozik Isten Lelkének vezetésére, az apostolokkal és Máriával, Jézus anyjával együtt az Egyházhhoz tartozik (vö. Csel 1,14): Mária az Egyházban az Isten iránti bizalomteljes odaadás sugárzó példaképe. Mint ahogyan Ábrahámról, minden hívő atyjáról mondják, hogy hite szolgált megigazulására (Róm 4,22), Mária hitét is az tanúsítja, hogy őbenne Isten Igéje végérvényesen emberré lett. Ez az ő maradandó jelentősége, ezért hirdeti boldognak minden nemzedék (Lk 1,48), emögött háttérbe szorul rendkívüli kitüntetése is, hogy Jézus szülőanyja volt (vö. Lk 8,19-21; 11,27k). Ugyanis mint ahogyan nem egyszerűen a vérségi kötelék, hanem csak a hit által tartozik valaki Ábrahám nemzetségébe (vö. Lk 3,8), hasonlóképpen mindenki, aki Isten ígését hallja és megfogadja, úgy mint Mária, Jézusnak anyja és testvére.

3. Jézus anyjának képe János szerint

János evangéliumában csak kétszer találkozunk Máriával, de mindkét esetben igen jelentőségteljes helyen. Jelen van Kánában, amikor Jézus a dicsőségét kinyilatkoztató első csodáját viszi véghez (Jn 2, 1-11), és a kereszttel áll (Jn 19,25-27) abban az órában, amikor minden beteljesedett (vö. Jn 19,28). János evangéliumának egyik jellegzetessége, hogy minden ismertetett eseménynek többszörös mély jelentése van, amit nem mindig könnyű felismernünk. Valamelyest útbiztosít a két említett tudósítás közti feltűnő párhuzam. Mint Lukács evangéliumában, itt is érezhető Jézusnak bizonyos tartózkodása anyjával szemben. Nem „anyám“-nak szólítja, hanem „asszony“-nak (Jn 2,4; 19,26), és az utalást, hogy „Nincs boruk“ (Jn 2,3), jóformán megütöközést keltő módon utasítja vissza. Továbbá Mária mindkét esetben bizonyos összefüggésben van Jézus „órájával“. „Attól az órától fogva házába fogadta a tanítvány“ – jegyzi meg az evangélium (Jn 19,27). „Még nem jött el az én órá“ Jézus ellentéte (Jn 2,4). Mégis nyomban teljesíti kérését. Akkor hát mit jelent Jézus „órája“? Semmiképp sem vonatkozhatik csak egy egyszerű időmeghatározásra. Az ő óráját egyedül az Atya határozza meg; az ő órája az, amikor az Atyának a világ iránti szeretete a Fiúban megnyilatkozik, amikor a Fiú megdicsőül, és mi az ő teljeségéből kegyelmet kegyelemre nyerünk.

Ha ezek után ismét elolvassuk a kánai menyegzőről szóló tudósítást, akkor világossá válik, hogy az üdvösséget nem emberi óhaj idézi elő; Jézus óráját egyedül az Atya határozza meg. Mária azonban utal arra, hogy erre az órára való tekintettel mit kell tennünk: „Tegyetek meg mindent, amit csak mond!“ (Jn 2,5) Mária itt rámutat a hit magatartására: feltétel és korlátozás nélkül Jézustól várni az üdvösség gazdagságát – ami itt hasonlóképpen a borban ragyog fel –, jól tudva,

hogy aki őbenne hisz, nem fog többé szomjazni (vö. Jn 6,35). Azért teheti meg Jézus abban az órában, mikor ebből a világból visszatér az Atyához, hogy a szeretett tanítványnak – és őbenne a világban lévő övéinek, akiknek egészen a végsőkig bebizonyította szeretetét – Máriát anyjául adja. Ezzel azt akarja nekik mondani: „Bizony, bizony mondom nektek, aki hallja szavamat és hisz annak, aki küldött, az örökké él” (Jn 5,24). Ezáltal lett Mária Jézus végrendelete szerint hite miatt a mi anyánk is. Őbenne mint tökéletes előképben rajzolódik ki, hogy mit művelhet Isten Lelke mibennünk is. Amit az Egyház a megváltottak közösségének Máriáról mint példaképről mondani tud, az csak bibliai képének következménye, amiben kifejezésre jut, hogy hite kétségtelenül és végérvényesen az üdvösségre vezetett. Kifejezése annak a bizonyosságnak, hogy Jézus órája valóban számunkra is egy új élet kezdete.

G. Voss

JOACHIM ÉS ANNA (júl. 26.)

„Az igaz Joachimot és Annát, Krisztus őseit” a 6. század óta az Egyház különösen keleten tisztelte. Ennek a tiszteletnek legrégebbi forrása a Jakab-protóevangélium, egy a 2. századból származó apokrif írás. Sok ószövetségi előképre célozgatva beszél el, hogyan vonul vissza Ábrahámhoz hasonlóan a koros és még gyermektelen Joachim a sivatagba, hogy ott sátrában negyven nap és negyven éjjel böjtöljön, és hogyan könyörög az idős Anna – Hannához, Sámuel anyjához hasonlóan – az Úrhoz meddősége miatt. Mint Sámson, Izrael megmentője szüleinek, mint Zakariásnak és Erzsébetnek, úgy Joachimnak és Annának is anyyala által üzeni meg az Úr, hogy meghallgatta könyörgésüket. Joachim hazatér, és Anna az ajtóban várja, – egy 6. századbeli nyugati hagyomány szerint az „arany kapuban”. Találkozásukkor Anna úgy ujjong, mint ahogy a próféta (Iz 54) ujjongott, hogy Isten szeretete meglátogatta Jeruzsálemet. Leányukat, Máriát a szent helyre viszik, és ezzel a szülők háttérbe vonulnak. Üdvösségtörténeti szerepüket betöltötték. Egyéni életrajzuk nem fontos. Éppen így lehetett történetük, mint a „Mária-legenda” egy része, apokrif eredete dacára is az Egyház liturgikus ünneplésének tárgyává. – A keletrómai naptárban még Szent Anna anya fogantatása (dec. 9.), Mária születése (sept. 8.) és Mária bemutatása a templom (nov. 21.) ünnepeinek szövegébe is belekerült: mint annak a hitigazságnak az ábrázolása, hogy Isten saját maga készítette el magának a „nászszobát”, ahol Isten Fia emberré lesz, hogy az emberiséget Ádám és Éva bűnének átkától megszabadítsa.

G. Voss

Ó fölötte boldog házaspár, ti minden szülőt fölülmúltatok, mert azt hoztátok e világra, ki minden teremtményt fölülhalad. Igazán boldog vagy Joákim, ki ilyen leányszónak atyja vagy! Boldog a te méhed is, Anna, mert a mi életünk anyját sarjadzotta. Boldogok az emléők, melyek azt táplálták, ki az összes lények fenntartóját tejével táplálta. Kérünk titeket, legboldogabbak, imádjátok őt, hogy irgalmazzon a mi lelünknek!

A valóban isteni bölcsességű Anna, egykor a fán madártésztet látván, saját gyermektelenségére gondolva így kiáltott: Jaj nekem, Uram, én Uram! Egyedül én vagyok az a bűnös, kit a gyümölcsözéstől te megfosztottál! S ekkor az emberszerető Isten a Szűzet adta neki gyümölcsül, ki minden teremtménynél tiszteltebb. (A görög liturgiából szept. 8-án.)

MÁRIA MAGDOLNA (júl. 22.)

Nagy Gergely ideje óta a nyugati egyház hagyományában, liturgiájában, legendáiban, művészetében és népi vallásosságában Mária Magdolnát a betániai Máriával, Lázár és Márta nővéreivel, valamint a névtelen „nagy bűnössel” (Lk 7) azonosította. Az újszövetségi kutatás ugyan már hosszabb idő óta helyesli a keleti egyház felfogását, amely a három nőt megkülönbözteti, és a betániai Máriát Magdolna mellett tiszteli, a mi misekönyveinkben azonban az azonosítás még továbbra is fennáll. Vajon meddig? Mint ahogyan ma értékes régi képeket a későbbi átfestéstől megszabadítottunk, úgy kell majd Mária Magdolna alakját is elválasztani a két másik asszony alakjától.

Ilyenformán a népszerű szentről, Mária Magdolnáról szóló ismereteink lényegesen lecsökkennek; de mégsem annyira, hogy ne vázolhatnánk fel róla egy új képet. Az a nő, aki – mint korában és hazájában annyian – a büszke „úrnőt” jelentő Mária nevet viselte, Magdalából származott, amit a „Magdalena” kiegészítő név is tudomásunkra hoz. Magdala, a galileai tenger, azaz a Genezáret tó nyugati partján fekvő halászáros, Jézus idején Galilea legjelentősebb városai közé tartozott. Josephus Flavius, a zsidó történetíró a halfeldolgozásnak ezt a központját jelképezően megfelelően (tarichos = szózott hal) Taricheainak nevezi. Nem tudjuk, hogy Jézus, aki leginkább a tó északi partján fekvő szeretett városában, Kafarnaumban tartózkodott, eljutott-e valaha Mária szülővárosába. Mária Magdolnához talán csak a híre verődött el az új prófétának, a páratlan tanítónak, az ördögűző és csodatevő názáreti Jézusnak, aki még őt is meggyógyíthatja súlyos állapotából.

Az evangéliumnak ördögűzésről vagy csodákról szóló elbeszélései nem említik, hogy Jézus az agyonkínzott magdalai asszonnal találkozott volna. Csak Lukács evangéliumában (8,2k) van egy rövid megjegyzés, és Márk evangéliumának befejező részéből (17,9) tudjuk meg, hogy Jézus „hét ördögöt“ űzött ki belőle. A bibliai írásmód a hetes számmal egy meg nem határozott nagy számot, leginkább a teljességet, a bőséget fejezi ki (vö. Lk 11, 26k Mt 12,45). A rövid utalás tehát azt jelenti, hogy Mária Magdolna egészen „megszállott“ volt, teljesen a „démonok“, a gonosz és a sötétség hatalmában. Jézus tanítása szerint az emberben levő minden gonoszságért és sötétségért nem szabad egyszerűen a sátánt felelőssé tenni. Szerinte a gonoszság „az ember szívéből“ (Mt 15,19), vagyis egyéniségének középpontjából származik: „A szívből törnek elő a gonosz gondolatok, a gyilkosság, a házasságtörés, a kicsapongás, a lopás, a hamis tanúság, a káromlás.“ Az ember felelős gonoszságáért, bűnéért, nem teheti meg a sátánt bűnbaknak! Ha beleesik a sátán és a gonosz szellemek kezébe, akik részére „házáat kisöpörte és feldíszítette“ (Lk 11,25; Mt 12,44): bűnét saját magának, saját bukásának kell betudnia.

Mária Magdolna egészen különleges és részünkre előképszerű módon tapasztalhatta meg, hogy Isten, Fia, Jézus Krisztus által, megtöri a gonosz hatalmát szívünkben. Jézus Mária Magdolnát kiszabadította a gonoszság hatalmából; hatalmas szavával a démonok láncából, az önző szenvedélye és vágyakozások kötelékéből az ő követésére és szolgálatába hívta. „Ezután bejárta a városokat s a falvakat, tanított, és hirdette az Isten országát. Vele volt a tizenkettő és néhány asszony, akiket a gonosz lelkektől és a különféle betegségektől megszabadított: Mária, mellékevéen magdalai, akiből hét ördög ment ki, Johanna, Heródes intézőjének, Kuzának a felesége, Zsuzsanna és még sokan mások, akik vagyonukból gondoskodtak róluk“ (Lk 8,1-3).

Mária Magdolna az Úr körül „szolgáló asszonyok“ közé tartozott, akiknek szabad volt Jézust, a vándor prédikátort és tanítványait követni, gondoskodtak a szüntelenül vándorló hontalan kis csoport élelmezéséről és az Emberfiáról, akinek „nincs hová fejét lehajtania“ (Mt 8,20; Lk 9,58). Azok közé az asszonyok közé számított, akiket a Mester intenzív irányítására méltatott. Sőt azok közé, akik az Urat végül is – amikor tanítványai elmenekültek – a keresztfáig elkísérték. A kor előftélete szerint a nőt szellemileg és erkölcsileg alsóbbrendűnek tekintették. A Mester ennek ellenére törődött az őt követő asszonyokkal és tisztelte méltóságukat; ők viszont Mesterükhöz haláláig, sőt még azon túl is hűségesek maradtak. Az evangéliumok az asszonyok csoportjából Mária Magdolnát mindig első helyen említik, valahányszor néhány nevet felsorolnak (Lk 8,2k; Mk 15,40k; 15,47; 16,1; Mt 27,56; 27,61; 28,1; Lk 24,10). Talán ez a körülmény játszott közre, hogy alakját már az újszövetségi idő kezdetén kiszínezte a jámbor legenda.

Legrégibb evangéliumunknak, Márk evangéliumának szenvedés-történetében, miután elmondta Jézus halálát és a százados hitvallását, a következőket olvassuk: „Asszonyok is álltak ott, és messziről nézték, mi történik. Köztük volt Mária Magdolna, Mária, az ifjabb Jakab és József anyja és Szalóme” (Mk 15,40k). A két Mária mindvégig tartott, egészen késő estig, amikor az Arimateából való József levette Jézus holttestét a keresztről, és sziklasírba tetette. „Mária Magdolna és Mária, József anyja megfigyelték, hogy hová temette” (Mk 15,47).

A hagiografus, aki elsőnek fogalmazta meg a húsvét reggeli eseményt – amint Márk evangéliuma ránk hagyományozta –, különösen kiemelte az asszonyoknak, elsősorban Mária Magdolnának, a halálon túl is szerető ragaszkodását Urunkhoz és Mesterükhöz. Hogy „a hét első napján kora reggel kimentek a sírhoz” (Mk 16,2), azt azzal a jámbor óhajjal indokolta, hogy a kedves halottat be akarták balzsamozni. Az asszonyoknak a drága halott miatt érzett szomorúsága teszi érthetővé, hogy az üres sír – az anygali üzenet dacára – csak megzavarta őket, „félelmet és szorongást” (Mk 16,8) idézett elő. Nem az asszonyok lettek Jézus feltámadásának első szemtanúi: a Feltámadott első megjelenése Péternek (1Kor 15,5), az Egyház sziklaalapjának szólt. De az asszonyok az Egyház első idejében kezesei lettek a ténynek, hogy az Úr valóban és testileg feltámadt, és a hittel tanúsított eseménnyel szemben minden idők racionális kritikája és magyarázó mániája csődöt mond.

Ezenkívül János evangélista is (vagy a rendelkezésére álló hagyomány) Mária Magdolnát különösképpen a feltámadás tanújává tette (mint Máté mind a három asszonyt). Felvette evangéliumába azt a gyönyörű elbeszélést, aminek következtében Magdalai Mária elsősorban él a keresztények emlékezetében: a sírnál búslakodó Mária találkozását Jézussal és küldetését a tanítványokhoz (Jn 20,11-18).

Igen, az asszony elmegy, és hirdeti a tanítványoknak az örömhírt: „Láttam az Urat: felmegy Atyjához és a mi Atyánkhoz.” Az a Mária Magdolna, akit az Úr a gonosz szolgaságától megszabadított, aki őt követte és szolgált, aki a halálon túl is hűséges maradt hozzá, itt úgy jelenik meg előttünk, mint akit a Feltámadott megbízott: vigye el a tanítványoknak a feltámadás hírének, a tanítványoknak, akiknek még nem fért fejükbe az Írás (Jn 20,9). Vajon nem kellett-e az egyháztörténelem századaiban ismételt asszonyoknak elvinni Jézus üzenetét a tanítványoknak? És nem készül-e napjainkban is számtalan nő arra, hogy Jézus jóhírének szolgálja? Mária Magdolna pontosan az ő szentjünk!

R. Pesch

*Szent Magdolna elmene
ama reggel sírva,
S az Úr Jézust nem lelé
a kinyíltott sírban.*

*Erre-arra sírva jár,
nincsen nyugovása;
Elvesztette Jézusát,
nincs vigasztalása.*

*„Én szerelmem, Jézusom
hol lelem fel immár?
Mondd, ne tagadd, ha tudod,
nincsen bennem bűn már!*

*Erdőkön és hegyeken
Jézus! ezt kiáltom,
Virágillat, merre vagy?
Szívemet ajánlom.*

*Vagy hogy útát vesztettem
tán a sivatagban?
Én szerelmes Jézusom
messze jaj elhagytam?*

*Tengerekre indulok,
Már hajóra szálllok,
Tenger mélye mit nekem,
ha nyomodban járok!*

*Átkeltem a tengeren,
itt vagyok a révben.
Hol van, hol van Jézusom?
Mégis, el nem értem!*

*Merre láttad őt, felelj,
fényes nap az égen?
Te tudod tán, merre jár
az én fényességem.*

*Három-király csillaga,
mutass nekem utat,
Mert amíg föl nem lelem,
szívem meg nem nyughat.*

*Volna bár a vállamon
szárnyam, mint a sasnak,
Édes Jézus, utánad
szállnék a magasnak.“*

(Középkori magyar himnusz részletei. Sik Sándor fordítása)

BETÁNIAI MÁRIA ÉS MÁRTA (Márta: júl. 29.)

Betániai Mária nővérével, Mártával és fivérével, Lázárral azok közé az emberek közé tartozott, akiről az evangélium kifejezetten állítja, hogy Jézus szerette őket (Jn 11,3.5); ma úgy mondanánk, hogy szűkebb baráti köréhez tartoztak. Azonkívül egyike az evangélium legjobb és legelevenebben megrajzolt nőalakjainak, egyáltalán a benne megrajzolt alakoknak, hiszen a szerzők – fájdalom – nem nagyon törődtek a Jézus környezetében lévő személyek életrajzával, sőt még Jézuséval sem. Hogy egyházunkban ma nem tiszteljük szentként, az a hagyományban nevét ért tévedésnek tudható be. Ez annál inkább sajnálatra méltó, mert egyenes ellentétben áll Jézusnak az evangéliumban említett akaratával. Jézus szava szerint arról az asszonyról, aki testét temetésére már előre megkente, az egész keresztény világban tisztelettel kellene megemlékezni: „Bizony mondom nektek, bárhol a világon hirdetik majd az evangéliumot, az ő tetteről is megemlékez-

nek“ (Mk 14,9párh). De nyugaton már Nagy Gergely ideje óta nem az ő emlékezetére beszélik el tettét; a hagyomány ugyanis Mária Magdolnával azonosította, és Magdolnaként tisztelte. Csak a keleti egyházban maradt neve megkímélve ettől a makacs összetévesztéstől. Ha már nem is remélhetjük, hogy betániai Mária, miután a tudományos kutatás a Mária Magdolnával való összekapcsolástól megszabadította, korunkban és liturgiánkban ünnepet kap, azért senkinek sem tilos Mária Magdolna ünnepén órála is megemlékezni.

Jézus valószínűleg többször fordult meg Betániában, barátai házában. A Jeruzsálemtől 3 km-re levő városka az Olajfák hegyének keleti lejtőjén feküdt. Rajta vezetett át a Jerikóból Jeruzsálembe vivő út, amin annyi ünnepi zarándok járt. Onnan az Olajfák hegyéről vonult be Jézus a samárcsikó hátán Jeruzsálem szent városába (Mk 11,1-10 párh), és este oda vonult ismét vissza tanítványaival (Mk 11,11). Lehet-e kézenfekvőbb elképzelés, mint hogy akkor is barátai házában időzött?

Mária és nővére, Márta nem tartozott – úgy, mint Mária Magdolna – azokhoz az asszonyokhoz, akik Jézust követték és vagyonukkal szolgálták (Lk 8,3); azok mind a távolabbi Galileából származtak. Mária Mártával a főváros közelében lakott, és Jézust valószínűleg mindig csak akkor látta, amikor nagy ünnepek alatt ott tartózkodott. Feltehető, hogy valahányszor felhangzott: „Itt a Mester és hívat“, ennek hallatára „Mária gyorsan fölkel, és odasietett hozzá“ (Jn 11,28k). Mi is lehetne fontosabb, ha a Mester hív, mint ő maga, oktató szava és boldogító jelenléte! Ezt Mária felfogta. Az evangélium különböző tudósításai szerint ez a bensőséges, figyelmes, szemlélődő, odaadó asszony ismerte a helyét: „az Úr lábánál“ (Lk 10,39; vö. Jn 11,32; 12,3).

Lukács evangéliumának egy részlete azt szemlélteti, hogyan ül Mária az Úr lábánál, figyelmesen hallgatva szavára; tevékeny nővére szemrehányásától az Úrnak kell megvédenie. Az evangélista ezzel a jelenettel természetesen nem egy „házi idillt“ akart leírni; jelenetét tudatosan illesztette be az irgalmas samaritánus példabeszéde után, hogy a szeretet főparancsa mellé (ami talán egyszersmind Márta vendégszerető fáradozását is igazolhatja) az „egy szükséges“ követelményét állítsa: a Jézus szavaira való figyelést (Lk 10,38-42).

A jobbik rész, amit Mária választott, Isten szava, Jézus szava; az egyetlen szükséges gond az üdvösség gondja. Jézus boldognak hirdeti azokat, akik „hallgatják az Isten szavát, és hűségesek is maradnak hozzá“ (Lk 11,28), és figyelmeztet, hogy legyen gondunk az egy szükségesre: „Ne kérdezzétek, hogy mit esztek vagy mit isztok, és ne nyugtalanodjatok. Mert ezt a pogányok teszik a világban. Atyátok tudja, hogy szükségetek van rájuk. Inkább az Isten országát keressétek, és ezeket megkapjátok ráadásképpen“ (Lk 12,29-31). Mária megértette az Urat: úgy látszik, kezdettől fogva tudta, hogy mi az az egy szüksé-

ges. A tudósítás arra enged következtetni, hogy Jézus akkor tért be először Mária és Márta házába. Mária abban a minőségében fogadta Jézust, aki lenni akart: mint Isten uralmának hirdetőjét. Felismerte az Úr szavaiban és jelenlétében az üdvösséget.

Ezt mutatja be a leprás Simon házában, Betániában lejátszódott jelenet is (Mk 14,3-9; Mt 26,6-13; Jn 12,1-8). Mint annak idején nővérének, Mártának szemrehányását, úgy vonja magára itt a Jézust meg nem értő tanítványok gáncsoskodását. Jézus ismét megvédi és igazolja. Mária felismerte a *kairoszt*, Jézus jelenlétének jelentőségét; azért az előtte természetesen ismeretlen jövőre nézve is helyesen cselekedett: Jézus és az ő saját jövőjére nézve. Mert Jézus, az ő Ura és Mestere, akit megkent temetésére, őt sem hagyja a halottak birodalmában, épp oly kevésbé, mint fivéréét, hiszen ő „a feltámadás és az élet” (Jn 11,25). Jézus Mária tettét és a tettet ihlető érzületét emlékeztetünkbe ajánlotta.

János evangélista a betániai nő szeretetteljes, odaadó cselekedetét még hatásosabb változatban mondja el: „Mária vett egy font valódi nárduszból készült, drága olajat, megkenete vele Jézus lábát, és megtörölte a hajával, a ház betelt az olaj illatával” (Jn 12,3). Az olaj menyisége és értéke Máriának Jézus iránt érzett mély hódolatát jelképezi; a láb megkenése rendkívüli megtisztelés, de egyszersmind a mély alázat cselekedete is, mint ahogyan a lábmosásról szóló tudósítás értésünkre adja.

Betániai Mária, a szerény, csendes, sőt elfelejtett szent asszony arra figyelmeztet minket, hogy gondoljunk az egy szükségesre: Jézus jelenlétére. Hiszen hisszük, hogy velünk van szavában, szentségében és minden legkisebb testvérében. Betániai Mária az Úr lábánál a legjobb részt választotta, amit nem is veszített el soha. Mi is a jobbik részt választjuk, ha hallgatunk Jézus szavára, és életünkben meg is valószínűsítjük. Ezt mondja nekünk ennek a szentnek az alakja. R. Pesch

PÉTER (jún. 29.)

Az apostolok közül Pálon kívül igazából csak Péterről nyerhetünk az Újszövetség forrásaiból élethű képet. Ez annál inkább figyelemre méltó, mert Péter távolról sem jut közvetlenül olyan terjedelmesen szóhoz, mint nagy apostoltársa, Pál a leveleiben.

Péter – anélkül, hogy az egykori rabbihoz hasonlóan az Írástudók képzettségével lett volna fölfegyverkezve – semmivel sem kevésbé impulzív, lelkesedő, odaadó és szolgálatkész. Ráadásul ami a szívében, az a száján. Persze áldozatává is tud válni meggondolatlan és

ingatag lényének. Így lép elénk alakja kendőzetlenül az újszövetségi történet keretéből.

Amikor az Üdvözítő egy napon tanítványai körében jövendő szenvedéséről beszélt, Péter kereken odavágta neki valóban emberi „nem“-ét. A Messiásnak Isten erejével népe szabadítójaként kell megnyilatkoznia. Hogy Jézus, ahelyett, hogy Jeruzsálemben Dávid trónját újra felállítaná, ott megvetés és elvetés tárgyává váljék, – nem, ezt a zsidó hagyománnyal szögesen ellenkező gondolatot nem engedhette feltörni abban, akibe minden reményét helyezte! Viszont elviseli, hogy ezért a mit sem sejtő és tévúton haladó tiltakozásáért Jézustól igen éles megrovást vágjon zsebre (Mk 8,32k). „Te Sátán” – ez valóban több volt Jézus szájából egy erős kifejezésnél. Miért ne ragadta volna el Pétert később az izzó düh, miért ne kapatta volna kardra, amikor Jézus elfogatásától kellett tartania (Jn 18,10; vö. Mk 14,47)? Még ugyanazon az éjszakán további tanúságot tesz ragaszkodásáról és hűségéről. Belépést eszközöl ki magának a főpap hivatalos épületének belső udvarába. Kell, hogy elérhető közelségben maradjon Jézushoz; látnia kell, mi történik ott. Csakhogy természetesen igen meggondolatlanul sokkal többet ígért, mint amit a megpróbáltatás órájában, amikor saját becsülete és sorsa is veszélybe került, meg tudott tartani (Mk 14,29-31. 66.72). Vagy talán egy jelentős hitvallással még megembereli magát az utolsó pillanatban, amikor egy szolgáló másodszor is kipécézi és áruló galileai tájszólására céloz? „Erre átkozódní és esküdozni kezdett: „Nem ismerem azt az embert, akiről beszéltek” (Mk 14,71). Nem, természete, jellemének ereje egyáltalán nem a szikláé! És mégis éppen ezt a tanítványt, ezt a „Simeont”, ahogy születésekor elnevezték (Symeon vagy görögül Simon, ahogy zsidó nevét az újszövetség említi), Krisztus alkalmasnak tartotta egyházának legfőbb tisztségére, a „kepha”, a szikla feladatára. Ez teszi ezt az apostolt emberileg is olyan szeretetreméltóvá és történetét megragadóvá.

Természetesen maga ez a történet a leglényegesebb itt, inkább, mint minden más apostol esetében. Élettörténete az üdvösség történetében egyedülálló jelentőségre tett szert. Éppen azért, mert ennek a Simonnak a története Jézus apostolai elsejének, a „kephas”-nak a története lett (ahogy a Palesztinán kívüli ősegyház az arám „kepha”-t meggörögösfette), „Petrosz” (latinosan: Petrus) története (ahogyan az arám „kepha”-t görögre fordították). Lényeges lefolyását még minden nehézség nélkül föl lehet ismerni.

Simon, egy bizonyos Jóna (= János) fia Betszaidából származott, a Genezáreti tó mentén fekvő halászfaluból. Úgy látszik, hogy amikor a halász megnősült, Kafarnaumba költözött, anyósa házába, aki, hála csodás gyógyulásának, még az evangéliumba is belekerült (Mk 1,29-31). Vajon Jézus hatalommal teli parancsszavára hagyta el Simon fivérével, Andrással együtt hálóját a Genezáreti tónál (Mk 1,16-18), ahol Zebedeus két fiával összedolgoztak (Lk 5,10)? Vagy talán azért határozta

el magát Jézus követésére, mert megélte, hogy egyetlen szavának megfogadása milyen eredménnyel járhat, mint ahogyan Lukács elmondja evangéliumában (5,1-11), az első tanítványok meghívásának részletesebb leírásában? Valószínűleg mindkettőnek, Jézus szavának és tettének hatalma idézhette elő elhatározását, ami oly nagy fordulópontot jelentett életében. A későbbi hagyomány jogosan gondviselés-szerűnek tekintette, hogy éppen Simon eredeti hivatása szerint is halász volt, mint ahogyan az említett Lukács-féle fogalmazás az első két testvérpár meghívásakor elárulja. A meghívás történetének leírásában figyelmét teljesen Simonra összpontosítja, s a szavakban: „Ezentúl emberhalász leszel” (Lk 5,10) már későbbi páratlan hivatását is visszatükrözi. A mértékadó jámbor körök szemében ez a Genezáret tava menti halász persze csak „vidéki embernek” számított, akik már azért is megvetésre méltók voltak, mert nem ismerték a törvényt. De Isten felvirradó uralmának hirdetője, az emberhez közeledő, őt megelőző kegyelmének hírnöke nem érezte magát rászorulva az állítólagos igazakra, a már „tökéletes” és „kész” emberekre. Bár Simon a közvetlen tanítványok csoportjában nem is volt a legmegbízhatóbb, mégis az Úr három legbizalmasabb tanítványa közé tartozott, és Jézus már földi működése alatt elismerte társai szövívőjének. Simon a többi tanítvány nevében cselekszik (Mk 1,36; Mt 17,24-27), beszél (Mk 8,29; Jn 6,67k) és tiltakozik (Mk 8,32).

Az evangéliumok Jézus-hagyományának irodalmi és teológiai sajátosságát tekintve nincsen jelentősége annak, hogy mindmáig nem lehetett pontosan megállapítani, melyik alkalommal ígérte meg Jézus későbbi működése folyamán Simonnak a „kepha” nevet, és magyarázta meg a sokat vitatott elsőségi kijelentéssel (Mt 16,18k): „Péter vagy, erre a sziklára építem egyházamat, s az alvilág kapui nem vesznek erőt rajta.” Az a döntő, hogy a különböző összefüggésekben (Mt 16,18; Mk 3,16párh; Jn 1,42) fenntartott hagyomány szerint maga Jézus tüntette ki Simont, a halászt a „kepha” névvel. Ez a szó az arámul beszélő Izraelben csak tárgyank volt a megnevezése. Ezért – amint ez már régóta köztudomású – semmiképp sem vonatkozhatott Simon egyéni jellegzetességére. Tehát kellett, hogy Jézus egyszer megmagyarázza a név szimbolikus jelentését. Alakalomadtán föl kellett fednie Simonnak, miért, milyen értelemben nevezi őt sziklának. Ez történik meg ténylegesen Máté evangélista szerint a Messiás megvallásával összekötött egyházalapítási ígéretben (Mt 16,18k). A Simonnak adott ígéret magába foglalja a legfelsőbb teljhatalmat és felelősséget az üdvösség közvetítésében, arra az időre, amikor ő már nem időzik emberi alakban a tanítványokkal, hanem mint a Feltámadott fogja általuk egyházát építeni és nyáját legeltetni. Simon legyen a Jézus, a Messiás által felépítendő üdvösségközösségnek lehető legszilárdabb alapja, fennállását és egységét biztosító elve (Mt 16,18). Ebben a szerepben az üdvösség közvetítésére vonatkozó teljhatalomban fog részesülni, mint a

mennyszág kulcsainak átadásáról szóló képletes szavak és a feltétlen oldó és kötő hatalom átruházása magyarázóan hozzáfűzi (Mt 16,19). A teljhatalmat átadó második nagy kijelentés (Jn 21,15-17) a pásztor képével már csak megerősíti ezt.

Az újszövetségi írárok különféle eltérő hagyományaiba Simonnak ez a feltámadt Üdvözítőtől kapott kitüntetése mint természetes tény szövődik bele. A feltámadás tanúinak már az ősegyházközségből származó listája (1Kor 15,5), a Lk 24,34 és Mk 16,17 szerinti adatok, valamint a maga nemében a Jn 21 kiegészítő fejezetében található bonyolult tudósítás az Úr megjelenéséről (eszerint a Feltámadott itteni találkozásával Simonnal világosan az első a szenvedés eseményei után) megtámadhatatlanul tanúsítanak egy nagyon figyelemreméltó tény: Simont méltatta az Úr első megjelenésére. János a tanítványokkal való étkezés után egy új tudósítást sző be (21,15kk): Kizárólag Simonnal folytatja a Feltámadott a most kezdődő ünnepélyes párbeszédet. Azt a különleges megbízatást, amit Lukács a meghívás történetében az emberhalász képével elővételez, Jánosnál a Feltámadott most teljes világgossággal egy másik képpel fejezi ki, aminek az ószövetségi üdvösségvárásban és magában Jézus kinyilatkoztatásában is fontos előtörténete volt: „Legeltesd bárányaimat . . . legeltesd juhaimat.” A Feltámadott Simont megkülönböztetetten nyájának pásztorává, ezáltal egyszerűsre mind első, vagyis főpásztorává rendelte. Mi mindent is foglal magába a pásztornak ez az igazán keleties és biblikus képe, kiváltképpen az utolsó idők pásztorának ószövetségi ígérete, a felelősségteljes vezetésre, az odaadó, ápoló gondoskodásra vonatkozólag! Ezt jól meg kell gondolni, hogy fel tudjuk mérni ennek a megbízatásnak életet sugárzó tartalmát, és szembe tudjunk szállni azzal a gyakori ellenvetéssel, miszerint lehetetlen, hogy Krisztus az őbenne megvalósult isteni kinyilatkoztatást és az örök üdvösség közvetítését emberi rendelkezésnek és önkénynek szolgáltatta volna ki.

A Szentlélek eljövételével elérkezett a pillanat, amikor a Megdicsőült elkezdte a Lélek ereje által egyházát Simonra, mint a „kephara” építeni. Persze naív anakronizmus áldozatául esnénk, ha a következő évszázadok és évezredek teológiai, alkotmányjogi és kormányzati fejlődését már az első apostol helyzetének, Péter primátusának mércéjévé akarnánk tenni. A kezdeti idők egyedülálló viszonyai beszédesen szólnak. Még a feltámadt Krisztustól magától meghívott apostolok működnek. Az egyház még áttekinthető, csaknem családis viszonyok közt él. Az emberi fáradozást páratlan módon támogatja és egészíti ki a Lélek rendkívüli működése és kegyelmi adományai. Az egyház még az Úr hamaros visszatérésének és a végső idők teljesen kibontakozó isteni uralmának eleven reményét dédelgeti. Mindezek a mozzanatok nyilván nem engedték, hogy olyan mértékben merüljenek föl szervezeti megfontolások és hatásköri kérdések, mint ahogy a későbbi fejlődés mindinkább megkövetelte. Azt sem szabad szem elől

téveszteni, milyen csekély számúak és szegényesek forrásaink. Az Újszövetség egyes darabjai kifejezetten alkalmi és hithirdető írások, így nem igényük, hogy kimerítően ábrázolják a fiatal egyháznak, missziójának, életének, vezető személyiségeinek, tanításának és szervezetének történetét.

Annál figyelemreméltóbb, hogy legrégebb tanúságaink ennek ellenére a legkülönbözőbb alkalmakkor megláttatják Péter vezető rangját, alapvető jellegű helyzetét. Kétségtelen, hogy Péter nem volt olyan nagyságrendű teológus, mint az egykori rabbi, Pál, vagy a zsidókhöz intézett levélnek az írásokban járatos megfogalmazója. Sem az Apostolok Cselekedeteinek időszerűsítve stilizált beszédei, sem pedig Péternek Szilvánusz által leírt első levele alapján nem beszélhetünk helytállóan egy tulajdonképpeni péteri teológiáról. De Péter kezdettől fogva az ősegyház tulajdonképpeni vezetője volt, s küldetését és Krisztusról tett tanúságát a második generáció idejében megírt Apostolok Cselekedeteinek könyve számos csodatétellel látja igazolva, még jobban, mint a pogányok apostolának, Pálnak hithirdető működését. Az Apostolok Cselekedeteiben a tizenkettő közül Péter az egyetlen, aki szóhoz jut. Úgy lép fel, „mint az ősegyház vezetője, felelősségének és lelki hatalmának teljes tudatában, mint az evangélium bátor és eredményes hirdetője, végül mint a pogánymissziónak a zsidóság korlátait túllépő úttörője, akinek azonban éppen ezért a ‚körülmetélt testvérek‘ előtt igazolnia kell magát (Csel 11,1kk)“ (J. Schmid).

Természetesen fölvetődik a kérdés, miért vonult vissza Péter a zsidó- és pogánykeresztényekből álló antióchiai egyházban az utóbbiak asztalközösségétől, amikor „néhányan átjöttek Jakabtól“ (Gal 2,11kk)? Aligha pusztán emberfélelemből, talán inkább azért, mert félt, hogy a zsidó törvényeket szorgalmazók fanatizmusa az egyházat ismét súlyosan veszélyeztethetné. Ha magának Péternek a szájából állna egy tudósítás vagy kijelentés a rendelkezésünkre, az nyilván sokkal többet árulna el magatartásának háttéréről és okairól, mint amit az adott források alapján többé-kevésbé megalapozva sejteni lehet. Nyugodt lelkiismeretünk érdekében azonban óvakodjunk attól, hogy ezt az ún. „antióchiai incidenst“ mint ütőkártyát játsszuk ki és túlértékeljük abban az értelemben, mintha a pogányok apostola nem ismerte volna el Péter kimagasló tekintélyét. Éppen mert a pogányokból lett keresztényeknél is Péter volt a mérvadó, azért érthető, hogy Pál később Antióchiában éppen a „kephas“-t és csakis őt vonta a nyilvánosság előtt kérdőre, szemére vetve az ellentmondást az asztalközösség kérdésében egyébként szokásos és jelenlegi magatartása közt (Gal 2,11kk). Máskülönben érthető lenne, miért tekintette a pogányok apostola az antióchiai vitára való utalását mint legfőbb bizonyítékát és betetőzését annak, hogy az első apostolok jeruzsálemi zsinatukon elismerték az ő zsidó törvények alól mentesítő hithirdetését.

Hogy Péter Jeruzsálemen és Palesztinán kívül is időzött, az már önmagában véve is sokat mondó vonása történetének, amit forrásaink valószínűleg nem szándékosan tükröznek vissza. Úgy látszik, hogy elsősorban az Apostolok Cselekedeteiben (12,1-19) ismertetett, I. Heródesz Agrippa-féle egyházüldözéssel kapcsolatban (Kr. u. 44 körül) kezdődött életének egy mozgalmasabb szakasza, amikor kikerült Palesztinából, először bizonyára csak a birodalom keleti részébe. Lehetséges, hogy Korintusban is volt, bár az ottani Kephas-párt (1Kor 1,12) említéséből ezt még nem lehet kikövetkeztetni. Apostoli vándoréletet tételez föl az is, hogy 1Kor 9,5 Kephaszt „a többi apostol”-tól és „az Úr testvérei”-től külön említi. Az apostoli zsinat után (49 körül) mindenestre Antióchiában találkozunk vele. A kisázsiai, tehát jobbára pogánykeresztény egyházakhoz intézett első levelének bevezetése alapján nagy biztonsággal feltételezhető, hogy Kisáziában is működött; továbbá egy római tartózkodás is (5,13), ami természetesen csak a rómaiakhoz intézett Pál-levél megírása (Kr. u. 58) után illeszthető be. Bár forrásaink Péter életének második szakaszában kifejtett működéséről és utazásairól nagyon gyér adatokat tartalmaznak, két fontos tényt mégis biztosan meg lehet állapítani belőlük. Először, hogy az első apostolok és a jeruzsálemi tekintélyek közül Péter az egyetlen, akivel az Apostolok Cselekedetei 12,17-ben megjelölt időpont után Palesztinán kívül, tehát kifejezetten pogány területen találkozunk. Éspedig éppen életének későbbi szakaszában, amikor már sok pogánykeresztény egyházközség keletkezett, és az „ősegyházközség” (Jeruzsálem) már nem képviselte az egész egyházat, úgy, mint eleinte. Már ez a tény sincs összhangban azzal a különben is bizonyíthatatlan föltételezéssel, hogy Péter hamarosan lemondott volna az egyház vezetéséről, és csakis a zsidók megtérítésének szentelte volna magát, még hozzá Jakabtól, az egész egyház új fejtől függően. A második körülmény nem kevésbé tanulságos. Bár az apostol vándoréletet él, nem látjuk, hogy közelebbi kapcsolatba lépne egyes helyi egyházközségekkel, ami pedig pusztán missziós tevékenységnél elvárható. Korintusban volt egy Kephas-párt, jóllehet az egyházközséget nem Péter alapította, és talán soha nem is látta. Ennek a tényállásnak alighanem csak egyetlen nem erőltetett magyarázata van, amit az egyéb ismertetett adatokkal nagyon jól alá lehet támasztani. Ez pedig ennek a Simon nevű apostolnak az egész egyházra vonatkozó, a maga nemében páratlan jelentősége.

Ebből kiindulva lehet azt is kielégítően megmagyarázni, hogy az egykori betszaidai halász miért jutott el Rómába. Péter római vértanúságáról az evangéliumon kívüli irodalom bizonyítékai a 90-es évek közepe óta egyhangúan tanúskodnak. Az ő üdvtörténeti feladata a Szentföldön kezdődött, Jeruzsálem szent városában, ahol isteni Ura és Mestere halálával megalapította az újszövetséget és az Egyházat. Ugyanez a fennkölt feladat azután kivezette az apostolok fejét a hel-

lenisztikus világba, majd egészen az akkori világbirodalom fővárosába, miután az egyház már az első évek, illetve évtizedek leforgása után túllépte a zsidóság határait, és megtette a döntő lépéseket, hogy az összes népek világegyházává váljék. Megjelenik a vértanúk egyháza. De az apostolok fejének erőszakos halála nem tudja megakadályozni Krisztus üdvözítő egyházának állandó kiépülését és fennmaradását. „Te vagy a szikla, erre a sziklára építem egyházamat, s a halál hatalma nem vesz rajta erőt.“

Vajon emberi képesség, egy rendszer hatalmi apparátusa, diplomáciai ügyesség, nagy tanítómesterek bölcsessége vagy erős és szent egyéniségek sugárzó ereje volt az, ami az Egyháznak ezt az állandó épülését és fennállását megmagyarázza és garantálja? Péter története maga is más feleletet ad erre a kérdésre. Aligha véletlenségből őrizte meg az ősegyház passióhagyománya Péter tagadását. A hűség és a gyengeség közti vívódást bizonyára úgy értette, mint híveinek szóló komoly figyelmeztetést a magabiztosság ellen, de egyben mint vigasztaló ígéletét az Úr megbocsátó szeretetének, aki jóságosan megfordult és ránézett az őt megtagadó tanítványra, így váltva ki az elesett ember bánatkönyveit (Lk 22,61). De az ősegyház Péternek ennél az élményénél szem előtt tartotta azt a különleges megbízatást is, amit Jézus legközelebbi tanítványainak kudarcával kapcsolatosan egyiküknek adott. Előre látta, hogy csalódott tanítványai halálos szenvedése órájában meg fognak botránkozni benne, és azért intőn-biztatón mondta: „Simon, Simon, a sátán hatalmat kért magának fölöttetek, hogy megrostáljon benneteket, mint a búzát. De imádkoztam érted, nehogy meg-inogj hitedben. Amikor megtérsz, te erősíted majd meg testvéreidet“ (Lk 22,31k). Tehát Simon nem saját erejéből őrizte meg szíve mélyén hitének szikráját. Maga Jézus, Isten felvirradó uralmának teljhatalmú hirdetője könyörögte ki közbenjáró imájával az egyénileg kudarcot vallott Simonnak a kegyelmet: eszméljen rá – miután ő eltávozott közülük – különleges feladatára, hogy testvéreit hitükben támogassa és erősítse. A megdicsőült Krisztus volt és marad is egyházának igazi építője, nyájának gazdája és pásztora.

A. Vögtle

JAKAB
(júl. 25.)

Jakabot, Zebedeus fiát és János testvérét csak a szinoptikus evangéliumok említik*, a negyedik evangéliumban nincs róla szó. Ő mint az „idősebb“ szerepel, megkülönböztetésül a Márk által 15,40-ben

* Lásd ezekről a helyekről részletesebben János apostol életrajzában! (A kiadó megjegyzése.)

megnevezett „kis“ vagy „ifjabbtól“. Jézus testvéreivel együtt apja házszószólójából hívta meg követésére (Mk 1,19k). Zebedeus két fia Péterrel együtt később Jézus legbizalmasabb körét alkotta (Mk 3,17; 5,37; 9,2; 13,3; 14,33). Az evangéliumok egyéni jellemvonások nélkül mindig csak testvéreivel együtt említik. Jézusnak a két testvér vértanúságára tett jóslata (Mk 10-35k) órá vonatkozólag legkésőbb Kr. u. 44-ben teljesült be, amikor I. Heródesz Agrippa király lefejeztette (Csel 12,2); ez Jánosra vonatkozólag nem áll (I. Jn 21,21k).

Az a legenda, hogy Jakab Spanyolországban működött és ott is temették volna el, csak a 7. században fordul elő Sevillai Izidornál. De Szent Jakabnak Santiago de Compostela-ban levő sírja a középkorban nagy közkedveltségnek örvendett. Santiago volt Jeruzsálem és Róma után a kereszténység leglátogatottabb búcsújáró helye. Jakab, Mihály arkangyallal együtt, a mórok elleni küzdelemben védőszentnek számított, és különösen az ibériai kultúrterületen örvendett nagy tiszteletnek. Számos rend és testvéri közösség viseli a nevét, és az egykori spanyol Amerikában több város elnevezése (Santiago, San Diego) tanúsodik még ma is nagy népszerűségéről. Jakab napja a vallásos és népi szokásokban igen fontos dátum volt (a szénakaszálás kezdete, a pásztorok ünnepe, Szent Jakab almái).
H. Feld

JAKAB, AZ ÚR TESTVÉRE (máj.3.)

Ez a kifejezés: Jézus „testvére“, az apostolok nemzedéke egyik szentjének páratlan kitüntetése. – Vagy talán inkább ok a megütközés-re? Semmiképpen sem. Az Újszövetség összes tanúságát áttekinthetjük, de nem találunk sehol sem említést arról, hogy Máriaanak és/vagy Józsefnek lettek volna „gyermekai“ vagy „fiai“.

Az Úr „testvéreinek“ nevezett Jakab egyike a négy vagy öt azonos nevet viselő személynek, akik az Újszövetség szerint Jézus tanítványai közül az ősegyházban kitűntek. Minthogy sem a hagyomány, sem a mai egzegézis nem tudja biztosan megkülönböztetni egymástól ezeket a Jakabokat, nem vehetjük zokon a liturgiának, hogy az Úr „testvérét“ – egy újabb és erősödő felismeréssel ellentétben – Jakabbal, Alfeusz fiával azonosítja, aki egyike volt a tizenkét apostolnak. A mi Jakabunk első a négy közül, akiket Mk 6,3 mint Jézus „testvéreit“ sorol fel: „Jakab, József, Júdás és Simon.“ Apja ismeretlen, de az evangélisták ismerik anyját, Máriát, akit Jézus anyjától világosan megkülönböztetnek (Mk 15,40; 16,1; Mt 27,56). Ez már elég bizonyítéka annak, hogy a görög *adelphoi* Mk 6,3-ban nem jelentheti Jézus édes testvéreit, hanem távolabbi rokonokra vonatkozik, akiknek Jézushoz való rokonsági kapcsolatát egyenként természetesen már nem lehet megállapítani.

Különösen semita befolyás alatt álló szövegekben említhették ezeket a rokonokat, tágabb szóhasználattal, minden további nélkül mint Jézus „testvéreit”. Ezt a rövid arám elnevezést az ősegyház átvette, és a görögben is megtartotta, hogy „az Úr nagy tekintélynek örvendő rokonait ezáltal kitüntesse” (J. Blinzler).

Jakab, az Úr „testvére”, Mk 15,40-ben a „kis” jelzőt kapja. Ez a kevésbé hízelgő elnevezés csak a természetére vonatkozhatott. Jelentőségére nézve éppen Jakab az Úr „nagy” testvére lett. De ez nem történt máról holnapra! Még annak is, akinek az Úr az unokatestvére, meg kell járnia Isten kinyilatkoztató működésének és kegyelmének útját.

Feltehető, hogy a mi Jakabunk is ott volt, amikor „övéi”, „testvérei” elmentek, és Jézust nyilvános működéséből jóakaró erőszakkal haza akarták vinni (Mk 3,21.31-35). Hogy milyen szándék vezette őket, azt már nem lehet teljes biztonsággal kikutatni. Leginkább kézenfekvő értelmezés szerint az lehetett az érzésük, hogy Jézus fellépése az egész család tekintélyét veszélyezteti. De csak meggondolatlan elhamarkodottság ütközhetik meg a hagyománynak ezen a vonásán. A rokonok nem képesek követni Jézus nyilvános működését? legalábbis eleinte értetlenül álltak az Üdvöztővel szemben? János evangéliuma szerint sem látták meg még működésében azt, aki az idők végén a kinyilatkoztatást és az üdvösséget hozza? (Jn 7,5.3-10)? Mi ma a hagyománynak ezt a mozzanatát teljesen gyanútlan tanúságként tudjuk értékelni. A rokonok magatartása nem is annyira a hitre való készségük hiányát bizonyítja, hanem inkább azt a páratlan eredetiséget, ahogyan Jézus Lélekkel telt lényével föllépett, és messiási küldetésének elismerését igényelte. Szóban és tettben való működésének hatalma minden eddigi elképzelést és emberi várakozást felülmúlt. Innét származik visszautasító és teljesen elvi alapon álló felelete is, amit Jakabnak és ugyanolyan jószándékú testvéreinek el kellett viselniük. Jézus igazi „családja” mostantól kezdve azok, akik megnyílnak kinyilatkoztató működésének. „Hozzá tartozóinak rokon aggódása emellett nem számít, mert pusztán a vele való természetes, emberi összetartozáson alapul” (J. Schmid).

Hol és mikor jutott el Jakab a Jézusban való „hitre”? Már nyilvános működésének napjaiban tette meg az első lépéseket? Hiábavaló lenne kutatni. Jézus tanítványainak és rokonainak pszichológiájával, hitük történetével alig törődött Krisztus húsvét utáni meghirdetése, s így a későbbi Jézus-hagyomány sem. Kétségtelen, hogy az Úr testvéreinek minden kérdését és kétségét végérvényesen megoldotta a Feltámadott megjelenése. És ezzel a húsvét utáni események rivaldafényébe került. 1Kor 15,5-7 szerint Jakab volt Péter után és rajta kívül az egyetlen, aki az Úr külön megjelenésében részesült. Ez a feltűnő kitüntetés érthetővé teszi, hogy az egzegéták a mai napig azon vitatkoznak, vajon a Feltámadott Jakabot nemcsak a messiási mivoltában való hitre, hanem apostolnak is meghívta-e. A jeruzsálemi ősegyház-

ban vitt kiemelkedő szerepe, amit az Apostolok Cselekedeteinek könyve már a 12,17-ben említett időpontban feltételez, az apostolságra való meghívással bizonyára igen jól összeillik.

Kétségtelen, hogy Jakab Péternek, a főnek menekülése után a jeruzsálemi ősegyház „püspöke” volt (Gal 1,19; 2,9; Csel 12,17; 15,13-29; 21,18-25). Mint ilyen egyike volt annak a három férfiúnak, akik az apostolok zsinatán mint mértékadók elismerték, hogy a pogányoknak az evangéliumokat a zsidó törvényektől mentesen lehet hirdetni (Gal 2, 1-10). A zsidó történetíró, Josephus Flavius Jézus rokonai és hívei közül egyedül Jakabot nevezi meg. Ebből is kitűnik, hogy milyen kiemelkedő helyzete volt a keresztények közt Jeruzsálemben. És még ha nem is ő írta volna a jó görögséggel megírt Jakab-levelet, akkor is a jeruzsálemi püspök nagy ősegyházi tekintélyét bizonyítja, hogy az a görög műveltségű zsidókeresztény, aki a már kifáradt zsidókereszténységet szellemének kincséből új buzgóságra igyekezett meghihletni, az ő nevét használja föl. A bizonyíthatóságot persze messze meghaladja az az állítás, hogy Jakab már néhány év múlva az egész egyház vezetését átvette volna, és hogy az apostoli zsinat idejében már nem Péter, hanem ő lett volna az egész egyház első embere. Életének Krisztusról tett tanúsága – ami missziós utakra is készítette, valószínűleg csak a palesztinai térségben (1Kor 9,5) – ugyanarra a sorsra juttatta, mint az apostolok fejedelmét: vértanúsággal pecsételte meg. Jeruzsálemben új főpap jutott hatalomra, Ananos, Annás főpap fia és Kaifás sógora, akik elé annak idején Jézust vezették (Jn 18,13.24). Josephus Flavius tudósítása szerint Ananos arra használta fel a két római helytartó közti széküresedést, hogy a főváros Messiás-Jézus közösségének tiszteletreméltó fejét megköveztesse (Ant. XX, 200). Hegesippusnak és még másoknak állítólagos tudomása szerint a templom párkány pereméről taszították le, és egy ványoló a bunkójával ütötte agyon. Ezt a hagyományt a képzőművészet arra használta fel, hogy ismertetőjelként egy bunkóval ábrázolja.

Lelkiségének azonban találhatóbb ismertetőjele az a jelző, amivel a történelemben szerepel: Jacobus Justus, az „igaz Jakab”. Jakab mint keresztény is megmaradt annak, ami eredetileg volt: a mózesi törvények igen lelkiismeretes megtartója. Ez annál is inkább érthető, mert hatásköre és missziós tevékenysége – Páltól és Pétertől eltérően – nyilvánvalóan a zsidókeresztényekre korlátozódott. Azt mondogatták róla, hogy a sok imádkozástól térdei olyan kergesek voltak, mint a tevéé. Jámborságának és aszketikus életének ilyen nagy volt a hírneve. De vajon a példásan törvénytisztelő dávidi ivadék és az Úr rokona nem vált-e így szükségképpen az ún. „judaisták” emberévé? Ez a név azokat a zsidókeresztényeket jelöli, akik nemcsak maguk ünnepelték meg továbbra is a szokásos módon a pászka ünnepét és a szombatot, tartották meg a zsidók böjti és imaidőit, a rituális tisztasági és étkezési előírásokat, és metéltették körül gyermekeiket, – hanem a pogányok-

ból keresztkedésre jelentkezőktől is megkivánták mindezt, mint az üdvösség feltételét. Az ő meggyőződésük szerint azokat a pogányokat, akik készek voltak Krisztusban hinni, először a körülmetélés és az egész mózesi törvény kötelezettsége által Izraelbe, Isten népébe kellett beiktatni, ha el akartak jutni az üdvösségre. A palesztinai ősegyház törvénytisztelő fejének példájára az ilyen rituális fanatikuskok talán már életében is hivatkoztak (Gal 2,12). De teljesen jogtalanul. Ugyanis Jakab is, és éppen ő – így hangsúlyozza Pál az apostoli zsinatról (Kr. u. 49) szóló jelentésében – Péterrel és Jánossal együtt megengedte a pogányok hivatott apostolának, hogy a hívő pogányokat nem kell körülmetélni, és nem kell a zsidó törvények megtartására kötelezni (Gal 2,7-9). Ezzel teljes összhangban van az a tény, hogy Jakab később Pált és pogánykeresztény kísérőit szívesen fogadta Jeruzsálemben, mit sem törődve azokkal a szemrehányásokkal, amelyeket a szélsőséges zsidókeresztények a pogányok apostola ellen felhoztak (Csel 21,17-26).

Ez teszi Jakabot, azt a konzervatív férfiút, aki egyénileg teljesen „a tradíció oldalán állt” (M. Dibelius), olyan naggyá. Nem gondol arra, hogy hagyományos egyéni jámborságát abszolút mércévé tegye. Az ő mértéke egysesyedül a megváltó Istennek a Krisztus-eseményben kinyilvánított ereje és kegyelme. Azért mindig azon volt, hogy az egymással harcban álló pártok közt egyenlítsen. Ez történt, amikor az ún. Jakab-féle záradékot keresztülvitte, ami a vegyes eredetű egyházközösségekben lehetővé tette a zsidó- és pogánykeresztények asztalközösségét (Csel 15,23-29; 30-33). Ez valószínűleg egy tartományi szinóduson volt, amit az Apostolok Cselekedetei tematikus szempontból az apostolok zsinatával kapcsol össze. Egy másik alkalom akkor adódott, amikor Pál 58 pünkösdjén egy nagy összegűjött összeggel Jeruzsálembé jött. Jakab, aki ismerte a judaisták fanatizmusát, azt tanácsolta a pogányok apostolának, hogy vegyen részt a templomban egy rituális cselekményben, vagyis tegye le a nazireus fogadalmat (Csel 15,13-21). Ezzel semmiképpen sem az általa nagyrabecsült szertartási előírások érdekében igyekezett propagandát gyakorolni. Sokkal inkább arra törekedett, hogy az apostoltársa, Pál ellen felhozott vádat, miszerint szakadást hirdet, végleg megdöntse. Az a tény, hogy ez a kísérlet sem tudta megakadályozni Pál bevádolását és elfogatását (Csel 21kk), csak igazolja, mennyire indokolt és jószándékú volt a jeruzsálemi egyházközösség fejének beavatkozási kísérlete.

„Az igaz Jakab.” A visszatekintő többféle szempontból gondviselés-szerűnek ismerheti föl az Úr rokonának ezt a szó legjobb értelmében „zsidókeresztény” jellegét. Egyénileg az atyák tullej törvényt meg tartotta, anélkül, hogy ennek következtében fanatikus vagy akár csak elvileg ritualistává vált volna. Így egyrészt elismert jámborsága meg tudta védeni a tőle vezetett egész jeruzsálemi ősegyházközösséget a hivatalos zsidóság halálos üldözésétől; másrészt a jeruzsálemi és pa-

lesztinai Krisztus-hívők fejeként egyengető szerepet tudott betölteni azokban a döntő években és évtizedekben, amikor az Egyház szétfeszítette a zsidóság külső-belső keretét, és a pogány népek egyházává vált. Ne csodálkozzunk, hogy az Úrnak ez a rokona egyike volt a fiatal egyház három „oszlopának“ (Gal 2,9).

A. Vögtle

FÜLÖP
(máj. 3.)

Az evangéliumok és az Apostolok Cselekedetei Fülöpről éppen olyan gyér felvilágosítást adnak, mint legtöbbről a tizenkét apostol közül. Az apostolok négy névsorában (Mk 3,18; Mt 10,3; Lk 6,14; Csel 1,13) az ötödik helyen szerepel.

János evangéliuma szerint (Jn 1,44; 12,21) Fülöp – a két testvérhez, Andrásához és Péterhez hasonlóan – a Galileai tó menti Betszaidából származott. A negyedik evangélium ismételt említést tesz róla (Jn 6,5kk; 12,21k; 14,8). Azt nem lehet biztonsággal megállapítani, hogy ezek a megjegyzések csak irodalmi adalékok-e, vagy történeti tényeken alapulnak. Utóbbi akkor valószínű, ha az evangélium meg nem nevezett szerzője azonos az Andrással együtt meghívott tanítvánnyal (Jn 1,37kk). Ebben az esetben fiatalkori barátjának állította ezt az emleket, akivel együtt Keresztelő János köréhez tartozott. Későbbi hagyomány szerint Fülöp három lányával a kisázsiai Hierapoliszban élt, és ott is halt meg. Lányainak prófétáló tehetsége volt (Polükratész és Papiasz Euszébiosz egyháztörténetében, III, 31, 39; V, 24). De az Apostolok Cselekedetei szerint (21,8k) „Fülöp evangélistának, a hét közül az egyik diakónusnak“ – akinek cezárei házában Pál vendégeskedett – négy prófétáló tehetséggel megáldott lánya volt. Ha ez az utóbbi értesülés megbízható, akkor Fülöp apostolt már korán összecserélték az azonos nevű Fülöp diakónussal. Az apostolt a ványoló munkások és kalapkészítők védőszentjüknek tekintették; ereklyéi Konstantinápolyon keresztül Rómába kerültek, és a tizenkét apostol bazilikájában tisztelik.

H. Feld

JÁNOS APOSTOL ÉS EVANGÉLISTA
(dec. 27.)

Az Úr összes tanítványai közül Jánosnak, Zebedeus fiának egészen sajátos a rangja. Az első apostolok körében Péter után ő volt a mérvadó. Teológiai gondolkodásának mélységére és megérzésére vonatkozólag az apostolok közül csak Pállal, az egykori tarzusi írástudóval

lehet összehasonlítani. Mint mennyei Ura „jóhírének” közvetítője az evangélisták közül vitathatatlanul a „sas”, akinek nevéhez a legerőteljesebb és szellemileg legmagasabb röptű evangélium kapcsolódik. Ezt az apostolt érti a negyedik evangélium, amikor ismételtlen említi a tanítványt, „akit kedvelt Jézus”. Ilyen kifejezést az egész Újszövetségben nem találunk Jézus egyetlen másik tanítványáról sem.

Az utolsó vacsorán Jézus keblére hajol (Jn 13,23). Máriával, Jézus anyjával a kereszttel áll (Jn 19,26). Húsvét reggelén Mária Magdolna híradására Péterrel együtt elindul, a sírhoz siet, és hamarabb éri el az üres sírt (Jn 20,2kk). Az „akit kedvelt Jézus” megjelölés természetesen foglalkoztatta az ezegétákat. Hogy Jánosnak testvérével, Jakabbal és Péterrel a tanítványok körében kiváltságos helyzete volt, az a szinoptikus hagyomány szerint is tagadhatatlan. Ők hárman alkotják Jézus legmeghittebb körét; különös alkalmakkor, mint Jairus lányának feltámasztásakor, a színváltozásnál és a Getszemániban szabad vele lenniük (Mk 5,37; 9,2; 14,33párh). De akkor miért nem beszél a negyedik evangélium írója ott, ahol János Péterrel együtt lép fel (Jakabot, Zebedeus másik fiát, eltekintve az utólagos 21. fejezet 2. versében szereplő „Zebedeus fiai” kitételről, nem is említi), legalább többesszámban „a tanítványokról, akiket kedvelt Jézus”? Ha János maga írta meg a negyedik evangéliumot, miért nem beszél önmagáról első személyben; vagy ha már a harmadik személyt akarja használni, miért nem alkalmazza egyszerűen a „János” nevet? Nem túl fennhéjázó-e Jézus Krisztus egyik apostolának ilyen bemutatkozása: „az a tanítvány, akit kedvelt Jézus”? Vagy talán igazságtalanok vagyunk az apostollal szemben, ha ezt a tagadhatatlanul igényes megnevezést saját szájába adjuk? Hagyjuk ezt a kérdést még függőben.

Annak a megjegyzésnek alapján: „a tanítvány, akit kedvelt Jézus”, János később mint a „szeretett” vagy „kedvenc tanítvány” került bele a keresztény történelembe és az épületes szóhasználatba. Ezt hallva önkéntelenül visszaszállnak gondolataink János evangéliumának megírásától – az első század végétől – Jézus nyilvános működésének idejére, a Kr. u. 28–31. évekre. A ragyogó fiatalember képe merül fel bennünk szükségszerűen, akinek az Üdvözítő tanítványai közül rendkívüli szeretetét ajándékozta. Nem kell lemondanunk erről a meghitt elképzelésről. Bár az apostol későbbi életéről és működéséről gyér adatok állnak rendelkezésünkre, és azok egy efezusi János nevű presbiter bonyolult kérdésével vannak megterhelve, mégis minden a mellett a régi hagyomány mellett szól, hogy János, a tizenkét apostol egyike később Efezusbán működött, és aggastyánként ott is fejezte be életét. Az evangéliumához utólag hozzátett fejezet (Jn 21,22kk) is arra enged következtetni, hogy magas kort ért el. Ezért bátran ragaszkodhatunk ahhoz, hogy Jézus még nagyon fiatalon hívta meg személyes kíséretébe.

Azonban feltétlenül meghamisítanánk képét, ha a nem éppen szerencsés „szeretett tanítvány” megnevezés által félrevezetni hagyánk magunkat, és a nazarénus stílus elpuhult vonásait vélnénk benne felismerni. Még mielőtt mint fiatalember, testvérével, Jakabbal együtt meghallotta Jézus szuverén hívását: „Kövess engem!” és csatlakozott hozzá (Mk 1,19k), az élet már keményen próbára tette. A Genezarei tó halászáinak munkáját – amit Zebedeus (Mk 10,35) és Szalóme (vö. Mk 15,40 és Mt 27,56) fiai Jóna fiaival, Péterrel és Andrással együtt végeztek – nem képzelhetjük el magunknak másként. Sőt ha Jn 1,39k megjegyzését helyesen értelmezzük, akkor a fiatal János a Jordánnál Keresztelő Jánosban már előbb szigorú noviciusmesterre talált. Az utolsó idők prédikátorának végleges megtérésre való felhívása az ő nemes lelkében igen mélyre hatolt.

Rövidesen maga az Üdvözítő igazolja, hogy kedvenc tanítványa milyen fából van faragva. Zebedeus fiait „a mennydörgés fiai”-nak nevezi el (Mk 3,17). Ennek legvalószínűbb értelmezése az, hogy a két fivér aktivista, akik alkalomadtán hevesen fel tudnak fortynni. „Mester – mondta János egyik nap az Üdvözítőnek –, láttunk valakit, aki ördögöt űzött a nevedben, de nem tart velünk. Megtiltottuk neki, mert nem tartozik közénk” (Mk 9,38). Vagy-vagy! Ilyen radikálisan érti János Jézus követésének jogát és kötelességét. Egy másik jelenet még jellemzőbb. Jézus tanítványaival egy faluba tért be a szamariai határon. Amikor lakói megtudták, hogy Jeruzsálembé utazik, nem fogadták be. Zebedeus fiai erre dühbe gurultak: „Uram, ha akarod, lehívjuk az égből az istennyilát, hadd pusztítsa el őket!” (Lk 9,52kk) Azt akarják, hogy az Üdvözítőt ért ellenségeskedés a helyszínen isteni megtorlásban részesüljön. Ne lepődjünk meg azon sem, ha Zebedeus fiai egy napon nagyon konkrétan tudtára adták legszemélyesebb várákosasukat annak a férfiúnak, akibe minden reményüket helyezték. Amikor Jézus Jeruzsálemben a messiási hatalmat magához fogja ragadni, ők is vele szeretnének uralkodni, és azért már jóelőre biztosítani a beleegyezést kérésük teljesítésébe (Mk 10,35-37). De az igazi Messiás kénytelen tanítványainak a még egészen természetes zsidó üdvösséggvárás tévedésére azt felelni, hogy a dicsőséghez vezető út szenvedésen visz keresztül. Azonban a mennydörgés fiainak válasza is méltó hozzájuk. Szeretettől égő szívvvel és a követésre teljes készséggel erősítgetik, hogy Mesterükkel az üldöztetést és szenvedést is meg tudják osztani (Mk 10,38-40).

A krisztusi kinyilatkoztatás tovább folytatódik. Jézus, a Messiás tényleg megjárta a keresztutat. És János követési készsége nem maradt üres ígélet. Szeretete és hűsége a János-evangélium keresztjeletében jut legmagasztosabban kifejezésre. A tanítvány követte az Üdvözítőt a szegyenfa alá. A kereszt alatt, Jézus anyja mellett állva hallhatja a szavakat: „Asszony, nézd, a fiad!” – „Nézd, az anyád!” (Jn 19,26k)

A Messiás megváltó halála és feltámadása által a „mennydörgés fiának” heves aktivitása is megkeresztelődött, megtisztult és megváltozott. Ezentúl minden gondolata és igyekezete Jézusnak, a megfeszített és isteni dicsőségbe felmagasztosult Messiásnak hirdetésére irányul. Pál ezt a Jánost Péterrel és az Úr „testvérével”, Jakabbal együtt „oszlopként” dicsőíti, mert az apostoli zsinaton ünnepélyes kéznújtással elismerték, hogy a pogányoknak az evangéliumot a zsidó törvényektől mentesen lehet hirdetni (Gal 2,9). Ebben a jelenetben is az a kivételes erő tükröződik vissza, amivel János az ő apostoli hivatalát gyakorolta. Ő az egyetlen, aki az Apostolok Cselekedeteiben a tizenkettő köréből kiemelkedik, és kifejezetten Péterrel együtt lép fel (3,1-11; 4,13-22; 8,14-25). „Ítéljétek meg magatok, helyes volna-e Isten előtt, hogy inkább rátok hallgassunk, mint az Istenre? Mi nem hallgathatunk arról, amit láttunk és hallottunk” – így felel János Péterrel együtt egész nyíltan a főtanács felszólítására, hogy Jézus nevében soha többé ne beszéljenek (Csel 4,19).

Arról, amit János látott és hallott, akkor sem tudott hallgatni, amikor a zsidó–római háború kitörése (Kr. u. 67-ben) Jeruzsálem és egész Palesztina egyházának sorsát megpecsételte. Nem feltételezhető, hogy János már Pál efezusi működésének ideje alatt (54–57) oda telepedett volna át. De miért ne talált volna – mint ahogyan a hagyomány tartja – Efezus világvárosában új működési területet akkor, amikor a keresztények a zsidó–római háború kitörésekor Jeruzsálemből és Palesztinából elmenekültek? A neki tulajdonított evangélium olyan értesüléseket tartalmaz Jézus történetéből, főleg Palesztina helyrajzi és egyéb viszonyairól, amelyek született palesztinaira és Jézus történetének szemtanújára utalnak. Miért ne hatolt volna be éppen János, Zebedeus fia, akit Mestere olyan nyomatékosan és felejtethetetlenül tanított arra, hogy a messiási dicsőség útja a szenvedésen vezet keresztül, mélységes imában, elmélkedve, reflektálva Krisztus útjának titkába? Ő tulajdonképpen mint kezes áll a mögött az evangélium mögött, amely mind-egyiknél inkább teljes természetfölötti dimenziójában ragyogtatja fel Krisztus útját. Az ő evangéliuma Isten örök Fiát hirdeti, aki leszállt a mennyből, és a kereszten át visszatért Atyja dicsőségébe. Számos bibliai irat szerzőségi viszonyainak láttán nem meglepő, hogy a mai tudomány véleménye szerint János evangéliumát előttünk lévő formájában nem közvetlenül a Palesztinában felnőtt egykori halász írta. János egyik tanítványára gondolnak, aki a hellén szinkretizmus nyelvi és képzeletvilágában nőtt fel. De az az „időszerű vitairat és toborzó írás” (R. Schnackenburg), amely beható nyomatékkal védelmezi meg az emberi testben közénk jött Kinyilatkoztatónak és Életadónak igazságát az akkori kétségek és tévtanok, különösen az erősödő gnózis ellen, a krisztusi titoknak magát teljesen odaadó Zebedeusfi tüzes buzgalmának szellemét leheli. Ennek felismerése mentesít attól a gyerekes gondtól is, hogy a Krisztust hirdető apostol, aki annyira elmélyült

a Megváltó és a mi megváltásunk misztériumának szemléletében, éltes napjaiban szerénytelen öndicsőítésnek esett volna áldozatul. Az a tanítványa, aki apostoli tanítójának és mesterének evangéliumát leírta, jogosan és hódolatteljes tisztelettel nevezte őt a tanítványnak, „akit kedvelt Jézus“.

A. Vögtle

MÁTÉ (szépt. 23.)

Máté apostol igen népszerű szent. Sírját Salernóban tisztelik, de életsorsáról nem sok olyan adat jutott el hozzánk, ami a történelmi kritika előtt is megállja a helyét. Amit az Újszövetségen kívüli későbbi egyházi írók hagyományoztak ránk, kétségtelenül inkább legenda-szerű, kiváltképpen az apostolnak Etiópiában, Parthusban vagy Perzsiában való missziós működéséről. Nagyon fontos Euszébiosz egyháztörténésznek az az értesülése (HE III 24,6), hogy Máté a missziós területekre való kiküldése előtt a zsidóknak prédikált, a nekik hirdett evangéliumot anyanyelvükön följegyezte, és ott is hagyta nekik. Euszébiosz tehát, Papiasznak, a presbiternek egy régebbi feljegyzésére hivatkozva – ennek jelentéséről a kutatók a mai napig vitáznak – Máté apostolt a Máté-evangélium szerzőjével azonosítja.

Amennyiben ez az azonosítás helyes, akkor ennek az apostolnak – akiről egyébként az Újszövetség nagyon keveset közöl – teológiai gondolkodásmódját evangéliumából alaposan megismerhetnénk; a Máté-evangélium ugyanis teológiai mestermű, Azonban inkább úgy látszik, csak annyiban lehet az apostolnak tulajdonítani, mint ahogyan a zsoltárokat Dávidnak és a Bölcsesség könyvét Salamonnak, a bölcsesség kimagasló mesterének tulajdonították. Annak a hagyománynak, ami a Máté-evangéliumba torkollik, az apostol csak szellemi őse. Elképzelhető, hogy különös szeretettel gyűjtötte, összeállította és továbbadta Urának szavait. Így megvetette az alapját az Úr szavai gyűjteményének, ami Márk evangéliumán kívül a „Máté-evangélium“ megírójának legfontosabb forrásává vált. Minthogy az evangélium későbbi megírója teljesen Máté szellemében különös gonddal törődött az Úr Jézus szavaival, jogosan adták neki a hagyomány ősének, szellemi elődjének a nevét. Evangéliumának jeleneteibe az Úr szavai mint drágakövek vannak belefoglalva, másokat pedig mint elhangzott beszédeket állított össze; ilyenek a hegyi beszéd (5–6. fej.), a példabeszédek sorozata (13.), a közösségnek szóló utasítások (18.), a zsidó vezetők feletti jajszó (23.) és az eszkatológikus eseményekről szóló beszéd (24–25.). Ezek az Úr szavainak általunk ismert legátfogóbb gyűjteményei.

Az apostolok mindegyik névsora megnevezi Mátét Tamás mellett, majd a hetedik (Mk 3,18; Lk 6,15), majd a nyolcadik helyen (Mt 10,3;

Csel 1,3) a tizenkettő között. Tehát Jézus tanítványainak szűkebb köréhez tartozott, azokhoz a hűségesekhez, akiket a Mester kudarcai sem tudtak elijeszteni attól, hogy higgyenek küldetésében. Az apostol neve a héber Matthai név görögösített alakja, ami a Matthanja („Isten ajándéka“ vagy „a hűséges“) rövidítése. Máté evangéliuma az apostolok felsorolásában „vámos“-nak nevezi. Az evangélium megírója Mátét a vámos Lévivel, Alfeus fiával azonosította (Mk 2,14). Csak a hagyománynak ebből az azonosításából ismerjük meg az apostolt valamenynyire. Ha megbízunk ebben a hagyományban, akkor – a történetkritikai kérdések csorbítása nélkül – egy kicsit át tudjuk érezni, mi volt egy apostol helyzete, egy emberé, akit az Úr követésére hívott. Máté evangélista ugyanis úgy akarja, hogy az apostol helyzetét a magunkénak tekintsük, mivel az minden idők hívőjének helyzetére is rávilágít.

„Amikor Jézus továbbment, látott egy Máté nevű embert, amint ott ült a vámnál. Szólt neki: ‚Kövess engem!‘ Az felállt és nyomába szegődött. Amikor később vendégül látta házában, sok vámos meg bűnös jött oda, s Jézussal és tanítványaival együtt asztalhoz telepedett. Ezt látva a farizeusok megkérdezték tanítványaitól: ‚Miért eszik Mesteretek vámosokkal és bűnösökkel?‘ Jézus meghallotta, és így válaszolt: ‚Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. Menjetek és tanuljátok meg, mit jelent: Irgalmasságot akarok, nem áldozatot. Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem hogy a bűnösöket‘“ (Mt 9,9-13).

Jézus Lévi-Mátét, a vámost, aki éppen annakidején közismerten becstelen foglalkozását űzte – vagy Heródes Antipás fejedelem nevében, vagy mint Kafarnaum város bérlője –, felszólította: Kövess engem! Az Úr meghívta kíséretébe. Azelőtt csak az akkori társadalom kivetett és megvetett tagjai közé tartozott, és asztaltársasága csak hivataltársaiból és bűnösökből állt. Vajon megjavult-e most helyzete? A világ szemében nem! A nép vallási vezetői még vendégeire is ujjal mutogattak. Jézus ezzel a látogatással és abban a társaságban társadalmilag lesüllyedt. Máté nem egy gazdag urat követett, akinek sok elvámolni valója volt, hanem az Emberfiát, akinek nem volt hová lehajtania a fejét. De követte egyszersmind az Emberfiát, akinek hatalma van bűnöket megbocsátani, aki a bűnös népnek Isten irgalmát hirdette.

Jézus tudatosan közösködött vámosokkal és bűnösökkel. Példaadásával azt akarta kifejezni, hogy a bűnösöket jött meghívni, – és mindenkit hív, mert mindenki bűnös. Boldogok azok, üdvösség fiaik azok, akik tudatában vannak bűnösségüknek, és hagyják magukat hívni. „Felkelt és követte.“ Aki követi Jézust, felébred bűneinek álmából, és követi őt Isten irgalmába. Aki meghallja Jézus hívását, az a kinyilatkoztatató működésében láthatóvá vált isteni irgalomnak maga is hírnökvé lesz. A meghívott továbbadja Jézus tanúságát, tanítvánnyá, apostollá, „Isten ajándékává“ válik a világ részére.

Elképzelhető, hogy a bizonyára írni–olvasni tudó vámos a Jézus halálát követő években összegyűjtötte a később róla elnevezett evangélium alapanyagát. A Máté-evangéliumban feltűnően gyakran található pénzügyi, numizmatikai és adózásra vonatkozó kifejezések is az ő tollára mutathatnak. Több pénznemet említ meg, mint a többi evangélista, és különleges megnevezéseket alkalmaz.

Ennél azonban sokkal jelentősebb, hogy az Úr szavaira vonatkozó hagyománynak fontos részét köszönhetjük ennek a „hűséges“-nek. Ha a róla elnevezett evangélium záró szavai nem is tartoznak a hagyomány alapanyagához, mégis kifejezésre juttatják az Úr szándékát, aki Lévi-Máté meghívásában Isten irgalmát, mint a világnak adott ajándékát szemléltette. Ennek a vámosnak és bűnösnek meghívásával azt akarta nekünk mondani, hogy jövetelének célja: hívni minket, bűnösöket. És apostolait – Mátét és minket is – azért küldte ki, hogy a bűnös világot az ő uralma alá hívják: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön. Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig“ (Mt 28, 18-20).

R. Pesch

TAMÁS

(júl. 3.)

Tamás is úgy járt az Újszövetségben, mint sok más szent. A hagyomány alakjának csak bizonyos vonásait őrizte meg. Ezért úgy tűnik, mintha egy régi képen találkozoznánk vele, amin az általánosan jellemző vonásokból nem tudnánk kilétét megállapítani, ha a festő nem tett volna hozzá egy körülírást vagy feliratot. De a szenteknél bizonyos tekintetben egyáltalán úgy áll a helyzet, hogy nem is ők maguk a fontosak, hanem az a példakép, amit életük közvetít, és amit az Egyház a szentté avatással és ünnepükön elének állít.

Tamásról nem tudunk sokat. A hűségesek egyike volt; akkor is a Mesterrel maradt, amikor a néptömegek visszavonulása és a vezetők ellenségeskedése Jézus keserű végét már előre sejteni engedte. Jézus a másik tizenegy tanítvánnyal együtt apostolának hívta meg a Tizenkettő szűkebb körébe. Ez a kör Jézus igényét képviselte Izrael népének tizenkét törzsére, és már előre utalt Isten népére, az Egyházra. Az apostolok névsorában Tamás neve Jakab, Alfeus fia (Mk 3,18), Mátyás (Mt 10,3; Lk 6,15) meg Fülöp (Csel 1,13) mellett áll. Az első három evangélista semmi egyebet nem említ róla, és az apostolok felsorolásában még állandó helye sincs.

János evangéliuma sokkal jobban törődik Tamás alakjával. Ő hagyományozza ránk azokat a vonásait, amelyek ezt az apostolt nekünk,

mai embereknek, sőt mondhatnánk az apostoli idöket követö minden generációnak a szó szoros értelmében olyan „szimpatikussá teszik“, – mindazoknak, akik nem a Feltámadottal való személyes találkozás által jutnak el a hitre. Ő a nehezen hívö, a tépelödö és kételkedö.

Tamás felszólította társait: „Menjünk mi is, haljunk meg velem!“ (Jn 11,16) Ezzel – ha megadóan, szinte reményvesztett belenyugvással is – meghatározta a saját és voltaképpen minden tanítvány útját: a kereszt követését. Nem utolsó sorban talán ezért tételezték föl benne a róla szóló apokrif iratok – amelyek a távoli Indiában való csodálatos működését adják tudtunkra – Jézus ikertestvérét, aki megjelenésében és sorsában hasonlított hozzá.

Szinte azt hinnék, hogy János Tamást mint valamennyiünk „típusát“ állította be evangéliumába. Neki köszönhetjük Krisztus néhány csodálatos szavát, amiket nehezen tudnánk nélkülözni; egyenesen neki, de nekünk is szóló szavakat. Hozzá hasonlóan nem azáltal leszünk szentté, hogy *mi* gyözzük le hitetlenségünket, hanem azáltal, hogy *Krisztus* vesz rajta eröt szavával, teljhatalmának és kegyelmének szavával.

„Ne legyen nyugtalan a szívetek! Higgyetek az Istenben, és benne is higgyetek! Atyám házában sok hely van, ha nem így volna, megmondtam volna nektek. Ha aztán elmegyek és helyet készítek nektek, újra eljövök, és magammal viszlek benneteket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok. Hisz ismeritek oda az utat, ahová megyek“ (Jn 14,1-4). Így szól az Úr tanítványaihoz. És vajon nem Tamás-e a szóvivönk, akinek van bátorsága kételyeinknek hangot adni, szívünk sötéttségét beismerni? Neki és nekünk válaszolta Krisztus: „Én vagyok az út, az igazság és az élet“ (Jn 14,5). Tamás azáltal lett szent, hogy hittel elfogadta Krisztus szavát.

János evangéliuma eredetileg a 20. fejezettel végződött. Befejezés-ként egy egészen Tamásnak szentelt jelenet szerepelt, ami az egésznek a csúcspontja.

Tamás megint a kételkedö: Ha nem *látom!* És ismét azt hallja: *Higgyél!* És bár erre hitét a legünnepélyesebb formában megvallja: *Én Uram és Istenem!* –, Jézus szemrehányását nem kerülheti el: *Hit-tél, mert láttál!* Igen, az Újszövetség nem kíméli meg szentjeit, elmondja Péter tagadását, a tanítványok megfutamodását a szenvedés éjjelén – és Tamás kételkedését. De ezeket a szavakat nekünk jegyezték fel, mint ahogyan az Egyház a szenteket is mimiattunk emeli oltárra. Krisztus megrovása miránk is vonatkozik. Vajon nem azt mondja-e Krisztus Tamásnak: *Azért hiszel, mert láttál engem; de mit kezdjenek a késöb-biek, mindazok, akik már nem láthatnak, akik a te társaid tanúságára vannak utalva? Nem, nem azért vagy boldog, mert láttál! Boldog vagy, szent vagy, ha hiszel és mert hiszel! Mert boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek!*

R. Pesch

Az egyes nagy apostolokról, mint Péterről és Jánosról az Újszövetség könyvei aránylag bővebb tájékoztatást nyújtanak. Másokról viszont csak szűkös értesülésünk van. A Tizenkettő közül a fent megnevezettek az utóbbi csoportba tartoznak.

Sokáig vita tárgya volt, hogy maga Jézus mint különleges csoportot gyűjtötte-e maga köré a tizenkét tanítványt. Van rá azonban egy meggyőző történelmi bizonyíték, hogy a Tizenkettő közössége már Jézus életében létezett. Érdekes, hogy ez a bizonyíték annak az apostolnak a személyével kapcsolatos, akit mint hitehagyottat és Jézus árulóját ismerünk: karióti Júdással. Júdást ui. az evangélium hagyománya állandóan így említi: „egy a tizenkettő közül” (vö. Mk 14,10,20; Mt 26,14; Lk 22,3; Mk 14,43; Mt 26,47; Lk 22,47). Ez érthetetlen lenne, ha a Tizenkettő intézménye nem Jézus idejében, hanem az ősegyházban keletkezett volna. Az az alkalomadtán még ma is felbukkanó feltevés, hogy az ősegyház a saját soraiban előfordult árulás tapasztalata alapján találta ki Júdás alakját, mert vigaszt akart találni abban a gondolatban, hogy már Jézus idejében sem volt másképp, tudományos abszurdumnak tekinthető.

Ha a tizenkettes csoportról beszélünk, akik Jézus nyilvános működése alatt legközelebbi környezetét alkották, akkor nem hallgathatunk az áruló Júdásról sem. Az ő személye a keresztény teológia és gondolkodás mindenkor nehezen elviselhető botránya volt. Bár az üdvösségtörténeti irányú teológia elképzelése szerint nem lehetett más, mint Isten megváltó akarátának eszköze, a keresztény hagyomány úgy emlegeti, mint akinek csúfos és kétségbeesett vége lett. Máté evangéliuma szerint (27,5) felakasztotta magát; az Apostolok Cselekedeteinek szerzője szerint Péter egyik beszédében azt mondta: „amikor pedig lezuhant, kettérepedt, és kifordultak a belei” (Csel 1,18). Dante pedig Cézár gyilkosaival, Brutusszal és Cassiusszal együtt a pokol legmélyén, magának a sátánnak három tátongó torka egyikébe helyezte (Inferno 34,55kk).

Jézus elárulásának lehetséges indítékairól a teológusoknak és a történészeknek különböző elgondolásaik vannak. Talán Júdás csalódott messiási várakozásaiban? Vagy egyszerűen kapzsiság – ezt a tulajdonságát a negyedik evangélium említi (Jn 12,6; vö. Mt 26,14) – készítette erre a szörnyű tetre? Erre vonatkozólag a források nem adnak felvilágosítást. Ezért a leegyszerűsített elítélés, ami Júdást az árulók őstípusává teszi és az árulás bűnével egyesegyedül őt terheli, éppen olyan helytelen, mint az a kísérlet, hogy csődjét túlhajtott drammatizálással érthetővé és megbocsáthatóvá tegyék. Jézus mindenesetre imádkozott halála okozóiért (Lk 23,24), és ebből a megbocsátásból nem zárhatjuk ki Júdást sem.

Mátyás (febr. 24.)

A Jeruzsálemben összegyűlt kis közösség Jézus feltámadása után, de még pünkösd előtt az áruló Júdás helyét Isten szándékát megtudakolva tölti be (Csel 1,15-26). Lukács közli Péter ez alkalommal mondott beszédét: a Tizenkettő közösségének új tagja olyan férfiú legyen, „aki mindig velünk tartott, amikor a mi Urunk, Jézus közöttünk járt-kelt, kezdve János keresztségéről egészen mennybevétele napjáig, valaki velünk tanúskodjék feltámadásáról.” Két jelöltet állítanak, akik ezeknek a főítételeknek megfelelnek: Józsefet, akit Barszabbásznak is hívtak, és Mátyást. A sors Mátyásra esik, és azontúl a tizenegyhez számít.

Mátyás további életsorsáról semmit sem tudunk. Az Andrásról és Mátyásról szóló apokrif iratok szerint a missziós területek felosztásánál neki az emberevők országa jutott. Ott megvakították és börtönbe vetették, de Isten visszaadta a szeme világát, és András csodálatos módon kiszabadította. Állítólag a vértanúságot lefejezéssel szenvedte el. Ezért bárdal ábrázolják, s a mészárosok és ácsok védőszentje.

Állítólagos ereklyéit a 4. században Ilona császárnő Trierbe vitte. A mai napig ott tisztelik a Szent Mátyás apátság bazilikájában. De a római S. Maria Maggiore bazilika és a Szent Jusztina bazilika Padovában szintén igényt tart arra a dicsőségre, hogy a tizenkettedik apostol sírját magáénak mondhatja.

András (nov. 30.)

János evangéliuma szerint András, Simon Péter fivére egyike volt a két első tanítványnak, aki Jézust követte. Eredetileg Keresztelő János tanítványai közé tartozott, de miután meggyőződött arról, hogy Jézusban megtalálta a Messiást, őhozzá csatlakozott. Azután testvérét, Simont is Jézushoz vezette (Jn 1,35-42). Márk evangéliumának leírása szerint Jézus maga hívta el követésére a két testvérpárt, Simont és Andrást meg Jakabot és Jánost a halászat mesterségétől, amit közösen űztek a Galileai tavon (Mk 1,16-20; vö. Mt 4,18-22). András Jézus szűkebb bizalmasainak köréhez tartozott (vö. Mk 13,3; Jn 12,22).

Az Újszövetség megírása után keletkezett apokrif iratok, különösen az Andrásról szólók, sok mindent említenek további életéről, de ezek az adatok történelmileg nagyon kérdésesek. Állítólagos missziós területe Kisázsiaiban a Fekete tengertől délre fekvő országok voltak, valamint Trákia és Görögország. Bizonyosnak látszik, hogy 60-ban az akhájai Patrában keresztre feszítették; egy későbbi leírás szerint az x-alakú András-keresztre.

A 4. század óta Konstantinápolyban őrzött ereklyéit 1208-ban Amalfi hurcolták el. Koponyája II. Pius pápa idején, 1462-ben Rómába került. A kiengesztelődés gesztusaként 1964-ben a pápa visszaadta a görögkeleti ortodox egyháznak, és visszavitték Patrába.

„Én a mindenható, egyetlen és igaz Istennek áldozom naponta, nem bikák húsát, nem is bakok véréit, hanem a szeplőtelen Bárányt az oltáron, akinek húsát azután a hívők egész népe eszi; ám a feláldozott Bárány egész, ép és élő marad.“

„Ó kedves kereszt (bona crux), amely az Úr tagjainak hordozásával ékeskedtél, régóta kívántalak, buzgón szerettelek, szünet nélkül ke-restelek, most végre itt állsz vágyakozó lelkem előtt! Végy át az em-berektől, és adj vissza Mesteremnek; hogy általad kapjon vissza, aki általad váltott meg.“

„Üdvözlég, drága kereszt; fogadd magadra annak a Krisztusnak tanítványát, aki mint Mesterem terajta függött.“ (Vértanúságának történetéből.)

Bertalan (aug. 24.)

Az apostolok újszövetségi névsoraiban (Mk 3,18; Mt 10,3; Lk 6,14; Csel 1,13) szerepel egy Bertalan (arámul Bar Talmaj; Talmaj fia). Hogy azonos-e Natánaellel, akinek meghívását a negyedik evangélium részletesen elmondja (Jn 1,45-50), az nem biztos. Mindenesetre az a tény, hogy mindkét név mindig Fülöppel kapcsolatban fordul elő, valószínűsíti, hogy ugyanarról a személyről van szó. Akkor Natanael lenne a tényleges neve, Bertalan pedig az apjáé. Az ókorban különben a kettős nevek nagyon gyakoriak voltak.

Későbbi apokrif értesülések szerint Bertalan főleg Indiában, majd Örményországban hirdette az evangéliumot, ahol megnyúzás és lefejezés által szenvedett vértanúhalált. Michelangelo a Sixtusi kápolnában az utolsó ítélet képén mint lenyúzottat ábrázolta, és a lenyúzott bőrre a saját arcképét festette rá.

Bertalan ereklyéi a 6. században keletről Lipari szigetére kerültek. 983-ban III. Ottó császár Beneventóból Rómába vitette, és a Tiberis szigeten temették el őket a S. Bartolomeo templomban. Ez a sziget az ókorban Aszklepiosznak (Aesculapius), az orvosistennek volt a szentélye, akinek a betegségekben segítő szerepét Szent Bertalan a kereszténységben részben átvette. Koponyája 1238 óta állítólag a frankfurti dómban van.

Simon és Júdás (okt. 28.)

Leggyéribben tudósít az Újszövetség Simon és Júdás apostolról. Az apostoloknak mind a négy névsora említi Simont (Mk 3,18; Mt 10,4; Lk 6,15; Csel 1,13). Márk és Máté evangéliumában Kananaiosz melléknévvel szerepel, Lukács evangéliumában és az Apostolok Cselekedeteiben a szónak görög fordítását olvassuk: Zelóta. Ez a ragadványnév minden valószínűség szerint azt jelenti, hogy Simon egykor a fanatikus Róma-ellenes zelóta pártnak lehetett buzgó tagja. Semmiképpen sem azonos Jézusnak a Mk 6,3 ill. Mt 13,55-ben említett rokonával, aki

később Jeruzsálem püspöke lett. A legenda szerint Simon, a zelóta, Júdással együtt szenvedett vértanúhalált, mégpedig úgy, hogy kettéfűrészték őket. Ezért a művészet fűrésszel ábrázolja, és a favágók patrónusaként szerepel.

Az apostoloknak Lukács följegyezte mindkét névsorában szerepel egy Júdás, Jakab fia (Lk 6,16; Csel 1,13). Márknál Júdás helyett a Tádé név szerepel; Máténál ugyancsak Tádé, vagy egy másik kézirat hagyományára szerint Lebbeusz (Mt 10,3). Nem biztos, hogy ugyanarról a személyről van-e szó. Mindenesetre már Origenész a rómaiakhoz írt levél kommentárjában azon a véleményen van, hogy Júdás apostolnak, Jakab fiának Tádé és Lebbeusz mellékneve is volt. Hogy a „Jacobi” kitétel Jakab fiát vagy testvérét jelenti-e, azt sem lehet eldönteni. Azonban Júdás Tádé nem azonos a Mk 6,3-ban Jézus rokonaként említett Júdással. János evangéliumában (14,22) Júdás, „nem az áruló”, azt kérdezi Jézustól: „Uram, hogy van az, hogy nekünk akarod magad kinyilatkoztatni, nem a világnak?” Jézus felelete látszólag mellőzi a kérdést, de pontosan rámutat a tanítványok hivatásának és Jézus követésének a lényegére: „Aki szeret engem, az megtartja tanításomat, s Atyám is szeretni fogja. Hozzá megyünk, és benne fogunk lakni.”

Említésre méltó még az a tény, hogy éppen ez a csak nagy vonalakban ismeretes Júdás Tádé az első világháború után (miközben tisztelete elméletileg válságba jutott) a templomok és kápolnák csendes imádkozói közt továbbra is változatlanul közkedveltségnek örvendett.

Közös vonásuk ezeknek az apostoloknak, akiknek életrajzáról kevés történelmileg fogható, inkább csak legendaszerű értesülésünk van, hogy Jézus és az ősegyház megbízása szerint a feltámadás tanúi voltak (Csel 1,22) „egészen a föld végső határáig” (Csel 1,8). Ezért ünnepeli az Egyház maradandó emléküket.

H. Feld

LUKÁCS (okt. 18.)

„A bibliának nem jellemek és egyéniségek a lényegesek, ilyeneket nem is lehet belőle kihámozni. Valami mást ábrázol, ti. embereket bizonyos helyzetekben. Egyáltalán nem fontos neki az emberek különbözősége, hanem a helyzeteké, amelyekbe az ember, a teremtett lény belekerülve helytáll, vagy kudarcot vall.” (Martin Buber, Werke II., München–Heidelberg 1964, 903.)

Ezért azon se csodálkozzunk, hogy az Újszövetség írásai Lukács életéből alig szolgáltatnak eseményeket és adatokat. A kolosszeieknek írt levélből megtudjuk, hogy pogány (Kol 4,11) és orvos (4,14) volt. Ha a hazáját keressük, be kell vallanunk, hogy indokolt feltevéseknél nem

jutunk tovább. Leginkább a szíriai Antióchiát említik mint származási helyét. Ez a feltevés az Apostolok Cselekedeteinek különböző helyein alapul, amelyek értelmében szerzőjének – és ez régi hagyomány szerint Lukács – különösen jól kellett ismernie az antióchiai egyházközség viszonyait. Egy dolog mindenesetre bizonyos: az antióchiai helyzetről való kijelentései mutatják, hogy ez nagyon érdekelte. Így a diakónusok megválasztásának elbeszélésében (Csel 6,1-6) csak a névsor végén szereplő Miklósnál olvashatunk személyére vonatkozólag közelebbi adatot, hogy ti. egy Antióchiából jött prozelitáról van szó. Hasonló érdeklődést állapíthatunk meg annak leírásában is, hogyan terjed tovább „az Úr Jézus jó híre” (Csel 11,20). Minden részletezés nélkül említ meg más vidékeket (Fönícia, Ciprus), és feltűnő általánosítással mondja el, hogy az István megkövezésével kapcsolatos üldözés elől „sokan” egészen odáig eljutottak (11,19). Az antióchiai eseményeket viszont különleges részletezéssel írja le (11,20-30). A 13. fejezet kezdete is Antióchiába vezet. Azt olvassuk, hogy ott egy egyházközség van, benne még névszerint is felsorolt próféták és tanítók működnek, sőt maga a Szentlélek szólítja fel az egyházközséget, hogy válasszanak ki meghatározott személyeket: Barnabást és Saul. A Szentlélek különleges feladatot szánt nekik (13,2), de csak akkor indították őket újtukra, miután böjtöltek, imádkoztak és rájuk tették kezüket (13,3). Talán könnyen elsiklunk az itt említett részletek felett, pedig minden egyes vonást figyelemre kell méltatni. Lukács azt mondja nekünk itt, hogy a pogánymissziónak Antióchia a tulajdonképpeni szülővárosa. Az ottani egyházban, prófétái és tanítói által készíti el magának a Szentlélek a talajt a világmiszió részére.

Amikor Lukács az antióchiai egyházban uralkodó egyetemes misziós érdeklődést félreismerhetetlen szeretettel kiemeli, egyszersmind megrajzolja saját gondolatvilágát is, ami megszabja mindkét művének – a Lukács-evangéliumnak és az Apostolok Cselekedeteinek – jellegzetes irányát: Isten üdvössége az egész világnak szól. Jézus az Üdvözítő (Lk 2,11). Hogy ez tényleg így van, az éppen a misziós hit-hirdetésben válik nyilvánvalóvá: Isten a pogányoknak is „kitárja a hit kapuját” (Csel 14,27). Hogy az üdvösség egyetemes meghirdetésének gondolata – mint ahogyan Antióchiában értelmezték – mennyire heves vita tárgyát képezheti, és mennyire meg kellett érte küzdeni, azt az Apostolok Cselekedeteinek 15. fejezete mutatja meg.

Az Apostolok Cselekedeteinek többesszám első személyű tudósításai (az ún. „mi-tudósítások”) alapján szívesen látják Lukácsban Pálnak kísérő társát misziós útjain, mégpedig Troászból Filippibe (16, 10-17), Filippiből Jeruzsálembe (20,5–21,18) és a tartóztatott Pállal Rómába (27,1–28,16). Hogy Lukács Pál környezetében volt, arra a kolosszeiakhoz írt levél üdvözlő sorai (Kol 4,14) is utalnak, és végül – nyilván a közvetlen Pál halála előtti helyzetben – a Timóteusnak írt második levél (4,11).

Ha tehát azt a keveset, amit történelmileg Lukácsról fel tudunk kutatni, az életrajza iránti érdeklődéssel közelítjük meg, akkor csalódunk. Későbbi időkben a bibliai személyiségek élete és munkája iránti nagyobb érdeklődés e néhány részlet köré a legendák füzérét fonta. A Szentírás legkülönbözőbb szövegei alapján összefüggéseket találtak ki, és egyes személyeket azonosítottak, hogy jobban maguk elé állíthassák. Azt hitték, hogy Lukács egyike annak a 70 tanítványnak, akiknek kiküldetéséről evangéliumának 10. fejezetében számol be, és őt látták Kleofás meg nem nevezett kísérőjében, amikor Emmausz felé mentükben feltámadt Urukkal találkoztak (Lk 24). Helytelenül azonosították a rómaiakhoz írt levélben említett Lúciusszal (16,21) és az Apostolok Cselekedeteiben (13,1) szereplő cirénei Lúciusszal is. Lukács evangéliumának sajátos Mária-ábrázolása alapján az a legenda is keletkezett, hogy Máriának, vagy talán még Krisztusnak az arcképét is megfestette.

A legendákat keletkezési idejük háttérében kell megértenünk. Akkor leghelyesebben tudjuk belőlük levonni azt, amit ma is még mondani tudnak és akarnak nekünk.

A Szentírás az embereket másképpen „ábrázolja”, mint ahogyan mi talán elvárjuk. Természetesen ez az ábrázolásmód részünkre többnyire nem azonnal világos. Ha nem ismerjük fel sajátos jellegét, az a veszély forog fenn, hogy a lényeg mellett elmenve az ürességbe marcolunk. A Szentírásban nem az apostolok vagy evangélisták emlékezései fontosak, hanem Isten megnyilatkozása és az ember helyzete Isten előtt. Lukács helyzete nem életrajzilag tükröződik vissza, hanem csupán írásaiban. Ő annak a keresztény nemzedéknek a tagja, akik eredeti boldogságában tapasztalták meg, hogy „Isten üdvössége a *pogányoknak* jut osztályrészül” (Csel 28,28). Ha ezt megértjük, akkor a neki tulajdonított szent írások kimondhatatlan sokat mondanak nekünk. Ezen pedig nem változtat semmit, ha személyére nézve nem is áll rendelkezésünkre történelmi értesülés.

O. Kaiser

MÁRK (ápr. 25.)

Azt szoktuk mondani: Márk, „az evangélista”. Ez félreérthetetlen azonosítás. Nem akárcikre vonatkozik e név különböző hordozói közül, akikkel az Újszövetségben találkozunk, vagy akiket egy-egy régi egyházi író, pl. Papiasz megnevezett. Márk műve által, a róla elnevezett evangéliumban jellemzi legjobban önmagát. „Megértette, hogy Istennek a világhoz intézett szava Jézus egész működésében, halálában és feltámadásában valósult meg” (Eduard Schweizer). Ezért alkotott egy művet, ami felvilágosítást ad a Jézus-eseményről, életének, szen-

vedésének, halálának és feltámadásának összefüggésében. Akiről pedig a mű tanúságot tesz, az „a jelenlevő Úr”. Így Márk megjeleníti az egész üdvösségtörténetet azzal, hogy az evangélium szavaiban magát Jézust jeleníti meg. Ebben a nagyszerű teológiai teljesítményben tanúságot tesz Jézus iránti szeretetéről, teljes odaadásáról, minden erejének megfeszítéséről az átfogó irodalmi ábrázolás érdekében (ahhoz viszonyítva, ami előtte volt). Hogy az említett kapcsolatok vagy éppen azonosítások mennyiben helyesek és történelmileg igazolhatók-e, az bizvást nyílt kérdés maradhat. Ettől függetlenül az evangéliumnak Krisztusról tett tanúsága marad a döntő, és önmagáért beszél. Mindenesetre Hierapoliszi Papiasz szerint († 120/130 közt) Márk Péter tolmácsa volt, és az ő igehirdetését dolgozta fel evangéliumában. Keletkezésük sorrendjében ez az első evangélium. O. Kaiser

PÁL
(jún. 29.)

Azt a világot, amiben Pál működött, a keleti-görög szinkretizmus alakította. A keleti és nyugati kultúrák keveredése teljes folyamatban van. Különböző vallások találkoznak, kölcsönösen hatnak egymásra, új kultikus közösségek keletkeznek. Valamennyi számos követőre talál, akik a sors hatalmától való megváltást, isteni oltalmat és életet remélnék. Keletkezében van a gnózis, az a nagy vallásfilozófiai mozgalom, ami majd a 2. században a kereszténységet életveszélyesen fenyegeti. A sztoikus filozófia világpolgárságot hirdet. A Római Birodalom a Földközi tenger térségében élő népeket uralma és közigazgatása alatt egyesíti (egységes jog, pénznem, mérték, súlyegységek stb.). Római utak kötik össze egymással a legtávolabbi tartományokat. Az állam elősegíti a kereskedelmet és a közlekedést. Egységes világnyelv alakul ki, az ún. koiné-görög. Mindezek a tényezők Pál életművére nézve döntő fontosságúak.

Pál abban az időben csatlakozott a keresztény közösséghez, amikor az a zsidóságtól elszakadóban volt, és küldetését a mózesi törvényektől mentesítve az öikuméné népei felé fordult. Az új iránynak ő lett az élharcosa és teológiai megalapozója. Életműve ezért az Egyházban világtörténelmi jelentőségű fordulópontot jelent. Ezzel szemben a régi előírásokhoz ragaszkodó zsidókereszténység a történelem folyamán jelentéktelen szektává vált. Pál még a küzdelem kellős közepén állt, és végeredményben ennek a harcnak lett az áldozata.

Pál apostol életéről csak kevés értesülésünk van. Egyes adatokat – elsősorban működésének utolsó és kétségtelenül legjelentősebb évtizedéről – leveleiből és bizonyos fenntartással az Apostolok Cselekedeteiből tudunk meríteni. Maguk a levelek azonban hatásos képet

nyújtanak az apostol egyéniségéről, hitéről és gondolkodásmódjáról.

Pál a felvilágosult diaszpóra-zsidóságból származott. (Mintegy öt millió zsidó élt akkoriban Palesztinán kívül.) A kilikiai Tarsusban született, ami a Szíriát és Kisázsziát összekötő út mentén feküdt, és a szinkretizmus középpontja volt. Valószínűleg a középosztály egyik rétegéhez tartozott. Apjától a városi és római állampolgárságot örökölte. A diaszpóra-zsidóságra és bizonyára Pál családjára is jellemző, hogy szigorúan ragaszkodtak a zsidó tradíciókhoz (vö. Fil 3,5; Róm 11,1; 2Kor 11,22). A család Benjámin törzséhez tartozott, palesztinai hazájuk talán a galileai Giskalában volt. Pál neve – a Benjámin törzsből származó első király után – tulajdonképpen Saul volt, de már születésekor megkapta a római Paulus melléknevet is.

Személyiségének megértéséhez döntő, hogy tudatosan csatlakozott a farizeusokhoz, a zsidóság szigorú irányzatához, és sokkal intenzívebben ragaszkodott hozzá, mint sokan kortársai közül (Fil 3,5; Gal 1,14). Lehetséges, hogy Jeruzsálemben az idősebb Gamálielnél tanult (Csel 22,3).

Ennek a kiképzésnek felelt meg szellemi mozgékonyága. Jól tudott görögül, és ismerte a hellenisztikus kultúrát. Bizonyos fokú megértést mutatott a sztoikus fogalmak iránt, jártas volt a pogány kultuszokban, és a keletkezően levő gnóvizist is ismerte. Gondolatvilágának súlypontja azonban kétségtelenül a zsidó tradíció volt; érvelését és bibliamagyarázatát a rabbinikus iskola formálta. De a rabbinizmus nem volt teológiai gondolkodásának egyetlen tényezője. A törvényről és a történelemről alkotott összképe apokaliptikus behatásról árulkodik. Gondolkodásának történelmi vonatkozásában és abszolút istenfogalmának alapján tipikus zsidónak bizonyul.

Így Jézus minden más tanítványánál inkább volt abban a helyzetben, hogy az evangéliumot a legkülönbözőbb gondolkodásmódú és képzettségű emberek nyelvére lefordítsa. A zsidóknak zsidóvá válik, a görögöknek göröggé. Mindenkinek mindene lett. Így fogalmazta meg egyszer később ő maga a hithirdetés ma is érvényes programját (1Kor 9,20-23). Jól értette a teológiai érvelés nyelvét (vö. Róm 4; Gal 3) és a titokzatos apokaliptikus beszédmódot (2Kor 12,1kk). Úgy beszélt, mint környezetének vándorprédikátorai, és használta a korintusi kikötőmunkások zsargonját is. Isten nagy tetteit himnuszba illő nyelven dicsőítette (Róm 8,31kk). Leveleiben vannak bizalmasan meghitt helyek, szívélyesen igyekszik megnyerni az egyházközségek jóakarátát (2Kor 6,11k; 7,2k), kedves bájjal kér, amikor követelhetne, hogy elérje egy megszökött rabszolga büntetlen visszatérését gazdájához (Filem). Nyers szarkazmussal ajánlja a körülmetélés galata híveinek, hogy mindjárt kasztráltassák magukat (Gal 5,12kk).

Levelei azonban azt is elárulják, hogy küszködött az új megismerésért és kifejezésmódokért. Többször megesik, hogy mondatokat fél-

beszakít, mert nem sikerül szavakba foglalnia azt, amit elsőnek gondolt el (vö. Róm 5,12kk).

Gondolkodásmódjára jellemző tisztasága és gyökeres kérdésfelvetése. Így próbálgatta mindig újból érvényesen kifejezésre juttatni és legvégső következményeiig átgondolni azt a mindent felülmúló tapasztalatát, hogy Isten miként munkálkodik a názáreti Jézusban (2Kor 2,17; 4,2kk).

Megtérésében (31/32 körül) csendül fel életének alaptémája. A törvény és az ősök hagyománya iránti buzgóságában a keresztény közösség üldözője lett. Nem lehet megállapítani, mikor és hol akadt vele először össze. Az egyházközséggel való összeütközés azonban nyilván kapcsolatban volt azzal a konfliktussal, ami Jeruzsálemben István megkövezéséhez, a jeruzsálemi keresztény egyház hellenisztikus, zsidó törvényektől szabad csoportjának üldözéséhez és kiűzéséhez, valamint a damaszkuszi egyházközség megalapításához vezetett. Úgy látszik, hogy az a csoport – a jeruzsálemi egyházközség zömétől eltérően – a mózesi törvénnyel teljesen szakított. Gal 1,13k és Fil 3,5k mutatja, hogy Pál a törvénytől való szabadsággal szemben a zsidó törvények szigorú megtartását védte. Tehát nemcsak a megfeszített Messiás „botrányáról” volt szó, hanem arról is, hogy a törvény megtartása szükséges-e az üdvösségre. Törvény vagy Jézus – ez lett életének döntő kérdése.

Ebben az időben történt megtérése. Isten tettének tekintette, és Jézusnak ezt a megnyilatkozását a Feltámadott egyéb megjelenéseivel állította egy sorba (Gal 1,15; 1Kor 9,1; 15,8). Megtérését nem lehet egy vallási vagy erkölcsi krízisből lélektanilag levezetni, mint ahogyan a római levél 7. fejezetére utalva megkísérelték. Pál kényszerítve érezte magát, hogy mindazt feladja, amit addig az üdvösségre vezető útról és a jámborságról tartott, és egyénileg is teljesen magáévá tett. Ezt a megkérdőjelezést későbbi hithirdetésében is mindenkitől megkövetelte. Amit addig nyereségnek tekintett – a választott néphez való tartozását és a törvényt –, az most jelentéktelenné vált. „Ám amit akkor előnynek tartottam, azt Krisztusért hátránynak tekintem... Érte mindent elvettem, sőt szemétnak tekintettem, csakhogy Krisztust elnyerhessem, és hozzá tartozzam. Hiszen nem a törvény útján váltam igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit révén. Isten ugyanis a hit által tett igazzá” (Fil 3,7kk). A megfeszített Messiás valóban Istennek új és a végérvényes üdvösséget nyújtó tette volt. Az évezredek fordulópontját jelentette; ezáltal kezdődött meg Isten jövője. Elavultnak bizonyult a törvény, a törvényesség és a tettek alapján való megigazulás régi útja; új út nyílt meg. Az ember üdvösségét egyedül Isten által találhatja meg, akinek gyökeres bizalommal ki kell magát szolgáltatnia. Pál részére a krisztusi megnyilatkozás azt is magába foglalta, hogy Isten nemcsak a zsidóké, hanem a (törvényen kívül álló) pogány népek Istene is. A

pogányok is hivatva vannak a hit útjára. Pál meghívásával együtt abban ismerte föl feladatát, hogy az evangéliumot a pogányoknak hirdesse; ez attól kezdve mintegy kényszerként nehezedett rá (vö. Gal 1,16; 1Kor 9,16). A hit útja lett életének főtémája. Az őt jellemző radikalizmussal haladt ezen az úton. Ezért saját keresztény testvérei meggyanúsították, mindvégig hön szeretett népének pedig a gyűlöletét vonta magára, bár megmentésükért még a saját üdvösségét is odaadta volna (Róm 9,1kk). Megtérése után „azonnal” (Gal 1,16) nekilátott a missziós tevékenységnek, először Arábia tájékán (Damaszkusztól délkeletre). Ez az első működése aligha volt eredményes; arról nincsen említés, hogy egyházközségeket alapított volna. Azután visszatért Damaszkuszba, de onnan is menekülnie kellett, mert üldözték (2Kor 11,26; vö. Csel 9,23kk). Csodálatosképpen Jeruzsálemmel csak később, „három év múlva” vette fel a kapcsolatot, akkor is csak futólag (Gal 1,18-20). Ez apostolságának önállóságára és Jeruzsálemtől való függetlenségére mutat, de konkrét nehézségekre is enged következtetni. Minthogy Pál kezdettől fogva a kereszténységnek a zsidó törvények alól felszabaduló irányához csatlakozott – tehát ahhoz az irányhoz, amit Jeruzsálemből kiűztek –, azért hosszabb és hivatalos jeruzsálemi tartózkodása az ottani egyházat a zsidó hatóságok előtt kompromittálta volna. Pál több évig működött Szíriában és hazájában, Kilikiában (Gal 1,21). Lehetséges, hogy az Apostolok Cselekedetei 13–14. fejezetében leírt missziós utazása is erre az időre esik. Barnabás elment érte Tarzusba, és elvitte magával Antióchiába, a birodalom harmadik legnagyobb városába, ahol már megalakult egy a mózesi törvényektől szabad pogánykeresztény egyházközség (Csel 11,19kk). Pál Barnabással mint ennek kiküldötté vett részt az ún. apostoli zsinaton (kb. 48/49-ben). Az események lefolyásának rekonstruálása nagyon nehéz (vö. Gal 2,1kk; Csel 15,1kk). Kétségtelen, hogy a hittérítésnek a mózesi törvények alóli mentesítéséről volt szó, aminek jogosultsága (talán a zsidó hatóságok befolyása következtében?) veszélyeztetve látszott. Pálnak sikerült Jeruzsálemben álláspontját keresztülvinnie, és elérte annak elvi elismerését, hogy a zsidó törvény megtartása nem kötelező. (Gal 2.6 alapján alig lehetséges, hogy az Apostolok Cselekedetei 15. fejezetében említett záradékokat már akkor elhatározták volna.) A missziós gyakorlatra vonatkozólag kompromisszum jött létre. Valószínűleg taktikai megfontolásokból – hogy a jeruzsálemi egyházat a zsidó hatóságokkal való összeütközéstől megkímélik – különbséget tettek Pálnak a pogányok közti, a zsidó törvények alól mentes és Péternek a zsidók közti, azok gyakorlatát fenntartó hittérítő munkássága közt. Az evangélium és az Egyház egységéhez azonban ragaszkodtak. Ennek jelei a jeruzsálemi szegények részére szervezett gyűjtések, amit Pál készségesen vállalt (Gal 2,10). Ezzel elismerést nyert, hogy Jeruzsálem történetileg az Egyháznak az eredeti kiindulópontja, és megóvták a pogánykeresztény közösségeket attól, hogy a

görög kultuszközösségek módjára sok kis önálló egyházra forgácsolódjanak szét.

De a megállapodások mégis sok összeütközésre szolgáltattak anyagot. A vegyes, vagyis zsidó- és pogánykeresztényekből alakult egyházakban a gyakorlat különbözősége veszélyeztette az egységet. Pál maga is beszámol összetűzéséről Péterrel és Barnabással Antióchiában (Gal 2,11kk). Teológiailag ugyan érvényesíteni tudta nézetét, de gyakorlatban, úgy látszik, nem tudta keresztülvinni. Barnabással és az antióchiai egyházzal törésre került a dolog. Talán ezek a tapasztalatok adtak rá okot, hogy Pál ezentúl csak kifejezetten pogány területen mozgott, és hithirdetését nyugat felé helyezte át.

Most kezdődött igazi missziós működése. Nagyarányúan eltervezett útvonalán bejárta Kisásziát, Macedóniát és Akháját; akkor alakultak meg az egyházközösségek Galáciában, Filippiben, Tesszalonikában és Korintusban (kb. 48–52 között). Eltekintve Korintustól, ahol másfél évig tartózkodott, nem sokáig maradt egy helyen. Az egyházközség megszervezését az újdonsült keresztényeknek és munkatársainak engedte át. Ő maga ritkán keresztelt (vö. 1 Kor 1,14-17). Fáradhatatlanul hajtotta igehirdetői küldetésének tudata. Mint minden nép apostola, az egész birodalmat tartotta missziózásában szem előtt (vö. Róm 1,14; 15,16). A nagy városokat választotta az egyes vidékek előterének, és remélte, hogy a megtértek majd maguk terjesztik tovább az evangéliumot. Pálnak ez a lázas igyekezete az első keresztények életét meghatározó várakozás: az Úr második eljövételének közeli várása által válik érthetővé. Mint az eljövendő „Kúriosz” hírnöke, minden népet el akart érni.

Ezt a nagy célt azonban nem tudta nyomban megvalósítani. Palesztinába és Szíriába visszatérve folytatta a kisásziai missziót, először azzal, hogy két évig Efezusban – a kultikus misztériumok városában – tartózkodott. Ezalatt rövid látogatást tett Korintusban az egyházközség válsága miatt. Elfogatása és az tárgyalás, amit Fil 1,12kk-ben említ, valószínűleg szintén Efezusban történt. E tartózkodásával kapcsolatban még egyszer meglátogatta Macedóniát és Görögországot. Valószínűleg Korintusból indult el 55/56-ban Jeruzsálembe a részükre gyűjtött adománnyal, azzal a szándékkal, hogy onnan nyugatra megy (Róm 15,28kk).

Azt a sok nehézséget, aminek munkálkodása alatt ki volt téve, le veleiből és az Apostolok Cselekedeteiből lehet kikövetkeztetni. Mindenekelőtt a hosszadalmas utazások szárazföldön (leginkább gyalog) és tengeren az ókorban sok veszélyt és fáradságot jelentettek. Maga kereste meg a kenyerét. Csak a filippiektől fogadott el támogatást (vö. Fil 4,10kk).

Az egyházközségekről ne legyenek nagyarányú elképzeléseink. Rendesen csak kis csoportokat tudott összehozni; a tagok leginkább

alacsony társadalmi rétegekhez tartoztak (rabszolgák, kikötőmunkások és hasonlóak) (1Kor 1,26kk).

Amikor Pál az apostolokról azt írja, hogy „mindenkinek söpredéke” lettek (1Kor 4,13), találóan utal saját helyzetére is. Kívülálló szemében elmerült az ókori vándorprédikátorok tömegében. Minduntalan kénytelen volt szavahihetőségét kiemelni, és elkülöníteni magát tőlük. Hol és hogyan találta meg a támaszpontokat a városokban hithirdetéséhez? Az Apostolok Cselekedetei erre vonatkozólag sok tekintetben típusképet ad. Nem volt tekintélyes külseje, szónoki készséggel sem tudta és nem is akarta az embereket elbűvölni (2Kor 10,10kk; 1Kor 2,1). Meggyőződésének tisztaságával és szolgálatának önzetlenségével állt ki az ügy érdekében. Hithirdetésének útját kezdettől fogva összeütközések, fogság, a legkeményebb büntetések (korbácsolás, ostromzás megkövezés) fémjelzik, – így hordozta „Jézus sebhelyeit” (Gal 6,17; vö. 1Tesz 2,2; Fil 1,12kk; 2,17; 1Kor 4,9kk; 15,30kk; 2Kor 1,4kk; 4,8kk; 11,23kk; Filem 13).

Mindezt mint beteg ember vitte végbe (Gal 4,14; 2Kor 12,7-10). Hogy mi volt a betegsége, azt ma már nem lehet kideríteni, de nagyon terhére lehetett. Elviselte, mint minden egyéb nehézséget, mert fölismerte, hogy Isten ereje a gyengeségben teljesedik ki. Saját határainak tapasztalata megtanította, hogy az Istenbe vetett bizalomból éljen (2Kor 1,9kk; 4,7).

Életművének legveszedelmesebb fenyegetése magából a keresztény közösségből eredt. Galáciában, Filippiiben és Korintusban élő ellenfeleinek vallástörténeti besorolása nagyon körülményes; leginkább csak közvetetten, a leveleiben előforduló célzásokból lehet kikövetkeztetni. Nincs kizárva, hogy Pál is csak lassankint értette meg őket. Valószínűleg mind gnosztikus szektákhoz tartoztak. Ezeket a csoportokat a világtól elfordult pneumatikus tapasztalatok (víziók, ekstázis) jellemezték; azt gondolták, hogy az üdvösség a jelenben valósul meg a szentségek mágikus értelmezésével kapcsolatosan. A keresztény élet történelmi vonatkozását nem vették figyelembe. Nekik az üdvösség a léleknek (magának a pneumának) valami mennyei létre való felszabadulása volt, nem pedig az egész embernek és a világnak a megváltása.

A kereszténység „eltörvényesítésének” veszedelme ellen Pál alig felülmúlható éllel védelmezte evangéliumát a galatákhoz intézett levelében. Elsősorban zsidó ellenfeleivel kapcsolatban szerzett előző tapasztalataira tér ki. Neki természetes volt, hogy a hitet szeretettől vezérelt étellel kell valóra váltani (Gal 5,6; 6,13kk); de ott, ahol az emberi teljesítményt tekintették az Isten előtti megigazulás alapjának, Krisztustól való elszakadást látott (Gal 5,2-4). Az ember nemcsak akkor fordul el Istentől, ha a bűn áldozatává válik, hanem akkor is, ha jámbor cselekedetekkel akar magának Isten előtt érvényt szerezni. Akkor a látszólag jámbor is csak „testiesen”, vagyis egocentrikusan él, és

önmaga világába zárkózva elzárja magát Istentől. Hinni annyit jelent, mint mélységes komolyan venni, hogy egyedül Isten adhatja meg és adta meg végérvényesen Krisztusban az élet értelmét. A törvény teljesítése nem tud életet adni. A törvény következtében megsokszorozódott a bűn (Róm 5,20; Gal 3,19), fegyelmező „nevelőnk lett Krisztusra“ (Gal 3,23k). A keresztény Istennek nagykorú fia, nagykorú lánya, és azért mentes a törvény szolgaságától (Gal 4,4-7; 5,1). Pál szerint az Egyházban az alapvető szabadság valósul meg (Gal 4,21-31).

A kereszténység gnosztikus félreértésével szemben Pál főképpen a filippiekhez és a korintusiakhoz intézett leveleiben hangsúlyozza a történelemmel való szoros kapcsolatát. Ő is súlyt fektetett arra, hogy az üdvösség, Istennek a világ felé fordulása már itt van, de a „már“-hoz a „még nem“-et is hozzáfűzte, vagyis a megváltás jövőbeliségét. Ezzel eleget tett a keresztény lét látszólagos ellentmondásának, ami megváltás a megkísértettségben, szabadság a megkötöttségben, élet a halálban, Isten a történelemben. A keresztény a remény ellenére is reménykedve él (Róm 4,18). Még nem tökéletes, hanem útban van. „Elfelejtí, ami mögötte van, és nekilendül annak, ami előtte van“ (vö. Fil 3,13).

A megkeresztelt nem mentesül a helytállástól, inkább történelmileg csak most van alkalma dönteni (vö. Róm 6). Tevékenységében nem zárkozhatik el a világtól. Testben élni annyi, mint kapcsolatban állni a világgal, és vállalni ezért a teljes felelősséget. „A test az Úrért van, az Úr pedig a testért“ (1Kor 6,13). A pneumatikus ábrándozás helyett Pál minden kegyelmi ajándék megvalósításaként a szeretetet állította oda. A keresztény élet a másakra van beállítva, józan szolgálat a világ mindennapi életében. Követelménye, hogy kiálljuk a feszültségeket, és elfogadjuk a saját helyzetünket. Ezáltal valósítja meg hivatását a keresztény. Pál megkísérelti ellenfeleit megérteni és meggyőzni. Ez nem mindig sikerül neki. Amennyiben azonban a vita folyamán evangéliumát újból átgondolja, Jézus evangéliumát ülteti át az új időkbe.

Pál legjelentősebb levelét Korintusból írta a római egyháznak. Fordulópontot rögzít. Úgy látja, hogy keleten befejezte küldetését, Rómán át nyugatra akar utazni, hogy Spanyolországban hirdesse a hitet. A levél összefoglalása mindannak, ami a két évtized alatt teológiaiilag megérett. Kiegyensúlyozottan fejti ki evangéliumát: megigazulás egyedül a hitből, mentesség a törvénytől, a büntől és a haláltól Istennek Jézus Krisztusban való tevékenysége által. Világossá válik hitének mély horderejű középpontja: Isten szeretete, amitől semmi sem választhatja el (Róm 8,38k). A „választott nép“ sorsára vonatkozó kérdés az evangéliumnak megfelelő válasza talál: „Isten ugyanis minden embert az engedelmességben fogott össze, hogy mindenkin könyörüljön“ (11,32).

A rómaiakhoz intézett levél teológiai végrendeletévé lett. Az Apostolok Cselekedetei szerint Pál mint a római állam foglya került Rómá-

ba. Hogy missziós terveiből mi lett, nem tudjuk. Még halálának időpontját is csak gyanítani lehet. Régi hagyomány szerint 67-ben, talán már 66-ban végezték ki Néró alatt.

Pál útja a történelem sötétségébe vész. Az általa alapított egyházak nem vitték tovább az evangéliumot. A 2. században a legtöbb a gnózis áldozata lett. És gondolkodásának feszültségét és lendületét még a naggyá fejlődött egyház is alig tudta kiállni. A gyengeségről szóló ige ismét beigazolódott itt. Amikor azonban az egyháztörténelem folyamán evangéliumát felfedezték, megmutatkozott az üzenet ereje. A hit pangása tőle mindig újra kapott és kap is új indításokat. Az általa hirdetett evangélium igazsága ítéletté válik azoknak az embereknek rendszerei és művei fölött, akik Isten bölcsességét és tetteit saját maguknak akarják tulajdonítani. P. Hoffmann

RÓMA VÁROSÁNAK ELSŐ VÉRTANÚI

(jún. 30.)

Azelőtt az egyházi év során a keresztény ókor sok római vértanújának ünnepe szerepelt, ami napjaink átlagos műveltségű keresztényének már nem sokat mondott, hiszen csak általános vonásokat ismerünk róluk. Ehelyett az új római naptárba – a Péter és Pál ünnepét követő napon – egy egyszerű emléknapot vettek fel azoknak a névtelen férfiaknak és nőknek a tiszteletére, akik a vértanúságban a legnagyobb valószínűség szerint megelőzték az apostolfejedelmeket, bár ugyanabban a korszakban. A Tacitusnál (Annal. 15,44) megemlíttett „nagy számú” keresztényről van szó, akiket Néró császár bűnbaknak használt fel. Tisztázni akarta magát ugyanis a római nép előtt a gyanútól, hogy ő felelős azért a szörnyű tűzvészért, ami 64. júl. 16-án több városrészt egészen vagy részben elpusztított. Néró a nép kereszténygyűlöletét használta fel. A per folyamán megvesztegetett fegyencek gondoskodtak arról, hogy keresztény polgártársaik szerepeljenek mint igazi bűnösök. Így a per sok keresztény halálos ítéletével végződött. A gyűjtogatásért járó halálnemnek megfelelően egyeseket állatok bőrébe varrva vad kutyáknak dobtak oda prédául, mások viszont mint égő fáklák világították meg a császári kertek éjszakai sötétségét.

A tömegvértanúságot Tacitus szavahihetően tanúsítja. A császár egyéni indítéka és törvényellenes önkényeskedése semmiképpen sem teszi kétségessé, hogy ezek az első keresztény mártírok valódi vértanúk. Azért kellett odaadniuk életüket, mert a nép tömege mint keresztényeket gyűlölte őket. Úgy látszik, hogy ezt az előítéletet nem utolsó sorban Néró ítélete szentesítette és így elmélyítette. Római Kelemen ezért jogosan utal a kegyetlen kínzásokra, amelyeket – eltekintve Péter és Pál erőszakos halálától – a római egyház „kiválasz-

tottai nagy csapatának“ el kellett szenvednie (Ep. ad Cor. 6). Ha a csoport egyes vértanúi ismeretlenek is előttünk, annál jobban ismerjük vértanúságukat, amely nem a látványos kivégzéssel kezdődött.

P. Manns

BARNABÁS

(jún. 11.)

Jézus mennybemenetele előtt megígérte az apostoloknak a Szentlelket, aki majd megerősíti őket a tanúságtételre Jeruzsálemben, sőt egészen a föld végső határáig (Csel 1,8; vö. Lk 24,45-48). Földi életének kíséreihez így szólt: „Ti tanúi vagytok ezeknek“ (Lk 24,28). De csak ők? Nem; mindenki, akit Jézus Lelke az ő szolgálatára kiválaszt, tanúja és apostola Jézus Krisztusnak. Így az az ember is, akit az Apostolok Cselekedeteinek könyve nevének és származásának pontos adataival mutat be: „József, a ciprusi származású levita, akit az apostolok Barnabásnak neveztek el, ami az jelenti, hogy a vigasztalás fia“ (4,36). Másutt meg (11,24) azt mondja róla, hogy „derék ember volt, telve Szentlélekkel és hittel“.

Ez a Barnabás már Pál előtt és vele együtt valószínűleg a legjelentősebb hirdető volt. Kiderül ez az Apostolok Cselekedeteinek több helyéből, amelyek Barnabást Pál előtt említik (11,30; 12,25; 13,2.7). Nagy üdvösségtörténeti jelentősége, hogy a pogánymissziót erősen fel lendítette. Nemcsak mert ő maga volt nagy misszionáriusa a pogányoknak, de azért is és mindenekelőtt azért, mert Saul, a félve került retteggett keresztényüldözött megtérése után a jeruzsálemi ősegyház vezetőihez vitte, és ezáltal „Jézus Krisztus, az Isten Fia evangéliuma“ (Mk 1,1) legnagyobb hirdetőjének útját az akadályoktól megszabadította. Prédikálása a pogányok közt, elismerésük az Egyház egyenjogú tagjaiként a választott zsidó nép mellett, mert az üdvösség az egész világnak szól, és nincsen semmiféle föltételhez kötve, – mindez megérteti velünk, hogy a ciprusi József méltán kapta a Barnabás, vagyis „a vigasztalás fia“ nevet.

De vajon mit tudunk ennek a férfiúnak az életéről? Már az Újszövetség, de különösen az Apostolok Cselekedetei fölületes olvasása alapján is megállapíthatjuk, hogy az első nemzedék egyéb alakjaihoz viszonyítva sokszor esik róla szó. Ennek ellenére jóformán semmiről sem értesülünk az életéből, hanem mindig csak a fiatal egyházban kifejtett munkásságáról.

Az első, amit Barnabásról hallunk, a szeretet egy tette. Eladta szántóföldjét, és az árát mint adományt az apostoloknak adta a közösség szegényei részére (Csel 4,37). Ez a Krisztusban mindenkit összekötő szeretetnek volt a kifejezése.

Hasonló segítőkészséget tanúsított Pál, az egykori keresztényüldöző iránt is, akitől a jeruzsálemi tanítványok féltek. „Végül Barnabás mégis maga mellé vette, és elvitte az apostolokhoz”, s közbenjárta, hogy az új tanítványt megértéssel fogadják (Csel 9,27). Akkor kezdődött kettejük szoros kapcsolata.

Barnabás részére nemsokára tágabb működési terület nyílt meg Jeruzsálemen kívül. Üldözött tanítványok egészen a szíriai Antióchiáig elszéledtek, és ott egyházközségbe tömörültek, amihez nemsokára megtért pogányok is csatlakoztak (talán Lukács evangélista is). Amikor a jeruzsálemi egyház erről tudomást szerzett, elküldte Barnabást Antióchiába. Megérkezésekor virágzásnak indult egyházat talált, és a pogányok megtérésében Isten kegyelmének művét ismerte fel. Örömben elhozta magának Pált Tarzusból munkatársnak. Munkásságának eredménye abban a feltűnő tényben mutatkozott, hogy éppen itt Antióchiában nevezték Jézus követőit először „keresztényeknek” * (Csel 11,26). Barnabás nyilván értett ahhoz is, hogy híveit a nekik ismeretlen jeruzsálemi egyház megsegítésére lelkesítse. Pállal együtt külön azért elment Jeruzsálembe, hogy az összegyűjtött adományt elvigyék (Csel 11,30). Krisztus mint Egyházának Ura éppen a szeretet ilyen követelményeit kívánja meg mindenkor azoktól, akik mint „keresztények” az ő nevét viselik. Feladatuk teljesítése után visszatértek Antióchiába, s magukkal vitték János Márkot, a második evangélistát, Barnabás unokaöccsét.

Az ottani egyházban működő „próféták” és „tanítók” közül (Csel 13,1) – tanítókon a hitre oktatókat értették, profétákon pedig olyanokat, akik által a Lélek beszél – kettőt egy különleges küldetésre választottak ki. Ahogy annak idején az első apostolok Jeruzsálemben, imával és böjttel készültek a Szentlélektől való kiküldetésre (Csel 13,2; vö. 1,14). Jele ez annak, hogy a Lélek a befogadásra kész, rá várakozó ember lelkének csendjében hallatja szavát. A Szentlélek azt parancsolta: „Rendeljétek nekem Barnabást és Sault arra a munkára, amelyet szántam nekik” (Csel 13,2). Valamennyien azonnal engedelmessékedtek, böjtöltek, imádkoztak, és a „kiválasztottakra” feltették kezüket. A teljhatalmú küldetést ugyanazzal a szertartással – a kézfeltétellel – adták át, mint amivel az első apostolok a hét diakónust hivatalukba beiktatták (Csel 6,6), és amivel a püspök, mint az apostolok utóda még ma is végzi a papszentelést.

Tehát „a Szentlélektől küldetve” (Csel 13,4) indult el Barnabás és Pál segítőtjükkal, János Márkkal az első missziós körútra. Először Ciprusba mentek, Barnabás hazájába, azután Kisázsziába, – mindig pogány területekre. A „munka”, amire a Lélek kiküldte őket, az első

* A „keresztény” szó nem a „kereszt”-ből ered, hanem „Krisztus”-ból (christianus = Krisztus követője, híve). A fordító megjegyzése.

rendszeres misszió volt a pogányok között. Pál és Barnabás az őket kiküldő Szentlélek erejével felvette a pogányokat az Egyházba anélkül, hogy az ószövetségi törvény sok rituális és kultikus előírását mint kötelező terhet rájuk rótták volna. A pogányok közvetlenül jöhetnek Krisztushoz, a körülmetélés kerülő útja nélkül.

A két hithirdetőnek – Márk időközben elhagyta őket – az ott élő zsidók elkeseredése miatt több városból el kellett menekülnie. Tartózkodásuknak még Lisztrában is rossz vége lett, ahol a lakosok a két igehirdetőt mint Zeust (Barnabás) és Hermészt (Pál) tisztelték, és áldozatot akartak nekik bemutatni: Pált félholtra kövezték. De Pál és Barnabás tántoríthatatlanul tovább ment a legközelebbi városba. Sőt visszatértükben még meg is látogatták az újonnan megalakult egyházakat. Amerre csak megfordultak, a híveket „eltöltötte az öröm és a Szentlélek” (Csel 13,52). Ők maguk Antióchiában számot adtak arról, „mi mindent tett Isten általuk, s hogy a pogányok előtt is kitérte a hit kapuját” (14,27). De Antióchiában éppen a pogányok miatt támadt nézeteltérés. Pál és Barnabás kénytelen volt a túlbuzgókkal szemben védekezni, mert azok a megtért pogányoknak kötelezővé akarták tenni a mózesi törvényt a körülmetéléssel együtt. Álláspontjuk megvédésére ezért mindketten Jeruzsálembe mentek, és útközben elbeszélték „a pogányok megtérését. Ezzel nagy örömet szereztek minden testvérnek” (15,3). Jeruzsálemben beszámoltak az oszlopos apostoloknak és az egyházközségnek, „mi mindent tett közreműködésükkel az Isten” (15,4). Hiszen nem saját akaratukból vetődött fel a pogányok térítésének a gondolata, hanem Isten maga hívta őket a Szentlélek által erre a feladatra. Az ún. apostoli zsinaton Pál és Barnabás a pogányokból lett keresztények elismeréséért harcolt. Pétert és Jakabot megnyerték ügyüknek. A gyülekezet „szeretett Barnabásunkat és Pálunkat” (15,25) a jeruzsálemi egyház két tagjával együtt kedvező határozattal küldte vissza Antióchiába. „Azok örömmel olvasták a vigasztaló sorokat” (15,31).

Valamivel később Pálnak és Barnabásnak elment a kedve az együttműködéstől, mert Pál második missziós körútjára a nagyrebecsült Barnabást ugyan meghívta, de unokaöccsét, Márkot elutasította. A két barát szétvált. Pál egy másik kísérővel először Szíriába ment, Barnabás pedig Márkkal Ciprusba. Ettől az időponttól kezdve Barnabásról a hagyomány többé nem említ semmi határozottat. Feltehetjük, hogy a pogányok közti apostoli munka két előharcosa között nem történt maradandó szakadás. Talán egyszer még együtt is dolgoztak (1Kor 9,6). Azután szentünk minden nyoma végérvényesen sötétbe vész.

De ennek a Szentlélektől hajtott férfiúnak a tanúsága azért mégis eleven maradt. A valódi keresztény példaképe ő minden keresztény nemzedéknek: készségesen felel Isten hívására, szokatlan utakon is hagyja magát vezetni, bátran kiáll helyesnek fölismert véleménye mel-

lett, maga is örömmel telten Krisztus örömét és üzenetének vigaszát közvetíti a testvéreknek és idegeneknek. Ezért alkalmazza rá az Egyház Jézus szavait: „... én választottalak benneteket, s arra rendelvelek, hogy menjetek, teremjetekek gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt“ (Jn 15,16; lásd a jún. 11-i szentmise szövegét). I. Maisch

TIMÓTEUS

(jan. 26.)

Nevének jelentése: „az istenfélő“. A likaóniai Lisztrából származott (Ikóniumtól, a mai törökországi Konyától délre), mint hívő zsidó anya és hellén apa fia (vö. 2Tim 1,5). Valószínűleg már Pál apostol első missziós útja alkalmával megismerte őt Lisztrában, és az ő kezéből vehette föl a keresztséget. Pál második lisztrai tartózkodásakor csatlakozott hozzá, s a továbbiakban leghűbb kísérője és munkatársa lett. Pál azonban, hogy megelőzzön minden nehézséget a zsidókkal, körülméltette őt, hiszen közismert volt, hogy zsidó–hellén vegyesházasságból származik (Csel 16,1-3). Timóteus állandóan Pál oldalán volt, vagy pedig fontos feladatokat kapott tőle. Így például híreket hozott neki Korintusba a tesszalonikai helyzetről; ez indította Pált a tesszalonikaiakhoz szóló első levele megírására (1Tesz 3,1kk). Pál harmadik missziós útján a korintusi egyházközséggel kapcsolatban játszott szerepet (1Kor 4,17 stb.), és elkísérte őt Jeruzsálembe (Csel 20,4). Éppen így vele volt római fogsága alatt is, és föltételezhetjük, hogy Pál néhány levelének megfogalmazásakor titkárául használta (vö. Kol 1,1; Filem 1; Fil 1,1). Ebben az időben valószínűleg ő maga is fogoly volt egy ideig (vö. Zsid 13,23). Pál életének utolsó éveiben mint helyettese a felelősségteljes efezusi munkaterületen maradt (1Tim 1,3). Pál két levelet is küldött neki ide, ezek a Szentírás kánonjában az első és második Timóteus-levelekként ismeretesek. Az apostol minden munkatársa közül Timóteust becsülte legtöbbszörre (Fil 2,20kk és másutt). Ezért röviddel halála előtt utána vágyakozott, és magához kérte Rómába (2Tim 4,11). Régi egyházi hagyomány szerint (pl. Euszébiosznál) Pál halála után újból visszatért Efezusba, és ott működött tovább, mint a hely első püspöke. Az apokrif Timóteus-iratok (4. sz.) szerint föllépett az efezusi pogány Artemisz-ünnep nyílt erkölcstelenségei ellen, s ezért 97. jan. 22-én leütötték és megkövezték. A legújabb kutatások azonban nem erősítik meg ezt. Csontjait 356-ban Efezusból átvitték Konstantinápolyba, az apostolok templomába. A római S. Giovanni in Fonte templomban is tisztelik néhány ereklyéjét. Állítólagos vértanúságára célozva bunkóval és kövekkel, püspöki díszben ábrázolják.

H. Melzer

TITUSZ (jan. 26.)

Pál apostolnak ezt a tanítványát csak a páli levelek említik, az Apostolok Cselekedetei nem. Pogány volt, és Pál térítette meg (Tit 1,4). Nem tudjuk, mikor és hol történt ez, és honnét származott Titusz. Elkísérte Pált a jeruzsálemi apostoli zsinatra utaztában (Gal 2,1). Az apostol azonban határozottan visszautasította azt az indítványt, hogy akarata ellenére körülmetéltesse (Gal 2,3), nem úgy, mint Timóteus esetében. Az utóbbi misszionáriusi okosság volt. Titusz esetében viszont arról az elvről volt szó, hogy az evangélium minden embernek hozzáférhető, nem csupán a körülmetélt zsidóknak. Pál igen nagyra becsülte Tituszt (2Kor 8,16k és másutt), és kényes küldetéssel indította Korintusba. Valószínűleg ő vitte el oda az apostol első intő írását, amely a két kánoni korintusi levél között foglal helyet (vö. 2Kor 7,6kk és másutt), majd pedig a második korintusi levelet. Később Pál Kréta szigetén hagyta hátra, itt működött mint püspök és hithirdető (Tit 1,5), akárcsak Timóteus Efezusban. Második fogsága idején Pál Dalmáciába küldte el valami megbízással (2Tim 4,10). Euszébiosz is mint Kréta első püspökét említi, és azt mondja, hogy székhelye Gortynában volt, ott halt volna meg 94 éves korában természetes halállal. Sugárzó arccal szokták ábrázolni.

H. Melzer

ISTVÁN (dec. 26.)

Az Apostolok Cselekedeteiben szerepel István vértanúságának elbeszélése (6,1–8,2), de ezen kívül csak keveset tudunk róla. Lukács Istvánt nem annyira mint „az első vértanút” akarta példaképül kiemelni. Halálát mint jelentős üdvösségtörténeti fordulatot állította elének, ami a fiatal egyház elterjedését eredményezte egész Júdeában és Szamariában (Csel 1,8) és a pogányok közötti hithirdetéshez vezetett.

István egyike a „hét”-nek, akiket az apostolok az esetleges szakadás elkerülésére a görögök szolgálatával bíztak meg, szóban és asztalnál. Az ősegyház görögül beszélő és leginkább hellenista módon gondolkodó részéről van szó. Ők heten a jeruzsálemi keresztény hellenistáknak valószínűleg a vezetői és képviselői, „vénei” lehettek. De azonfelül igazi apostolok is voltak – ha nem is egyenrangúak a Tizenkettővel –, akik az evangéliumot bátran hirdették, és Júdeán túl is terjesztették.

Lukács a hét közül Istvánt kitüntetőleg mint igaz keresztényt, „hitel és Szentlélekkel eltelt” férfiút emeli ki (Csel 6,5). Hiszen az Istenben és az Atyától feltámasztott Jézusban való hit által leszünk keresz-

ténnyé (Csel 2,36kk), és mint ilyenek tapasztalhatjuk a Szentlélek kegyelmének működését (2,38; 4,31 stb.). A többi héthez hasonlóan István „jóhírben“ áll és „bölcse“ (6,3); Isten kegyelme és hatalma nagy csodákat és jeleket művel általa. A többieknél inkább megvolt benne a Szentlélektől kapott bölcsesség, ami képesítette Isten ígéjének erőteljes hirdetésére, a tanúságtételre és fölényes nyugalommal való vitázásra. (Csel 6,8-10)

Lukács Istvánt nemcsak mint Lélekkel és bölcsességgel telt, ragyogó képességű szónokot említi meg, hanem azonfelül még kegyelemmel telt látnoknak is ábrázolja, akinek arca úgy ragyogott, mint egy angyalé (Csel 6,15), és méltónak találtatott, hogy lássa Isten dicsőségét és a megdicsőült Emberfiát (7,55k).

De Lukács nem az első vértanú képét akarja megrajzolni. Nem is az a szándéka, hogy egyéni előnyeit és adományait jámbor elmélkedés tárgyává tegye. Célja ennél sokkal nagyobb. Ennek a szent embernek az egyháztörténelemben való jelentőségét akarja kiemelni. Halála ugyanis bevezetése annak, hogy az Egyház kioldódott a zsidósághoz való kötöttségéből, elkülönült a törvénytől és a templomtól. Az ő alakja és küldetése révén válnak szét alapvetően és végérvényesen a szellemek, – mint már előzőleg magánál Jézusnál. Nem véletlen, hogy a tanítvány sorsa annyira hasonlít Mesteréhez. Minden adományát a Mester szolgálatára kapta, ő is teljesen „diakónus“, szolga, annak is kell lennie.

Jézushoz hasonlóan őt is perbe fogták a főtanács előtt. Ugyanolyan szemrehányásokkal illették, mint isteni Mesterét: „Erre emberek fogadtak fel, hogy állítsák: ‚Hallottuk, amint káromló szavakkal illette Mózeszt és az Istent.‘ Felizgatták a népet, a papokat és írástudókat, úgyhogy rárontottak, megragadták és a főtanács elé hurcolták. Ott hamis tanúkat szólaltattak meg, akik állították: ‚Ez az ember folyvást a szent hely és törvény ellen beszél!‘ “ (Csel 6,11-13).

De most Istvánon beteljesedik Jézus ígérete: „Amikor majd a zsinagógákba vagy a hatalmasságok elé hurcolnak benneteket, ne gondolkozzatok rajta, hogyan védekezzetek, vagy mit mondjatok, mert a Szentlélek abban az órában majd megtanít rá benneteket, hogy mit kell mondanotok“ (Lk 12,11k). István tudja, mit mondjon, mit kell mondania. Áttekinti Izrael egész történetét, Isten üdvösségtörténetét népével, csodálatos irányítását – és a nép, az atyák nyakasságát, akik „szívükben visszavágnak Egyiptomba“ (Csel 7,39). Látja összefutni a vonalakat: Isten elküldi Fiát, az Igazat (7,52), a zsidók viszont konokságuk mértékét betöltve, keresztre feszítik. És íme a kép vonalai felbomlanak: Isten jelenléte már nincsen hozzáköve a templomhoz, de még „népéhez“ sem: a jó hír meghirdetése a pogányok felé fordul:

„Ám a Magasságbeli nem lakik emberi kéz emelte hajlékban, ahogy a próféta is mondja: ‚Az ég az én trónom, a föld lábam alatt zsámoly.

Milyen házat építhetnétek nekem – mondja az Úr –, vagy hol lehetne pihenőhelyem? Hát nem kezem alkotott mindent? Ti vastagnyakúak, ti körülmételetlen szívűek és fülűek, mindig ellenálltatok a Szentléleknek, s mint atyáitok, olyanok vagytok ti is. Melyik prófétát nem üldözték atyáitok? Mind megölték azokat, akik az Igaz eljövételéről jövendőttek. S most ti lettetek árulói és gyilkosai, ti, akik az angyalok közreműködésével átvettétek a törvényt, de nem tartottátok meg” (Csel 7, 48-53).

A vádlott védekezése vádbeszéddé lett, úgyhogy ellenfelei „haragra gerjedtek, és fogukat csikorgatták ellene” (7,54). Ő azonban folytatja vádbeszédét, és kimondja az ítéletet: „Látom, hogy nyitva az ég, és az Emberfia ott áll Isten jobbján” (7,56). Igen, az égben felemelkedett a Bíró, az Emberfia, aki Jézus saját szavai szerint megtagadja azokat, akik őt megtagadják (Lk 12,9). Őtőlük elvétetik a jó hír; annak kellett őket a végső döntés elé állítania, akit most megköveznek.

István bátor tanúságtétele megpecsételte halálát. De az égi bíró, aki felemelkedett ellenségei ellen, megtartja szavát, és magáénak vallja a tanúságtévőt (Lk 12,8). Nem hiába kiáltott fel az igazi tanú, aki halálában annyira hasonlít Mesteréhez (vö. Csel 7,60-nal is): „Uram Jézus, vedd magadhoz lelkemet!” (Csel 7,59).

István életrajzáról nem sokat tudunk. Azok a meg gondolások, hogy szellemi eredete szerint „hellenista” lett volna, hogy értelmileg nem volt megalkuvó, hogy mi volt a helyzete az ősegyházban, hogy személye kétségtelenül magasrangú volt, nagyon könnyen csak meddő latolgatássá fajulhatnak. De egyvalamit biztosan tudunk: Hivatása az volt, hogy szolgáljon, és szolgálatát az Úr nyomdokaiban teljesítette: mint teljhatalmú hithirdető, mint hűséges hitvalló, mint igazi tanúja – sőt vértanúja Urának. István annyira szolga (diakónus) volt, hogy vértanúságának történetét Lukács teljesen az evangélium elterjedése történetének a szolgálatába tudta állítani. Azok valóban az Egyház igazi nagy szentjei, akiknek személye szolgálatuk mögött teljesen háttérbe szorul (vagy teljesen egynek látszik vele). Szolgálatukat pedig isteni megbízásból nyújtják az embereknek, a keresztény közösségnek, a világnak, és nem utolsó sorban az Isten által irányított és vezetett üdvösségtörténetnek. Így értette Jézus is életének küldetését: „Hisz az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért” (Mk 10,45). És az igazi tanítvány, az igazi szent követi ebben Urát – ahová csak hívja, még a vértanúságba is.

R. Pesch

APRÓSZENTEK (dec. 28.)

Így nevezi az Egyház az 5. század óta a Heródes gyermekgyilkosága alkalmával megölt fiúkat (lásd Mt 2,16-18). Az eseményről szóló

tudósítás egyrészt Heródes kegyetlenségét és ezáltal Krisztus ellenfelének embertelen istentelenségét hivatott igazolni, másrészt a próféta szavának (Jer 31,15) teljesülését, mert az Jézus történetére és személyére vonatkozik. Ennek a két alapvető megállapításnak a nyomán az ártatlan gyermekek egy típust képviselnek. Rajtuk keresztül megismerhetjük, mit tár fel a keresztény vértanúsors Isten üdvösségtervében, és mit jelent Jézus Krisztusban.

W. Pesch

*Ó virágocska vértanúk,
Kiket a fénynek küszöbén
A Krisztus-üldöző letört,
Mint fésző rózsát a szelek.*

*Ti vagytok első áldozat
A Krisztus báránykáiból.
Oltár előtt, ártatlanok,
Füzér-pálmákkal játszatok.*

*Ó milyen barbár látomány!
Alig talál a gyilkoló*

*Helyet a csöpp testrészeken,
Hol elérhetne sebnyílás.*

*A bölcsökből omlik a vér.
Ám Isten ellen dőre düh:
Egyet keres ezer halál,
Ezer halált egy elkerül.*

*Anyák, immár ne sírjatok
Elragadott drágátokért.
Ők már a Bárányt környezik,
Üdvösségünknek kezesét.*

(Sedulius ünnepi himnuszából. Sík Sándor fordítása.)

I. KELEMEN (nov. 23.)

† 101 körül

Irénéusz lyoni püspök a 2. század végén összeállított egy listát a római püspökökről, amelyik a római keresztény egyházközség megalapításától – Péter és Pál műveként – Eleutherius püspökig (174–189) terjedt, és szerzője a római egyházközség igazhitűségének bizonyságául szánta. (Adversus haereses II 3,3.) Mert a kor egyházi meggyőződése szerint „minden városban, ahol (az apostoloktól kezdődően) egyik püspök a másikra következik, az egyházi élet megfelel a törvény, a próféták és az Úr tanításának“ (Hégészipposz, Euszébiosz nyomán, Hist. eccl. IV 22,3). Irénéusz püspöklistája az apostoli alapítók utáni harmadik püspökként Kelemen sorolja fel. És azt is tudja róla, hogy még ismerte az apostolokat, saját fülével hallotta igehirdetésüket és tanításukat. Irénéusz szerint tehát Kelemen Róma püspöke és apostoli férfiú volt.

Amikor Euszébiosz a 4. század elején a római püspöklistát történelmi forrásul használta, Kelemen püspök kormányzási idejét 92–101-ben állapította meg.

Mindezzel az adattal nem sokat nyertünk. Eleven, vonzó szentre nem találunk velük. Azonban a régi egyházi hagyomány egy roppant fontos római iratot köt össze Kelemen püspök nevével. 96 körül ugyanis a római egyházközség beavatkozott a korintusi egyházközség viszályába, ahol veszekedés támadt a vezetés és a tisztségviselők körül. A régi egyházi szokásnak teljesen megfelelően – akkor az egyházközségek nagyon törődtek egymás gondjával – a római egyházközség komoly intést intéz a korintusihoz. Bár ebben az írásban nem nevezi meg magát önálló szerző, de régi hagyomány Kelemen püspököt tartja írójának. Igaz, a levélnek az egyházközségről való felfogásra vonatkozó kijelentései – az 1. század végén vagyunk – a püspököt még nem az egyházközség mai értelemben vett egyedüli felelősének (monopiszkozos) mutatják. Az írás ugyanis egész világosan síkra száll a kollegiális egyházközségi irányításért. De ez persze nem zárja ki, hogy Kelemen lépett fel szóvivőként, ő öltöztette szavakba a római egyházközség hitét és gyakorlatát.

Az írás hamarosan nagy tekintélyre és tiszteletre tett szert. Még 170-ben is felolvasták Korintusban a vasárnapi istentiszteleten (Euszebiosz: Hist. eccl. IV 23,11). Ezzel egészen közel került a szentírási könyvek tekintélyéhez. És ez azt is érthetővé teszi, hogy Kelemen neve alatt egy sor más irat is közkézen forgott. Így az ő nevét viseli a legrégebb ránk maradt egyházközségi prédikáció (az ún. 2. Kelemen-levél). Végül az újszövetségi apokrif iratok közt van egy terjedelmes iromány, az ún. Pseudo-Clementina, amelynek a középpontjában Római Kelemen áll: érdekes, nagy képzelőerőről tanúskodó apostolregény.

A 4/5. században keletkezett a „Passio Sancti Clementis”, sok legendás vonással. Eszerint Kelemen Trajanus császár alatt Krim szigetére száműzték, ahol sok más száműzött kereszténnyel együtt a márványbányában kellett dolgoznia. Hogy segítsen a foglyokon, vizet fakasztott egy sziklából, mint egykor Mózes az izraelitáknak a pusztában. Élete ott erőszakos véget ért: horgonyt kötöttek a nyaka köré, úgy lökték a tengerbe.

Ugyanebben az időben a római keresztény egyházközség külön helyet szentelt a szent pápa tiszteletének. Volt egy régi római házi templom, amely egy bizonyos Kelemené volt, s annak a nevét viselte. Ezzel megvolt a szentnek az istentiszteleti helye, megkapta emléknepjét a római szentek kalendáriumában, és a IV. században más korai pápákkal együtt belekerült a római misekánonba.

Irodalom, egyházművészet és liturgia együtt dicsérte Szent Kelemen pápát és vértanút. Néhány század múlva Róma a szent ereklyéit is fogadhatta. A szlávok apostolaként ismert Cirill és Metód testvérpárt 860-ban a bizánci császár Tesszalonikéből misszionáriusként Krim szigetére küldte. Ott megtalálták Szent Kelemen holttestét, és később elhozták Rómába. A San Clemente bazilika így a szent sírhelyévé is lett.

K. S. Frank

Ha a párizsi vértanút megkülönböztetjük Aeropagita Dénestől, akkor néhány mondattal megrajzolhatjuk életét. Dénes gall püspök volt a római birodalomban, a 3. század közepén még teljesen jelentéktelen Lutetia Parisiorum nevű helység (a későbbi Párizs) misszionáriusa. Jobban mondva ő szervezte meg mint első püspök a helyi egyházi életét. Egyházi segítőivel együtt Decius (250/51) vagy Valerianus (258) császár üldözésének idején lefejezték.

Ezeknek az adatoknak bizonyítékait mozaikszerűen találjuk meg a korai meroving–frank kor legkülönfélébb forrásaiban. Például az 520 körül keletkezett „Szent Genovéa élete” (a szent 502 körül halt meg) elmondja, hogy szentje külön bazilikát emeltetett a szent vértanú-püspök, Dénes tiszteletére. Erről később még lesz szó. A század vége felé Venantius Fortunatus, a himnuszalköltő néhány dicséző verssort szentel Leontius bordeaux-i püspöknek, mert rendbehozatta az elődjétől 521 után emelt Szent Dénes-bazilikát. Kicsit részletesebb Tours-i Gergely († 594) idevágó elbeszélése a Historia Francorum-ban. Eszerint Dénes a gall egyházak két alapító püspökének egyike; ezt a csoportot Decius császár alatt küldték ki Rómából a gall tartományba. Bár Gergely leírása aligha adja vissza egész pontosan az események lefolyását, vitathatatlan, hogy a tőle felsorolt gall egyházak alapítása a 3. század folyamán történt. Ezt az időbeli elhelyezést megerősíti egy későbbi, de megbízható párizsi püspöklista is. A Historia Francorum azután kifejezetten megemlíti a párizsi püspök vértanúhalálát, mégpedig kard által. Szent Genovéa életrajza ezen túlmenően megnevezi a kivégzés helyét, a „vicus Catulliacus”-t (Catullus-köz) is.

Mivel a legrégebbi források csak az alapító püspökről és bazilikájáról szólnak, érthető, hogy nem említik meg társainak vértanúságát. Viszont a martirológium és néhány meroving forrás nem feledkezik meg arról, hogy a püspökkel együtt Eleutherius presbiter és Rusticus diakónus is életét adta Krisztusért. A 8. század közepe óta a források alkalmilag Rusticust mondják papnak és Eleutheriust diakónusnak. Ennek számunkra nincs különös jelentősége. Legföljebb jobban mutatja, milyen keveset tudunk végül is Dénesről és társairól.

Már utaltunk arra, hogy Szent Genovéa építtetett bazilikát Szent Dénes sírja fölé 475 körül. Az életrajz szerzője ezzel kapcsolatban elmondja, hogy a párizsi papság nagyon tartózkodó volt, és szerinte az építés főként szentje kezdeményezésének köszönhető. Bár a párizsi egyház első püspökének sírja minden bizonnyal sohasem merült feledésbe, a bazilika építése természetesen ösztönözte tiszteletét. A hívők ajándékaival és adományaival együtt nőtt a bazilikát igazgató papság száma és jelentősége is.

Már a 6.század vége felé gazdag és híres volt Szent Dénes sírtemploma. Tours-i Gergely ugyanis arról tudósít, hogy Sigebert győztes katonái a Chilperich ellen vívott háború során (574) a bazilikát is kifosztották. Jelentékeny pénzüsszeg mellett elrabolták az arannyal és drágakövekkel gazdagon ékesített sírfátylat is. De – folytatja Tours-i Gergely –, bár az örök elmenekültek, a szent elég erős volt, hogy megvédelmezze sírját: A harcos, aki nyaka köré fűzte az elrabolt pénzdarabokat, kiesett a csónakból és a Szajnába fulladt. Erre vezetőjük jónak látta azonnal visszavinni a haragos szentnek az ellopott sírfátylat.

A kor szokásának megfelelően nem sok idő múlva szerzetesek vették át a szent sírjának őrzését, és a frank királyok idejére a nagy-lelkű adományokkal kitüntetett bazilika már apátsággá lett. Ezzel megvetették a Saint-Denis (Szent Dénes) kolostor alapját. Pápai kiváltságokkal és mint a frank királyok sírhelye ez lett a középkor egyik leg-híresebb apátsága és egyáltalán a frankok ill. franciák nemzeti szentélye. Első restaurátora Dagobert király volt (626/36), majd Fulrad apát nagyarányú átépítéssel és kiépitéssel teljesen felújította az egész kolostort és a bazilikát. 775. febr. 24-én nagy ünnepélyességgel szentelték fel az új bazilikát Nagy Károly jelenlétében.

A bazilika kiépülésével párhuzamosan válik terjedelmesebbé a szent története. Hilduin Saint-Denis-i apát 835-ben állítja, hogy a kevéssé ismert vértanúpüspök azonos azzal az Areopagita Dénessel, akit Pál apostol maga térített meg (vö. Csel 17,34), és műveivel nagy hírré tett szert. A tudós apát rövid idő alatt le is fordította és így a következő századok teológiája számára hozzáférhetővé tette az ún. Areopagita Dénes írásait; ezek 827-ben jutottak Konstantinápolyból Párizsba. De e teljesítménynek valóban korszakalkotó jelentősége mit sem változtat a tényen, hogy Hilduin életrajzi végkövetkeztetése hamis. A pseudo-areopagita írások valódi szerzője utáni kutatás tovább folyt a következő korokban. Franciaországban ezek a kérdések még századunkba is belenyúlóan izgatták a kedélyeket. A probléma alakulásán mérhetjük a különbséget a néphit „jámbor meséi” és a tudomány „tudós meséi” között. Mindenesetre egy olyan korban, amely általánosan hitelt ad a tudománynak, fontos tudnunk, hogy a tanultság és tudományosság egymagában még nem keze az igazságnak. P. Manns

A. III. SZÁZAD VÉRTANÚ PÁPÁI

1. Calixtus (okt. 14.)

† 222 (?)

I. Calixtus (Kallisztosz, Callistus) 217–222-ig irányította püspökként a római egyházközséget. Sok tájékoztató adatunk van ugyan róla, de a hagyományban óvatosan külön kell választanunk a bűzát a szalmá-

tól. A korabeli tudósítások a művelt római paptól, Hippolytustól valók, aki minden bizonnyal nem volt barátja a római püspöknek; egyes kutatók szerint ellenpüspök. Kettejük személyes viszonya mindenesetre olyan volt, hogy Hippolytus nem tudott tárgyilagos képet rajzolni Calixtusról.

A lényeg a következő: Calixtus rabszolga-származású volt, Zephyrin püspök alatt a római egyházközség diakónusa lett. Mint ilyennek főleg gazdasági és pénzügyekkel kellett foglalkoznia; jól értett ehhez, s így tekintélyre és tiszteletre tett szert. A Via Appia Antica temetője is hátskőrébe tartozott. Máig is a nevét viseli (Calixtus-katakombák). Zephyrin halála után a diakónust Róma püspökévé választották. Mint püspök nehéz feladatok előtt állt. A római egyházközséget is megosztotta Sabellius tévántitása, aki túlságosan hangsúlyozta Isten egységét, s az Atyát, Fiút és a Szentlelket csak az egyetlen Istenség megjelenési formáinak értelmezte. Calixtus kiközösítette Sabelliust és követőit. Még nyomasztóbbak voltak a gyakorlati lelkipásztorkodás kérdései: a vezeklés, a megbocsátó készség határa az Egyházban és a házassági erkölcs. A növekvő egyházközség kérdései voltak ezek lelkipásztoraihoz. Szemben állt egymással a rigorizmus (mereven szigorú erkölcsi felfogás) és az ember átlagos teljesítőképességét tekintetbe vevő józan mérlegelés. Calixtus az utóbbi álláspontot képviselte. Ez azonban egyáltalán nem csak elismerést hozott neki. Mégis ez volt az út, amelyet az Egyház tovább járt, egészen Ágoston nagy kijelentéséig, hogy a földi időben élő Egyház „corpus permixtum”, bűnösök és szentek közössége!

Calixtus haláláról nincs megbízható tudósításunk. A 354-es római kalendárium vértanúnak nevezi. Ma is mint pápának és vértanúnak üli meg emléknapját az Egyház október 14-én.

Pontianus (aug. 13.)

† 235 (?)

Nyolc évvel Calixtus halála után – közben. I. Orbán irányította a római egyházközséget – Pontianust választották püspökké. Csak öt évig vezethette a római egyházat (230–235). Kormányzása rövid idejének állami erőszak vetett véget. Thrákiai Maximus császár (235–238) felhagyott elődje kereszténybarát politikájával, és törvényeket hozott az egyház ellen. Jól megfontolt intézkedéssel az egyházközség vezetői ellen intézett támadást (Euszebiosz; Hist. eccl. VI 28). Egy ilyen erőszakos intézkedés áldozata lett Pontianus püspök is. Szardíniára, az „insula nociva”-ra (halálsziget) száműzték. 235. szept. 28-án a száműzött püspök lemondott római hivataláról, hogy az egyházközséget ne hagyja rendezett vezetés nélkül. Ez az esemény a pápák történetének legelső pontos, hónap és nap szerint megnevezett dátuma. Pontianus a száműzetés nélküli elnevezéseibe halt bele; az „insula nociva” elnevezés megsejtet valamit a büntetés keménységéből. Fábían püspök alatt (236–250) a hitvalló püspök holttestét visszahozták Rómába, és a

Calixtus-katakombába temették. Az Egyház fölvette mártírjai közé, és augusztus 13-án emlékezik meg róla.

Hippolytus (aug. 13.)

† 235 (?)

A szentek naptára Szent Pontianussal együtt említi Szent Hippolytust is, aki mint pap és vértanú együtt halt meg a római püspökkel, ugyancsak a szardíniai számkivetésben. Azonban igen nehéz a név titkát megfejteni. Rendszerint Hippolytus római teológusra gondolnak, akit Calixtus ellenfeleként ismerünk, egyes változatokban ellenpüspökként is. Ellenzékiségéhez ragaszkodott egészen Pontianus püspökig, és csak a számkivetés szenvedésében nyújtotta kiengesztelődésre a kezét.

A római martirologium egy másik életsorssal köti össze aug. 13-án ezt a nevet: Valerianus császár alatt Rómában Hippolytus hitvallót dajkájával, Concordiával együtt kegyetlenül megkínozták, és végül lovakkal halálra hurcoltatták. A szakadár Hippolytusról és a lovaktól meghurcolt mártírról szóló hagyomány Prudentius spanyol költőt († 405 után) drámai hőskölteményre ihlette, amelyben dicsőítette a római vértanút.

Fábián (Fabianus) (jan. 20.)

† 250 Róma

Fábián tizennégy évig volt Róma püspöke (236–250). Jelentős, befolyásos személyiségnek kellett lennie. Már korán épületes legenda idealizálta képét. Euszébiosz elbeszéli egyháztörténetében, hogy püspökké választásakor csoda történt: „Amikor minden testvér összejött, hogy megválasszák a jövőd püspököt, a legtöbben különböző tekintélyes és híres emberekkel hozakodtak elő. Fábiánra, aki más férfiakal együtt vidékről jött Rómába, és szintén jelen volt, senki sem gondolt. Hirtelen egy galamb repült be a magasból, és Fábián fejére ereszkedett le, emlékeztetve a Szentlélekre, aki galamb képében szállt le a Megváltóra (VI 29,3). Erre egyhangúlag Róma püspökévé választották.”

Euszébiosz ezzel a tudósítással a legrégebb felsőbb ihletésre történő választásról tesz tanúságot. Az elbeszélés sejteti püspöki tekintélyét a maga korában. Origenész, akit akkor fosztott meg püspöke a tisztességétől Alexandriában, Fábiánhoz fordult írásbeli öngazolásával. Egy észak-afrikai eretnek püspök esetében Fábián erős kézzel beavatkozott. A legrégebb római pápatalógus egy megjegyzése alapján a római egyházközség pontos megszervezésével is kapcsolatba hozzák. Eszerint Fábián a régi 14 városrészben szétszórta híveit hét lelkipásztori kerületbe vona össze, mindegyikbe egy diakónust rendelt. Az akkoriiban már igen népes római egyházközség szükségessé tette az ilyen szervezetet. Ebben az időben a római egyházközségnek 46 papja, 7 diakónusa, 7 szubdiakónusa, 42 akolitusa, 52 exorcistája, lektora és

kapuőre, valamint több mint 1500 özvegye és segítségre szoruló tagja volt (Euszébiosz: Hist. eccl. VI 43,11). Ezekből az adatokból kb. 50 000 hívőre következtethetünk az akkori Rómában. Békés vezetésük szervezői ügyességet követelt, amivel Fábían püspök nyilván rendelkezett.

A Decius császár alatt kitört keresztényüldözés idején a római püspöknek életével kellett fizetnie egyházközségéért való buzgósága miatt. A deciusi üldözés egyik első áldozataként halt meg, és a Calixtus-katakombába temették. Valószínűleg külön püspöki kriptát csináltattott ott. Ciprián, Karthágó püspöke gratulált a római papságnak püspökük vértanúhalálához: „hibátlan kormányzása után most osztályrésze lett a dicsőséges hazatérés is... milyen hasznos és üdvös, ha a püspök szilárd hitével utánzásra méltó példát ad testvéreinek!” (Ep 9,1) Máig jan. 20-án tiszteli a római egyház a mártír püspök emlékét, Szent Sebestyén vértanúval együtt.

Kornél (Cornelius) (szept. 16.)

† 253 Centumcellae

A hirtelen és váratlan deciusi üldözés nyomasztó helyzetbe hozta az egyházat. Rómában is csak egy jó év múlva tudtak új püspököt választani: Corneliust a római papságból. Nem könnyű örökséget vett át. Novatianus, egy igen tehetséges, befolyásos római papteológus, ellenpüspökként jelöltette magát. Ezzel a római egyházközség megoszlott. Nem teológiai vitakérdések körül. Ismét a lelkipásztori gyakorlatról volt szó. Arról a kérdésről, hogyan viselkedjenek az üldözésben hittagadásba esett sok hívő iránt. Kornél az enyhe gyakorlatot képviselte: a bűnbánóknak nyissák meg újból a templom kapuját. Álláspontját keresztül is tudta vinni egy római színóduson, Novatianust és követőit pedig kénytelen volt kizárni az egyházból. Rómán kívül is támogatásra talált meggondolt magatartásával. Fennmaradt néhány értékes darab Kornél és Karthágói Ciprián sűrű levélváltásából; ezek tanúskodnak Ciprián nagyrabecsüléséről Kornél iránt, és bizonyítják mindkét püspök gondját az egyház egységéért.

Nem sokáig munkálkodhatott Kornél az egyesítés művén. Amikor Gallus császár, Decius egyik utódja alatt ismét kitört az üldözés, Centumcellae-be (Civita vecchia) száműzték, ott halt meg 253 szept. 14-én vagy 15-én. Ez a hitvalló püspök is a Calixtus-katakombában találta meg sírját. Az egyház vértanúi közé sorolja, és emlékezetét szept. 16-án ünnepli Karthágói Cipriánnal együtt.

II. Sixtus (aug. 7.)

† 258 Róma

Valerianus császár (253–260) 257-ben különösen ravaszul és elszántan kezdte üldözni a keresztényeket. Merész és okos számítással a klérus ellen irányította rendszabályait. II. Sixtus (Xystus) római püspök is ennek az üldözésnek esett áldozatul 258. aug. 6-án. Csak egy évvel azelőtt választották meg. Pontius, Ciprián életírója, a jó, békés

és ezért boldog Sixtus püspöknek nevezi (Vita 14). E néhány szót talán utalásnak vehetjük arra, hogy Ciprián Sixtussal nem folytatta azt a vitát, amely közte és Sixtus előde, Római István között az eretnekek megkeresztelése miatt keletkezett. Sixtus ebben az ügyben alexandriai püspök-testvérével is levélbeli összeköttetésben állt.

Cipriántól maradt ránk a római püspök mártírháláláról szóló legrégibb tudósítás is: „Tudjátok meg azt is, hogy Sixtust augusztus 6-án egy temetőben négy diakónussal együtt kivégezték“ (Ep. 80,1). Istentisztelet közben fogták el a Calixtus-katakombában, és nyomban lefejezték. A temető püspöki kriptájában talált nyugvóhelyre, később átvitték a róla elnevezett bazilikába a Via Latinán.

Sixtus vértanút éppúgy, mint Kornélt és az első római püspököket fölvevették a misekánonba. Az összes vértanú pápák közül hamarosan őt tisztelték a legjobban. Damazus pápa (366–384) sírfeliratban dicsőítette őt és sok más római vértanút. Egy későbbi kor tudós filozófussá is tette a római püspököt, és egy régi mondásgyűjteményt tulajdonított neki, amelyben a pogány életbölcseesség keresztény köntösben lépett fel. Halálának napja, augusztus 6-a maradt a szentek római kalendáriumában az emléknapja; az utolsó naptárreform aug. 7-ére tette át ünnepét.

K. S. Frank

LŐRINC
(aug. 10.)

† 258

A legnagyobb tiszteletben tartott római mártírok közé tartozik Lőrinc (Laurentius) diakónus. A római misekánonban a szentek közöségének egyik képviselője. A régi római liturgikus rend kiemelt rangot adott augusztus 10-i emléknapjának. Lőrinc azonban azok közé a szentek közé tartozik, akiknek életéről és haláláról a hagyománytól eltekintve keveset tudunk. Cipriánnak, Karthágó püspökének 80. levele megemlíti ugyan II. Sixtus római pápa halálát 258. aug. 6-án négy diakónussal együtt. A későbbi hagyomány azonban eltér ettől; aszerint Lőrinc Sixtus fődiakónusa volt, és néhány nappal utána állt helyt nagyszerűen a vértanúságban.

Ambrus milánói püspök ennek a hagyománynak egyik tanúja. „De officiis“ c. könyvében a következőképpen ír róla (I 41, 205–2–7): „Amikor Lőrinc látta, hogy püspökét, Sixtust a vértanúságra viszik, sírni kezdett, – nem annak kínos halálán, hanem hogy őneki vissza kell maradnia. Azért e szavakkal szólította meg: Hová mész, atyám, fiad nélkül? Hová sietsz, szent püspök, diakónusod nélkül? Sohasem mutatod be szolgálód nélkül az áldozatot. Mi nem tetszik hát neked rajtam, atyám? Méltatlannak találtál magadhoz? Vizsgáld meg, hogy megbízható szolgát választottál-e. Rábízta az Úr szentséges véré, a szent

titkokban való részvételt. És meg akarod tagadni tőle a részvételt a te véredben? Míg lelkiereped dicséretre méltó, vigyázz, ítélőképességed meg ne inogjon. A tanítvány elutasítását a tanító terhére tudhatnák be. Kiemelkedő, híres férfiaknak nem épp úgy győzelmei-e tanítványaik hadi tettei, mint a sajátjaik? Így hozta Ábrahám saját fiát áldozatul; így engedte Péter, hogy István (a vértanúságban) megelőzze . . . Sixtus erre így felelt: Nem, fiam, nem hagylak vissza, nem is hagylak el. Rád nagyobb küzdelmek várnak. Mint idős ember én könnyebb harcba indulok. Terád, a fiatalra, nagyszerű győzelem vár a zsarnok fölött. Megjössz hamarosan te is; ne sírj tovább. Még három nap, és követni fogsz. Ez a megfelelő időköz a pap és a levita közt. Nem illenék, hogy tanítód oldalán győzedelmeskedjél, mintha segítőre lenne szükséged. Miért akarsz csak az én kínos halálomban részt venni? Teljes örökségét hátrahagyom neked. Miért kívánczol jelenlétem után? Gyenge tanítványok ám járjanak előtte a mesternek, az erősek inkább követik. Tanítójuk nélkül is győznek, mert nincs már szükségük oktatására. Így hagyta itt Illés is Elizeust. Én most átruházom rád férfiúi erényem követését . . .“

Világos, hogy Ambrus itt a rendelkezésére álló hagyományt irodalmilag alakította. Lőrinc a rómaiaktól oly nagyrabecsült férfias bátorság megtestesítője lesz, amely az erőszakos haláltól sem riad vissza, és erősebbnek bizonyul a halálnál. Ugyanez mutatkozik meg Ambrus leírásában a római diakónus szenvedésének idején: Rostélyon égették el, s miközben a lángok között feküdt, így szólt a hóhérhoz: „A pecsenye kész, fordítsd meg és egyél!” (uo. 207.)

A diakónus feladatához tartozott a pénzügyek intézése és a szegények gondozása. A hagyomány szerint a római bíró az ítélet kimondása előtt Lőrincet a templom kincseinek kiadására kényszerítette. (Ez igen jól beleillik a Valerius császár-féle üldözés idejébe, hiszen a császár és pénzügyminisztere, Acrianus mindenekelőtt az egyházi vagyonra sandítottak.) Erre Lőrinc elővezette az összes szegényeket, bénákat és vakokat a császári palotába, és kijelentette: Ezek az egyház örök kincsei.

A 4. század utolsó évtizedeitől fogva a hagyomány egyre bővül. Egyes változatok úgy tudják, hogy a diakónus spanyol eredetű. Sixtus püspök egy toledói zsinatra mentében ismerte volna meg és hozta volna magával Rómába. (Adataink a legkorábbi toledói zsinatra csak 589-ben vannak.) Ez az adalék mindenestre amellet tanúskodik, hogy Lőrinc tisztelete gyorsan és messze elterjedt.

Igen komoly bizonyíték Lőrinc történetiségére nézve egy másik hagyomány. Egészen a 4. századra visszamenően ki lehet mutatni, hogy Rómában aug. 10-én megünnepelték, és tiszteletének határozott központja volt: a Via Tiburtinán levő temető. Már Konstantin császár bazilikát emeltetett itt, s ez hamarosan vonzó zarándokközponttá lett.

Szent Lőrinc bazilikája még ma is Róma hét főtemplomának egyike. Éppen ezt a két adatot – az emléknapot és az emlékhelyet – megbízható tanúságtételként kell értékelnünk arra nézve, hogy Lőrinc valóban élt, és hogy vértanú lett. Szerető tisztelete és állandóan növekvő nagyrabecsülése megérteti, hogy legendáját erőteljesen kiszínezték. Hosszú időn át csakugyan a legjobban tisztelt szentek közé tartozott.

Amikor I. Ottó császár 955. aug. 10-én – tehát Szent Lőrinc ünnepe – Lech mezején legyőzte a magyarokat, a győzelmet a szentnek tulajdonították. Ez erős támasza lett kultuszának Németországban. Spanyolországban meg éppen nemzeti szentté vált. Ehhez hozzájárult a spanyol eredetéről szóló legendás vonás. Az sem maradt hatás nélkül, hogy művészi ábrázolások szívesen állítják elénk a spanyol szent diakónussal és vértanúval, Vincével együtt. Amikor II. Fülöp spanyol király 1563–84 között felépíttette királyi kastélyát, az Escorialt, az építési tervekbe belejátszott Szent Lőrinc emlékezete is. A nagyarányú új építmény egyik célja az volt, hogy engeszteljen egy lerombolt Lőrinc-templomért, és köszönetet mondjon a szent közbenjárónak egy 1557. aug. 10-én kivott győzelemért. A királyi kastély alaprajza a római vértanú rostélyát követte.

K. S. Frank

SEBESTYÉN

(jan. 20.)

† 288 (?)

Sebestyén vértanú a legnépszerűbb szentek közé tartozik. Mint pestis és más járványok elleni oltalmazót hívták segítségül emberek és állatok esetében. Számos testvérület és kézművescéh pártfogója. Ereklýéinek birtokáért különböző helyek vetélkednek (több római templom, St. Médard Soissons-ban, Ebersberg Bajorországban stb.) A művészet számtalanszor foglalkozott vértanúságával, kifejezési formáinak megfelelően más és más módon. A szentek római naptára Fábían római püspökkel együtt emlékezik meg róla január 20-án.

Emléknapijának ez a dátuma igen komoly bizonyíték, mert egészen a 354-es kalendáriumig visszamenően kimutatható. Az említet ünneplését a Via Appián levő katakombában. A temetőt Sebestyénről nevezték el. Már a 4. században bazilikát emeltek ott, először az apostolok tiszteletére, csak később lett belőle Szent Sebestyén temploma. Magánál a sírjánál azonban még ennél is régebbi nyomai mutathatók ki a tiszteletnek. Hogy mikor került bele a vértanú teste, nem tudjuk biztosan megmondani. A különféle keltezési kísérletek egytől egyik hipotézisek; egyesek Valerianus császár, mások a rákövetkező évtizedek elszórt üldözései, ismét mások a nagy Diocletianus-féle üldözés alatt elszenvedett vértanúságról beszélnek.

Ambrus milánói püspök azonban már – úgy látszik – többet tud Szent Sebestyénről. A 118(119). zsoltárról szóló 20. beszédében említi a vértanút. Anyja – mondja – milánói volt, tehát a város a fiút is magáénak vallhatja! Maximianus császár, Diocletianus társuralkodója alatt (286–305) került Rómába, ahol azután vértanúságot szenvedett. Halálának éve azonban innen sem derül ki. De az mindenestre világos a szövegből, hogy Szent Sebestyén tisztelete ebben az időben már elérte Milánót is. Ezt könnyen megmagyarázza a két város élénk érintkezése.

Hogy mekkora figyelmet szenteltek Rómában Sebestyén sírjának, mutatja az is, hogy bazilikája mellett kolostort alapítottak. III. Sixtus pápa (432–440) telepített oda egy szerzetesközösséget azzal a feladattal, hogy gondoskodjanak a szent állandó kultuszáról, a rendszeres istentiszteletekről, és lássák el figyelmesen a zarándokokat. Ebben a kolostorban keletkezett az 5. század első felében Szent Sebestyén legendája: romantikus szenvedéstörténet, tele csodás eseményekkel, hirtelen megtérésekkel és a keresztény hitet védő terjedelmes beszédekkel. Szerzőjének általában a fiatalabbik Arnobiust mondják, aki szerzetes volt, Észak-Afrikából menekült el a vandálok elől, és kb. 432 óta Rómában élt. Tartalma a következő: Sebestyén a császári gárda tisztje volt, Narbonne-ban, Franciaországban született, de Milánóban élt. Diocletianus és Maximianus császár igen nagyra becsülte, úgyhogy közvetlen környezetükbe hívták. Császári tiszt létére hívó keresztény volt, és bátran védelmezte a keresztény hitet. Az elfogott keresztényeket kitartásra buzdította, pogány ismerőseit pedig el akarta vezetni a hitre. Végül őt magát is a császári törvényszék elé állították, és hitéért halálra ítélték. A szabad mezőn egy karóhoz kötötték, és a katonák nyilaikkal keresztüllődzték. Mikor halottnak hitték, otthagyták. A jámbor római özvegy, Irene a súlyos sebesültet házába vitte, hogy felápolja. Szinte halottaiból feltámadottként mutatkozik meg aztán ismét a nyilvánosság előtt.

A legendaíró itt a keresztény élet elpusztíthatatlan voltáról vallott meggyőződést juttatja kifejezésre, a vértanúelbeszélések egyik kedves motívumát. Bármilyen szörnyű kínzásoknak és halálnemeknek van kitéve a vértanú, lényegében semmit sem árthatnak neki, hiszen halhatatlan. Ez az igazi keresztény hit csapódik le a legendában. A mártírnak nemcsak egyszer kell kiállania a halálos szenvedést, hanem többszörösen is. Sebestyénre is újból lecsapnak a hóhérok. Másodízben is halálra ítélik, most bunkókkal ütik agyon, és a cloaca maximába hajítják. Ezúttal egy Lucina nevű római nő veszi gondjába a holttestet, és a már említett temetőben elföldeli. A legendaíró itt is római hagyományból merít: Lucina matróna több római mártírlegendában is megjelenik, hogy a halálra kínzott vértanúnak megadja a végső szeretetszolgálatot.

K. S. Frank

A DIOCLETIANUS-FÉLE ÜLDÖZÉS VÉRTANÚI

303–305 között tört a római birodalomban a keresztényekre az üldözés utolsó nagy hulláma. Diocletianus császár (284–305) a pogány római birodalom régi értékeit akarta megújítani, erre a kártyára tette fel uralkodásának politikáját. Ebben a programban a keresztények zavaróan hatottak. Amikor 305-ben lemondott, utódai a római birodalom keleti részében folytatták az üldözést, aminek indítékai az egymással vetélkedő császárok hatalmi törekvései voltak. Mindaddig, míg 311-ben a kormánynak be kellett ismernie kudarcát: „Legyenek hát megint keresztények, s imádkozzanak istenükhöz a mi javunkért és a sajátjukért!”

Ágnes (jan. 21.)

† 304 (?)

Jan. 21-én az Egyház Szent Ágnesről emlékezik meg. A szentek naptára szűznek és mártírnak mondja. Halála évét évét 304-ben jelöli meg, tehát ő is a diocletianusi üldözés áldozata. A kb. 50 évvel későbbi legrégebb római vértanújegyzék is tartalmazza nevét. Damazus pápa időmértékes sírfeliratban dicsőíti (366–384 közt); Ambrus, Milánó püspöke pár évvel később beszél róla (*De virginibus* I 12; *De officiis* I 41, 203) és remek himnuszt ír tiszteletére, a spanyol himnuszkiadó, Prudentius pedig a keresztény mártírokat dicsőítő művében hosszú versorokat szentel neki (*Peristephanon* 14). Ezek a róla szóló legrégebb tudósítások. Mit tartalmaznak? A Rómából való Ágnes zsenge korban életét adta a keresztény hitért. Homályban marad, hogy lefejezték-e, vagy pedig elégették. Vértanúságának idejéről sem tudunk semmit. Lehetett a Diocletianus-féle üldözés, de épp úgy valamelyik korábbi is. Hogy a korai tanúk honnan veszik, amit tudnak, mi már nem tudjuk megállapítani. „Fama refert” (mondják), szól Damazus pápa. A római helyi hagyomány megőrizte egy Ágnes nevű szűz vértanúságának hagyományát, ezt a 4. század végén írásban is rögzítették, később pedig sok képzelőerőről tanúskodó, feltűnően részletes legendával vették körül.

A sovány írásos hagyományt azonban másfajta tanúság támogatja: Szent Ágnes emlékhelye a Via Nomentanán Rómában. Ezen a helyen Konstantina, Konstantin császár leánya bazilikát emeltetett, és saját mauzóleumát is ehhez csatolta. Az ilyen építészeti vállalkozás kezekedik a helyi hagyományról. Régi egyházi szokás volt, hogy valaki saját sírját a vértanúsír közelében választotta ki („*depositio ad sanctos*”); ez a szent közbenjáró hatalmába vetett hitről tanúskodik.

Bár Ágnesről a nevéen kívül alig tudunk valamit, a hit és a nép tisztelete nagy szentté tette. Neve bekerült a misekánonba. Egyházatyák és egyházi szónokok fáradhatatlanul hirdették a fiatalos virágában hősi állhatatosságot tanúsító szűz és vértanú dicséretét.

Távozzál tőlem, te halál martalóka, régen eljegyeztem már magam valaki nagyobbnak; nevét felírtam homlokomra, hogy kívüle más, ki engem szeret, meg ne tőrjek; megőrzöm neki hűségemet, reá hagyatkozom tökéletes odaadással. Testét már egygé tette az enyémmel, vére ajkamon piroslik, annak vére, akinek szűz az anyja, és akinek apja nőt nem ismer. Annak vagyok eljegyezve, akinek angyalok szolgálnak, s akinek szépségét nap és hold csodálják. A világ bírást és az élet minden örömét megvetem az én Uram, Jézus Krisztus szerelme miatt. (Szent Ágnes imája az Ágnes-legendából.)

Nereus és Achilleus (máj. 12.)

† 304 (?)

Nereus és Achilleus régi római vértanúpár. Május 12-i ünnepükre az 5. század óta van bizonyíték. De tiszteletének nyomai még régebbre mutatnak, mert már Damazus pápa sírfeliratot állított össze a két mártírnak. A szöveg csak töredékesen maradt ránk. Eszerint római katonák voltak, kereszténnyé lettek, és bátor hitvallásuk miatt kivégezték őket. Haláluk ideje sehol sincs rögzítve. Rendszerint a Diocletianus-féle üldözés nyugtalan éveit nevezik meg, amelyek fokozott mértékben magukkal hozták az erőszakos halál kockázatát a keresztényeknek. Emlék helyük a Szent Petronilla – Szent Péter állítólagos leánya – sírjának közvetlen közelében levő sírhely lett, a Domitilla-katakombák tágas temetőjében. A tisztelet helye gazdag táplálékot adott a legendaképződésnek. Amikor az 5–6. században létrejött csodákkal ékeskedő szenvedéstörténetük, a két vértanúban testvérpárt láttak.

Marcellinus és Péter (jún. 2.)

† 303 (?)

Marcellinus és Péter vértanú a régi római misekánonban szerepel; a szentek naptára június 2-ában állapítja meg emléknapjukat. Természetesen ennél a két vértanúnál is alig támaszkodhatunk megbízható hagyományra a részletekben. Valószínűleg 500 körül létrejött szenvedéstörténetük már sok mindentről tud és beszédes. De az épületes, dicsőítő tisztelet messze visszaszorítja benne a valósághoz ragaszkodó józan tudósítást. A két vértanú itt római egyházi férfiú, Marcellinus pap, Péter exorcista, és Diocletianus császár üldözésében szenvedtek volna vértanúhalált.

Damazus pápa a két római vértanú számára szerkesztett sírfeliratában állítja, hogy „mikor még fiú voltam”, hóhérjuktól hallotta haláluk hírt és temetésüket. Rómában ténylegesen kimutatható a helyhez kötött tisztelet. A Via Labicana-n fekvő temetőben tisztelték a sírjukat. Konstantin császár bazilikát emeltetett ott, anyjának, Helénának mauzoleumával együtt. A két szent ereklyéi 827-ben a Majna melletti Selingenstadtba kerültek.

Pongrác (máj. 12.)

† 304 (?)

A sokfelé tisztelt, a kései középkorban a 14 segítő közé sorolt Pongrác vértanú a hagyomány szerint ugyancsak a diocletianusi üldözés római mártírjaihoz tartozik (bár másutt Valerianus császár üldözését jelzik halála idejének). Tisztelete az 5. századtól kezdve kimutatható. Symmachus pápa (498–514) a Via Aurelián bazilikát építtetett sírja fölé. A 6. században a szent saját élet- és szenvedéstörténetet kapott. Eszerint a kis-ázsiai Frigiából származott. Mint árvát nagybátyja Rómába hozta, itt megkeresztelkedett, és 14 éves korában keresztény hitéért lefejezték. Nereusszal és Achilleusszal együtt május 12-én tiszteli őt az Egyház.

K. S. Frank

FLÓRIÁN ÉS A LORCHI MÁRTÍROK

(máj. 4.)

† 304 Lorch

Flórián, miután veteránként búcsút vett a római hadseregtől, csapatszolgálatát követően magasabb tisztséget töltött be Cetium városában (ma Zeiselmauer). Keresztény volt, ami a 4. század elején a római hadseregben már nem szokatlan. A Diocletianus-féle üldözés kitörésekor (303) segítségére akart sietni egy csoport kereszténynek, akik az Enns folyó melletti Lorchban tartózkodtak fogolyként. Régi keresztény gyakorlat szerint meglátogatta a foglyokat börtönükben, hogy megerősítse őket a hitben. Eközben őt is elfogták, és a helytartó, vagy inkább bíró, Aquilinus elé vezették. Amikor ott megvallotta hitét, a bíró megkínóztatta és megverette. Végül halálra ítélték, és belefulladásztották az Ennsbe. Holttestét állítólag egy özvegy elrejtette, és az 5. században Rómába került.

Életének leírása a 7. századból származik. A legendás vonások ellenére vértanúsága önmagában véve hitelesnek látszik. Tisztelete különösen Alsó-Ausztriában és Felső-Bajorországban terjedt el. Már 800 körüli régi bajor litániák említik. Dél-Németország egyik legnépszerűbb szentje lett, sokszor hívják segítségül pártfogóként tűzzel és vízzel kapcsolatos szerencsétlenségek ellen. Majdnem mindig egy égő ház mellett ábrázolják. Sírja fölött építették az ágostonos kánonrend ismert Szent Flórián kolostorát. Emléknapja május 4-e.

B. Kötting

QUIRINUS (KERÉNY)

(jún. 4.)

† 308/9

A Galerius kelet-római császár alatt folytatódó üldözés idején, 308-ban vagy 309-ben áldozta életét. A Száva melletti Sisciának (Sziszek)

volt a püspöke. Mint idős ember igyekezett elrejtőzni az üldözés elől, de menekülés közben Maximus, Dél-Pannónia helytartója elfogja. A vértanúság aktái szerint megvallja: „Nem menekülni akartam. Csak Urunk parancsát teljesíteni: „... mikor pedig halálra keresnek titeket egyik városban, fussatok a másikba.”“ A kérdésre, hogy ki parancsolta ezt meg, bátran feleli: „Krisztus, az egy igaz Isten.” Megvesszőzik, de ugyanakkor csábítják is: a Jupiter-főpap tisztét kínálják fel neki. Miután mindennek ellenáll, Amantiusnak, Felső-Pannónia helytartójának adják át, aki Savariában (a mai Szombathelyen) székel. A többi keresztény megrémítésére nyilvános kihallgatásnak vetik alá a város színházában. Itt újból kérlelik, legyen tekintettel előrehaladott korára, illetve fenyegetik, hogy megostorozzák. Amikor nem tudják eltántorítani, halálra ítélik: „malomkövet kössenek a nyakára, és a Siberis folyó (ma Perint patak) hullámaiba merítsék.” Vértanúságának helye a patakon átvezető híd, az Operint utcánál. A színházból a patakig vezető úton, s a régi leírások kedvelt motívuma szerint „még a vízen is lebegve” buzdítja az összesereglett keresztényeket hitükben való kitartásra.

„A vértanú testét – folytatja a leírás – megtalálták nem messze onnét, ahol vízbe fojtották; itt imahelyet emeltek tiszteletére. Testét azonban a Soproni kapui (ad Scratatensem portam) bazilikába helyezték.” Itt nyugodott kb. kétszáz évig. A népvándorlás zavarai közben hamvait a római „Platonía” mauzóleumba, a Via Appiára vitték át.

Fényesi Márk

KOZMA ÉS DAMJÁN (Demjén) (szept. 26.)

† 303 Kis-Ázsia

A legtöbb legenda úgy emlékezik meg szentjeinkről, mint fivérekről vagy ikertestvérekről, akik mint orvosok életük során sok-sok beteget gyógyítottak ingyen, vértanúságuk ill. haláluk után pedig a mennyből folytatták áldásos tevékenységüket.

Kétségtelen, hogy a 4. századtól kezdődően hamarosan az egész kereszténység egyedülálló tiszteletben részesítette őket.

A tisztelet egyik központja nyilvánvalóan az észak-szíriai Kürosz volt. Theodoretus, a város püspöke tanúsítja, hogy már az 5. században templomot szenteltek ott nekik, Justinianus császár pedig a következő században a vértanúk sírja fölé nagyszerű bazilikát emeltetett. Egy másik, valószínűleg még régebbi kultusközpont volt a kilikiai Algai, ahol Kozma és Damján – a legtöbb görög, latin és szír forrás szerint – vértanúságot szenvedett. Ugyanebben a korban adataink vannak tiszteletükre Jeruzsálemből, a mezopotámiai Amidából, Edesszából és Egyiptomból is. Mindenekelőtt pedig fontosnak látszik a két szent tisztelete a római birodalom egymással vetélkedő két császárvárosában. Konstantinápolyban nem kevesebb mint négy templomuk

van, az elsőt Proklosz pátriárka (437–447) építtette, egy másikat pedig a hatalmas Justinianus császár (527–565), akit saját életveszélyes betegségéből történt gyógyulása ösztökélt különös hállára a szent orvosok iránt. Rómában ugyanakkor Symmachus pápa (498–514) először oratóriumot szentelt a keleti szenteknek a S. Maria Maggiore templomban, III. Félix (526–530) pedig két pogány templom átépítésével létrehozta a Szent Kozma és Damján bazilikát. További bizonyítékok nyugati tiszteletükre: a 6/7. századból származó ravennai mozaikjuk, egy kolostor megalapítása és egy bazilika Szardíniában, gall területen pedig Tours-i Gergely tudósít tiszteletükről († 594).

Csodatevő orvosaink kultuszának ez a gyors elterjedése (akik különben a gyógyító vértanúk egy egész csoportjának élén állnak, ilyenek pl. Cyrus és János, Zenobius és Zenobia, Gervasius és Protasius) egyáltalán nem magától értetődő, különösen nem a szentek tiszteletének ebben a korai korszakában. Előtte jár az a késői antikvitásban széltiben elterjedt hit, hogy bizonyos istenek és hősök különösen hatékonyan és önzetlenül törődnek a sokféle bajtól kínozott emberiséggel. Ide tartoztak helyi istenségeken kívül a Dioszkurok: Castor és Pollux, valamint sajátos gyógyító istenek, mint Aszklepiosz vagy Szerapisz és Ízisz. Természetesen nem kell elfogadnunk azt az álláspontot, hogy szentjeink csak pogány istenségek metamorfózisai, keresztény változatai. Azonban az egyházatyák, pl. Nisszai Gergely, Aranyszájú János és Ambrus tanúsága szerint igen könnyedén történt meg az átmenet a „természetfölötti egészségügy” terén a pogány gyakorlattól a kereszténybe, messzemenően alkalmazkodva a régi elképzelésekhez és a nekik megfelelő szokásokhoz. Itt rejlik egyik történelmi és ősi emberi oka roppant népszerűségüknek az egész birodalomban és az egész egyházban.

Szentjeink vértanúságának helye máig vitatott. Ma már csak kevés tudós van egy véleményen Theodosius földiakónussal, a zarándokkal (530 körül), aki szerint a szíriai Küroszt mártíromságuk helyének is kell tekintenünk. Inkább az a felfogás terjed – a források többségére támaszkodva –, hogy Kozma és Damján, az ikerpár, a kilikiai Aigaiban működött mint orvos, ott tevékenységükkel sok embert megnyertek a kereszténységnek, míg végül a diocletianusi üldözés idején, Lysias prefektus alatt, szörnyű megkínztatás után lefejezték őket, s így pecsételték meg hitüket.

Nem véletlenül lendült fel szentjeink tisztelete a középkorban különlegesen az ún. Hansa-városokban, ahol az egész világra kiterjedő kereskedelmi hálózat következtében mindig újból különféle járványok léptek fel. Szent Alfrid a 9. század közepe táján ereklyét hozott szentjeinktől a hildesheimi dómba és a maga-alapította essenai dómba, a ruhri egyházmegye mai székesegyházába.

Ezek a szent orvosok nemcsak önzetlenül és ingyen gyógyították szenvedő testvéreiket – ezért a görög liturgiában az ún. „anargüroi”,

„ingyenesek“ listájának élén állnak —, hanem a reménytelen betegek tekintetét az ég felé irányították. Ezért tanúságtételük és pártfogásuk éppen a mi időnkben maradandóan jelentős. P. Manns

Mint a Szentlélek vizeivel megáradt patakok, az Istenről nevezett teremtményeket nyilvánosan elárasztva, felüditettétek, és a gyógyítás dicsőséges ajándékai által a lélekemésztő szenvedélyeket kiszárítottátok; betegségeket gyógyítottatok; a gonosz lelkeket kiűztétek. Istentől ihletett ingyenesek, lelkünkért imádkozzatok!

Minden reményüket a mennyekbe helyezvén a szentek, ellopható kincseket gyűjtöttek maguknak, és az evangélium szerint arannyal és ezüsttel nem terhelve magukat, a betegeknek az orvoslást ingyen vevén, ingyen is adják, jótéteményekkel árasztván el embereket és állatokat, hogy mindenek által Krisztust szolgálva, bizalommal könnyöröghessenek a mi lelkünkért. Csodatevő ingyenes orvosok, tekintetek a mi erőtlenségeinkre, és adjatok gyógyulást; ingyen vettétek, ingyen adjátok nekünk. (A görög liturgiából.)

ÁGOTA
(febr. 5.)

† 250

Ágota a keresztény ókor leghíresebb szentjei közé tartozik. Életéről és haláláról csak számos változatban fennmaradt, legendákkal színezett szenvedéstörténetéből értesülünk. Eszerint a szicíliai Catanában született előkelő szülők gyermekeként. A fiatal lány, aki csak Krisztus szeretetével törődik, hamar céltáblájává lesz a kapzsi, érzékies Quintianus helytartónak. Kihasználva céljaira Decius császár keresztényellenes rendeleteit, elfogatta a szép Ágotát, és az egyik legzüllöttebb bordélyházba vitette, — ilyen intézmény nem volt ritkaság az ókorban, mint ahogy a jelenben sem. Ott a minden hájjal megkent vezetőnőnek kellett volna gondoskodnia a fiatal lány „átneveléséről“ De az Aphrodite istennő nevét viselő és minden idevonatkozó mesterfogásban járatos dáma igen gyorsan fölismeri, hogy Ágotánál nem lehet elérni felfogásának kívánt átalakulását. Így hát a helytartónak kell ezt saját eszközeivel megkísérelnie. Ágotát törvény elé állítják, kihallgatják, megkínózzák és bebörtönzik. Rövid néhány nap alatt a szadisztikus kínzások egész skáláját kell elszenvednie. Ma már tudjuk, hogy ez egyáltalán nem csak a római törvénykezés sajátossága volt. Amikor a felbőszült bíró semmiféle kínzással nem boldogult, végül a „jog“ nevében pusztítani kezdte azt, amit valójában magáénak óhajtott. A poroszlókkal levágatja a fiatal lány melleit. A bántalmazott, meggyalázott leány ezt a kegyetlenséget a következő mondattal bélyegzi meg, ami ettől fogva uralkodó vonás lesz az ő és bírása képében: „Kegyet-

len zsarnok! Nem szégyelled magad, hogy éppen egy nő emlőjét csonkítod meg, pedig mint gyermek te is azt szoptad?" Ezután olyan megerősítés jut osztályrészüül, ami még a legendákban sem gyakori: A gatzett utáni éjjelen Szent Péter jelenik meg neki, és meggyógyítja a szerencsétlen vértanút. Quintianusra azonban a nyilvánvaló csoda sem tesz semmi hatást, folytatja a gyalázatos kínvallatást, míg végül Ágota a börtönben belehal az új bántalmazásokba.

Tiszteletének kezdetét szülőhelyének, Cataniának csodálatos megmenekülése jelzi az Etna egyik kitörésétől, ami éppen a szent halálának első évfordulóján történt. A lakosság a szent sirját fedő fátyollal és segítségéért könyörögve vonult a megsemmisüléssel fenyegető láva-folyam felé, és az február 5-én minden várakozás ellenére megállt. Szent Ágota kultusza nagy gyorsasággal terjedt el Szicíliából az egész egyházban. Említi a római misekánon, de a karthágói kalendárium is. A legrégebbi menológiumok ill. martirológiumok is jelzik ünnepét és nevét. Rómában Symmachus pápa egy régi templomot szentel neki a Via Aurelián, Nagy Szent Gergely pedig az ariánusok egykori templomát. Tiszteletét előmozdította ereklyéinek felkutatása és szétosztása, valamint a 10. századtól saját ünnepi zsolozsmája.

Az Etna kitörése ellen nyújtott segítsége miatt tűzveszély és föld-rengés esetében kérik oltalmát. Ugyanebből az okból az ércöntők, kohó- és bányamunkások pártfogója. A kései középkorban a szükségben különösen segítők női szentek sorában találjuk; mindenekelőtt mellbetegségek-nél hívják segítségül. Nevével és ünnepével kapcsolatban különösen Cataniában gazdag szokásvilág fejlődött ki, amely bizonyos vonásaiban nem mentes a pogány elképzelésektől. De azért tarthatatlan az az elmélet, amely tiszteletét az antik Izisz- vagy Korekultusz egyszerű folytatásaként próbálja magyarázni. P. Manns

Zsarnok, mit fenyegetőzől?

Milyen kín van hátra még?

Bármi rosszra készülődöl:

Szeretőnek semmiség.

Édesek a szenvedések,

Nem ijeszt a gyötrelmem:

Halál inkább, mint a vétek –

Erősebb a szerelem!

Hozz keresztet, rakd a máglyát

S rá ami csak éghető,

Hóhér hadd emelje bárdját,

Mit bánja a szerető!

Édesek a szenvedések,

Nem ijeszt a gyötrelmem:

Halál inkább, mint a vétek –

Erősebb a szerelem!

Az a kínzás édességes,

Egy és kurta a halál.

Szívem ezer kínra éhez,

Könnyű minden, ami fáj.

Édesek a szenvedések,

Nem ijeszt a gyötrelmem:

Halál inkább, mint a vétek –

Erősebb a szerelem!

(Névtelen középkori szerző. Sík Sándor fordítása)

Ágotánál nem kevésbé híres és az időbeli különbség ellenére szoros kapcsolatban szerepel vele a máig ismert és tisztelt Szent Lúcia (Luca). Az 5/6. századból származó legendás szenvedéstörténet szerint Szirakuza egyik legelődlebb családjából származott. A város az ókorban Szicília legnagyobb helye volt. Beteg édesanyjával zárandoklatra megy a 40 mérföldnyire fekvő Cataniába, Szent Ágota sírjához. Bekövetkezik a gyógyulás, s utána álmában megjelenik neki a hely nevezetes szentje. Ágota hűgának szólítja, és azt kérdi, miért keresi egy idegen sírnál, amit saját hite is létrehozhat. Jézus iránti szűzi szeretetére célozva azután a szent megígéri tisztelőjének, hogy az Úr ő általa éppen úgy meg fogja dicsőíteni Szirakuzát, mint az ő, Ágota szeretetével Cataniát! A hazafelé vezető úton Lúcia eléri, hogy meggyógyult anyja feladja lányára vonatkozó minden házassági tervét. Ezzel a hozományul gyűjtött családi vagyon nyomban rendelkezésre állt a szegények nagylelkű segítségére.

Lúcia valóban történelmi alak. Megerősítik ezt újabb időkbeli szirakuzai ásatások, amelyek napvilágra hozták a századok folyamán elfeledett kis Lúcia-katakombát a benne még fennmaradt sírhellyel. Később átalakították, és nyolcszögletű katedrális építettek fölébe, amely a 17. századig Szent Ágotának volt szentelve.

A passió szerint a hoppon maradt vőlegény – se vagyon, se szerelmi boldogság – hurcolja Lúciát a bíró elé. A kihallgatás jegyzőkönyve természetesen aligha szószerinti följegyzés. De más ilyenfajta szövegektől megkülönbözteti bizonyos eredetiség és az érvelés jótékony világossága. A bíró megparancsolja, hogy Lúciát – Ágotához hasonlóan – bordélyházba vigyék, és nyilvánosan megbecsetelenítsék. De a Szentlélek – akit a bíró ilyen módon szándékozott kiűzni belőle – személyesen siet segítségére: Olyan súlyossá teszi testét, hogy semmi módon nem képesek elvinni. Mint más legendákban, itt is sokféle kínzás következik, de ő imádkozik, hogy mindez ne árthasson életének, és meghallgatást nyer. Végül átszúrják a torkát, ez vet véget a kínzásoknak. De így is imádkozik és prédikál a környező népnek. Csak akkor hal meg – és ez a vonás is ritka a legendában –, amikor az odasiető pap az Úr testét útravalóul odanyújtotta neki.

Szenvedéstörténete nem teszi lehetővé vértanúságának pontos időbeli elhelyezését, de a hagyomány a Diocletianus-féle üldözés vértanúi közé számlálja. Tiszteletének legkorábbi ránk maradt tanúsága egy 5. századi sírfelirat a szirakuzai Szent János-katakombából. Nevével találkozunk a római és az ambroziánus misekánokban; képével a ravennai S. Apollinare nuovo templomban a szűzek mozaikján (6. sz.). Liturgikus tiszteletét nemcsak a Sacramentarium Gelasianum és Gregorianum liturgikus gyűjteményei igazolják, hanem később a neki szen-

telt művészi zsolozsma is, amely minőségben semmiképpen sem marad el a többi „vértanú szűzétől” (Ágnes – Cecília – Ágota). Nagy Ger­gely említi, hogy Szirakuzában, illetőleg Rómában két kolostor áll a szent pártfogása alatt. I. Honorius pápa (625–638) a Santa Lucia in Selce templomot építi neki Rómában.

A középkorban Szent Lúcia a legkedveltebb szentek közé tartozik. Legendája olyan költőket ihlet meg, mint Dante, hasonlóképpen festők és szobrászok műveit. Segítségét kéri a vakok és szembetegek (nevének jelentéséből kiindulva: Lúcia – Lux, világosság), továbbá a bűnbánó prostituáltak, a parasztok és sok kézműves céh, amelyik hegyes szerszámmal dolgozik, pl. varrónők, nyergesek, kárpitosok stb. A Ger­gely-féle naptárreformig (1582) ünnepén, december 13-án, mint a tél közepén és jogi határnapon tilos volt a munka. Ebből a dátumból ki­indulva gazdag, pogány rétegeiben gyakran ellentmondó szokásvilág fejlődött ki Luca napja körül. Számos jóslat függ vele össze az időjárásra, a vetésre, a szárnyas jószágra vagy a jövőendő életsorsra vo­natkozólag. Maga Lúcia ezekben mint adományok és fény hozója, más­kor azonban mint ijesztő alak jelenik meg.

P. Manns

GYÖRGY
(ápr. 23.)

† IV. században

Hogy Györgyöt történeti személyiségként vegyük és méltassuk, ana­nak alapja kultuszának Lydda-Diospolisből (Palesztina) származó korai bizonyosságai. El kell ezeket határolni a legendás szenvedéstörténetről, amelynek kezdetei az 5. sz.-ba nyúlnak vissza, a legkülönbé­lőbb változatokban, zavaró bőségekben áll rendelkezésre, és minden ítéletet prob­lematikussá tesz.

Történelmileg biztos, hogy György a konstantini fordulat előtt Lyddában mártírhálált halt Krisztusért. Tisztelete rendkívüli módon el­terjedt mind keleten, mind nyugaton.

A passió eredeti formája valószínűleg az, amelyet állítólag a szent­nek egy Paszikratész nevű szolgája mint szemtanú írt meg. Eszerint Dadianosz perzsa király üldözte szentünket. Egy másik típusban Dio­cletianus császár szerepel. György Kappadóciából származó katonai­tiszt volt. Édesanyja befolyására tért meg a kereszténységre, és el­szántan küzdött a pogány bálványimádás ellen, ahol csak tudott. A király (császár) bebörtönözte, és a legszörnyűbb kínzásokat kellett eltűrnie.

Nyugaton kelettől eltérően főleg a passió rövid formája terjedt el.

Lyddában már korán mutogatták a sírját, amit számos palesztinai za­rándok megerősít, pl. Theodosius fődiakónus és a piacenzai név­telen. Lydda hamarosan a Georgiopolisz nevet kapta, és a szent ba-

zilikája emelkedett benne. Ugyanígy a 4. századtól kezdve a Szíriában is találunk neki szentelt templomokat. Egyiptomban kb. 40 templom és 3 kolostor viseli a nevét, Ciprus szigetén meg éppen 60 szentélye van. Konstantinápolyban nem kisebb ember, mint maga Konstantin emelt neki templomot.

A görög egyházban Szent György Dömötör, Prokopiusz és Theodor mellett a hatalmas katonaszentek közé tartozik, akiket gyakran „nagyvértanúk“-nak neveztek, és teljes katonai díszben ábrázoltak. Szent György mint zászlótartó még köztük is különleges helyet foglalt el.

Rómában már az 5. században saját temploma volt (Velabrum). Itália többi részén és Sziciliában a 6. századtól mutatható ki tisztelete. De nyugaton főleg a középkorban virágzik föl, mint a lovagok védőszentjéé. Angliában 1222-ben III. Henrik király egy nemzeti zsinaton az angol birodalom védőszentjévé nyilvánítja, több mint 160 templom volt neki szentelve, és ünnepe kötelező ünnepnap lett. Az anglikán egyház a reformáció ellenére szintén megőrizte előszeretettel a szent lovag iránt. Ezért nincs jelentőség híján, hogy XIV. Benedek pápa századunk elején Szent Györgyöt újból Anglia védőszentjének nyilvánította.

De György a középkorban nemcsak a lovagok és a nemesség szentje volt, hanem mint a szükségben segítő szentek egyike az egész népé, a parasztké, lovaiké, sőt végül az egész állatállományé. Ünnepeinek dátuma azt a feladatot hozta magával, hogy „megkeresztelje“ a tavasz beálltával járó sok pogány szokást. Betegségben is kérték közbenjárását, így kigyómarás, pestis, lepra, szifilisz ellen. Egyébként a Györgycserkészek ma is élő szervezete jól mutatja, hogy ekkora szentek a társadalmi válságokat is ki tudják állni, áldásul valamennyiünknek.

P. Manns

A Sárkányölő legendája: Bejrút környékén egy tóban egy óriási sárkány tanyázott, bizonytalanná téve az életet szárazon és vizen. Néha egészen a város kapui elé jött, és pestises bűzzel tellette a levegőt. Az emberek elhatározták, hogy naponta két juhot hoznak neki áldozatul. De hamarosan elfogytak a juhok. Megkérdezték a jóshelyet. A felelet így hangzott: emberáldozatot kell a sárkánynak hozni, és sors-húzással állapítani meg a halálra adandókat . . . Egy napon a sors Margitra, a király lányára esett. A király nem adta oda a lányát, a nép azonban lázadt, és azzal fenyegetett, hogy felgyújtják a királyi palotát. Ekkor a király engedett: kiszolgáltatta lányát, ünneplőbe öltöztetve. Elvezették arra a helyre, ahol a szörnyeteg majd hatalmába keríti. Sírva-zokogva támaszkodott egy sziklának. De lám! a szikla mellett éppen Szent György halad el. Látja a síró szüzet, odalép, és bánatának okát kérdi. A lány mindent elmond neki. A szent hős az oldalán marad. Hirtelen felforr a víz: a sárkány előtekeredik, szétválasztja a hullámokat, félelmetes sziszegés tölti meg a levegőt és megmérgezi

a bűz. A fiatal lány kiabál ijedtében. „Ne félj” – mondja Szent György, lovára pattan, Istennek ajánlja magát, ráront a szörnyetegre, mély lándzsaszúrással leteríti, és lábához kényszeríti. „Vedd most az övedet – mondja György a lánynak –, és csavard az állat nyaka köré!” És Margit a szörnyeteget a városba vezette, ahol az összegyűlt nép örömszivajban és hálakiáltásokban tört ki. György pedig szólt a néphez: ha hisznek Istenben, akkor végképp megöli a szörnyeteget. Ekkor a király fölvette a keresztséget, és vele húszezer ember. A király el akarta halmozni Györgyöt megtiszteltetésekkel, és megosztani vele kincseit. De György mindent a szegények között osztatott szét, megölelte a királyt, gondjába ajánlott minden szerencsétlent, és visszatért hazájába. (Ernst Hello)

JANUARIUS (GENNARO)

(szept. 19.)

† 304 körül

Személyazonossága a hagiográfiában nem teljesen tisztázott. Jeles tudósok, mint H. Achelis és H. Delehaye Nápoly e pártfogójában Januariust, Benevento püspökét vélik fölismerni. Ő szavaztatta meg a szardikai szinóduson (342/43) a 12. kánont, amely szerint egy püspök sem oszthat parancsot egy másik egyházmegye papjának annak a plébániáján. A 6/7. századból származó legendás tudósítás a püspöknek és társainak Puteoliban, 305. szept. 19-én történt lefejezéséről ebben az esetben az ariánus zavargásokra való célzással „sine sanguinis effusione”, vér nélküli vértanúságként értelmezendő. Más kutatók azonban a rendelkezésünkre álló legrégebbi forrást úgy értelmezik, hogy Januarius magának Nápolynak volt a püspöke. Az említett mondat Uranius (Ursinus) papnak 432 körül írt leveléből való: „Januarius episcopus simul et martyr, Neapolitanae urbis illustrat ecclesiam” (PL 53, 861 A – Januarius püspök és vértanú kiváló ékessége Nápoly város egyházának).

Szent Januarius csontjait röviddel 432 előtt I. János nápolyi püspök fedezte föl újra, és Capodimonte katakombájában helyezte pihenőre. Az 5. sz.-ból ránk maradt a szentnek egy freskója: két gyertya között ábrázolja ezzel a felirattal: „sancto martyri Ianuario”, szent Januarius vértanúnak. 831-ben azonban ereklyéit Beneventóba vitték, innen pedig 1154-ben Montevergine kolostorába kerültek. Csak 1947-ben tért vissza a szent a nápolyi székesegyházba.

A mindmáig nagy feltűnést keltő vércsodára 1389 óta van tanúságunk. Évente többször is végbemegy: az átvitel napján, vagyis a május első vasárnapja előtti szombaton, szeptember 19-én, december 16-án és az oktávák alatt. De megtörténik különleges alkalmakkor is, vagy nem kívánt időben és soron kívül, mint pl. az aranyműves műhelyében restaurálás idején. A jelenséget tudományos alapossággal megvizs-

gálták és leírták: Az ampullákban megőrzött kemény és sötét anyag a folyamat idején megváltoztatja térfogatát, súlya pedig 27 grammal is eltér. A folyékonnyá válás gyorsasága függetlennek tűnik a környezet hőmérsékletétől. Színe és mozgása is különböző: Néha világospiros és szinte forr, máskor sötét és mozdulatlan marad.

Kétségtelenül fontos követnünk a teológiai axiómát: „Miracula sine necessitate non sunt multiplicanda“, szükségtelenül nem szabad szaporítani a csodákat. Viszont nem csekélyebb tévedésbe esnénk, ha a teológiával mintegy előírnánk Istennek, mit vagyunk hajlandók csodaként elismerni, és milyen konkrét csodákat vihet végbe szentjei által.

P. Manns

VINCE

(jan. 22.)

† 304

A „Passio S. Vincentii levitae“ (Szent Vince levita szenvedéstörténete) szerint a spanyolországi Huesca helységben született szentet Szent Valerus saragossai püspök tanította a szent és profán tudományokra. Diakónussá szentelése után mint a püspök segédje és archidiakónus átvette mindazokat a tevékenységeket, amelyeket püspöke kora vagy hiányos szónoki tehetsége miatt nem gyakorolhatott. Amikor Diocletianus császár alatt kitört a nagy üldözés, Valencia kegyetlen helytartója becsületbeli ügyének tartotta, hogy a császári parancsok végrehajtását a püspökkel és diakónusával kezdje. Láncra verve viszik őket Saragossából Valenciába, és itt mindketten vértanúságot szenvednek 304 körül.

Az ősz püspök hamarosan áldozatává lesz a bántalmazóknak. Vincének azonban egész sor szörnyű kínzást kell kiállania. Végül mégis olyan gyorsan hal meg az üvegcserepeken, amelyekre fektetik, hogy a kegyetlen helytartó még a halotton is bosszút akar állni. Megtagadja eltemetését; egy szántóföldre vetik ki a testét, hogy a kutyák és madarak falják föl. De Isten egy nagy hollót küld, s az meghússtja a helytartó tervét. Végül is zsákba varrják a tetemet, követ függesztenek rá, és a tengerbe dobják. Ezúttal a tenger hullámai sodorják mindig újból a partra a szentet, míg végül egy keresztény megtalálja és illően eltemeti testét.

Tisztelete mindenekelőtt a latin egyházban igen régi és elterjedt. A spanyol vértanú-diakónus neve egyike azoknak a keveseknek, amelyek Polemius Silvius kalendáriumában és a karthágói naptárban szerepelnek. Szent Ágoston több prédikációt szentel emlékezetének (PL 38,1257k), és azt mondja: az egész birodalomban nincsen tartomány, ahol nem ülik meg ünnepét. Minden martirológium említi, és csak magában Rómában három temploma van.

Franciaországban mindenekelőtt Tours-i Gergely és Venantius Fortunatus szolgálja tiszteletének terjedését. Az ereklyéi átviteléről szóló különböző tudósításoknál több figyelmet érdemel itt a szent tunikájának vagy stólájának története. A saragossai püspök I. Childebertus királynak ajándékozta, az pedig számos más ereklyével együtt 531-ben Franciaországba vitette át. A király Germanus párizsi püspök tanácsára állítólag saját templomot építtetett az ereklyék megőrzésére. Később ez a Saint-Germain-des-Prés nevet kapta. Szent Vince tunikája nyilvánvalóan hamarosan olyan tekintélyt élvezett Franciaországban, amely vetekedett Tours-i Szent Márton nagy tiszteletben álló kappájával. Tunikájával kapcsolatban Vince később a szabók pártfogója is lesz; a chartres-i céhnél ez már a 13. sz.-ban kimutatható.

A nép között mindenekelőtt ünnepének dátuma miatt (jan. 22.) mint határidő-szentet tisztelik, különösen a szőlőművelők. Mindmáig csaknem minden nyelvben használatos a parasztek régi időjárás szabálya: „Napsütéses Vince-nap jó termést és jó bort ad.“ Amögött, hogy szentünk a bor patrónusa lett, minden valószínűség szerint nevének népi etimológiája áll: Vin-Centius (vinum latinul = bor). Franciaországon kívül a szőlősgazdák mindenekelőtt Elzászban, Dél-Németországban és Ausztriában tisztelték. Párizsi borkereskedő testvérületek még a barokk korban is olyan érméket verettek, amelyek Miklós, Kristóf és az Istenanya mellett Szent Vincét is ábrázolják.

A bajor-osztrák Alpok területén ezzel szemben Szent Vince mindenekelőtt a favágók védőszentje. Nekik ünnepe a tél közepét jelenti, azért különösen megülik. Ezért tartják ezen a napon a „madárlakodalmat“ is. Ha a tiszteletnek és a népi szokásoknak ez a formája nem is mozdította elő különösképpen a lelki elmélyülést, minden bizonnyal jó szolgálatot tett a keresztény tartalom emberiessé válásának, helyesen érve ezt a fogalmat. Egyébként Szent Vince a diadalmas egyház látóköréből nálunknál jobban megérti, mi vitte arra Burgenland favágóit, hogy vad erdei és kocsmai táncukat az ő nevével hozzák kapcsolatba.

P. Manns

BALÁZS
(febr. 3.)

† 316 k.

A különféle fogalmazásokban ránk maradt legendás szenvedéstörténet szerint Balázs örmény születésű volt, olyan példás keresztény, hogy Sebaste népe püspökké választotta. Balázs, a Szentlélek sugallatát követve — bár ez nem föltétlenül felel meg a püspöki tisztség kora-keresztény elképzelésének — egy magányos hegyi barlangba húzódott vissza. Vadállatok őrizték, és kezesen szolgáltak neki, mint a háziállatok. Innen irányította a püspök imádkozva, tanácsot oszto-

gatva és gyógyítva a rábizott egyházközséget. Sajnos nemcsak a keresztények találták meg barlangjához az utat, hanem Agricola helytartó pribékjei is. A helytartó hajtotta végre ugyanis a 316 körül még Licinius elrendelte keresztényüldözést. Az oroszlánok, tigrisek, medvék és farkasok tekintélyes testőrsége nem segíthetett a szent püspök-remetének, minthogy a legcsekélyebb ellenállás nélkül engedte, hogy a katonák elfogják és Agricola törvényszéke elé vigyék. Miután semmi áron nem lehetett rábírní a hittől való elpártolásra, a szokásos ostromozás után a halálcellába került. Mint azelőtt barlangjában, most börtönében kereste föl sok segítségre szoruló ember. Fogságát használta föl azoknak a csodáknak megtételére is, amelyekről a legenda ma is beszél nekünk.

Egy napon aggódó édesanya jött sürgetően: fia már-már megfulladt egy halszállkától. A szent megáldotta a fiút, és ezzel megmentette a haláltól. Más alkalommal éppen a bíróságtól vezették vissza a börtönbe, s közben megsegített egy szegény asszonyt: visszaadta neki dísznáját, amelyet a farkas elrabolt. Az asszony a jótettet állítólag ajándékkal hálálta meg: kenyeret, húst és egy gyertyát hozott neki. Balázs a maga részéről azzal viszonzta ezt, hogy a gyertyaáldozat évenkénti megújítását különös áldásával kötötte össze. A szent csodáinak egyébként nem hiányoznak egy olyan magatartás jelei, amit humornak vagy paraszti furfangnak nevezhetnénk. Amikor ugyanis a helytartó vízbe fullasztásra ítéli és elrendeli, hogy hajítsák abba a tóba, ahová azelőtt a szent egyházközségének asszonyai az ő házi isteneit dobták, az okos csodatevő következőképpen viselkedik: A kivégzés helyére, a partra érkezve rövid áldást mond a halálos tóra, utána a vízen haladva bemegey a közepéig. Ott megfordul, és igen barátságosan megkéri a császári igazságszolgáltatás képviselőit, bizonyítanak be saját isteneik iránti bizodalmutakat, és jönnének utána a tóra. A legenda szerint a megrémült törvényszéki hivatalnokok közül 68-an nyomban megtapasztalták, mennyit ér valójában az államilag elrendelt istenek segítsége!

Visszatérve a történeti tények talajára, beszéljünk most kultuszáról. Tisztelete egyaránt elterjedt keleten és nyugaton. Azonban a különben igen beszédes görög egyházatyák először hallgatnak róla, tehát ez nyilvánvalóan nem közvetlenül halála után történt. Mindenesetre keleten legkésőbb a 6. század óta széles körben tisztelik, mint nyakbetegségek elleni pártfogót. Nyugaton csak a 9. század óta.

Az ereklyekultusz szintén szolgálja tiszteletének terjedését. Hamarosan Tarentumban, St. Blasien-ben, Mainzban, Trierben, Lübeckben, Párizsban és Raguzában találjuk csontjait, utóbbi helyen a város pártfogójává is lesz. Számos templomot is szentelnek neki, Konstantinápolyban éppen úgy, mint Rómában (ahol őt szentély viseli nevét) és Nyugat többi részén.

Legendája és a kínzó nyaki fájdalmak esetében való illetékessége következtében a kései középkorban a bajban segítő 14 szent csoport-

jához számlálják. Kissé meglepő mindezek után, hogy a Balázs-áldás máig élő liturgikus szokása csak a 16. századból származik, és csak a 17. században nyomtatták ki a *Rituale Romanum* (római szertartáskönyv) függelékében.

A Balázs-legenda első, 9. századból származó képi ábrázolását a római Szt. Kelemen-templom altemplomában találjuk. Egyes jeleneteket mutat belőle az 1100 körüli paderborni hordozható Abdinghofer oltár.

A középkorban – egyedül vagy a többi bajban segítő szenttel együtt – rendszerint püspöki ruhában vagy pluviálban (vecsernyepalástban) ábrázolják; máskor püspöki pásztorbottal (15. sz.) és keresztbe tett gyertyákkal; disznófejjel és gerebennel (annak a vasfésűnek emlékére, amivel a legenda szerint húsdarabokat szakítottak ki testéből); ritkábban egy fiú kíséretében.

Nyugaton a 12. század óta tisztelik a nép között, egy torokdaganaatok elleni imával összefüggésben. A 15/16. sz. óta nyakbetegségek kivül segítségül hívják vérzéseknél, hólyagbetegségeknel (lat. Blasius – német Blase), keléseknél, kólikánál, pestis és fogfájás esetében. Többé-kevésbé fölismerhető, miért védőszentje az orvosoknak, a viaszöntőknek, a szabóknak és gyapjúkereskedőknek (gereben!), valamint a szélmalomolnároknak és a fúvósoknak (német „blasen“ = fújni). Mint az állatok patrónusa a háziállatokat és nyájakat oltalmazza a farkasok ellen. Vincéhez hasonlóan Balázst is időjárás szentként tisztelik; ünnepének dátuma a tél végére és a szél veszélyeire utal.

Ennyit a szentről, akinek áldását ma is kéri még a hívő nép Gyertyaszentelő gyertyáinak szelíd fényében.

P. Manns

Szépén könyörgök, segíts rajtam, szent Balázs!

*Gyermekkoromban két fehér
gyertyát tettem keresztbe nyakamon
s úgy néztem a gyertyák közül,
mint két ág közt kinéző ijedt őzike.*

*... Ó ne bánd csúf gondatlanságom, védj ma is,
segíts, Sebasta püspöke!*

*Lásd, így élünk mi, gyermekmódra, balgatag,
hátra se nézünk, elfutunk
a zajló úton, eleresztve kezeteik,
magasabb szellemek, – de ti
csak mosolyogtok, okos felnőttek gyanánt.*

*... Hisz a te szent gégedet is
kések nyiszálták, mikor a gonosz pogány
kivégzett: tudhatod, mi az!*

*Te ismered a penge életét, vér ízét,
a megfeszített percekét,*

*a szakadt légcső görcseit, s a fulladás
csatáját és rémületét.
Segíts! Te már mindent tudsz, túl vagy mindenem,
okos felnőt! Te jól tudod,
mennyi kint bír az ember, mennyit nem sokall
még az Isten jósága sem,
s mit ér az élet . . . S talán azt is, hogy nem is
olyan nagy dolog a halál.*

(Babits Mihály: Balázsolás)

MIKLÓS
(dec. 6.)

† 350 körül

Amilyen keveset tudunk saját történetéről, olyan bájosak és elevenek a róla elbeszélte „történetek“, s egyben olyan hatalmas és imponáló halála után kifejlődött kultusza. Ilyen eleven és bensőséges népszerűséget a szentek tiszteletében csak igen nehezen találunk.

Miután nem áll rendelkezésünkre olyan életrajz, amely csak valamennyire is kielégítené történeti igényeinket, és az összes későbbi tudósítás nem vezethető vissza megbízható közös forrásra, legyen szabad bevezetőben egyszerűen a 13. századi Legenda Aurea „történeteinek“ alapján megrajzolni képét.

Mint fiatal szülők első pillanattelvétele „trónörökösükről“, úgy hat a legendának az a megjegyzése, hogy Miklós már születése napján egyenesen állt a fürdőkádban! Ugyanilyen mutatós a büszke kijelentés, hogy Miklós, a jövőbe aszkéta böjti napokon már kisdédkorában csak egyszer szoptott! Ezzel szemben semmiképpen sem szüklátó körű és klisészerű egy felnőtt koráról szóló közlése a legendának: Amikor megtudja, hogy egyik szomszédja szegénységük nyomására enged a kísértésnek, és három lányát „férfivadászatra“ küldi, egyszerű és hatásos segítséghez folyamodik. Éjszaka aranypénzzel teli erszényt hajít be a szerencsétlen szomszéd nyitott ablakán, úgyhogy hamarosan főkötő alá tudja juttatni legidősebb lányát, s a titkos segítség folytatódása után a másik kettőt is illően kiházasítja.

Később Miklóst a myrai egyházközség püspökévé választotta. Az ég külön jellel erősítette meg a választást. A tudósítás szerint a niceai zsinaton is példásan töltötte be kötelességét. Amikor egy napon tengeri viharba került matrózok kérték segítségét, személyesen megy a fenyegetett hajóra, irányítja a szükséges manővereket, és mindenki lecsillapul, – a rossz idő is.

A legenda legrégebbi anyagához tartozik az a történet, hogyan ment meg Miklós három ártatlanul bebörtönzött és halálra ítélt katonatisztet: Egyszerűen megjelenik álmában a hatalmas Konstantin császárnak, és így menti meg a haláltól a három ártatlant. Egy másik történet a

szent okosságáról tanúskodik, amennyiben még a haragra gyúlt Diana bosszújával is játszva megbirkózik. Az istennő megsértődik, mivel egy neki szentelt fát kivágtak, és apáca képében veszedelmes olajat ajándékoz jámbor zarándokoknak, akik éppen Miklóshoz akarnak vitorlázni. De Miklós a távolból átlátja a felizgatott istennő cselét, és jókor beavatkozik. Amikor az ajándékul szánt olajat kidobja a hajóból, még a tenger hullámai is lángra gyúlnak.

Megint más történetek szerint Miklós „ökumenikus“ nyitottságú szentként jelenik meg: még az akkor igen gyűlölt zsidóknak is segít, ha keresztények, az ő nevét hívva segítségül, meg akarták csinálni őket tiltott, de nélkülözhetetlen pénzügyleteknél, vagy ha megloptak olyan zsidókat, akik vagyonukat az ő oltalma alá helyezték.

Továbbá számos történet dicséri a segítséget, amit mindenekelőtt a fenyegetett gyermekektől sohasem tagadott meg. Ilyen a következő: Egy elvetemedett myrai vendéglős két (más változatokban három) gyermeket megölt, és mint a disznóhúst beszózt. A „szolgálattevő“ angyaltól figyelmessé tett Miklós azonban azonnal megjelenik, hogy életre keltse a gyerekeket, és a gonosz vendéglőst a szükséges leckéztetésben részesítse. Magától értetődik, hogy amikor Miklós az Isten és emberek szolgálatában töltött hosszú élet után (343-ban vagy 350-ben) békében elhunyt, angyalok fogadták, és a paradicsomba vitték.

Idáig tart a szentről adott vázlatunk legendája nyomán. Az adat-szerű rész ezzel szemben halvány és igen sovány. Tiszteletének keletkezését nagyjából így írhatjuk le: Keleten, Myrában és Konstantinápolyban a 6. század óta van tanúságunk tiszteletéről. Myrai sírtemplomából és Konstantinápolyból azután az egész görög, valamint a szláv és orosz egyházban elterjedt. Rendszerint – például Kappadócia vidéki egyházaiban – más szentekkel kapcsolatban jelenik meg; olykor mint orvost tisztelik, főleg pedig a tengerészek és halászok pártfogójaként. A Balkánon és a szláv országokban élvezett tisztelet mellett mindenekelőtt patrónusa lesz az óriási Oroszországnak, ahol tisztelete máig sem elfeledett. Szibériában a mezőgazdaságon kívül a sör és a részegítő italok is hatáskörébe tartoznak, úgyhogy a neve nyomán képzett ige (nyikolityszj) egyszerűen annyit jelent: „leinni magát”. Különben azonban itt is virraszt a gyermekek, a zarándokok és minden veszélyben forgó fölött.

Nyugaton kultusza némi késedelemmel fejlődik ki. A 9. században Rómában három oratórium és egy bazilika van tiszteletének szentelve, eltekintve Alsó-Itália templomaitól. A 10. sz. vége óta tisztelete Theophanu császárnőn át eljut Németországba; a 11. sz. végétől, minde-nekelőtt a normannok útján, Franciaországba és Angliába.

Csontjainak átvitele Myrából Bariba (1087) végül Nyugaton is mindenütt elvezet tiszteletének virágzására. A kései középkor óta a bajban segítő szentek egyike, számtalan templom, sok testvérület és tár-

sadalmi csoport (tanulók – gyermekek – hajósok – foglyok – pékek – kereskedők – gyógyszerészek – jogászok stb.) áll pártfogása alatt.

Ebbe az időbe tartozik a három beszózott fiúról szóló legenda, amelyet hamarosan mirákulumjátékká dramatizálnak. Amikor pedig a püspökről szóló játékot a 13. sz.-ban áttették Aprószentek napjára (akkor: dec. 6.), kialakult a keresztény iskolák légkörében az előttünk is ismert népszokás: a gyerekek püspöke eljön, kikérdezi és megajándékozta őket. Bárhogyan halad is az elvilágiasodás, bármennyire kizsákmányol bennünket a kereskedelem a karácsonyi reklámok lélektanával, Szent Miklós ünnepe ebben a formájában még ma is megtapasztalható érték nekünk és különösen gyermekeinknek. Igaz, Myra valódi szentjét és püspökét (eltekintve a már említett történeti nehézségektől) a szakállától alig lehet felismerni. Tiszteletének története mégis feljogosít arra a keresztény reményre, hogy a jóságos és gyermekszerető szent ott is működik, ahol a változott körülmények következtében már csak mint „Mikulás“, „Santa Claus“, „Karácsonypapó“ vagy „Télapó“ jöhet.

P. Manns

Minő dicséretekkel halmozzuk el a főpásztort, ki testileg Myrában volt, és lelkiileg mindenki által megközelíthető, és ki az őt szeretőknak pártfogója és védelmezője, minden szorongatottak vigasztalója, a veszélyben levők menedéke, a vallásosság oszlopa és a hívők előharcosa, kinek imádságaira az ellenség törekvéseit megsemmisíti Krisztus, a gazdag kegyelmű.

Minő énekekkel magasztaljuk a főpüspököt, a vallástalanság üldözőjét és az ájtatosság buzgó bajnokát, az Egyház kormányzóját, nagy védelmezőjét és tanítóját? ki a becstelenekeket megszegyenítette, Ariust és követőit megtörte, kinek imádságaira ezek törekvéseit megsemmisítette Krisztus, a gazdag kegyelmű. (A görög liturgiából.)

KRISTÓF

(júl. 24.)

† 250 körül (?)

Plakettje ma is ott van sok autóban az utcai forgalom növekvő veszélyei elleni oltalmul.

A hagyomány szerint a 3. század közepe táján a likiai Samóban adta életét Krisztusért. De csak kevés tudós tartja vértanúságának tényét történelmileg biztosnak. Egy felirat szerint 452. szept. 22-én Kalcedonban egy ugyanilyen nevű szentnek templomot szenteltek.

A keleti hagyomány ősi formájában szentünket mint kutyafejű emberevőt ábrázolja, aki néma, és a jellegzetes Reprobis (elvetett) nevet viseli. A keresztségben aztán megkapja nemcsak a Christophorus (Krisztus-hordozó) nevet, hanem az emberi beszéd adományát is. Mint

katona vonul be a császári seregbe, és állhatatosan vonakodik megtagadni hitét. Leírhatatlan kínzások után végül mártírhálált hal Krisztusért.

A nyugati hagyomány viszont kánaáni óriássá teszi. A „Legenda aurea” elbeszéli, hogy az óriás Kristófot az az eszme keríti hatalmába, hogy csak a leghatalmasabbnak szolgál. Először egy királyhoz szegődik, azután az ördöghöz, és végül Krisztushoz. Miközben Krisztust keresi, azt a tanácsot kapja egy remetétől: használja föl óriási erejét arra, hogy a segítségre szoruló vándorokat átvigye egy sodró folyam veszélyes gázlóján. Egy éjszaka azután bekövetkezik a döntő találkozás. Egy szegény gyermek hívja és kéri segítségét. Készségesen veszi hatalmas vállára a kis batyút. De amikor eléri a gyermekkel a folyó közepét, hirtelen ólomsúly nyomja a hullámok alá. Csak teljes erejének megfeszítésével menti át a gyermeket a tulsó partra. A fiú ekkor felvilágosítja éppen megkapott keresztiségének titkáról: „Ami a válladra nehezedett, súlyosabb az egész világnál. Mert annak Teremtőjét hordoztad. Én vagyok Krisztus, akinek szolgálsz. Hogy pedig lásd, hogy igazat mondok: vedd majd odaát a botodat, szúrd a kunyhód mellett a földbe: reggelre kivirágzik és gyümölcsöt hoz.” Így is történt. Kristóf, a csodának megörülve, újból útra kelt, és egy idegen nyelvű, pogány országba ért. Olyan mélyen elmerült az imába, hogy az emberek bolondnak nézték. Majd elment a hitük miatt kínzott keresztényekhez, és vigasztalta őket. A bíró, aki vádat emelt ellenük, ebben nyakas hitük megerősítését látta, és mérgében Kristóf arcába vágott. Az odartartotta az arcát, és így szólt: „Bizony, ha nem lennék keresztény, mindjárt megbosszulnám magam.” Aztán vette botját, a földbe dugta, és kérte Istent, hogy zöldüljön ki. A csoda itt is nagy hatással volt a népre, és sok pogány megtért. A király elkeseredetten látta az új áramlatot népében. Harcosokat küldött ki, hogy elfogják az erős Kristófot. Azok imába merülve találták, és nem mertek hozzányúlni. Erre a király még több harcost küldött ki, de ahelyett, hogy elfogták volna, vele együtt imádkoztak. Végre azt tanácsolták neki, hagyja el az országot, ők meg azt mondják az uralkodónak, hogy sehol sem találták. Kristóf azonban visszariadt a hazugságtól. Az erős férfi inkább hagyta, hogy a hátán összekössék a kezét, és a király elé vezessék. Félelmet nem ismerő bátorsággal válaszolgatott neki. Ez izgatta a királyt, és arra gondolt, hogy sokkal finomabb eszközzel ejti meg Isten óriását. Két utcanőt küldött a börtönbe, akik gyengéd kézzel és hízelgő szavakkal próbálták behálózni. Csakhogy a „Krisztushordozó” imába menekült, és azután bámulva kérdezte tőlük: „Mért jöttetek ide?” A nők látták tiszta arcát, mérheterlenül megriadtak saját gyalázatos tettüktől, és kérték, oktassa őket a hitre. A végén a két utcanő bűnbánó lányként jött ki a börtönből. A király ettől még nagyobb haragra gerjedt, és a kivégzőhelyre vezettette Kristófot. A katonák nyilakkal lötték, de a nyilak megálltak a levegőben. Az egyik hirtelen más útra tért, és a je-

lenetet szemlélő király szemébe talált, úgyhogy az megvakult. Ez a meglepő esemény azt jelzi, hogy a király nem tudta fölismerni szemével Kristóf értékét, szemét homály fődte, és mintegy föl kellett szűrni a hályogot. A megkínzott Kristóf megmondta a királynak, hogyan gyógyulhat meg. Miután a Krisztushordozót lefejezték, meg is gyógyult a vértanú vérétől. Halála után újból kivirágzott botja, annak jeléül, hogy a kereszténység gyógyulására van az embereknek. Így beszéli el a Christophorus-passió.

P. Manns

„Mindannyian jól tudjátok, hogyan festik le mindentelé Szent Kristótot. De ne gondoljátok, hogy valaha is volt egy olyan ember, akit így hívtak, vagy valóságosan azt tette, amit Kristófról mondanak. Hanem aki ezt a legendát vagy mesét megírta, az kétségtelenül finom, értelmes ember volt, és ilyen képet akart az együgyű nép elé állítani, hogy előttük legyen a keresztény élet példája és képmása, amilyennek lennie kell. Igen finoman eltalálta és lefestette. Mert a keresztény olyan, mint egy hatalmas óriás, nagy, erős lába és karja van, éppen úgy, mint Kristótot festik. És ő is olyan terhet hord, amit az egész világ sem, egyetlen császár, király vagy fejedelem sem szeretne viselni. Ezért minden egyes keresztény neve Christophorus, azaz Krisztushordozó, minthogy elfogadja a hitet“ (Luther Márton).

CECÍLIA
(nov. 22.)

† 250 körül (?) Rómában

Christophorus, az óriás mellett ugyanolyan nagy a gyengéd fiatal szűz és vértanú, Cecília tisztelete. A középkorvégi római zarándokok mind jól ismerték életleírását, s lányos alakja mindenekelőtt a Tiberisen túli címtemplomának hatásos szobra nyomán vésődött emlékeztükbe. A zseniális szobrász, Maderno alkotása ez. Felirat hirdeti máig, hogy Paolo Sfondrati bíboros így látta sírjában feküdni Cecíliát, amikor címtemplomának szépítési munkálatai közben, 1599-ben számos jeles tanú előtt kinyitotta a szarkofágját.

Cecília életéről szóló ismereteink mindenestül az 5/6. század fordulóján keletkezett, legendai elemekkel átszőtt passiójából valók. Másfelől tény, hogy köztisztelőben állt a nép között, és már a 6. században fölverték a római misekánonba. Ezért maradt meg emléknepje a liturgikus reform után is. Így minden okunk megvan arra, hogy figyelembe vegyük legendáját, és mindenekelőtt a belőle alkotott ünnepi zsolozsmát, művészi antifónáival és responzóriumával. Mert különösen a liturgikus szövegekből olyan szent alakja lép elénk, aki – Kristófhoz hasonlóan – másféle „típusa“ a női vértanúnak az Egyház korai idejéből.

Az irodalmi szövegek is fiatal lányként festik nekünk Cecíliát. Nemesi származása, külsejének és erényeinek szépsége szokatlanul bájos szeretetreméltóságot adott neki. Hitének jeleként az evangéliumot állandóan a szívében őrizte, és arannyal átszőtt díszes köntöse alatt bűnbánó szőrruhát hordott. Szülei a fiatal rómaival, Valerianusszal akarták összeházasítani. Az akkori erkölcs és nevelés szerint nem szegülhetett ellene a szülői tervnek. De remélte, hogy a neki szánt férj szeretetből tiszteletben fogja tartani Krisztushoz fűző szerelmét. Így kívárta a menyegző idejét, bár az orgona ünnepi zengése közt szívében egyedül az Úrnak énekelte. Amikor a nászszobában egyedül maradt férjével, tudtára adta „a Király titkát”: Egy angyal őrzi féltékenyen szerelmét és testét. De férje is biztos lehet az angyal kegyelméről, amennyiben magáévá teszi az ő szívének döntését. Bár Valerianus még pogány, elfogadja felesége feltételét és magyarázatát. Csakhogy látni is akarja a szóban forgó angyalt, és halállal fenyegeti Cecíliát, amennyiben hazudott volna. Teljesíti a feltételeket, amelyeket felesége közöl vele: Elmegy a Via Appia harmadik mérföldkövéhez, ahol koldusok fogadják, és egy Orbán nevű aggastyánhoz vezetik. Az megtisztítja a keresztiség szentségével és fehér ruhába öltözteti; így tér vissza a nászszobába, ahol találkozik felesége angyalával. Az angyal egy-egy rózsából és liliomból – a vértanúság és a szüzesség szimbólumai – font koszorút tesz a fejükre, és megkérdezi tőle, mi a szíve vágya. Valerianus legkedvesebb testvére, Tiburtius megtérését kéri. Az ég segítségével mindenekelőtt Cecília okosságának és kedves bájának sikerül a büszke római belső ellenállását legyőznie a megvetett kereszténységgel szemben. Csak akkor hajlandó sógorának elismerni Tiburtiust, ha belátja a pogány államkultusz hiú voltát, és engedi, hogy a hozzá fegyvenként közeledő Orbán megkeresztelje Krisztus nevében. A megtérésre azután hamarosan következnek a két fivér szenvedésének útja. Bíró elé hurcolják őket, mert a Turcius Amalchius prefektus alatt kivégezt keresztényeket titokban eltemették. Mivel megtagadják az előírt áldozati szertartás elvégzését, Maximus katonatiszt parancsra azonnal egy félreeső Jupiter-oszlophoz kíséri őket: vagy áldoznak, vagy kard által halnak meg. A sietős eljárás oka a bíró félelme, hogy a fivérek különben biztonságba helyezhetnék nagy vagyonukat az ugyanakkor elrendelt állami elkobzás elől. Csakhogy Maximus részvétet érez a fiatalok iránt, és csodálattal adózik halálraszánt bátorságuknak, s így saját felelősségére elhalasztja a kivégzést. A kis csapat együtt tölti az éjszakát a hivatalnok házában. Ekkor megjelenik Cecília egy sereg pappal, hogy megtérítse Maximust és pribékjeit. Hajnalhasadáskor (a „Benedictus“-nak, a laudesben szereplő Zakariás énekének anti-fónája szerint) ezzel a gyönyörű kijelentéssel bátorítja a vértanúságra elszánt embereket: „Raita, Krisztus katonái! Tegyétek le a sötétség fegyvereit, és ragadjátok kézbe a világosságéit!” Mielőtt a halálraítéltek utolsó útjukra indulnának, ezzel a felkiáltással dicsőítik szentjüket:

„Hisszük, hogy Krisztus . . . igaz Isten. Különben nem lenne ilyen szolgálója!”

Barátainak eltemetése után Cecília maga áll a bíró előtt. A tárgyalás során a gyenge lány olyan bátorságot tanúsít, és olyan meggyőzően védelmezi hitét, hogy ismét hallgatóinak száza térnek meg Krisztushoz, s Orbán pápa megkereszteli őket. A prefektusnál azonban nem tudja elérni ezt a sikert. Eléri viszont, hogy három nappal elhalasztják a kivégzést. Ez az időköz elég neki arra, hogy házáat az egyháznak ajándékozza. A prefektus szemmel láthatólag fél a nyilvános kivégzéstől. Inkább annyira befűtötte otthon a fürdőszobáját, hogy megfulladjon vagy elégjen. De a fortélyos terv balul sikerül, sőt a hóhérnak sem sikerül finom nyakát átvágni. Végül három kardcsapástól találva elvérzik barátai karja közt, de végső órájában még ezeket is megnyeri Krisztusnak.

Ha megfelelően mondjuk el ezt a történetet, akkor még ma is hatni fog mindazokra, akik emancipált és profanizált világunkban még némi érzékkel rendelkeznek „a tiszta szív hatalma” iránt, vagy az istenszerelem utána vágyakoznak. Vigilius pápát 545. nov. 22-én a szent címtemplomában fogták el, amikor imádkozva megemlékezett születésnapjáról. De nemcsak a 6. század keresztényei, hanem a prűdnek igazán nem mondható reneszánsz művészek, mint egy Raffaello, Donatello, vagy később Rubens és Van Dyck is így reagáltak a legenda elbeszélésére.

A középkor vége felé szentünk bekerült a bajban segítő szentek hatalmas csoportjába, és az egyházi zene nagy tiszteletben részesített védőszentjévé lett (vö. az orgona említését legendájában).

P. Manns

I. SZILVESZTER

(dec. 31.)

† 335 Róma

Szilveszter Rómából származott. Szent Péter 34. utódja a római birodalom fővárosának püspöki székén. Kormányzásának ideje csaknem 22 évre terjedt ki (314–335). Miltiadész pápára következett. Elődje alatt szabadult meg Róma városa Konstantin győzelmével a milviusi hídon a trónbitorló Maxentiustól. Ezzel a keresztény vallás az egész római birodalomban teljes szabadságot kapott. Egyes jelek arra vallanak, hogy Szilveszter az utolsó nagy üldözés idején, Diocletianus alatt, bátor hitvallónak bizonyult. Ugyanis mindazokon a területeken, ahol az üldözés dühöngött, a nehéz idők után alig választottak püspökké olyat, aki ne tűnt volna ki annak folyamán állhatatosságával és hitvalló bátorságával. Szilveszter pápaságára esik mindenekelőtt az egyházi élet újrászervezése a fővárosban, Rómában. Konstantin császár csak

ímmel-ámmal tartózkodott itt; uralkodása alatt összesen csak háromszor jelent meg a Tiberis városában, főleg jubileumokra, és csak rövid időre. Ezért nem került sor Rómában olyan összeütközésekre, amilyenek Konstantin és Kelet püspökei között létrejöttek. A császár ugyanis abban az öntudatban élt, hogy az Egyház belső békéjéért is ő a felelős.

Mindenesetre a római primátus kifejlődésében jelentős Szilveszter magatartása: A császár ugyan meghívta az általa egybehívott két első egyházi gyűlésre (314: Arles, Dél-Franciaország, 325: Nicea, Kisázsia), ő azonban nem vett részt személyesen, hanem mindkét esetben követekkel képviseltette magát. Távolmaradása valódi okait a történész csak sejtetheti. Talán túl szokatlan volt még a pápának, hogy a politikai kormányzat – a császár – adott ki szinódusi meghívást, és pedig az egész birodalom számára. Addig csak külön-külön szinódusok voltak az egyes egyháztartományokban. Lehet, hogy óvatosságból vonakodott. Ez esetben az okosság jeléül kell értékelnünk, hogy nem engedett túl nagy befolyást a császárnak az Egyház belső ügyeibe. Valószínűbb azonban egy másik ok: Azért képviseltette magát küldötteivel, mert régi szokás szerint a gyűlésen mindig az illető hely püspöke elnökölt. A római püspök azonban nem tarthatta helyesnek, hogy Szent Péter utóda ilyen alkalmakkor más püspöknek engedje át az elnöki széket. Követével megüzente, hogy azért marad távol az arles-i zsinatról, mert nem hagyhatja el az apostolfejedelmek sírját. Ezután egészen a virágzó középkorig szokás maradt, hogy a pápa Rómán kívül semmiféle püspöki gyűlésen önként részt nem vett. Az arles-i zsinat határozatait tiszteletteljes írás kíséretében átküldték Szilveszternek. Nem kérték ugyan, hogy hagyja jóvá, de azt igen, hogy közölje a többi egyházzal.

Miltiadész pápa kapta Konstantintól az első ajándékot: a császár a lateráni palotát bocsátotta a római püspök rendelkezésére székhelyül. Már 313 októberében összeülhetett itt egy püspöki gyűlés, hogy Konstantin császár kívánságára az észak-afrikai egyházban mély szakadással fenyegető donatizmus nehezen áttekinthető kezdeteivel foglalkozzék. Szilveszter pedig az a pápa, akinek a császári építkezés irányítóival az újonnan építendő nagy római templomok első terveit meg kellett beszélnie. Konstantin rendeletére ugyanis a lateráni püspöki székhely mellett hamarosan megvetették az új, nagy püspöki templom, a lateráni bazilika, „minden templom anyja” alapját. Szilveszter utódai itt laktak a 14. századig, és mint római püspökök és pápák itt töltötték be hivatalukat. Még más impozáns templomépítmenyekhez is hozzáfogtak az ő kormányzása idején császári támogatással. Így egy nagy bazilikát emeltek a vatikáni dombon, Péter apostol sírja felett. Egy kisebb méretű templom alapkövét pedig Pál apostol sírja fölött helyezték el az ostiai úton. A Sessorius-féle palotában egy olyan templomot kezdtek építeni, amely a jeruzsálemi szent helyek állandó római megörökítésére szolgált. Mai neve Santa Croce, Szent Kereszt templom.

Szilvesztertől nem maradt ránk írott emlék. Még kormányzási ideje alatt Rómában tartott zsinatairól sem tudunk. Két római pap Niceába küldésétől eltekintve abban a vitában sem vett részt, amelyet pápasága alatt Arius pap robbantott ki Jézus Krisztus istenségéről Alexandriában (Egyiptomban). Ebből 50 éves tüzes teológiai vitatkozás keletkezett különösen a keleti egyházban. Úgy látszik azonban, hogy a római egyház akkoriban nem túlságosan foglalkozott ezzel a problémával, ti. hogy hogyan lehet filozófiailag összeegyeztetni Jézus Krisztus valóságos istenségét az egyetlen Istenről szóló tanítással. Csak Szilveszter utódai vettek részt a vitában.

Mindent összevéve eszerint meglepően keveset tudunk Szilveszter pápáról, jóllehet viszonylag hosszú kormányzása az egyháztörténet igen fontos korszakába esik. E kor jellemzését és elnevezését nem róla, hanem Konstantinról kapta. Az Egyház fejlődésére nézve jelentős döntések — Konstantin császár közreműködésével — akkoriban nem Rómában, hanem a birodalom keleti részén mentek végbe.

Később a legenda szoros kapcsolatba hozta Szilveszter pápát és Konstantin császárt, ami történetileg nem tartható. Elmondja, hogy Konstantin császár Róma meghódítása után még egyszer borzalmas keresztényüldözést rendezett. Ennek büntetéséül leprás lett. Egy látomásban a két apostol, Péter és Pál tudtára adta, hogy csak Szilveszter pápa gyógyíthatja meg, aki az üldözés elől a Soracte hegy egyik barlangjába húzódott. Konstantin most megtért, Szilveszter pápa kezéből fölvette a keresztséget, és hálából nagy adományokat hagyott a római egyházra. — Ennek a legendának a magva igen nagy hatással volt az egyházi állam kifejlődésére és a középkori pápa—császár viszony meghatározására. A legenda szövegében ugyanis az áll, hogy Konstantin törvényeket hozott, „hogy az egész földkerekségen élő papok épp úgy fejüknek tekintsék a római püspököt, mint a hivatalnokok a császárt.“ A vatikáni Konstantin-termet még ma is ebből a legendából vett képek ékesítik. Így képet adnak a sok látogatónak és zarándoknak Konstantin megtérésének egyháztörténeti jelentőségéről, bár az a valóságban másként történt, mint a legenda és a képek mutatják. Szilveszter pápa még a 337-ben meghalt Konstantin császár előtt távozott az élők sorából, 335. dec. 30-án. Ezért lett a polgári év utolsó napja „Szilveszter“. A Via Salarián a Priscilla-katakombába temették.

B. Kötting

VERCELLI ÖZSÉB (EUSEBIUS)
(aug. 2.)

† 371. aug. 1. Vercelli

Szardíniából származott. Rómában szentelték pappá. A 4. sz. közepétől az észak-itáliai egyházmegyét vezette. Konstantius császár, miután átvette az egyeduralmat (350), nyugaton is kedvezett az ariánusok-

nak. Az arles-i zsinaton (353) megerősítette helyzetüket, s ekkor megpróbálta ugyanezt tenni Észak-Olaszországban, egy Milánóba összehívott zsinaton (355). Liberius pápa Őzsébbhez küldte a császár követeit, mint olyan emberhez, akit szent életéről és jellemzilárdságáról ismertek. Őzsébb állhatatosan vonakodott beleegyezését adni Atanáz elftéléséhez. Inkább azt követelte, hogy minden jelenlevő püspök írja alá a niceai hitvallást (325). Az ariánus résztvevők kikérték maguknak ezt a „kényszert“, és mivel a császár nekik kedvezett, túlsúlyra jutottak. Három püspököt mint „rendbontót“ száműztek, köztük Őzsébet. Először a palesztinai Szkitopoliszt jelölték ki tartózkodási helyéül, azután át kellett mennie Kappadókiába, majd rövidesen tovább Felső-Egyiptomba. Hitehagyott Julianus császár uralomra kerülésekor (361) ő is, mint a többi száműzött katolikus püspök, megkapta az engedélyt a hazatérésre. Lelkülete most mutatkozott meg igazán: a 362-es alexandriai zsinaton Atanázzal együtt kész volt békejobbot nyújtani az ariánus püspököknek, hogy a szakadás az Egyházban ne váljék tartóssá. Vercellibe visszatérve papjaival együtt kolostorszerű közösségben élt (vita communis), 371-ben bekövetkezett haláláig.

Vérét ugyan nem ontotta, de a hosszú számkivetésben eltúrt szenvedések miatt helyenként mártírként tisztelik. Emléknapja a múlt századig december 15-e volt; Mária szeplőtelen fogantatásának nyolcadnapja miatt 16-ára tették át. Az új naptár a helyi hagyományt követi, amely augusztus 1-én ünnepelte temetését.

B. Kötting

I. DAMAZUS (dec. 11.)

* 305 táján, Róma
† 384 Róma

Damazus valószínűleg 305 körül született Rómában. Elődjét, Liberius mint diakónus kísérte a Konstantius császártól rá mért száműzésbe. Liberius halála után viharos pápaválasztásra került sor; ez meglehetősen ránehezedett Damazus kormányzása első évtizedének tekintélyére és eredményességére. Először egy kis csoport Ursinus diakónust választotta püspökké, aki a S. Maria in Trastevere templomban üttette föl „székhelyét“. Röviddel azután egy sokkal nagyobb csoport Damazust tette püspökké, aki beköltözött a lateráni püspöki rezidenciába. Ezzel azonban még nem dőlt el a viszály. Ursinus és Damazus követői közt kemény összecsapások kerültek sor, és egy nagy tempom is küzdőtérre vált. Sok volt a halott. Damazust bevádolták a város prefektusánál, de azután fölmentették.

Damazus pápasága alatt fejeződtek be az ariánus viták. Az ariánusok sok kis pártra forgácsolódtak szét. A keleti egyház kiváló teológusainak (Alexandriai Atanáz, Vazul, Nazianzi Gergely és Nisszai Gergely püspök) tevékenysége olyannyira kifejlesztette a Krisztus istenségéről

és a Szentháromságról szóló tanítást, hogy Damazus, valamint kortársa, Milánói Ambrus is egyetérthetett vele. Nagy Teodóziusszal (379–395) a birodalom keleti részén is a niceai hitvallás követője vette át a császári hatalmat. Ekkor 380 elején a római birodalom minden lakója megkapta a rendeletet, hogy keresztény hittel csatlakozzék ehhez a hitvalláshoz, amelyet név szerint megnevezett igazhitű püspökök a birodalom egész területén képviselnek. A nevek egyike Damazusé volt. A pápa az első konstantinápolyi zsinat (381) hitbeli döntéseihez teljes hozzájárulását adta. Ellentmondott viszont harmadik kánonának, amely az új császárváros, Konstantinápoly püspökének biztosította az elsőbbséget Alexandria és Antióchia régi pátriárkai székhelyeivel szemben. E két kiemelkedő ősi püspöki székhely érdekében Damazus egy római szinódussal együtt (382) új megokolást adott az egyházon belüli elsőbbségnek, az ún. „péteri rangrendet”. Eszerint Rómát illeti az elsőség minden más püspöki székhely előtt, mert ott halt meg a két apostolfejedelem, Péter és Pál, és a sírjuk is ott van. A második hely Alexandriáé legyen, mert az ottani püspöki széket Péter apostol parancsára tanítványa, Márk alapította meg. Antióchiát pedig a harmadik hely illeti, mert Péter és Pál apostol is tevékenykedett ott. Határozottan visszautasították Konstantinápoly magasabb besorolásának azt a megokolását, hogy az új császárvárost a császár jelenléte miatt illeti meg a második hely. A római püspöki szék tekintélyének emelésére sokat jelentett Damazusnak ez a döntése. A pápai hivatalok nyelvében ettől az időtől fogva honosodott meg a római püspöki székre a „Sedes Apostolica” (apostoli szék) elnevezés a Rómán kívüli egyházakkal való érintkezésben, és a mai napig megmaradt.

Ennek a fejlődésnek felel meg Damazusnak az a fáradozása is, hogy a latin nyelvet előtérbe hozza az egyházban. A misében kötelezően bevezették, csak néhány maradványt tartva meg a régebbi időből, pl. a „Kyríe eleison” kiáltást. Az új rend értelmében az is szükséges volt, hogy legyen a Szentírásnak korszerű latin fordítása, ahonét az olvasmányokat vegyék. Ezzel Damazus a nyelvek nagy szakértőjét, Jeromost bízta meg, aki pápaságának utolsó két évében magánittkára lett. Jeromos a pápa halála után folytatta és befejezte a rábízott feladatot. Ez a fordítás, az ún. Vulgata még a tridenti zsinat (1545–63) határozata szerint is kötelező volt.

Nagy érdemeket szerzett magának Damazus a vértanúk tisztelésének elevenné tétele terén. Ő maga fogalmazta meg a sírfeliratot sok elfelejtett sírra. Egy dolgát jól értő kőfaragóval igen szép betűkkel elkészíttette, és rátette. Különösen kiállt Lőrinc római diakónus tisztelete mellett, aki 258-ban, Valerianus üldözése idején adta életét. Valószínűleg az ő ösztönzésére lett Lőrinc egyenesen Róma pártfogója.

Jó viszonyban volt a város magas politikai személyiségeivel. Pápasága idejére esik a heves vita arról a kérdésről, állhat-e még Victoria,

a győzelmestennő oltára a szenátus üléstermében, miután a szenátorok tekintélyes része kereszténnyé lett. Régi szokás szerint erre az oltárra helyezték minden ülés kezdetén az adományokat. A vitát döntésre a Milánóban székelő császár elé terjesztették. Milánó püspökének, Ambrusnak közvetítésével Damazus is a császárig juttathatta véleményét. Az végleg az oltár eltávolítása mellett döntött. Damazus jó viszonyban volt a nagyon ismert Praetextatus városi prefektussal is, aki állítólag egyszer tréfás kedvében azt mondta volna neki: „Ha római püspökké tennének, azonnal kereszténnyé lennék.“

Egész pápasága alatt nem hiányoztak a gyanúsítások és rágalmozások. Talán azzal is összefüggtek, hogy akkoriban több nemes római matróna áttért a kereszténységre. A jótékonykodásukból befolyó gazdag adományokat Damazus nemcsak az akkor már viszonylag jól megszervezett római karitásztvékenységre fordította, hanem, úgy látszik, az új belvárosi templomok és a mártírkatakombák díszítésére is. Ellenfelei ezért „a hölgyek leffentyűjének“ nevezték el.

Az olyan energikus ember, mint Damazus, nem mindig kerül könnyen összhangba hasonlóan jelentős társakkal. Egyesek, mint a nagy Atanázius, dicsérték; a görög Kelet más jelentős teológusaival és püspökeivel nem jött ki ilyen jól. Nem értett egyet azzal, hogy Nazianzi Gergely elhagyta kisázsiai püspöki székhelyét, és a konstantinápolyi egyház vezetését vette át. Szerinte ez ellentmond a régi keresztény szokásnak, és az Egyházban nem lenne szabad előfordulnia, hogy valaki becsvágyóan egy jobb püspöki székre pályázik. Nagy Vazullal sem fért jól össze. Mindketten különböző teológiai nyelvet beszéltek, és különbözött a véleményük annak a zavaros helyzetnek a megítélésében is, amely a szíriai Antióchiában adódott egy latin püspök, Caçliari Lucifer túlzott buzgósága folytán. Vazul nem túl kedvezően és jóakáráan ítél Damazusról.

384. dec. 11-én halt meg. Az Ardea felé vezető úton temettette el magát. Nem akarta, hogy a Calixtus-katakomba pápai sírboltjában legyen a nyugvóhelye, inkább családi sírra gondolt. Maga készítette el a sírfeliratokat anyja, Laurentia, nővére, Irene és saját maga számára. Később csontjait behozták a városba. Mindaz, amit tudunk róla, arra vall, hogy roppant energikus és tetterős ember volt, és nagyon kiállt a Niceában megfogalmazott hittételek mellett. A pápaság tekintélyéért – hivatkozva Krisztus Péternek tett Ígéretére (Mt 16,18: „Te Péter vagy – erre a sziklára építem egyházamat“) – annyit tett, mint egyetlen elődje sem. Fáradhatatlanul tevékenykedett a liturgia kialakítása, a mártírok jámbor tisztelete érdekében. Személyes vallásosságáról a források nem beszélnek, erre csak következtethetünk. Emlékét december 11-én üli meg az Egyház.

B. Kötting

Alexandria annak idején az igaz hitért vívott küzdelmével az egész Egyház figyelmét magára vonta. Atanáz püspök utódai a tanítás területén hűek maradtak ehhez a küldetéshez, egyúttal azonban próbálták püspöki székük tekintélyét megerősíteni, és esetleg az egész keresztény Kelet egyházfejedelemségét megszerezni. Ez a vetélkedés a Theophilosz és Aranyszájú János közti vitában jutott gyakorlati kifejezésre. Az alkalom kedvezőnek látszott, hogy Alexandria felsőbbségét keresztülvigyék mind Konstantinápolyal, mind Antióchiával szemben. Az ún. „tölgyfa-szinódusra”, amelyen Theophilosz letette püspök székéről Aranyszájú Jánost, unokaöccse, Cirill kísérté el az alexandriai püspököt, később pedig ő lett az utóda.

Cirill (Kürillosz) egészen az az ember volt, aki nagybátyjának kellett. Ő irányította vallásos és teológiai képzését. Világi műveltsége nem volt túlságosan széles körű. Kétségtelenül szerzeteseknél is tartózkodott egy ideig. De nyilvánvalóan nem erre az életmódra termett. Pelusiumi Izidor egy levélben azt veti a szemére, hogy szívében a városok lármáját és összevisszaságát hordozza.

Theophilosz 412-ben meghalt, és Cirill lépett a helyébe. Ekkor még nagyon fiatalnak kellett lennie, minthogy több mint harminc évig volt püspök.

Igazhitűsége és magánélete gáncstalan volt. De Theophilosztól nemcsak egyházpolitikai ambícióit, hanem nehezteléseit is átvette. Ezért például vonakodott Aranyszájú János nevét fölvenni a diptychonokra (püspöklistákra), jóllehet a római püspök több ízben beavatkozott az érdekében.

Egész életén át a tanulás és a tanulmányok embere maradt. Nagyon szívén viselte, hogy a lehető legpontosabban körvonalazza a Szentírás és a hagyomány tanítását. Kitarató, szorgos munkával fáradozott, hogy szabatosan és világosan előadja a hit misztériumait. Gondolati építménye szilárd szerkezetű, stílusa viszont egyhangú és terjengős. Kifejezésmódja inkább dagályos, mint elegáns. Mindinkább eltávolodott a nagy klasszikus mintáktól, és megnyitja a bizantinizmus korát.

Az alexandriai püspök hű maradt városa hagyományához. Egyszerre teológus és gyakorlati ember. Inkább vezető egyéniség, mint lelkipásztor. Szereti a küzdelmet, amiben éppen olyan nyakas, mint tanbeli kijelentéseiben. Alighogy püspök lett, vitába keveredett Oresztész városi prefektussal. Hamarosan az eretnekekkel, a zsidókkal és a pogányokkal is viszályai voltak.

Tekintélyének föltétlen érvényesítése végül is belső ellenállást váltott ki. 428-ban egyiptomi szerzetesek bepanaszolták Nestoriusnál Konstantinápolyban. A Theophilosz és Aranyszájú János közötti régi

konfliktus új formában, új szereplőkkel ismét feléledt. Azonkívül Nestorius valamikor az Alexandriával vetélkedő Antióchiában volt szerzetes. Erkölcsi tekintetben gáncstalan ember, de bőbeszédűsége és vérmérséklete időnként igen ügyetlen és félreérthető megfogalmazásokra ragadtatta, mindenekelőtt amikor kritizálta Máriának már akkor is régi „Istenanya” címét. Aranyszájú Jánossal ellentétben ezzel az új konstantinápolyi püspök elkövette azt az oktalanságot, hogy teológiai területre merészkedett. Cirill fölfedezte a gyenge pontot, és támadásba ment át. Levelet írt Celesztin pápának, amelyben Nestorius tévedéseit ostorozta. Celesztin a maga részéről közelebbi vizsgálat nélkül egy római szinóduson elítéltette Nestorius iratait, s ráadásul megbízta Cirillt, hogy mondja ki rá az egyházi átkot. A császár azonban síkra szállt amellett, hogy halasszák el az általa kinevezett püspök elítélését, és általános zsinatot hívott össze. A pápa elfogadta az eljárást. Ez volt az efezusi zsinat, ahol Nestoriust távollétében elítélték. Ismét ünneplésen kijelentették az Egyház tanításaként, hogy Jézus Krisztusban két természet – isteni és emberi – egy isteni személyben egyesül. Így Máriát – aki ezt a személyt szülte – jogosan nevezzük Isten anyjának, Istenanyának. A hírré Efezus városa lármás örömnilvánításokban tört ki. Még csak ezután érkeztek meg a keleti püspökök, akikkel közölték a dolgok állását. Erre ők más püspökökkel, akik elutasítóan álltak szemben Cirill vezetésével, külön zsinatra gyűltek össze, és letették Cirillt és támogatóját, az efezusi püspököt. A legvégén jöttek meg a római követek. Ezek megerősítették Nestorius letételét. Végül augusztus első napjaiban megjelent a császári követ Theodosius levelével: „Megerősítjük Nestorius, Cirill és Memnon letételét, amit Tiszteleendő ségtek lelkünkre kötött.” – Teljes volt a zűrzavar.

A továbbiakban Theodosius követgyűlést hívott össze Kalkedonba; ez befejezettek nyilvánította a zsinatot, megengedte a püspököknek a hazatérést, Cirillnek és Memnonnak pedig meghagyta, várjanak Efezusban, míg esetük rendeződött. De Cirill már útban volt Alexandria felé.

Cirill most – kissé későn – belátta, hogy elérkezett a kiegyezés és az engedmények ideje. Annál is inkább készen állt erre, mert Nestorius visszavonult a színről, és egy kolostorban élt. Megegyezés jött létre. Cirill feladta egyéni eszméit, amelyeket tizenkét „anatémája” fogalmazott meg, és rá akart kényszeríteni Nestoriusra. Aláírta a hitvallást, amelyet Antióchiai János küldött neki. Ezzel a béke ismét helyreállt. Cirillnek egy híres levele örökíti meg az eseményt. Sajnálatosan a fegyverszünet semmiképpen sem szüntette meg a viszályt. A megfélelő út az lett volna, hogy Antióchia és Alexandria teológiai ellentétéből az egymást kiegészítő kétoldali szempontok szintézise jöjjön létre. Ehelyett Kelet megoszlott.

433-tól nem tudunk többet Cirillről. Csak azt tudjuk, hogy 444. jún. 27-én halt meg. Korának legvitatottabb és legtöbbet bírált személyi-

ségei közé tartozik. Nincs rá szükség, hogy elrejtjük hibáit és gyöngéit; a történelem világosan szemünk elé tárja. Kemény jellem, a teológiába is keménységet és merevséget hozott be, ami a tekintélyt hangsúlyozza. Azonban az igaz hit megvédésével jó szolgálatot tett az Egyháznak. Bizonyára még jobbat tett volna, és talán megmentette volna egységét, ha elég tág lett volna a gondolkodása ahhoz, hogy az alexandriai teológia fő szempontjait szembeállítsa az antióchiaival.

Az alexandriai püspök éleselméjű, igazhitű teológus volt, mégis félre hagyta vezetni magát Apollinaris téves formuláitól, abban a hitben, hogy Atanázstól valók, és rá akarta kényszeríteni őket Nestoriusra. Később a monofiziták – helytelenül – az ő tekintélyére hivatkoztak.

Írásai a született dogmatikus munkái, világos gondolatfűzéssel és erőteljes bizonyítással. Legnagyobb részük egezetikus. Az ószövet-ségi könyvek magyarázata erősen allegorikus, az újszövetségiekben jobban figyelembe veszi a közvetlen értelmet. Írásai tanúsítják, hogy sokáig és behatóan tanulmányozta a Szentírást, és Origenészhez hasonlóan kidolgozta lelki értelmét. Műveinek másik része dogmatikus-polemikus jellegű. Két terjedelmes iratot adott ki az arianizmus és többet a nesztorianizmus ellen. Nagy hitvédő műve: *Adversus libros athei Iuliani* (Az istentagadó Julianus könyvei ellen) három könyvben cáfolja Hitehagyott Julianus császárnak „a galileaiak ellen” intézett támadását. Cirill cím szerint ismert 30 könyvéből csak tíz maradt ránk teljesen. Ezeken kívül ismerjük 90 levelét, amelyek többnyire fontosak dogmatikailag, egyesek történelmi és egyházjogi téren is. Ránk maradtak hűsvéti pástörlevelei is, szám szerint 29, erkölcsi és lelkipásztori tartalommal, 414 és 442 között. Sok prédikációjából csak kb. huszat ismerünk, köztük néhány homíliát az efezusi zsinaton. „Az Istenszülő (Theotokosz) dicsérete” a keresztény ókor egyik leghíresebb máriás beszéde.

Cirillnek köszönheti a Kelet „legmagasabb tökéletesedését” Krisztus titokzatos testének és az Eukarisztiának tanában. Hite és vallásos élete szolid dogmatikus alapokon nyugodott. Írásai mindenképpen jobbak élettörténeténél, s az alexandriai püspök kedvezőbb megítélésére vezetnek.

A. Hamman

Ha valamennyien egy test vagyunk egymás között Krisztusban, sőt nemcsak egymás között, hanem övele is, aki testével bennünk lakik, hogyan lennénk akkor nyilvánvalóan egyek mindannyian, egymás között és Krisztusban is? Hiszen Krisztus az egység köteléke, ő, aki egyszerre Isten és ember.

A lelki egységről pedig ugyanazon az úton járva ismét azt kell mondanunk: valamennyien egy és ugyanazt a Lelket kaptuk, ti. a Szentlelket, és így valamiképpen összeforrunk egymással és Istennel. Mert bár sokan vagyunk és külön-külön emberek, és Krisztus mindegyikünkbe lakni küldi Atyja és a maga Lelkét, de egy és oszthatatlan az, aki

összegyűjt. Egységbe gyűjti az egymástól különböző, egyénenként létező lelkeket önmaga által, és őbenne valamennyien egységet alkotnak.

Tehát amint (Krisztus) szent testének ereje egy testté teszi azokat, akikben van, éppen úgy – gondolom – Istennek mindannyiunkban ott lakó oszthatatlan Lelke lelki egységbe von mindenkit.

Tehát mindnyájan egyek vagyunk az Atyában és Fiúban és Szentlélekben. (A János-evangélium magyarázatából, lib. 11,11.)

ARANYSZAVÚ (CHRYSOLOGUS) PÉTER
(júl. 30.)

* 400 táján Imola
† 450 táján

Chrysologus Szent Péter születési dátumát nem ismerjük pontosan. Valószínűleg röviddel 400 előtt született Forum Cornелиi-ben (ma Imola). Cornelius, a város püspöke, jó atyaként vezette a papság felé. Még 430 előtt ravennai püspök lett. A városnak az 5. sz. elejéig nem volt különösebb jelentősége. De éppen akkoriban élte át első nagy föllendülését. A 4. sz. közepe óta a nyugat-római császárok túlnyomóan Milánóban székeltek. Most azonban a császári udvar biztonsága ott már nem volt biztosítva. Mióta a húnok az orosz sztyeppéről a római birodalom határait szorították a gót népeket, Észak-Itáliát a nyugati gótok fenyegették. Ezért az akkori nyugat-római császár, Honorius (395–423), befolyásos minisztere és hadvezére, a germán Stilicho sürgetésére elhatározta, hogy Ravennába teszi át császári székhelyét. 404 óta ott volt az udvar, minthogy a várost a körülvevő mocsarak miatt könnyű volt megvédeni.

Aranyszavú Péter tehát püspök lett a nyugati birodalom fővárosában. Ez messzemenő következményekkel járt. Kormányzati ideje alatt, 430 körül Ravenna metropolitai székhellyé emelkedett. Eddig egyszerű püspökség volt; fennállását a 2. századig lehet követni. Konstantinápoly 50 évvel ezelőtt kapta meg ezt a rangemelését, mert ott székelt a császár. Eszerint Ravennát is részesíteni kellett benne. Kissé bonyolult megoldást találtak az ügyre. A ravennai püspök megkapta a jogot, hogy ő szentelje a környék (Faenza, Forli, Bologna, Modena, Voghenza) püspökeit. Ezek a püspökségek addig a milánói egyháztartományhoz tartoztak, most különváltak tőle. Maga Ravenna azonban a római kerülethez tartozott továbbra is, vagyis a ravennai püspököt ezután is a pápa szentelte föl, nem pedig valamelyik alája tartozó püspök.

Már 431-ben világhossá vált Ravennának és püspökének, Péternek egyházi jelentősége, amikor Kyrroszi Theodoretus püspök, az ún. antióchiai teológiai iskola akkori főképviselője, levélben fordult Róma, Milánó, Aquileja és Ravenna püspökéhez. Theodoretus ugyanis elégedetlen volt az „Istenszülő” címmel, amelyet az efezusi zsinat (431) az Istenanyának megadott. Azon a véleményen volt, hogy Máriát legfől-

jebb „Krisztusszülő“-nek szabad mondani. Ebből a levélből világosan látható Ravenna rangemelkedése.

Péter püspök hivatali ideje alatt hasonló viszonyban volt a császári udvarral, mint 60 évvel azelőtt Ambrus Milánóban, és mint abban az időben a konstantinápolyi püspökök is. Püspökségének egész tartama alatt Ravenna legfontosabb személyisége a nagy Galla Placidia volt, Nagy Theodosius leánya, a 423-ban elhalt Honorius császár féltestvére és a névleg uralkodó III. Valentinianus anyja, akinek a helyében igazából ő kormányzott. 427 óta állandóan Ravennában székelt, és ebben az első szakaszban különösen erősen alakította a város arculatát. Amikor 427-ben Konstantinápolyból útban volt, hogy átvegye nyugaton az uralmat, a tengeri átkelésnél nagy viharba került. Vele volt fia, Valentinianus és annak fiatal menyasszonya, II. Theodosius kelet-római császár lánya. Szorult helyzetében fogadalmat tett, hogy ha megmenekül, János evangélistának templomot épít Ravennában. Ezt az alapítást Péter püspök szentelte föl. A templom apszisában valószínűleg a püspök képe is ott volt. A templom még ma is áll. Más templomok építése is megkezdődött ravennai püspöksége alatt. Biztosan tudjuk, hogy az ún. Galla Placidia síremlék közelében letették egynek az alapkövét. Ugyancsak biztos, hogy Classis kikötő-elővárosban Péter egy „plébániatemplomot“ emeltetett (nem azonos a mai ismert S. Apollinare-val), anélkül, hogy az önálló városrésznek püspököt is szentelt volna. Viszont a mozaikokkal díszített szép érseki kápolna nem Aranyszavú Pétertől, hanem II. Péter püspöktől származik. Némi bizonytalanság uralkodik azon a téren, melyik egyházi építmény milyen püspökhöz tartozott ebben a korai időben, mert főforrásunk Agnellus „Püspökönyve“ a 9. századból, amelynek adatai nem mindig megbízhatók. Annyi bizonyos, hogy amikor 751-ben a frankok bevették Ravennát, több, mint 60 temploma volt. Agnellustól kapta Péter az „Aranyszavú“ jelzőt, mint ahogy a kb. vele egy időben élő nagy antióchiai szónok, János az „Aranyszájú“ (Chryszosztomosz) elnevezést kapta.

Másodszor is bevették Aranyszavú Pétert a teológiai vitába, amely akkoriban a görög egyházban folyt az istenség és az emberség viszonyáról Jézus Krisztusban. Eutychész konstantinápolyi archimandrita (főapát) az alexandriai nézetet képviselte, hogy a megtestesülés után Krisztusban új, „istenemberi“ természet volt. 449-ben a római és ravennai püspökhöz fordult ebben az ügyben. Péter azt felelte neki: ilyen nehéz és fontos kérdésben Rómát illeti az ítélet, mert ott székel Péter, akire az Úr egyházát alapította. Az akkori római püspök, Nagy Leó pápa (440–461) válasza egyértelműen ellenezte Eutychész felfogását. Aranyszavú Pétertől kb. 180 prédikáció maradt ránk. Stílusa szűkszavú, de erősen retorikus. Nem akart hosszabban beszélni egy negyedóránál. Forró nyári napokon nem prédikált; nagypénteken sem akart beszélni, mert „szavunk sírban fekszik az Úrral“. Szemléletes stíluson fáradozott, hogy a nép megértse. A korizlésnek megfelelően

sok idegen (görög) szót használt. Egy a tékozló fiúról szóló homíliában ezt mondatja a hazatérővel: „Mindent elveszítettem, amit egy fiú veszíthet, de atyám semmit sem veszített abból, ami atyává teszi.” Beszédei inkább erkölcsi, mint dogmatikus jellegűek. Pl. az év fordulóján tartott népi ünnepnek kinövései ellen újév napján ezzel a mondattal kelt ki: „Aki az ördöggel szórakozik, nem ünnepelhet Krisztussal.” Püspökké szentelésének egyik évfordulóján felvázolta elképzelését az eszményi püspökről: „Működjék jól össze az állami kormányzattal, adózók tisztelettel az öregeknek, legyen jó és szeretetreméltó a fiatalok iránt, szeresse paptársait, vonzódjék a gyerekekhez; bizonyuljon mindenben Krisztus szabad szolgájának.” A nyugati egyházban – tekintettel sok fáradozására a hit- és erkölcsstan helyes hirdetése terén – 1729-ben egyháztanítónak tették.

Halálának pontos dátuma szintén ismeretlen. Utolsó beszédeiben háborús szenvedésekre, járványokra, nyomorra és nagyszámú hadifogolyra utal. Talán megengedett ebből a következtetés, hogy a 450-es felső-itáliai hún betörésről van szó. Szent Eufémia említéséből is – az ő templomában volt a IV. kalkedoni zsinat – arra következtethetünk, hogy nem halt meg 451 előtt. Pontosabbat nem tudunk. B. Kötting

Ember, miért tartod olyan silánynak magadat, mikor Istennek olyan értékes vagy? Miért hozol olyan gyalázatot fejedre, te, akit Isten úgy megtisztelt? Miért keresed, honnét való vagy, de azt nem kérde, mire való vagy? Nemde ez az egész világ, amit látsz, a te házadnak készült? Neked szórja szét a felragyogó fényesség a körülövező sötétséget, neked oszlik el az éj, neked mérődik ki a nappal; neked sugárzik az égen a nap, a hold, a csillagok más-más világossága; neked tarkállik a föld virágokkal, erdőkkel, gyümölcsökkel; neked teremtődött a levegőben, a mezőkön, a vízben a szép állatok csodálatos sokasága, hogy az új világon érzett örömet ne zavarja meg a szomorú magányosság. És Teremtőd még mindig kigondolt valamit, amit hozzáadjon tisztességedhez: képmását helyezte beléd, hogy a láthatatlan Alkotót a látható képmás megjelenítse a földön, és a földi dolgokban helytartójává tett, hogy a széles világ uralmát ne lehessen elvenni tőled. Isten kegyesen magába fogadta, amit önmagáért cselekedett benned, és azt akarta, hogy valóságosan meglássák őt ember alakjában, nemcsak képes értelemben, mint addig; megadta, hogy tulajdonná váljék, ami azelőtt hasonlóság volt. (Beszéd a megtestesülés szentségéről.)

I. JÁNOS
(máj. 18.)

† 526. máj. 18. Ravenna

A szentek új római naptára május 18-át jelöli ki I. Szent János pápának (azelőtt május 27). A naptárreform ezzel a régi elvet követte,

hogy a halál napja mint égi születésnap legyen a szent emléknapja. I. János pápa 526. máj. 18-án halt meg, három éves római püspöki működés után.

Római hagyomány szerint Toscanából származott, és 523. aug. 13-án lett Hormisdas pápa utóda. Főpapsága nem állt kedvező csillagzat jegyében. Itáliában a keleti gótok uralkodtak, Nagy Teodorik vezetésével. Konstantinápolyban Justinus császár kormányzott (518–527), majd hamarosan unokaöccse, Justinianus követte (527–565). János életsorsát csak a Kelet- és Nyugat-Róma közti feszültségből lehet megérteni. Teodorikot 498-ban elismerték Itália uralkodójának, és mint a kelet-római császár helytartója Ravennából kormányzott. Ravenna művészeti emlékei a mai napig tanúskodnak uralkodói öntudatáról és a klasszikus műveltség jelentős utóvirágzásáról királysága alatt. A magas műveltségű Cassiodorus állt a király oldala mellett, és segítette megvalósítani a régi római örökség fenntartásának programját.

A római püspök és egyháza iránt Teodorik nagyvonalú és jóakarató volt. Meg kellett őrizni a békét és egyetértést az ő ariánus keleti gótjai és a bennszülött katolikus lakosság közt. A római egyháznak fontos volt a politikai támasz, mert a kelet-római egyháztól ellenséges szakadás választotta el. A kalkedoni zsinat teológiai döntése (451) elkeseredett vitákat keltett a bizánci egyházban. Több kísérlet erőlködött azon, hogy a civakodó feleket kibékítse, olyan kompromisszumos teológiai formulákat terjesztve elő, amelyek sem Kalkedon szándékának nem feleltek meg, sem a zsinat ellenségeit nem elégíthették ki. Amikor 482-ben Zenon császár, Akakiosz konstantinápolyi pátriárka beleegyezésével, kihirdetett egy ilyen uniós formulát – az ún. henotikont –, Róma tiltakozása a két egyház különválására vezetett (akakioszi szkizma). Róma szemében a bizánci egyház és császára eretneknek számított.

A Bizánccal fennálló teológiai nézeteltérés jót tett Teodorik és a római egyház viszonyának, mert Teodorik hatalma kezeskedett róla, hogy Rómára nem kényszeríthetik rá a keleti hitvallást. De mikor Hormisdas pápa alatt, 519-ben véget tudtak vetni a szakadásnak, és a két egyház ugyanabban a hitben egyesült, döntően megváltozott az itáliai helyzet. A római hagyományhoz kapcsolódó lakosok mégis csak jobban bíztak a római császárban, mint a keleti gót Teodorikban. Bizánc ügyesen kiterjesztette befolyását más germán államokra, pl. a Zsigmond királytól kormányzott Burgundiára és az észak-afrikai vandálokra. Ez keresztelte Teodorik terveit, és meghiúsította nagyratörő szándékát, hogy egy nyugatrómai–germán birodalmat hozzon létre. A Kelet-Rómával való rokonszenv és barátság ilyen körülmények között árulásnak számíthatott. Boethius, a királynak sok éven át bizalmasa, ilyen gyanúnak esett áldozatául: 524-ben kivégezték.

A császári politika keménykezűségét ezután a római püspök, János is megérezte. Teodorik a bizánci hatalom területén is a gótok képviselőjének tudta magát. Justinus ott megújította a régi római eretnek-

törvényeket, és 524-ben eljárást indított az ariánus gótok ellen. Ez kényszerítésre vezetett: az ariánusoktól elvették templomaikat, és katolikus istentiszteletre adták át őket. A Kelet-Róma és Teodorik közti politikai vetélkedés ezáltal vallásháborúvá kezdett fajulni. Teodorik megbízta a római püspököt, hogy küldöttséget vezessen a bizánci udvarba. A katolikus főpásztornak kellett az ariánus gótok érdekében szót emelnie, és a császárt jóvátételre felszólítani. Elutazása előtt János ezzel lépett Ravennában a király elé: „Amit tenni akarsz, tedd hamar; szilárdan állok előtted. Nem ígérem meg neked, hogy megcsinálom, amit kérsz. Nem is mondok ilyesmit a császárnak“ (Anonymus Valerianus, MGH, AA I 326).

Jánost politikai önkény kényszerítette a keleti utazásra, ami csaknem lehetetlent kívánt tőle. Ez az első pápai utazás a bizánci udvarba. Ezután két évszázadon át tették meg római pápák ezt az utat a tengeren át, többnyire kritikus helyzetekben, és megalázó körülmények között (E. Caspar). A pápát Konstantinápolyban nagy tisztességgel fogadták. 526 húsvétján ő tehetett föl a bizánci ceremóniák értelmében a császár fejére a koronát. Küldetésében természetesen – amit ő sem teljesített meggyőződéssel – nem tudott teljes sikert elérni. A császár ugyan megígérte az ariánus diplomok visszaadását. Ezt az engedményt tanácsossá tette, hogy a keleti gót birodalomban megtorlással fenyegetőztek a katolikusok ellen. De a kényszerítések visszacsinálásáról nem lehetett szó. A pápa bizonyára nem is igyekezett keresztülvinni Teodoriknak ezt a követelését. Teodorik szemében a pápa üres kézzel tért vissza Itáliába. Közeleső volt a felségárulás gyanúja; a pápát a ravennai udvarban fogságba vetették, és egy pár nap múlva, 562. máj. 18-án meg is halt ott. Holttestét Rómába vitték, és a Szent Péter bazilika előcsarnokában temették el. Az utókor felfogásában mártírként szerepel, gyors halálát a börtönben elszenvedett nélkülözésekre vezették vissza. Ezt tükrözi sírfelirata: „Krisztus vágóáldozata.“ A szentek tiszteletében így János mint az egyházi férfiú meghitt típusa szerepel, aki csak szenvedésével arathat győzelmet. K. S. Frank

SEVILLAI IZIDOR
(ápr. 4.)

* 556. táján Sevilla mellett
† 636. ápr. 4. Sevilla

Izidor olyan időben élt, amikor a politikai viszonyok újonnan alakultak. A római hatalom összeomlásával megkezdődött a germán népek uralma. Egyházi téren a katolikusok és ariánusok heves viszálya is élénkítette a nyugtalanságot.

Izidor apja Athanagild gót király tekintélyes tisztje és magasrangú hivatalnok volt. Szüleinek korai halála után nevelése bátyja, Leander kezébe jutott, aki egy kolostor élén állt apátként. Általa már zsenge

korától megismerte a szerzetesi jámborságot és a tudományt. Testvére szerető, de szigorú nevelése átfogó műveltséghez juttatta. Már fiatalon felöltötte a szerzetesi ruhát, és fölvtették a közösségbe. Átélt a politikai küzdelmeket, amelyek az egyházat sem kímélték, és csodálta Leandert, aki ragyogó szerepet vitt ebben a küzdelemben. Amikor harminc éves korában fivére után átvette az apáti tisztelet, a következő szavakkal körvonalazta feladatát: „Az apátnak életével tökéletes példaképnek kell lennie engedelmesség tekintetében szerzetesei számára. Legyen meggyőződve arról, hogy egyetlen utasítást sem szabad adnia, amit előzőleg ő maga nem hajtott végre. Minden egyes szerzetest buzgóságra kell tüzelnie, és vérmérséklete s a követelmények szerint intenie.” Mércéje a szigorú igazságosság volt, minden alattvalóját egyforma atyai szeretettel kezelte. A kolostori életről írt művében (*Regula monachorum*) a törvény emberének bizonyul. De kitént jóságával és részvételével is. Művével a sok kolostorban tapasztalható fegyelmezetlenségre akart figyelmeztetni, ami kora szerzetességének lényegét veszélyeztette. A kolostori élet sok előírását és utasítását rendezte és egyszerűsítette. Nem újításokra törekedett, hanem a meglévőnek rendszeres összefoglalására. Mint itt, úgy egész életében is a rend és a logika emberének mutatkozott. Teljes lemondás saját igényeiről, szigorú szegénység, állhatatosság, liturgikus ima, lelki olvasás és munka, – szerinte ez a szerzetesi élet. Izidorra megy vissza a jogi tanítás: „Amit a szerzetes szerez, mindazt nem magának, hanem a kolostorának szerzi.” A vasfegyelem azonban csak akkor értékes a szemében, ha nem válik öncéllá. Társai hibáit atyai jósággal ítélte meg. Műveiben a keleti anachoréta (remete-)irodalom kiváló ismerőjének bizonyul. Rájuk és példájukra támaszkodva magyarázta a szerzetes fő erényeit.

Különös szeretettel fordult a tudományok felé. Ővék volt a kor leg gazdagabb könyvtára, és ezt szentélyként tisztelte. Külön helyük volt a nagy keresztény íróknak, mindenekelőtt Origenésznek, az alexandriai iskola nagy tanítójának. Az ókor nagy ismerője volt, járatos költőiben, filozófusaiban, történészeiben és természettudósaiban. Az antik kultúra világában élt, hogy megőrizze és hasznosítsa értékeiket a jelenben.

A díszhelyet könyvei között a Biblia foglalta el. A bibliakritika terén szorososan csatlakozott Jeromoshoz. Egész Spanyolországban elterjedt új kritikai bibliakiadása, amely kitént a szöveg tisztaságával. Mint az alexandriai iskola lelkes tisztelője, hajlott az allegorikus értelmezésre. Bibliikus főműve a *Quaestiones in Vetus Testamentum* (Őszövétségi kérdések).

600/601-ben Sevilla érseke lett, bátyja, Leander utódként. Alázattal vállalta az ügyek terhét, mivel „rejtett rend tette a vállára“. Több mint 30 éves kormányzása alatt mintaképe volt az igazi püspöknek. Általános műveltség lebilincselő szónoki készséggel párosult benne.

Püspöki programjának egyik legfontosabb pontja papságának képzése volt. A sevillai iskola olyan tekintélyre jutott, hogy Spanyolország legjelentősebb központja lett az új nemzedék képzésére. Olyan klerikusokat, akik túlságosan jogaikkal törődtek, rábírt kötelességeik teljesítésére. Itt is eszményét követte: rend, fegyelem, egyetértés. Püspöki igyekezetének végső célja a tiszta, bensőséges élet és a vallásos lelkesedés előmozdítása volt. Ő maga egyszerűen élt, és példaképként állt papok és hívők előtt. Okos és előrelátó szervezése egyházmegyéje határain túl is olyan visszhangot talált, hogy az egész ország egyházi ügyintézésére Izidor példája nyomán alkalmazkodott az új szükségletekhez.

A szokásos gyakorlat szerint püspöki tisztségével együtt egyházmegyéjének legmagasabb állami hivatalnoki hatáskörét is betöltötte. De világi ügyekben való illetékességét főleg az egyház javára használta. Rendkívüli hatalma kezeskedett a törvény sérthetlenségéről. Elengedhetetlen kötelességének tekintette a gyámoltalanok megvédelmezését a hatalmasok erőszakoskodása ellen.

Izidor tevékenységében érezhető a hazája iránti szenvedélyes szeretet. Bár Kelet-Róma kulturális örökségét igen nagyra becsülte, a bizánci császár hódító politikája mély bizalmatlansággal töltötte el. A gótokban viszont, akikkel egész életében rokonszenvezett, biztosítva látta hazájának erőteljes föllendülését.

Remélte, hogy vezetésével Spanyolország egységes lesz a keresztzászlaja alatt. Mint fejedelmek és királyok tanácsadója, befolyást szerzett az ország politikai vezetésére is. Egyházipolitikájának egyedüli célja az egyházi és világi hatalom szoros kapcsolata volt. Egyházat és államot egyetlen titokzatos testnek tekintett, amelyet kölcsönös támogatással egységre kell vezérelni. Bár így a királyi udvar az egyházi ügyek intézésének központja lett, és fölmerült a kétféle hatalom megengedhetetlen összekeveredésének veszélye, ő egyetértett az egységesítési törekvéssel. Ennek a tőle előmozdított fejlődésnek volt köszönhető, hogy Toledo, a királyi város nemcsak a birodalom politikai fővárosa lett, hanem a püspöki székhely fölemelt rangjával egyházi téren is a legelőkelőbb helyet kapta meg. Később megróbbalták a király befolyását a belső egyházi ügyekben visszaszorítani, de ez nem sikerülhetett, mert a baj már túl mély gyökeret vert.

Izidor művei egy nagy szellem mozgékonyágát és gazdagságát tárják föl előttünk. Érezhetők a skolasztikus módszer kezdetei, minden lényeges elemével. Mint a keresztény gondolatkinccs nagy áthagyományozója, Izidor utolsó egyházatyaként összefoglalta az elmúlt századok tudását. Zavaros időkben alakja az igazhitűség világítótornya. A teológiai viszályokba döntően beavatkozott a predestináció és az Eukarisztiára vonatkozó tanítás terén. Sok évi megfeszített munkával befejezte *Etymologiae* c. művét, amely az ókor teljes tudományát volt

hivatva összefoglalni. A középkorban ez volt a Szentírás után a legolvasottabb és legtöbbet másolt mű.

Röviddel halála előtt adta a nyugati gót Spanyolországnak *Hispana* c. nagy törvénygyűjteményét, amely a 12. sz. végéig törvényerejű volt a félszigeten.

Életének fényes csúcspontja volt a spanyol általános zsinat Toledóban 633-ban. Céljával az egyházi jogok megőrzését és a keresztény élet megújítását tűzte ki. 62 püspök között Izidor a rangelső helyét foglalta el. Mindannyian csodálták benne az igazság bajnokát, a hasonlíthatatlan egyházatyát, a fegyelem őrét és a vallásos és profán tudás felülmúlhatatlan világosságát.

Izidor az aktív élet képviselője, rendkívüli hitszónok, reformátor és szervező; mégis állandó honvágyat találunk benne a szerzetesi visszavonult élet után. A toledói zsinaton aratott diadala után abbahagyta írói működését, és teljesen lekipásztori feladatainak, valamint a közeledő halálra való készülésnek szentelte magát. A halált barátilag várta, mint testvérét, és Isten megváltó kegyelmét remélte megtalálni benne, miközben csaknem nyolcvan éves korában buzgón vezekelt. Röviddel halála előtt Szent Vince templomában nyilvános bűnvallomást tett. Végző pihenőre Leander és nővére, Florentina mellé tért. Kitérőnhetetlenül belevésődött népe tudatába: „Gazdagon alamizsnálkodott, kiváló volt vendégszeretetében, derűs szívű, szavában igazmondó, ítéleteiben igazságos, az igehirdetésben buzgó, az intésben barátságos, igen ügyes a lelkek megnyerésében Istennek, elővigyázatos az írás magyarázatában, bölcs a tanácsadásban, szerény a ruházkozásban, mértékletes az asztalnál, kész, hogy életét adja az erényért, és kiemelkedő a jóság minden megnyilvánulásában.” L. Brühl

SKOLASZTIKA
(febr. 10.)

* 480 táján Nursia
† 547 táján Montecassino mellett

Skolasztikát csak Nagy Gergely pápa Szent Benedek-megemlékezéséből ismerjük: „Skolasztika, a boldog Benedek nővére, gyermekkorától kezdve a Mindenható Istennek szentelt életet élt. Évente egyszer el szokott jönni testvéréhez. Isten embere lement hozzá, nem sokkal a monostori birtok kapuján túl.

Egy napon ismét eljött szokása szerint, és tiszteletreméltó testvére tanítványaival együtt odament. Az egész napot Isten dicséretében és szent társalgásban töltötték. Amikor kezdett leszállni az éj sötétje, együtt étkeztek.

A szent beszélgetés közben jócskán eltelt az idő. Ekkor apácájának kérte: „Kérlek, ne hagyj itt ma éjszaka, beszéljünk reggelig a

mennyei élet örömeiről.' Benedek így felelt: ‚Mit beszélsz, nővérem? Nem maradhatok a cellán kívül!‘

Amikor a nővér hallotta testvérenek tagadó válaszát, kezét összekulcsolva az asztalra tette, és a mindenható Istenhez imádkozva odahajtott a fejét. Mire fölemelte, olyan heves villámlás és mennydörgés, olyan szakadó zápor tört ki, hogy sem a tiszteletreméltó Benedek, sem vele lévő testvérei nem teheték ki a lábukat a küszöbön.

Ekkor Isten embere elszomorodva panaszkodni kezdett: ‚A mindenható Isten legyen neked irgalmas, nővérem: mit tettél?‘ Az így felelt neki: ‚Lásd, kértelek téged, és nem akartál meghallgatni; kértem az én Istenemet, és meghallgatott. Hát most menj csak, ha tudsz, bocsáss el engem, és térj vissza a monostorba.‘

Így hát az, aki önként nem akart ott maradni, akarata ellenére maradt. És így történt, hogy egész éjszaka virrasztottak, és lelkük kölcsönösen betelt szent lelki társalgással.

Nem csoda, hogy a nővér tudta inkább keresztülvinni, amit akart: mert János szava szerint ‚Szeretet az Isten‘, tehát igen helyénvaló, hogy az ért el többet, aki jobban szeretett.“

Skolasztika három napra rá meghalt. Benedek „testvéreket küldött, hogy testét hozzák a monostorba, és tegyék abba a sírba, amit saját magának készített. Így történt, hogy akiknek lelke mindig egy volt Istenben, azoknak testét sem választotta el a sír sem“ (Liber Dialogorum 2,33: PL 66, 194–196).

Későbbi hagyomány szerint Skolasztika először Subiaco mellett Rocabotte kolostorában élt, később Piumarolában, Montecassino mellett.

B. Senger

CANTERBURY ÁGOSTON

(máj. 27.)

† 604. (?) máj. 26

596-ban Nagy Gergely pápa elküldte Ágoston római szerzetest negyven kísérvél, hogy Anglia délkeleti részén, Kent népének hirdesse az evangéliumot. Kent királyságát ebben az időben Ethelbert kormányozta. Dél-Anglia többi királya őt ismerte el fölöttesének. Néhány évvel azelőtt elvette Berta frank hercegnőt, Charibert párizsi király lányát. Berta egy Liudhard nevű frank püspököt hozott magával Kentbe, és magánkápolnának használt egy Szent Mártonnak szentelt, Canterburyn kívül eső régi római templomot. Arról azonban nem tudunk, hogy a püspök vagy a királyné próbálta volna megtéríteni Ethelbertet vagy népét. Az angliai római misszió kezdete sötétbe vész. Gergely pápa egyik levelében Angliából jövő kérésre utal, hogy küldjön misszionáriusokat. Béda „Anglia egyháztörténete“ c. művében – amely

messzemenőleg egyetlen forrása értesüléseinknek – arról számol be, hogy Gergely a római piacon angol rabszolgákkal találkozott, s azóta szerelte volna Angliába is eljuttatni az evangéliumot. De semmi sem történt ennek érdekében mindaddig, míg 590-ben ő maga nem lett pápa. Világos, hogy a kezdeményezés tőle származott. A vállalkozásra kiválasztott vezető pedig a római Mons Caelius-nak, saját kolostorának priorja.

596 tavaszán Ágoston társaival tengeri úton indult Franciaország felé. De megérkezésükkor néhányan félni kezdtek, és rábeszélték: térjen vissza Rómába, és kérje a pápát, engedje el nekik ezt a veszélyes utat. Gergely azonban megtagadta a kérés teljesítését, és intette őket, ne adják föl a megkezdett vállalkozást. Sőt megparancsolta, hogy engedelmeskedjenek Ágostonnak, akit ezennel apátjukká tett. Írt továbbá Gallia püspökeinek, Austro-Asia és Burgundia kormányzóinak, és megkérte őket, legyenek a misszionáriusok segítségére, s adjanak melléjük papokat tolmácsként. Ágoston most erősen kézbe vette a vezetést. Már franciaországi útjuk alatt püspökké szentelték. 597 elején kikötött társaival Thanet szigetén, Kent keleti partja előtt.

Ethelbert a szigeten fogadta a misszionáriusokat. Az első találkozás kedvező volt: Ágoston bemutatkozó beszéde jó hatást tett a királyra. Engedélyt adott a misszionáriusoknak, hogy folytassák tanító tevékenységüket, és Canterburyben maga jelölte ki szállásukat, megígérve, hogy gondoskodik megélhetésük költségeiről. Hamarosan vegbementek az első megtérések, és még pünkösd előtt, 597-ben maga a király is fölvette a keresztséget. Azonban – tudósít Béda – egyetlen alattvalóját sem akarta példája követésére kényszeríteni, mert tanítóitól megtanulta, hogy a keresztény hitet szabadon kell elfogadni. Megtérése és Ágoston apát meggyőző ereje mégis olyan hatásos volt, hogy a misszionáriusok karácsonyra 10 000 keresztséget tudtak kiszolgálni.

Ágoston két társát, Lőrincet és Pétert Rómába küldte, hogy tudásuk a pápával missziója sikerét, és tanácsát kérjék különböző problémákban, amelyekkel most szembekerült.

A követek csak 601-ben tértek vissza. Ez a hosszú időköz részben a pápa megbetegedésében leli magyarázatát. Ágoston így majd négy esztendeig mindenestül csak saját magára, saját eszközeire és lehetőségeire volt utalva. De amikor a két követ megjött, egy további misszionáriuscsoport kísérte őket, köztük Mellitus, Justus és Paulinus. Magukkal hozták Ágoston számára a palliumot (püspöki jelvény), továbbá istentiszteleti edényeket, eszközöket és egyházi ruhákat, templomberendezési tárgyakat, apostolok és vértanúk ereklyéit, és sok könyvet. Részletes feleletet is hoztak Ágoston kérdéseire. Azt a feladatot kapta, hogy papjaival és egyházi embereivel közös életet folytasson, szerzeteseinek azonban saját kolostort építsen. Továbbá megbízást kapott, hogy a gall és római egyház szokásaiból állítson össze saját liturgiát, amint a leghasznosabbnak látja. Végül a pápa megbízta,

hogy szükség esetén más püspököket szenteljen, egészen tizenkettőig, és egyiket küldje Yorkba, Northumbria királyságába, hogy az ott ismét 12 püspököt szentelhessen. A pápának ezek az átfogó tervei természetesen teljesen irreálisak voltak, és mutatják, milyen csekély betekintése volt Anglia helyzetébe. Northumbriába az első misszionáriusok csak majdnem egy nemzedékkel Ágoston halála után kerültek.

A következő évek folyamán Rochesterben egy második püspöki székhely jött létre, ennek püspöke Justus lett, egy harmadik pedig Londonban Mellitusszal. Ethelbert király ott Szent Pál tiszteletére templomot építtetett. Ágoston Canterburyn kívül kolostort alapított, Szent Péter és Pál apostolnak szentelve. Saját városi székesegyháza mellett iskolát emelt a leendő papok kiképzésére. Ezekre az évekre esik azonban missziós munkájának egyetlen súlyos balsikere is.

Gergely pápa egész Anglia fölött tekintéllyel ruházta fel Ágostont, és megbízta, adjon megfelelő oktatást azoknak a brit keresztényeknek, akik az 5. század óta (Angliát akkor elfoglalták és őket leverték) az Egyház többi részétől elválasztva a nyugati országrészeken éltek. Ő fölismerte, hogy tértítői feladatában semmire sem megy az angol papság segítsége nélkül. Így Ethelbert király segítségével megbeszélésre hívta össze a brit püspökök és tanult emberek egy csoportját. Ennek helyét még Béda idejében is „Ágoston tölgye” néven ismerték. Kérte a briteket, adják föl néhány különös szokásukat, mert nem felelnek meg a katolikus Egyház szokásainak, és működjenek vele közre a pogányok evangelizálásában. Csakhogy azok nem bíztak benne, mert ellenségeik oltalma alatt jött hozzájuk; és még akkor is bizalmatlanok maradtak, amikor Ágoston a szemük láttára csodát tett: visszaadta egy vaknak a szemévilágát. Végül gondolkodási időt kértek, hogy előbb még más püspökökkel is tanácskozzanak. De közvetkező összejövetelükön visszautasították indítványait, hogy fogadják el a húsvéti ünnep kiszámolásának római módszerét és a keresztység kiszolgáltatásának ottani módját. Attól is vonakodtak, hogy részt vegyenek a pogány Anglia misszionálásában. Ezzel Ágoston eljátszott egy jó alkalmat. A brit egyház továbbra is elszigetelten élt. Ennek oka nyilvánvalóan a brit keresztények büszkesége és Ágoston iránti bizalmatlansága volt.

Ez az epizód azután – amit szintén Béda mond el – befolyásolta sok angol történész véleményét. Így Ágostonnak csekély kivétellel csak kevés érdemet tulajdonítanak abban a munkában, amit rövid életének éveiben misszionáriusként Angliában végbevitt. Pedig közelebbről nézve igen figyelemreméltó munka volt. Mire meghalt – valószínűleg 604-ben –, megtérítette Kent királyát és népének több ezer tagját, három püspöki székhelyet és legalábbis egy kolostort alapított. Iskolát emelt, amely rövid időn belül bennszülött papokat és püspököket képzett ki az új egyháznak. Persze áll az, hogy nem Ágoston térítette meg Angliát; ez csak egy évszázad munkája lehetett. Az ő misz-

sziója a kenti udvarnak és királyságnak szolt, s itt műve tartós sikert ért el. Van Béda történelmében egy igen jellegzetes hely, amelyben röviden beszámol a canterbury-i egyház helyzetéről az Ágoston halálát követő években. Azt írja, hogy amikor Lőrinc, Ágoston utóda Canterburybe ért, „látta, hogy ennek az egyháznak alapjai a legjobb rendben vannak.“ Pál apostolhoz hasonlóan Ágoston ültetett ott, ahol másokra várt az aratás. Az ő feladata volt megvetni az angol egyház alapjait; és Béda szavai mutatják, hogy méltán hívják az angol nép apostolának.

G. Culkin

I. MÁRTON
(ápr. 13.)

* Todi (Umbria)
† 655. szept. 16. Korsun

Az Egyház április 13-án (korábban nov. 12-én) emlékezik a szent pápára, I. Mártonra, és mártírként tiszteli. Az umbriai Todiból származott. 649-től 653-ig volt pápa. Megválasztása előtt a konstantinápolyi császári udvarnál követként működött. Valójában jó előképzést jelentett ez számára pápaságát és későbbi sorsát illetően. Ismerte a császárváros életét, politikájának veszélyeit és az ottani hittudományt a tartós forrongás állapotában.

A bizánci teológusokat akkoriban az a kérdés foglalkoztatta, hogy vajon az emberré lett Istenfiának két vagy csak egy akarat tulajdonítható? A vitás kérdés a kalkedoni zsinat „két természet“ tanáról folyó véget nem érő eszmecsere következménye volt. A bizánci császárok mindig egyesítő formulákat ajánlottak a kalkedoni hitvallás ellenfeleinek, ami túl az egyház egységének helyreállításán egyúttal a veszélyeztetett politikai béke megerősítését is szolgálta volna. Hérakleiosz császár (610–641) 638-ban ilyen egységet célzó határozatot tett közzé. A császári döntés ugyan a kalkedoni hitvallás mellett foglalt állást, azonban hozzáfűzte, hogy az isteni és emberi természet egyesülése után Jézusban csak egyetlen, istenemberi akarat munkálkodott (monoteizmus).

Ez a kompromisszum nem érthette el célját, az egység megteremtését. Inkább új szakadékokat nyitott meg, és egyházon belüli megoszláshoz vezetett. A tudós bizánci szerzetes, Maximosz lett a hamisítatlan kalkedoni hitvallás hallatlanra nem vehető védelmezője, és ezért a „Hitvalló“ nevet kapta.

II. Konstantin császár (641–668) erős kézzel akart véget vetni a teológiai vitáknak. 648-ban császári rendelettel érvénytelenítette elődjének határozatát, és így intézkedett: „Minden alattvalónknak megparancsoljuk, hogy mától fogva tilos még csak vitázni is a Krisztusban levő egy vagy két akaratról. Aki ennek a parancsnak nem engedelmeskedik, annak először a mindenható Isten rettenetes ítélete, másodsor a császár büntetése jut osztályrészül: a vétkes püspököt elmozdítják

hivatalából, az előkelőt vagyonekobjással, a közönséges alattvalót korbáccsal és száműzéssel büntetik" (Mansi X 1029–1030).

Ez a császári végzés a szabad teológiai eszmecsere végét jelentette, és minden bátor teológusnak számolnia kellett az állam üldözésével. Ilyen körülmények között választották Mártont 649-ben Róma püspökévé. Felszentelése a választáshoz való császári hozzájárulás nélkül történt, s ez a feszült helyzetre nem hatott kedvezően. Nem sokkal beiktatása után zsinatot hívott össze Rómában, amelyen az itáliai püspökök tekintélyes része megjelent. Azonban a teológiai tanácskozás tényleges kezdeményezői és lebonyolítói a hazájukat elhagyott és Rómában tartózkodó görög szerzetesek voltak. Hozzájuk tartozott Hitvalló Maximosz. Ez meghatározta a szinódus teológiai tanácskozását. A szinódus, amelynek eredeti aktái fennmaradtak, visszautasította a császár parancsát, és a kalkedoni kinyilatkoztatás ellenfeleit egyházi átokkal sújtotta.

Konstantin császár semmiképpen sem volt hajlandó mindezt elnézni vagy megbocsátani. Helytartóját, Olümpioszt kettős megbízással Itáliába küldte: szerezzon érvényt a császári rendeletnek a római egyház területén, és tartóztassa le Mártont. Erre az erőszakos intézkedésre azonban nem került sor, mert Olümpiosz fellázadt, Itália független uralkodója lett, és három éven át tartotta magát, mígnem 652-ben Sziciliában az arabok elleni háborúban elesett. Márton ebben az időben akadályoztatás nélkül gyakorolhatta tisztét. Nyitva marad a kérdés, mennyiben támogatta a bitorló Olümpioszt. Biztosan nem volt oka szembeszállni vele. Olümpiosz volt Itália ura, a császár pedig messze volt, s ráadásul eretnek.

Olümpiosz halála után azonban új helytartó érkezett Itáliába, aki hűségesen tartotta magát a császári utasításhoz. Ezúttal elfogták a római püspököt, a beteg embert Konstantinápolyba vitték, és három hónapi, hozzá nem méltó szigorú börtönnel sújtották. Ezután előre megrendezett „politikai kirakatpert” akasztottak a nyakába. A hitvallást érintő kérdéseket, amiket az eljárás során előtérbe akart állítani, elutasították: „Ne dogmatikai kérdésekkel állj elő, hiszen mi is rómaiak vagyunk, keresztények és igazhitűek. Egyedül felségsértés miatt vagy vádlott.” Színre léptek a per tanúi, akik Olümpiosszal szőtt összeesküvést bizonygattak: „Egy húron pendül Olümpiosszal, a császár és az egész római kultúra halálos ellensége.” A tényleges vád tehát felségsértés volt. Márton egyetlen védekezésésként arra utalt, hogy tehetetlennek bizonyult a katonai hatalmat birtokló Olümpiosszal szemben; majd kihívó kérdéssel folytatta: „Talán én tettem meg Olümpioszt helytartónak?” Ebben a reménytelen helyzetben a régi Róma püspöke a következő szavakkal zárta bátor védőbeszédét: „Most tehát csináljatok velem, amit akartok, ahogyan már régen elhatározátok. Csak egyre kérlek benneteket az Úrban: tegyétek hamar. Az Isten tudja, hogy bármiféle halállal a legnagyobb szívességet teszitek nekem.”

A kirakatper felségsértés miatt kimondott halálos ítélettel végződött. További börtönbüntetés, zaklatás és fenyegetés volt hivatva az elítéltet engedelmességre bírni: a konstantinápolyi pátriárkával való egyházi közösség elfogadására akarták kényszeríteni. Márton állhatatos maradt: „Ha darabokra vágtok, akkor sem fogok közösségre lépni a konstantinápolyi egyházzal.” Ismét csaknem három hónap telt el fogásban, ekkor a halálos ítéletet száműzetésre változtatták. A beteg püspököt Korsunba vitték a Krim-félszigetre, ott halt meg 655. szept. 16-án.

A számkivetésből írt néhány levelet hűséges barátainak. Ezek az ottani élet keserves nélkülözéseiről szólnak: „A kenyeret az ember csak névről ismeri.” Ugyanakkor kicsendül belőlük az idős ember keserűsége magárahagyatottsága miatt: „Elcsodálkoztam, és máig csodálkozom az egykor hozzám közel álló barátok és ismerősök érzéketlenségén és könyörtelenségén, ahogyan a bajban egészen elfelejtettek. Úgy tűnik, már egyáltalán nem akarják tudni, élek-e még vagy sem.” A rómaiak még az előző évben I. Jenő (654–657) személyében új püspököt választottak. E hírt is tehetetlen belenyugvással vette tudomásul.

Róma e püspökének életét és szerencsétlen sorsú pápaságát bánat és szenvedés árnyékolta. Néhány barátja azért hű maradt hozzá. Egyiküknek köszönhetjük a konstantinápolyi perről szóló tudósítást (Mansi X, 853–861). Ezekből a sorokból azonban érezhető, hogy a munka az irodalmi megformálás igényével született. A vértanúkról szóló korábbi beszámolók és Jézus szenvedéstörténete is részben hatással lehettek a közlés módjára, és ez adott alapot arra, hogy a püspököt később mártírként tiszteljék.

K. S. Frank

KOLUMBÁN
(nov. 23.)

* 543 Leinster tartomány (Írorsz.)
† 615. nov. 23. Bobbio (Itália)

Az északi Appeninek egyik völgykatlanában fekvő kisváros, Bobbio főtemplomának kriptájába érve nemcsak 1400 évet lépünk vissza az időben, hanem 1400 kilométerre el is távolodunk a környező világtól: Ír nyelvű feliratok és műalkotások övezik Kolumbán sírját. Az emlékhely és a szent szülőföldje között ma is élő a kapcsolat: az utak mentén, amerre a legjelentősebb ír misszionárius Európán keresztül-kasul vándorolt, sok helyen őrzik emlékét. Hatásának nyomai fellelhetők a helységek és a templomi védőszentek neveiben. Egy mai missziós társaság, amely pártfogójának választotta, Kelet-Ázsiába vitte el nevét. Ahol csak Ír hatás érezhető, gyakorlatilag a katolikus egyház egész angol nyelvű területén, mindenütt templomok állnak tiszteletére.

Szerencsés véletlen, hogy a közép-európai kereszténység történetének e fontos alakjáról több és pontosabb értesülésünk van az európai történelem egyik legsötétebb korszakából, mint kortársairól vagy bárki más ír szentről. Nemcsak számos különféle műve maradt fenn, de nem sokkal halála után egy körültekintő és megbízható történész életrajzát is elkészítette. E források alapján szokatlanul világos képet kapunk személyiségéről.

Szüleiről csak annyit tudunk, hogy nem követték az akkori szokást, amely szerint a fiúk nevelését rokonokra vagy kolostorra bízták, feltehetően mivel Kolumbán egyetlen gyermekük volt. Ilyen módon magának való emberré nevelődött, s ez zárkózott egyéniségében jutott kifejezésre. Egy remete látogatásakor hallotta meg az Isten hívó szavát. Leküzdve édesanyja ellenállását, megosztotta az ír szerzetesek szigorú életmódját.

Noviciusként is egyedül kellett élnie egy cellában; naponta csak gyónás céljából kereshette fel idős előljáróját. Szegényes volt a táplálkozás; a nap és az éjszaka nagy része imádsággal, elmélkedéssel és bűnbánati gyakorlatokkal telt. Hogy ezt az életmódot helyesnek találta, tanúsítja, hogy fölvette a rendi szabályzatba, amit később ő szerkesztett az általa alapított kolostorok számára. A mezőgazdasági és kézműves – tehát testi – munka mellett a tudományt is művelték, amint ezt további életéből és írásaiból látjuk. Költeményei kiművelt nyelv- és műérzékről árulkodnak.

„Hagyd el földedet és rokonságodat, és menj arra a földre, amelyet én mutatok neked“ – szólította az Úr Ábrahámot. Már Kolumbán előtt is sok ír e hívás szellemében cselekedett. Missziós ténykedésük inkább a példára, mint a tanításra épült. Kolumbán felelősségtudatára jellemző, hogy a hívó szót nem követte azonnal, hanem először nagy hazai szerzetesközpontokban alaposan felkészült. Már röviddel pappá szentelése után magas tanári állás betöltésére képesítette ez a híres bangori iskolában.

Tanítványainak egy gondosan válogatott csoportját – közülük a legjelentősebb volt Gallus – kijelölte, hogy vele menjenek az idegenbe. Írország ugyan kívül maradt a rómaiak közvetlen hatásán, de a hazai hagyományok összeforrottak a kereszténységgel, és így sajátos kultúra bontakozott ki, ami éppen akkor, a népvándorlás idején, békés menedéke lett a nyugati szellemnek. Az idegenbe vándorlás az írek számára elsősorban vezeklés volt; nemcsak a gyökértelessé válással, hanem a politikai zűrzavar és a barbárság veszélyével is számolniuk kellett. Nemcsak a hit, hanem a tudomány és a művészet követeiként is fel kellett lépniök.

590 táján kelt útra Kolumbán társaival. A cél a frank birodalom volt, talán mert az ottani helyzet különösen nehéznek mutatkozott. Az állami és egyházi viszonyok rendezetlenek voltak. A jó hírnek volt-e köszönhető, amit az írek akkoriban már a kontinensen élveztek, vagy

Kolumbán egyéniségének hatása játszott-e közre, – mindenesetre a frank föld ausztráziai részének királya meghívta udvarába. Letelepedési helynek a Vogézek szélén Annegrayt jelölte meg. Az úton további segítőtársak csatlakoztak hozzájuk. Most helyi lakosok is jöttek, úgy-hogy második kolostort kellett alapítani Luxeuilben, s ez jelentőségében nemsokára felülmúlta Annegrayt. Végül a harmadik kolostor Fontaines-ben épült fel. A szerzetesek összlétszáma elérte a 220-at.

A közösség növekedése és nemzeti sokfélesége szabályzat kidolgozására ösztönözte Kolumbánt. Ez még halála után is sokáig nagy hatással volt a kontinensen, és az akkori idők kolostorainak életéről felbecsülhetetlen értékű dokumentumként maradt fenn. A szabályzatot hamarosan bűnbánati könyv követte, tanúskodva a közösség szigorú lelkeségéről. A lelki életnek itt szereplő és azóta általánosan érvényre jutott sajátosságai: az egyénileg végzett fülgyónás, a személyiség nagyra becsülése a szigorú közösségi fegyelem közepett is, ahogyan Kolumbán fiatalágában megtapasztalta.

Csakhogy súrlódásokra került a sor a frank hierarchiával, nemcsak más életmódjuk, hanem jellembeli különbségek miatt is. Az írországi viszonyok alapján nem voltak hozzászokva a püspök fegyelmi eljárásokra való jogosultságához, és Kolumbán nem olyan ember volt, akit az általa helyesnek tartott útról le lehetett téríteni. Ügyének védelmében a pápának írt levelei a korai középkor nyugati egyháztörténetének legfontosabb forrásai közé tartoznak. Súrlódások támadtak a világi uralkodókkal is, többek közt mert félelmet nem ismerve mutatott rá az erkölcsi visszasságokra. Így aztán kényszerű parancsra vissza kellett térniük hazájukba. Nantes kikötőjében sikerült megszabadulniok őrzőiktől, és Neustria felé vették útjukat. Időközben vált világossá Kolumbán előtt, hogy a kontinensnek milyen nagy szüksége van aktív misszionáriusokra. Különösen a Felső-Rajna vidékén látnák őket szívesen – jutott tudomására. A király a csoport rendelkezésére bocsátott egy hajót. Először a Mosel folyón lefelé, majd a Rajnán felfelé hajóztak. Kolumbán az utazást a kelták természetérzékéről tanúskodó versben örököltette meg: „Hej, mily szépek az erdők! A kétszarvú Rajna habjait szelve szelíden siklik hajónk az árral. Rajta, enyéim! – hallik a kiáltás visszhangja. Szél támad, ijesztő eső ver, de a vihar felett győz férfias tetterünk.”

Az első találkozás a pogány vallás közép-európai maradványaival a Zürichi tónál történt. Tuggenba érkezésükkor az ottaniak éppen pogány ünnepeket tartottak. Kolumbán mérgében a tóba dobálta áldozati adományait, és lerombolta fatemplomukat. Az odavalósiak dühétől csak a menekülés mentette meg a hittérítőket. Valamivel hosszabb ideig tartott letelepedésük a Bodeni tónál, de sikerrel ez sem járt. A lakosok végül elérték, hogy a hatóságok továbbvonulásra kényszerítsék Kolumbánt. Ürügyül azt hozták fel, hogy az írek megsértik vadászterületeiket. Mikor a parancsot megkapták, Gallus éppen magas

lázal viaskodott. Kolumbán az önmagával szemben is alkalmazott keménységgel azt követelte, hogy keljen fel, és velük együtt induljon. Ő azonban vonakodott; ugyanis reménykedett, hogy folytathatja tevékenységét, mivel időközben kellőképpen elsajátította az ország nyelvét. Valóban a Bodeni tó közelében maradt élete végéig. Emlékét később a bencés rend karolta fel: Szent Gallus nevét viselő kolostoruk az ír kultúra egyik kisugárzó központjává vált. Legláthatóbban a St. Gallen kanton nevében él tovább a Kolumbán-féle misszió emléke.

Kolumbán és kísérői átkeltek az Alpokon. A lombardiai király, aki frank rokonaitól hallott róluk, barátságosan fogadta őket. Kolumbán első feladata volt: beavatkozni az ország egyházi életét megrendítő dogmatikai viszálykodásba. A rá jellemző valóságérzékkel túltette magát a különféle értelmezésekből adódó vitákon, és felismerte, hogy a legelső a pápai tekintélyben megnyilvánuló egyházi egység. Ez azóta is példa maradt az írek számára.

A testben-léleekben elfáradt Kolumbán pihenőhelyet kért magának. Bobbióban érte el tanítványának, a luxeuili Eustasiusnak üzenete, hogy Chlothár király kéri, térjen vissza Frankföldre. Válaszában nagy-lelkűen nem tett említést a korábbi kellemetlenségekről, hanem a király jóindulatába ajánlotta Eustasiust. Halálos ágyáról kiengesztelődése jeléül elküldte botját Gallusnak.

J. Hennig

ANSZGÁR
(febr. 3.)

* 801 Corbie
† 865. febr. 3. Bréma

Észak apostolaként és az északi missziók patrónusaként tartja számon a történelem. Már a VIII. században többször felkeresték Skandináviát a régebbi hithirdetők. Szent Willibrordnak azonban dolgvégezetlenül kellett ismét elhagynia Dániát. A fríz Liudger a Nagy Károlytól kapott másirányú megbízatás miatt nem valósíthatta meg északi missziós tervét. Új remény csillant fel Jámbor Lajos (778–840) idejében, amikor Harald dán király az ingelheimi királyi palotában frank segítséghez folyamodott hazájának trónviszályaiban. Ez 826-ban történt. Ez év júniusában állítólag több mint 400 ember vette fel a keresztiséget Haralddal együtt a mainzi St. Alban templomban. Az esemény nagy feltűnést keltett. Tudatában voltak annak, hogy ez vissza nem térő alkalmat jelenthet a misszióknak Dániában. De hogyan használják ki?

Anszgár 801-ben született Picardiában. Édesanyját már korán elvesztette. Neveltetését a Somme melléki corbie-i szerzeteseknek köszönhette. Komoly életfelfogásra azonban csak Károly császár halálának élménye indította, „a legnagyobb uralkodóé, akit azelőtt maga is látott hatalmának fényében, és tudta, hogy dicsőséggel és böl-

csen kormányozta az országot. Egy ilyen uralkodó halála félelemmel és ijedtséggel töltötte el. Lerázott minden lanyhaságot, és nagy vágy fogta el az Istennek való teljes odaadás után“ (Rimbert). Anszgár szerzetes lett. Életírója, Rimbert szerint a szerzetesi erények gyakorlása által „Isten igaz harcosává“ vált, és hagyta, hogy a kegyelem fénye vezesse. Pütkösd előtt egyik éjjel látomása volt, és „csodálatos hangot hallott; tisztábban szólt, mint bármely más hang, és az egész világot betöltötte: ‚Indulj, s majd a vértanúság koronájával fogsz visszatérni hozzám‘.“ Isten hívását soha nem felejtette el, és attól fogva homályos sejtelemmel készen állt. Ekkor a szerzetesiskolában tanított. 823 óta mint tanár és hitszónok működött Új-Corbieban, a Weser menti Korveyban. Itt kapta a hívást életfeladatának teljesítésére.

25 éves volt, amikor kijelölték, hogy elkísérje hazájába Mainzi Haraldot. Wala apát Korveyből javasolta őt a császárnak, amikor az „istenes embert“ keresett, „aki Krisztus nevében kész ilyen veszélyes útra indulni. Ő ismer kolostorában egy szerzetest, aki lángol az Isten iránti buzgalomtól, és vágyakozik szenvedni nevéért.“ Anszgár „teljes szívvel“ igent mondott a tervre: „Soha nem mernék ilyen felhívásra nemet mondani. Sokkal inkább tiszta szívből kívánok hamarosan útra kelni. E szándékomban senki sem rendíthet meg.“ Rajta kívül csak egy szerzetes, Autbert mert csatlakozni.

A Rajnán hajóztak lefelé, majd a fríz partok mentén, és elszántan vonultak az ismeretlen új munkaterületre. Anszgár hirdette a keresztény örömhírt. Hamarosan azonban Harald sorsa jutott osztályrészül mindkét misszionáriusnak: 827-ben ismét el kellett hagyniuk Dániát.

Új missziós próbálkozásra indult Anszgár észak felé, amikor 829-ben Björn király meghívta Svédországba. Az időközben meghalt Autbert helyett ezúttal Witmar rendtársa kísérte el. 830 tavaszán szálltak partra Stockholmtól nyugatra, a Mälär tónál, Birkában. Itt épült az ország első keresztény temploma.

18 hónappal később beszámoltak a császárnak. Lajos úgy látta jónak, hogy a birodalom határára állandó támaszpontot létesítsenek az északi missziók részére. Missziós püspökké Anszgárt nevezték ki, Hamburg székhellyel. Az új püspökséget a nov. 10-i diedenhofeni birodalmi gyűlés állította fel. Anszgár felszentelését Metzi Drogo végezte 832-ben. IV. Gergely pápa Rómában érsekké emelte, és kinevezte legátusává egész Skandináviában. Anszgár az új munkatársat, Gautbertot püspökké szentelte, és Svédországba küldte missziózni, maga pedig Dániának és hamburgi püspöksége vezetésének (a schleswigi és holsteini területekkel) szentelte magát.

Sok megleges kudarc és saját soraikban átélt sok csalódás után 845-ben meg kellett érnie a katasztrófák bekövetkeztét: a normannok elpusztították Hamburgot, Dániában felkelés tört ki, a svédek elkergették Gautbertot. Anszgár ezek után Brémába szeretett volna visszahúzódní, de csak az ottani főpásztor, Leuderich halála (845. aug. 24.) után

vehette át a püspökség irányítását. Később az egyházon belül, mindekenélőtt a kölni érsekkel támadt nehézségek leküzdése után a brémai és a hamburgi püspökséget egyesítették. Hivatalosan csak 858-ban kapott megerősítést mint Bréma püspöke. I. Miklós pápa pedig csak 864-ben nyilvánította Hamburg–Brémát érsekséggé.

Időközben Anszgár folytatta a dán és a svéd missziót is. Bár látnia kellett, hogy korábbi fáradozásai nem jártak maradandó eredménnyel, mégis bátran előlről kezdte. 852-ben érkezett Sigtunába; Olaf király engedélyt adott, hogy alattvalói felvegyék a keresztény hitet. Anszgár állhatatosságának és bölcsességének, a svéd király jóakarátának és a nép kedvező magatartásának volt köszönhető, hogy a missziós ténykedés most nagyobb sikerrel járt. Tanítványa, Rimbert hamarosan átvehette a svéd misszió vezetését Sigtuna székhellyel. Anszgár 865. febr. 5-én bekövetkezett halála után követte őt Bréma–Hamburg püspöki székében is.

Rimbert írta meg elődjének és egyben mesterének itt többször idézett életrajzát. Enélkül igen hiányos ismereteink lennének Anszgár egyéniségéről és tevékenységéről. Saját irodalmi hagyatéka ui. nem volt jelentős: egy levelén kívül érdemes még megemlíteni a *Pigmenta*-t (zsolnárszövegekhez fűzött imáit) és csodás elbeszélését Szent Willehadról, Bréma első püspökéről. Látomásairól készített feljegyzései nem maradtak fenn.

Rimbert a szeretet és a tisztelet hangján szól annak a szent embernek életéről és küzdelmeiről, aki a Megfeszített követésében „buzgóságtól égett Isten ügye iránt”. Csodálatra méltó, hogy bár sem testi ereje, sem belső hajlama nem látszott alkalmasnak ilyen nehézségek kiállítására és ekkora áldozatok vállalására, mégis engedelmeskedett a hívásnak. Egész életében „szíve mélyén megmaradt szerzetesnek, kifelé pedig apostolnak.” „Teljes buzgalommal kívánt Isten igéjének hirdetése által az embereken segíteni. Néha szerette az egyedüllétet is, hogy magába szívja az isteni bölcsességet; de sohasem volt fontosabb neki saját kényelme és magánykedvelése, mint a rábízott nyáj java. Szeme akart lenni a vaknak, lába a bénának, jószágos apja a szegényeknek.”

A szerzetes Anszgár jellemében minden izgalom és balszerencse ellenére a hangsúly a bensőségen maradt. Úgy tűnik, egész életét a felsőbb isteni hatalom irányította, ami mindig újból „égi megnyilatkozásokkal világította meg”. „Belső lelki megismerések vagy elragadtatások útján csaknem mindig előre tudta sorsának alakulását.” Ezért „minden fontos elhatározás előtt gondolkodási időt kért. Semmit sem csinált meggondolatlanul, hanem először az isteni kegyelem fényében akarta meglátni lélekben a helyest. De ha a földöntúli jel belső biztonságot adott neki, akkor habozás nélkül elrendelte, amire szükség volt.” Ez a látnoki képesség nem a középkor írójának hatásvadászó hozzáállása. Jelleméhez tartozott, hogy belső nyugtalanság és külső meg-

rázkódtatások idején a benső sugallat és megvilágosítás útján akart járni. Így életében igazi hatóerőként mutatkozik, hogy hallgat Isten akarata.

Az életrajzot egy másik gondolatsor is áthatja. A vértanúság Anszgár hőn óhajtott életcélja volt. Rimbart meg akarja mutatni, hogy ezt a célt mestere sajátos módon érte el: „Tudvalevően kétféle vértanúság létezik: a rejtett az egyház békés korszakában és a nyilvánvaló az üldöztetésben. Bár Anszgár mind a kettőre készen állt, neki csak az első jutott. Nem lehet kétségbe vonni annak az embernek a vértanúságát, aki az Úr szolgálatában használódott el, oly sok nehéz testi szenvedésen és lelki viharon át.” „Szinte egész élete vértanúság volt”, anélkül, hogy erőszaknak esett volna áldozatul. B. Senger

II. HENRIK
(júl. 13.)

* 973. máj. 6. Abbach, Regensburg m. (?)
† 1024. jún. 13. Grona, Göttingen m.

Civakodó Henrik bajor herceg legidősebb fia, Szent István királyunk sógora, aligha számíthatott az uralomra jutásra. Apja hosszú éveken át tartó ellenségeskedése az Ottókkal még azt is kétségessé tette, hogy birtokba veheti-e az örökségét képező hercegséget, mert a császár elvette apjától.

A fiatal bajor herceg a hildesheimi iskolában tanult, és először – nyilvánvalóan II. Ottó császár utasítására – papi pályára készült. Csak amikor Civakodó Henriket visszahelyezték hercegségébe, akkor tért vissza legidősebb fia is hazájába. Wolfgang regensburgi püspök vezetése alatt befejezte tanulmányait, és 995-ben, apja halála után átvette a hercegséget. Legsürgősebb feladatát abban látta, hogy a lehanyagolt fegyelmű kolostorokat Szent Benedek szigorú szabálya értelmében megreformálja. Ezt a reformot céltudatosan keresztül is vitte, sok tekintetben az érintett kolostorok és a bajor püspökök akarata ellenére. A kolostorok reformja császársága alatt is mindig egyik fő szándéka volt, sohasem veszítette szem elől. Az ő támogatása nélkül a reform aligha terjedt volna el olyan gyorsan és olyan széles körben Németországban.

A 29 éves herceg 1202-ben kapta meg III. Ottó halálhírét, abban a pillanatban, amikor éppen a császár hívására feleletül segítségére akart sietni seregével Itáliába. A birodalmi trónutódlás vitatott volt. Henriknek sok kezdeményező erővel és a pártok egyenetlenkedésének ügyes kihasználásával egymás után sikerült biztosítania a törzsek hercegeinek beleegyezését megválasztásába és koronázásába, ellenfeleinek ellenállását pedig legyőznie. Igaz, küzdelmébe került elismerésük és hódolatuk; de hála céltudatos eljárásának, néhány hónap alatt az egész birodalomban keresztülvitte akarata, úgyhogy nem került sor

nagy harcokra az utódlás miatt. A birodalom veszélyes helyzetben volt ekkor III. Ottó utópista világpolitikája következtében. Csak egy igen letterős uralkodó nyugodt, józan, reálisan mérlegelő gondolkodása lehetett képes Németország érdekeit megőrizni, újból érvényesíteni, és a csak néhány évtizede egyesült birodalmat a széthullástól megóvni. „Nála jó kezekben volt az ország sorsa” — áll ezért a szent császárnak egy a XIII. sz. elejéről származó rimes német élettörténetében.

Hosszú éveken át az új uralkodó legsürgetőbb feladata volt, hogy megvédje a birodalom keleti határait Boleslaw Chrobry lengyel herceg ellen, és megakadályozza, hogy Németország rovására tovább terjeszse hatalmát. Henrik igen határozottan járt el ebben a feladatában, attól sem riadt vissza, hogy szövetkezze a pogány luzsziakkal és redariakkal. A kortársak, mindenekelőtt papi körök keményen bírálták ezt, mert emiatt le kellett mondania a misszionálásról ezekben a szövetséges országokban. De az ő feladata mindenekelőtt a birodalom érdekeinek megóvása volt. Nem választhatta meg szabadon eszközeit, még akkor sem, ha úgy látszott, hogy ellentétben állnak az Egyház érdekeivel. Nagy alapításai eléggé megmutatták, hogy sokszorosan kárpótolta az Egyházat az így okozott kárért.

Nagy mértékben megvolt benne a célratörés és a szívósság. Megmutatta ezt nyugati hadjárataiban is, amelyek megszilárdították uralmát és Németország határait. Mint a birodalom gondos gyarapítójának, sikerült a gyermektelen II. Rudolf burgundiai királlyal folytatott tárgyalások és örökségi szerződések útján biztosítani a trónutódlás előjogát. Így megteremtette annak előfeltételeit, hogy az ő utóda, II. Konrád alatt Burgundia végleg a birodalom része lett. Ennek zálogául már ő maga kiterjesztette uralmát Baselre. A várost és a székeskáptalant gazdagon megajándékozta. — Az itáliai német uralmat három hadjárat erősítette meg (1004, 1014, 1021). 1014. febr. 14-én Rómában VIII. Benedek pápa császárrá koronázta.

II. Henrik császári és királyi tevékenysége tehát nagyon áldásos volt a birodalom számára. Az Egyház azonban nem ezekért az érdeimeiért avatta szentté. Azt az uralkodót tiszteli benne, aki tiszttségében teljesen elfogadta és magáévá tette az egyházi érdekeket, akinek személyes jámborságát és bűnbánó készségét messze földön dicsérték. Gazdag ajándékokat adott kolostoroknak és templomoknak. Mindenekelőtt két nagy egyházi alapítás őrizi nevét a századokon át: a 981-ben megszüntetett merseburgi püspökség helyreállítása és a bambergi püspökség megalapítása. Amikor a birodalom javáért tevékenykedett, a valósággal számot vető hatalmi politikát folytatott. De lelki jellegű alapításai az Egyház iránti mélységes hűségének köszönhetik keletkezésüket, és mutatják, hogy megértette, mi a feladata a világban. A merseburgi püspökség helyreállítása 1004-ben arra szolgált, hogy egyengesse a keresztény misszió útját a lausitzi középszlávokkal. Nemcsak mindent elkövetett, hogy teljesen visszaadja ott az egyháznak régi

birtokait, hanem még ezen túlmenően saját birtokaiból is nagylelkű adományokkal egészítette ki. Különleges oka is lehetett, hogy ennyire elkötelezte magát ebben az ügyben. Mert a luzsiciakkal kötött szövetséget ugyan politikai okokból elkerülhetetlennek és szükségesnek tartotta, de a jámbor, az Egyház iránt odaadó uralkodóban mégis csak súlyos aggályokat és lelkiismereti összeütközést kellett keltenie. Kedvenc alapítása, Bamberg – ezt viselte mindenekelőtt a szíven – szintén közvetlenül a misszió előmozdítására szolgált: Az északi tartománynak a Majna felső folyásánál és a Regnitznél fekvő területei névleg már rég megnyitkák a kereszténységnek, de túlságosan messze estek a würzburgi püspöki székhelytől, nem lehetett onnan kellően gondozni. Csak hosszú tárgyalások után sikerült a würzburgi püspököt rábírnai a területről való lemondásra, és így megteremteni alapításának előfeltételét. 1007. nov. 1-én végre megalakult a regnitzzi püspökség Bamberg székhellyel. A király saját birtokából gazdagon megajándékozta. Már 1004-ben megkezdte egy dóm építtetését Bambergben. Az épület igazán beillett püspöki templomnak. 1012. máj. 6-án ünnepélyesen fölszentelték Szűz Mária, Péter és Pál apostolfejedelmek, Szent György és Szent Kilián tiszteletére. Sem azelőtt, sem azután nem kapott egy újonnan alapított püspökség ennyi adományt. A már kezdetben rendelkezésre álló biztos anyagi alap az egész középkoron át kiváló helyet biztosított Bambergnek a német püspökségek között. Két bambergi kolostor is II. Henriknek köszönheti létrejöttét: a Szent Mihály bencés apátság és a Szent István apátság. Utóbbinak fölszentelésére a német császár 1020-ban magát VIII. Benedek pápát fogadhatta Bambergben, s vele ünnepelhették a domban a húsvétot. Henrik ezt mindenképpen tevékenysége tetőpontjának érezhette, hiszen ránk maradt adományleveleiből mindenütt mély odaadás és hűség szól az Egyház iránt. „Mert kötelességünk, hogy az Istentől kapott áldott javakból mindenekelőtt az Isten szent házait szereljük fel” – áll még utolsó alapítványában is, a fuldai kolostor számára.

Henrik minden teljesítményét gyenge, sokszor beteges testből csikarta ki. A források nem nevezik meg világosan betegségét, csak sejtethetjük, hogy hosszadalmas epekőbántalmakról volt szó. Luxemburgi Kunigundával kötött házasságát nem kísérte gyermekáldás. Egy későbbi kor megalkotta saját képét a szent császárról, gyermektelen házasságát József-házasságnak tekintette, és számos legendában dicsőítette. Nem képzelhette másképpen, mint hogy a császár szüzi házasságban élt. A történelem másképpen tudja, és beteges voltában látja az okát, hogy nem lehetett utóda. Életszentségéből ez mit sem von le. Alázattal megnyugodott Isten akaratában, és hitvesével egyetértésben minden javát az egyháznak adta. Ahogy Bamberg alapítványlevele mondja, „Krisztust választotta örökösévé”.

1024. júl. 13-án halt meg a gronai császári palotában, Göttingen közelében, hosszú betegség után. Holttestét átvitték Bambergbe, és az

általa létrehozott dómba temették. Később felesége, Kunigunda is oldalán találta meg nyugóhelyét. A 15. sz. elején Tilman Riemenschneider a császári szentek sírjára életükből vett jelenetekkel díszített szarkofágot faragott. Még ma is búcsút jár ide a frank nép.

1446. márc. 12-én III. Jenő császár szentté avatta. A nép már régen annak hitte. Ő az egyetlen német császár, akit ilyen megtiszteltetés ért. Az Egyház ezzel tanúságot tett róla, hogy a tőle telhető legjobban töltötte be tisztségét: gyarapította és igazán kormányozta a birodalmat, de egyben kegyura és védelmezője volt az Egyháznak is, és ezzel saját személyében megtestesítette a „Szent Birodalom” egységét.

R. Neumüllers-Klauser

ROMUÁLD
(jún. 19.)

* 951/52 Ravenna
† 1027. jún. 19. Val di Castro

Romuárd 951/52 körül született Ravennában egy Sergius nevű nemesember fiaként. Mintegy húsz éves korában apja és rokonai között viszály támadt, amit fegyverrel döntöttek el. Közben Romuárd apja megölte egyik ellenfelét. De vonakodott vezekelni tetteért, ezért fia ment helyette 40 napra a classei Szent Apollinárius kolostorba, hogy elégtételt nyújtson Istennek. Egy éjjeli virrasztás alkalmával itt megjelent neki Szent Apollinárius. Ekkor elhatározta, hogy szerzetes lesz, és 972-ben letette a kolostorban a fogadalmat. Apját Honestus ravennai püspöknek sikerült rábeszélnie, hogy egyezzen bele. Később maga Sergius is belépett a ravennai Szent Severus-kolostorba, és szentség hírében halt meg.

Romuárd három évig maradt a kolostorban, de olyan nyíltan bírálta az ott uralkodó laza engedelmességet, hogy társai között igen népszerűtlenné vált, s éppen hogy megmenekült egy gyilkossági kísérletből. 975-ben engedélyt kapott apátjától, hogy remeteként éljen. A Velence melletti síkságra költözött, s ott egy Marinus nevű remete felügyeletének vetette alá magát. Marinus úgy találta, hogy vallásos élete nem elég megalapozott, képzettsége pedig hiányos, ezért elkezdte a latin zsoltárok olvasására tanítani.

Romuárd és Marinus kb. három évig tartózkodott Velence közelében. Érintkezésbe kerültek Pietro Orseolo velencei dózsával, aki 978-ban az ő lelki tanácsukat kérte ki, mert a lelkiismeret kínozta hatalomra jutásának körülményei miatt. Guarin, a Pireneus-hegységben lévő cuxai Szent Mihály monostor apátja már próbálta meggyőzni, hogy mondjon le és legyen szerzetessé. Romuárd és Marinus ugyanezt tanácsolták. Ekkor az ő kíséretükben, barátjával, Joannes Grandenicussal és Guarin apáttal együtt titokban elhagyta a várost, és Cuxába ment. Ott halt meg szerzetesként 987-ben.

988-ban Oliba Gabreta, Cerdagna grófja és Cuxa hűbérura, szintén Romuáldnál keresett lelki tanácsot, és ő is hagyta magát meggyőzni, hogy legyen szerzetes. Féltek azonban a hűbéresek ellenállástól. Ezért Oliba, Guarin, Grandenicus, Marinus és Romuáld együttesen Montecassinóba ment. Oliba itt letette a fogadalmakat, de már két év múlva meghalt. Joannes Grandenicus még 30 évig élt remeteként a kolostor közelében. Guarin Jeruzsálembe zarándokolt, Marinus pedig Dél-Olaszországba indult, hogy ott remetéskedjék, csakhogy rövid idő múlva fosztogató szaracénok megölték.

Igy Romuáld 989-től kezdve sok esztendeig csak saját magára támaszkodhatott. Persze mélyen hatott rá Marinustól kapott 13 éves képzése. Évekig vándorolt Lombardiában és az Appeninek közt, és szigorú aszkézist gyakorolt.

Végül mégis letelepedett Pereumban, egy mocsaras területen, 15 km-re Ravennától ÉNy-ra. Itt került bele először európai jelentőségű egyházi ügyekbe. Ugyanis érintkezésbe jutott a fiatal III. Ottó német császárral, aki kérte, legyen a S. Apollinare apátja. Romuáld csak vonakodva egyezett bele, de már egy év múlva lemondott, mert alkalmatlannak tartotta magát, és Montecassinóba indult, hogy meglátogassa Joannes Grandenicust, akit már 11 éve nem látott. Súlyos betegség miatt több mint egy évig ott kellett maradnia. Így ismerkedett meg Beneventói Benedekkel, János egyik tanítványával. Vele Rómába ment, és ott két másik tanítványt talált: Querfurti Brúnót, III. Ottó császár rokonát, a Szent Elek kolostor szerzetesét és egy Tamás nevű német nemeset, a császár közeli barátját. 1001-ben velük együtt visszatért Pereumba, mert Rómában felkelés tört ki, és remeteséget emelt. Később más tanítványok is csatlakoztak, köztük Lengyelország királyának, I. Boleszlávnak egyik fia.

Beneventói Benedek 1003-ban Lengyelországban vértanúságot szenvedett. Querfurti Brúnó pedig mint „in partibus” (missziós) érsek hét éven át hirdette a közép- és kelet-európai pogányok közt az igét.

1004-ben Romuáld Val di Castro-ban, Pioggio közelében alapított remeteséget, amelyhez az évek folyamán további közösségek és egy apácázárda is csatlakozott. Mikor azonban öt év múlva megtudta volt tanítványa, Querfurti Brúnó halálát, eltökélte, hogy ő is megszerzi a vértanúság koronáját, és húsz kísérvél Kelet-Európa felé indult. Kora és megtámadott egészsége rövidesen arra kényszerítette, hogy felhagyjon a vállalkozással, és visszatérjen Itáliába. További vándorévek után a Sytria hegyben telepedett meg, Fonte Avellana közelében. Itt hét évig maradt, és megírt egy zsoldármagyarázatot. Röviddel 1023 után az Arezzo melletti Camaldoliban megalapította azt a kis remeteséget, amely később a kamalduli rend anyaházává lett. Nincs történeti alapja annak a legendának, hogy egy Maldolus nevű nemesnek lenne tulajdonítható ez az alapítás.

Mikor közeledni érezte halálát, visszatért Val di Castro-ba, épített magának egy cellát egy oratóriummal, és ott halt meg 1027. jún. 19-én. Öt évre rá holttestét még sértetlenül találták, és Róma megengedte, hogy szentként tiszteljék. 1481-ben ereklyéit Fabrianóba vitték át, 1595-ben pedig VIII. Kelemen pápa ezt a napot, február 7-ét az egész egyházban ünneppé nyilvánította. Az új naptár halála napján üli meg ünnepét.

A Romuáld utasításai nyomán élő remeteközösségek később a kalmaduli renddé egyesültek. B. Hamilton

SKÓCIAI MARGIT
(nov. 16.)

* 1045 Réka vára (Magyarország)
† 1093. nov. 16. Edinburgh

Fjedelmi gyermekek életét gyakran befolyásolja a világtörténelem folyása. Margit sorsát még inkább ez irányította, születésétől haláláig. Így találhatta ezt gyóntatója és életírója, Dunfermline-i Turgot (Theodericus) bencés szerzetes, később püspök is. A szent életrajzában ugyanis, amelyet leánya, Matild angol királyné részére írt, szokatlanul nagy helyet foglalnak el a történelmi események.

Margit születése előtt kb. 30 évvel fosztották meg a tróntól és űzték el Angliából Nagy Alfréd utódait, nem egészen hibájukon kívül. Már dédnagyapjukat „tanácstalan Ethelred“-nek nevezte a nép, és elődei is csak nagy fáradtsággal tudtak az ismételten betörő dánok ellen védekezni. Canterbury bölcs érseke, Szent Dunstan, hat angolszász király tanácsadója, végül is megegyezést kötött a betolakodókkal, amely biztosította az angolszász királyság fennállását. Ezt szegte meg Dunstan halála után Ethelred, aki minden Angliában élő dánort meggyilkoltatott. Ezért a tettéért a dán király bosszúhadjárata alatt életével fizetett, sőt később első házasságából származó fiatal fiát, Edmund Ironside-et („Vasbordájú“) is meggyilkolták. Alfréd utódainak sorsa ezzel egyelőre megpecsételődött. A nemesek és az angol nép a dán királyt, Kanutot (Knut) ismerték el királyuknak, aki később a történetírástól a „Nagy“ jelzőt kapta. Hogy uralmát megerősítse, nőül vette Ethelred második feleségét, Emmát, a normann herceg lányát. Az aszszony két fiúgyermeke Normandiába menekült nagybátyjukhoz.

Edmund Ironside két ikerfiát, Edmundot és Edvárdot, előbb Norvégiába vitték, amelynek királya, Szent Olaf, mint viking Ethelred szolgálatában állt. Tíz évvel később Kanut Norvégiát is leigázta. Ekkor a két fiú, talán Olaffal együtt – akinek sógora Kiebben uralkodott – Kelet-Európába került. Edmund Magyarországon fiatalon meghalt. Margit apjáról, Edvárdról az első biztos adat az, hogy Magyarországon élt, és Ágotával, Szent István leányával volt eljegyezve. Házasságukból három gyermek származott. Margit volt a legidősebb. 1045-ben született. Ed-

várd nyilvánvalóan jól érezte magát új hazájában. Hiszen apjának mostohatestvére, akit szintén Edvárdnak hívtak, s később jámborsága miatt a „Hitvalló” nevet kapta, már 1042-ben az angol trónra került. Tehát kockázat nélkül hazatérhetett volna.

Hitvalló Edvárdot Kanut két fiának halála után hívták haza, hogy vége szakadjon az idegen uralomnak. De az angolok hamarosan csalódottan tapasztalták, hogy eben gubát cseréltek: az idegen helyett egy másik idegent ültettek a trónra. A király egész ifjúságát Normandiában töltötte. Most is csaknem kizárólag normannokkal vette körül magát. Anglia egyháza és kultúrája sokat szenvedett az ötven évig tartó dán betörések alatt. Kézenfekvőnek látszott tehát, hogy a püspöki és apáti székeket magas műveltségű, Cluny egyházi reformjának szellemét képviselő normannokkal töltsék be. A világi hivatalokat szintén ifjúkori barátai kapták. Házassága gyermektelen maradt. Lassan köztudomású lett, hogy unokaöccsének, Normandiai Vilmosnak ígérte az angol trónt. Ehhez kétségtelenül nem volt a királynak joga, mert Angliában, épp úgy, mint Németországban, királyválasztó rendszer volt érvényben. Csak a „bölcsek tanácsa” ítélhette oda a koronát. Az uralkodóház szokásos előjoga legfőbb az volt, hogy nemzetsége valamelyik tagját válasszák meg. Az egyetlen még tisztán angolszász főhatóság, az említett bölcsek tanácsa tehát kikényszerítette a királytól, hogy Alfréd utolsó még élő utódát hívják vissza Angliába.

Küldöttség ment Magyarországra, hogy a király unokaöccsét és családját hazahozza. Valószínűleg 1057-ben, vagy talán valamivel korábban érkezett Edvárd feleségével, Ágotával, két leánykájával: Margittal és Krisztinával meg újszülött fiával, Edgárral hazájába, amely neki persze idegen volt. Margit 12 éves volt ekkor. Hogy milyen hatást tett rá a „hazatérés”, arról nem beszél életírója. Edvárdot ünnepélyesen a király, Hitvalló Edvárd utódának nyilvánították, de rövid idő múlva, máig tisztázatlan körülmények között meghalt.

Halálával megint előtérbe került a trónutódlás kérdése, mert kisgyerekek megválasztása Angliában nem volt szokás. A nép egyre jobban a közszeretben álló vitéz Harald, az angolszász–dán nemesi párt feje felé tekintett. Harald egy hajótörés alkalmával került az országba, és Normandiai Vilmos megeskette, hogy az ő uralmi törekvéseit támogatja. De amikor Hitvalló Edvárd 1066-ban meghalt, Harald kijelentette, hogy az esküt kikényszerítették belőle, és saját magát választotta királlyá. A viszály kimenetele ismert. Harald uralma egy évig sem tartott: elesett a hastingsi csatában. A bölcsek tanácsa utolsó próbálkozásként a fiatal Edgárt választotta királlyá, hogy megmentse az ország függetlenségét. A fiúnak kevés esélye volt a győzelmes hódítóval szemben. Annál is inkább, mert csaknem minden fontos állami hivatal a normannok kezében volt. Ezek diadallal üdvözölték királyként bevonuló hercegeket.

Edgár anyjával és nővérelvel az angolok örökös ellenségéhez, Skóciába menekült. Ott akkor az alattvalótól „véreskezű“-nek nevezett Malcolm volt uralmon. Félelmetes kegyetlenséggel irtotta ki Macbeth-nek, apja trónbitorló gyilkosának párthíveit. A szomszédos Anglia is mindig újból sokat szenvedett tőle. Most arra használta ki az angliai zavarokat és az angolszász királyi család jelenlétét, hogy ismételten betörjön Angliába. Ugyanakkor megkérte Margit kezét, aki csak családja könyörgésére mondott igent.

Margit alakja csak most nyer határozottabb körvonalakat, amikor Skócia királynéja lesz. Életrajza így tudósít: „Malcolm felesége a legnemesebb nemzetségből származott, de még nagyobb nemességet adott neki bölcsessége és jámborsága . . . Befolyására férje kivetkőzött vad szokásaiból . . . Egész környezete megváltozott általa . . . Egy rossz szót sem lehetett kiejteni füle hallatára.“ Életrője továbbá közli, hogy skót zsinatot hívott össze – ő, nem pedig a király. A zsinat eltörölte az egykor a hittérítő írektől átvett, a római szokásoktól eltérő sajátosságokat. A királyné hozzászólt a tárgyalt teológiai kérdésekhez is. A skót egyházban akkoriban nyilvánvalóan vita folyt arról a kérdésről: magához merheti-e venni a bűnös ember egyáltalán az Úr testét? Margit azt a felfogást képviselte a zsinaton, hogy bár mindannyian bűnösök vagyunk, de ha valaki gyónás, bánat és elégtétel után *hittel* járul a szentáldozáshoz, akkor ez a Szentírás szerint nem ítéletére, hanem bűnei bocsánatára szolgál.

Nemcsak a Turgot-féle életrajzból, hanem sok más forrásból is tudjuk, hogy a skót nép hálás tisztelettel viseltetett királynéja iránt. Úgy látszik, férje semmiben sem gátolta jótékonyosságát. Szabadon gondoskodhatott a szegényekről és betegekről, építtethetett templomokat és kolostorokat. Gyakorolta az irgalmasság minden cselekedetét, és ezzel örök emléket állított magának népe szívében. De Nagybritannia történetében is tovább él. Az ünnepélyes koronázási szertartáskor a Westminster székesegyházban még ma is megkérdezik a leendő uralkodót, hogy Nagy Alfréd leszármazottja-e? Margit, mint családjának utolsó sarja, minden angol király őszanya is, mert leánya, Matild Hódító Vilmos legkisebb fiával kötött házasságot, aki I. Henrik néven Vilmos második utóda lett.

Csak négy nappal élte túl Malcolmnak és legidősebb fiának elesését az angolok ellen vívott harcban. 1093. nov. 16-án halt meg. Népe, amely annyit köszönhetett neki, önként kezdte tisztelni. 1251-ben avatták ünnepélyesen szentté. A liturgia reformjáig ünnepét sűrjra felnyitásának napján tartották.*

S. V. Brockdorff

* Néhány adatot az újabb kutatások nyomán helyesbítettünk. Vö. Nagy Kázmér: Skócia pannonial királynéja, Aurora könyvek, München 1971. (A kiadó.)

Nagy tetteket vitt végbe. A Szentháromság tiszteletére templomot emelt. Palotájában pedig a lakosztályából majdhogynem műhelyeket alakított . . . jámbor és erényekben megállapodott asszonyokkal egész nap szorgoskodott, hímzőasztal fölé hajolva, hogy Isten szentegyházai minél ékeesebbek legyenek. De a munka közben nem is hangzottak el ledér vagy könnyelmű szavak. Nők, férfiak szent félelemmel tekintettek a királynéra és rajongva szerették, szeretve félték őt. Ő maga akkor is megőrizte bizonyos szent komolyságát, amikor pedig volt oka örülni. Ezenkívül: könnyen lobbant szent haragra is.

Volt benne valamiféle szent mohóság minden épületes könyv iránt. Engem használt nem egyszer, hogy nem kis fáradozással bár, de szerezzem be valamelyik könyvet, amit ott szeretett volna látni a már meglévők között. Könyv-szeretete atyádra is kihatott. Ő ugyan írástudatlan ember volt, de gyakorta vette kezébe anyád könyveit. Nézte, nézte őket, szemével, kezével simogatta és kimondhatatlanul büszke volt, hogy micsoda tudós asszony a felesége. Nem egyszer szívéhez szorította azt a könyvet, amit anyád éppen olvasni szokott. Megcsókolta a könyv fedelét és sokszor megtörtént, hogy jókedvében ötvössel külön értékes kötésbe burkoltatta ama könyveket, amelyekről tudta, hogy a királyné kedvencei. Így meglágyította anyád katona-atyádat is, akít lassan rávezetett az igazságosság, könyörületesség, alamizsnálkodás és más erények gyakorlására is.

Mint tudod, nagy gondot fordított a skót egyház megújítására. Atyáddal zsinatokat hívatott össze és azt is tudod, hogy a leghiresebb zsinaton kemény vitákban bizonyította be az egyháznagyoknak, hogy nekik is alkalmazkodniuk illik a világegyház böjti fegyelméhez, és nekik is be kell tartani a vasárnapi munkaszünetet. Mivel gélül nem tudott, atyád tolmácsolta a királyné argumentumait. Latinról – gélre. S a püspökök, apátok meghajoltak érvei előtt.

De nemcsak beszélt, élte is, amiben hitt. Imával, böjttel, önsanyargatással kapcsolta össze az irgalmasság lelki és testi cselekedeteit. Két kézzel szórta az alamizsnát. Szegényebb volt mint országának minden szegénye egybevéve, mert akiknek nem volt semmijük, mind akartak valamit, de ő minden áron szabadulni akart attól is, amije volt. Néha urától is elvett egyet-mást, ha hirtelenében adni kellett, de nem volt a kezeügyében semmi. Atyád jót mulatott ezeken a szent lopásokon. Néha meg is leste, karon ragadta és hozta a cellámba nevetve, hogy én, a gyóntatója imé feddjem meg a királynét, mert hogy megint elcsent valami pénzt a királytól.

Irgalmas szívvel segítet azokon az angol hadifoglyokon is, akik szerencsétlenül skót fogságba estek és eladták őket rabszolgáknak. Bizalmas embereivel kutatta ki őket, nagy titokban. A legnyomorúságosabb sorban élő foglyokat segítette, kiváltásukat is meggyorsította, mert letette értük a váltságdíjat. (Turgot krónikájából.)

Nagyon nehéz tárgyilagos életrajzot írni Szent Vencelről. Ő volt az első szent cseh, egy fiatal keresztény állam polgára, ráadásul fejedelem, és vértanúhalált szenvedett. Mindezért könnyen lehet eszményíteni személyiségét, ahogy a középkori életírók meg is tették. Életét mondák szövik be, s ezekből kell a történeti igazságot kihámozni.

Születésének pontos dátuma nem ismeretes. Valószínűleg 907 vagy 908 jöhet szóba. Annyi bizonyos, hogy Vratiszláv herceg és felesége, Drahomira elsőszülött fia volt. Egy öccse is volt, Boleszláv. Ennél több testvérét nem ismerjük. Drahomira már felnőtt korában tért a keresztény hitre. Vencelt viszont gyermekkorában keresztelték meg. Mind-egyik történeti forrás nyomatékosan megjegyzi, hogy első nevelője nem anyja volt, hanem anyai nagyanyja, a jámbor Ludmilla. A későbbi eseményekből is látszik, hogy Vencelt sokkal mélyebb érzelmek és kapcsolatok fűzték össze nagyanyjával, mint anyjával. Amikor kinőtt a gyerekkorból, levágták a haját, ami nyilván azt jelentette, hogy apja nevelése alá kerül. Ezután egyházi iskolába járt, ahol kitűnt szorgalmával és a lelki élet minden követelményének buzgó teljesítésével. 921 körül meghalt apja, s ő ott állt a trónutódlás kérdése előtt.

A források egyhangúlag kiemelik, hogy a nép akarata – valószínűleg csak a fejedelmi tanácsról van szó – Vencelt választotta, de a még csak 13 éves fiú nem uralkodhatott önállóan. Nevében anyja, Drahomira vette át a kormányzást, és igen hamar összeveszett Ludmillával. Nyilvánvalóan a pogány erők visszahatásáról volt szó. Nem ismerjük a viszály részleteit, csak annyit, hogy Ludmilla Drahomira parancsára vértanúhalált szenvedett. Egyidejűleg sok pap elveszítette befolyásos tisztségét. Ebben persze a vallásos mozzanaton kívül politika is közrejátszott. Mert ha Vencel terveinek célja a kereszténység következetes bevezetése volt az országban, akkor ez egyben messzemenő megnyírást, sőt éppen bizonyos függést jelentett a német birodalom befolyásának irányában. Drahomira meg akarta ezt akadályozni, bár más módon éppenséggel földézte. Alapos a gyanú, hogy mikor I. Henrik császár a luzsiciakkal (Lausitz, Lusatia) háborút viselt, Drahomira segítő csapatokat küldött nekik. Henriknek ez elég volt arra, hogy megtámadja Csehországot, és megmutassa fölényét. Így 929-ben szerződést kötöttek Prágában. Ez ugyan biztosította a kereszténység további fejlődését, de ugyanakkor megvetette a csehek német függésének alapját. Drahomirát letették a kormányzásról, helyébe lépett az időközben nagykorúvá lett Vencel. Mindiárt megmutatta nagy szerepét nagyanyja, Ludmilla iránt, mert földi maradványait Tetin várából – ott gyilkolták meg – áthozatta a prágai Szent György kolostorba.

Hatalmától megfosztott anyját először száműzték, később a király ismét udvarába hozatta. A Vencel kormányzatáról szóló tanúbi-

zonyságok nemcsak alattvalói Iránti igazságosságát dicsérik egyhangúan, hanem mindenekelőtt életszentségét. Kétségtelenül mind nagyobb tökéletességre törekedett. Erről tanúskodik az a terve, hogy átengedi a kormányzást öccsének, ő pedig Rómába megy, és engedélyt kér a pápától, hogy szerzetessé lehessen. De valószínűleg nem tudatta a nyilvánossággal szándékát. Különbösen nehezen értenénk, miért esküdtek össze ellene pogány nagyjai. Még öccsét, Boleszlávot is meg tudták nyerni tervüknek. Az összeesküvők elhatározták, hogy meghívják Vencelt öccse kastélyába, Ó-Boleszláviába, és ott megölik. Az alkalom nem soká váratott magára. Boleszláv meghívta Vencelt, hogy ünnepeljék együtt Szent Kozma és Damján ünnepét 929. szept. 27-én, vasárnap. Eredetileg az ünnepi ebéden kellett volna meggyilkolni a királyt. De az összeesküvők ismeretlen okból elhalasztották a tettet. Csak mikor másnap reggel Vencel a templomba ment, állt öccse az útjába, és karddal megölte. A többi összeesküvő a meggyilkolt királyt darabokra vagdalta. Anyja, Drahomira is ott volt a kastélyban, de az összeesküvésben nem volt része. Amikor megtudta fia halálát, keserves panaszban tört ki, majd összegyűjtette testének részeit, megmosatta, és halotti ruhába öltöztetve a templomban felravatloztatta. Azután elmenekült a kastélyból, mert maga is félt az összeesküvőktől. Vencel holttestét Ó-Boleszláviában temették el, de három év múlva átvitték Prágába. Ott először Szent Vitus kerek templomában, majd 1060-ban az újonnan emelt székesegyház Szent Vencel kápolnájában helyezték nyugalomra.

Tisztelete halála után azonnal megkezdődött. Mindenekelőtt a nép tartotta szentnek, és még ugyanabban az évszázadban számos oltárt és kápolnát szenteltek neki. Erekllyei igen nagy becsben álltak, s nemcsak Csehországban, hanem Németországban és a szláv államokban is óhajtoztak utánuk. Szent Vencel a csehek védőszentje, ugyanúgy a karkkói királyi várbeli székesegyházé és sok más templomé.

A röviddel halála után létrejött gazdag irodalom valóságának és legendának a korra jellemző, tipikus vegyülete. De sok írás független egymástól, úgyhogy a szövegek összehasonlításával egy sor jól megalapozott tényt deríthetünk ki, s mindezek igen kedvező képet adnak Vencelről. Minden szöveg egyhangúlag dicséri rövid uralkodásának jószágos és igazságos jellegét. Mindegyre kiemelik azonban bölcsességét is, amit a fiatal uralkodó az állam ügyeinek vezetésében tanúsított. A források szerint számos tudós, szerzetes és pap keresett érintkezést vele. Ez olyan fejedelemnek mutatja, aki többre értékelte a tudást és tapasztalatot, mint a haderő bevetését. De úgy látszik, különösen nagy hatást gyakorolt kortársaira szociális gondolkodása és részvéte nyomasztó szegénységben élő alattvalói iránt.

Egyhangú a kortársi hagyomány ítélete vallásosságáról, amelynek jellegét mindenekelőtt hasonlóan szent nagyanyjának, Ludmillának köszönhette. Meggyilkolása nemcsak nagy megrázkódtatást jelentett

Vencel számára. Jámbor nagyanyjának magatartása az erőszakos hatalál iránt inkább meggyőző példa volt az unokának arról az Istenbe vetett bizalomról, ami ezután saját életét is meghatározta. A történeti források egyhangúlag tanúsítják, hogy tudomására hozták öccsének és az összeesküvőknek aljas szándékát. Egyik híve óvta a fenyegető veszedelemtől. De Vencel „minden bizalmát Istenbe vetette.” Haldokolva megbocsátotta a gaztettet öccsének, követve ezzel Krisztus példáját, és bizonysgot adva az evangélium szerinti életéről. E. Piszc

Reggelre kelve meghúzták a harangot a reggeli zsolozsmára. Vencel a harang hangját hallva azt mondta: „Dicsőség neked, Uram, aki megadtad, hogy megérjem ezt a reggelt.” Fölkelt, és elment a reggeli zsolozsmára. Boleszláv utolérte a kapuban. Vencel ránézett, és így szólt: „Testvér, jó szolgálk voltál tegnapi.” De Boleszlávnak az ördög a füléhez hajolt, és gonoszra fordította szívét. Kardját kirántva, ezt felelte: „Most még jobb leszek.” És kardjával a fejére vágott. Vencel hozzá fordult: „Mi a szándékod, testvér?” Megragadta, és a földre terítette. Boleszláv tanácsadói közül az egyik odafutott, és megsebezte Vencel kezét. Sebzett kezével elengedve testvérét, a templomhoz menekült. De két gonosztevő a templom ajtajában megölte. Egy másik is odafutott, és karddal átverte oldalát. Erre azonnal kilehelte lelkét e szavakkal: „Uram, kezedbe ajánlom lelkemet.” (Az első paleoszláv legendából.)

KRAKKÓI SZANISZLÓ
(ápr. 11.)

* 1030. júl. 26. (?)
† 1079 Krakkó

Tulajdonképpen csodálatos, hogy olyan keveset tudunk erről a szentről, Lengyelország fő védőszentjéről. Életének egyes részletei még mindig homályban vannak, hiteles források híján, mások pedig csak vértanúhalálával kapcsolatban kerültek napvilágra.

A későbbi hagyomány szerint Szaniszló Bochnia mellett, Szczepanowóban született, a krakkói tartományban. Születésének dátumát sem ismerjük. Nagy valószínűséggel elfogadhatjuk a 15. századi krónikaíró, Dlugosz János adatát, 1030. júl. 26-át. Ugyancsak a hagyomány állítja, hogy tanulóéveit és kiképzése idejét franciaországi kolostori iskolákban töltötte. Lengyelországba visszatérve, valószínűleg még fiatalon krakkói püspökké nevezték ki. Akkoriban ez volt a királyi székhely és az ország fővárosa. Lehet, hogy az anyakirályné révén a királlyal is rokonságban állt, és annak része volt megválasztásában.

A király akkor Merész Boleszláv (Boleslaw Smialy) volt. 1058-ban, még alig 15–16 éves korában követte atyját a trónon. Dédapjától, Derék Boleszlávától (Boleslaw Chrobry) bizonyonnyal több erényt örökölt: bátorságot, merészséget és vezetői képességet. Viszont nagyanyja, Rixe

(Rycheza) révén lelkibetegség csírái lappangtak benne. Megnyilvánult ez a belső egyensúly hiányában, kegyetlenségi rohamokban és gyakori féktelen cselekvésben. Különösen uralkodása utolsó éveiben lett egyre fejlődő kedélybetegségének áldozata.

A hagyomány szerint Szaniszló püspököt 1079-ben a Krakkó melletti (ma a város területébe eső) Skalka templomának oltáránál gyilkolták meg és négyelték föl a király harcosai. Állítólag maga a király is részes volt a gyilkosságban, ő sújtott le hátulról a fejére. A püspök ereklyeszekrényben megőrzött koponyája csakugyan mutatja egy ilyen ütés nyomát.

1112 körül a királyi udvarban egy „névtelen gall“-nak nevezett történetíró tudósított ezekről az eseményekről, de igen tartózkodóan. Nyilván nem tehetett másként, hiszen még ugyanaz a királyi család uralkodott. „Hosszú lenne elbeszélni – írja –, hogyan utasították ki Boleszláv királyt Lengyelországból. De azt meg kell mondanunk, hogy egy felkentnek semmiféle bünt sem szabad egy másik felkent testén megbosszulni. Bünt bűnre halmozva, igen sokat ártott magának azzal, hogy lázadás miatt (pro traditione) fölnégyelésre ítélte a püspököt. Nem mentegetjük a lázadó püspököt (episcopum-traditorem), nem ajánljuk a ravaszul bosszút álló király példáját sem. De hagyjuk ezt abba, és tudósítsunk arról, hogyan fogadták Magyarországon“ (Liber I, 27).

Szándékosan idéztük a szöveg latin kifejezéseit, mert az elmúlt években sok vitára adtak okot. Sőt szemrehányásokra is Szaniszló ellen, míg a király tettét mentegetni próbálták. Kíséreljük meg ennek magyarázatát.

Kétségtelen, hogy akkoriban egyes hatalmasok, különösen a királyi tanácsban – ahová püspökök is tartoztak – igyekeztek a királyt az uralkodástól távol tartani. Tény, hogy Boleszláv egyes döntései kárt, még gyakrabban szégyent hoztak az országra, és emberáldozatokat is követeltek. A király beszámíthatósága olyan mértékben csökkent, hogy sűrűn szükségesnek látszott a beavatkozás. Mindamelllett a „traditio“ szó, amelynek jelentése „árulás“, megadta a kívánt alapot, hogy a püspököt felségárulással vádolják. Másfelől meg kell gondolnunk, hogy ugyanez a szó akkoriban „fölkélt, lázadást“ is jelentett. Felségárulás vagy hazaárulás: közreműködés az ellenséggel az ország kárára. Fölkelés viszont szervezett, szükség esetén fegyveres ellenállás a törvényes hatalomnak. Nincs semmi történeti alapunk arra az állításra, hogy Szaniszló püspök áruló volt, vagyis idegen hatalommal esküdött össze fejedelme ellen. Ezért csak a második lehetőség jöhet szóba, vagyis hogy erőszakkal akarta eltávolítani a királyt. Úgy látszik, a „névtelen gall“ krónikás erre gondol. Nem tudjuk, mi is történt valójában. Talán éppen Szaniszló püspöknek kellett volna a királyi tanács nevében közölni elhatározásukat a királlyal. De azt az eshetőséget sem lehet kizárni, hogy talán kiközösítette a királyt.

Erről beszélnek későbbi források, tájékoztatva a király erkölcstelen életéről is. Az eljárás valószínűségét fokozza, hogy időbelileg abba a korszakba esik, amelyet tartósan meghatározott VII. Gergely egyházi átka IV. Henrik ellen (1077). Ugyanaz a pápa két évvel később Hermann metzi püspökhöz írt levelében elméletben a püspökök hasonló jogát is elismerte. Ezt a pápai tanítást – Canossa esetével megerősítve – föltétlenül ismerték mindenütt.

A Szaniszló halála utáni események bizonyítják legvilágosabban, hogy kortársai igazi mártírnak tartották, az igazság érdekében végzett szolgálata és az állam javáért való küzdelme miatt. Hiszen ha közönséges elítélt lett volna, akkor a gonosztevőkre érvényes szabályok szerint holttestét titokban elföldelik vagy elégetik. Szaniszlót azonban nagy tisztességgel a skalkai Szent Mihály templomba temették. Továbbá egy kortársi följegyzés azt mondja, hogy 1079-ben Szaniszló krakkói püspök mártírhalált halt.

Tíz év múlva a püspök holttestét nagy ünnepélyességgel Skalkából átvitték a krakkói Wawel királyi kastély katedrálisába, és különleges tisztelettel övezték. Ezt az egyöntetű meggyőződést az a tény is bizonyítja, hogy Boleszlávnak – egyházi átok alatt – Magyarországra kellett menekülnie. 1081-ben halt meg. A hagyomány szerint halála előtt elment az ossiachi kolostorba (Ausztriában, a hasonló nevű tó partján), hogy gyilkosságáért vezekeljen. Ott is temették el, sírját emléktábla jelöli a templom mellett.

Szaniszló püspök tiszteletét először könnyen érthető motívumok hátráltatták. Hiszen eleven emlékeztető volt, hogy a még uralmon levő Piast-dinasztia egyik tagja meggyilkolta. Csak később terjedt akadálytalanul, amikor a szörnyű események valamelyest feledésbe merültek. Alapos egyházi eljárás után IV. Ince pápa 1253. nov. 8-án Assisiban, Szent Ferenc bazilikájában szentté avatta, és tiszteletét az egész egyházban előírta. A lengyel egyházban a következő év folyamán, 1254. máj. 8-án hirdették ki ünnepélyesen a szentté avatást Krakkóban. Számos fejedelem, püspök, pap és hívő gyűlt össze. A szent ereklyéit kivették sírjából, és a püspökök az ország különböző templomainak osztották szét.

Krakkói Szaniszló püspök, az első lengyel szent, akit a hagyomány az igazság vértanújának nevez, a fiatal lengyel államban is betöltötte küldetését. Hiszen ez az állam a 12/13. sz.-ban számos tartományra és fejedelemségre oszlott, amelyek állandó viszálykodásban éltek egymással. Szaniszló halála után azonban elterjedt a legenda, hogy fölnégyelt teste ismét összenőtt. Emögött az akkori Lengyelország vágya és reménye állt, hogy hamarosan ismét egyesült, szabad hazában élhetnek. Szent Szaniszló így védőszentjévé lett egy vágnak, amely politikailag csak a 14. sz.-ban valósulhatott meg.

E. Piszc

GELLÉRT
(szept. 24.)

* 1380 táján, Velence
† 1046. szept. 24. Buda

„Eredet szerint támada Velencének királyi városából.“ Szülei fogadalomból klostromba adták, ahol „gyarapszik vala minden lelki jószágban nagy sokaknak felette“, ahogy az Érdy kódex névtelen kartauzija írja. Magasabb szellemi irányítását Bolognában kapta, ahol már nyiladozott a későbbi egyetemet jellemző szellemi érdeklődés. 32 éves, amikor a velencei San Giorgio kolostorba visszatér. Szerzetestársai mihamar apáttá választják. Gellért azonban a tudománysozomj és kormányzás nyugtalanító távlatainál is többet akart, apostoli tevékenység vágya fűtötte szívét, hittérítő szeretett volna lenni. Jeruzsálemben akart menni. El is indult. Útközben nagy vihar lepte meg, amely a dalmát partokra sodorta hajóját. Szent András monostorában talált menedéket. Itt találkozik hajdani szerzetestársával, Razinával. Ő hívja Magyarországra, kéri, ösztökéli, hogy szánja el magát a magyarság térítő munkájára.

Gellért, engedve a baráti kérésnek, elindul Magyarország felé. Átkel a Dráván, és 1015. máj. 3-án a déli kereszténység fellegvárába, Pécsre érkezik. „Jöve Péccsé Maurus pispekhez.“ Mór mellett találja Asztrik pécsváradi apátot, s társaságukban megy Szent István király elé. Éppen Nagyboldogasszony napján ér Fehérvárra, ahol bemutatják a királynak. Szent István hamar észrevette a tüzes tekintetű, meggyőző erejű férfi természetfölötti adottságát. Meghívta tehát a hívők szívének vigasztalására, hitetlenek megtérítésére, az ékesség szavának elvetésére. Nyomban „Fehérvárott oly nagy jeles, szép és bölcs prédikációt tesz, hogy mindnyájan csodálkoznak vala rajta.“

Rövid tartózkodás után a király Szent Imre nevelőjévé teszi. Annak, aki a betlehemi magányba akart vonulni, a legszebb feladat, a lélekötözés nemes mestersége jutott osztályul. A magány azonban mindig hívta, mindig kísértette. A szív csendességében fogant gondolatok adtak erőt nevelői és térítői munkájához. 1023-ban a bakonybéli monostorba vonul, itt fejezi be nagy munkáit. A lélek hangját szólaltató apostoli lelkülete, erdők vadjait magához édesgető szelídsége „Bél pusztájában“, a rengeteg mélyén tudta igazán magához láncolni a bizalmatlan magyarság szívét.

A Csanád vezér által Ajtony felett aratott oroszlanosi győzelem után indult el a marosmenti egyház megszervezésére. Vele ment Váradról István és Anzelm, Zalavárból Konrád és Albert, Bakonybélből Krátó és Tászló, Szent Márton pannonhalmi monostorából pedig Fülöp, Henrik, Leonhard és Koncius. Felszenteli az oroszlanosi templomot, majd Csanád vár mentén a Szent János templomba vonul. Szent István nagy örömét lelta az új csanádi püspökben. Halálakor is ott van Gellért a király ágya mellett, és közös fohással ajánlják fel az országot a Szűzanyának.

Péter király uralkodása alatt nem közeledett a királyi udvarhoz, pedig jómaga is velencei volt. Szíve ekkor a megtértített őszinte magyarokhoz vonzotta. Igazi aszketikus szigora azonban csak Aba Sámuel uralkodása alatt tárul elénk. A vérengző királynak megtagadta a koronázást, és a csanádi szószékről nem átalotta szemébe vágni kegyetlenségeit, nem nézhette, hogy „a szent anygali koronával” ékesített király visszaél hatalmával. Nem fél, bátran megfeddi: „Én jóllehet kész vagyok a halálra Krisztusért, de íme tenéked jövendődt hirdetek, mert harmad esztendőre bosszúálló fegyver támad teellened, és az ország birodalma elvételük tetőled, kit hamisan kerestél.”

A vadság és nyers kegyetlenség tobzódásával szembeállva, a szeretet és békeesség kegyelmét hirdeti a szenvedélytől megittasodott főuraknak. Félti a kereszténység gyenge hajtását, retteg a keresztény névért, amelynek méltó képviselői igen megfogytokoztak az országban. A csanádi főpap minden igyekezete oda irányult, hogy az „idegen” és a „keresztény” fogalmát ne vegyék egynek, ne tartsák azonosnak. Megfeddi a főurakat, akik megalkuvó félelmükben nem merik a királyt a veszélyről felvilágosítani:

„Hogyan is beszélhetnének a király tetszése ellenére? Megharagszik, indulatba jön, s mi mégis beszéljünk? Inkább szinlelik a jókedvet, s vele együtt akár kacagnak, mintsem hogy ki mernék mondani Isten hathatós igéjét. Ezt pedig azért teszik, hogy se rokonaik el ne veszítsék a nekik adott hivatalokat, se őtőlük el ne vegyék a polyvát. Mikor pedig valaki emberi tekintetek, avagy földi dolgokhoz való ragaszkodás miatt fél a halandó embertől, és ilyennemű okok miatt kíván tetszeni annak, ki ma van, másnap reggel pedig már nyoma sincs a földön, akkor, úgy látszik, semmiben sem különbözik azoktól, akik a babiloni király bálvány-szobrát imádták.” (Deliberatio, Hajdu Tibor ford.)

De sajnos az idővel ő sem tudott versenyt futni. A pogány hagyomány, a régi szokások imádatának lappangó zsarátnoka perzselő erővel lobbant ki. Felzúdult a nép, és el akart pusztítani mindent, ami új. Vata népe ujjongva szaladt a Lengyelországból hazajövő hercegek elé. Maga Gellért is elindult Buda felé. A pogány hagyomány ekkor már perzselő tüzelle lobogott. Három társával Diósd községben pihent meg, amikor jövőbe látó előérzete megsúgta neki a közelgő vértanúi halált: „Szerelmes atyámfiai, tudjátok meg: a holnapi napon a mennyei báránynak vacsorájára vagyunk hivatalosak. Azért siessünk, készüljünk el, és haljunk meg az áldott Krisztusért.”

A pesti porévnél, a mai Szabadsághídnál találkozott a szembeözönlő pogány árral. Középporral fogadták, ahogy legendája mondja, hajigálni kezdték követ, de egyik sem találta. Ennek utána megragadták szekerestül, testét kordéra kötötték, és a magas szikláról a mélybe taszították „egy nagy hegyről, kinek Kelen-föld” volt a neve. Így nyerte el a vértanúság koronáját 1046. szept. 24-én. Mikor leesett, gerelyekkel

átverték, és egy nagy kövön a Duna szélén eltörték fejét. Legendája mondja, hogy amely „kövön pedig kiontották vala agyvelejét, hét esztendeig semmi árvíz el nem moshatta vérét.”

Kiömlött vére engesztelés volt az idegen urak rossz példájáért. Mártír lett, régi magyar szólással „vitéz”: így nevezte a magyarság az egyház mártírjait. Testét először a pesti Boldogasszony egyházában, a mai belvárosi templomban temették el. Később szállították Csanádra.

Szent Gellért vértanú hite és példája lett a magyar kereszténység termékenyítő magva és csírája. Egész élete erre a vitézi halálra való készülletben tellett. Nem volt meghunyászkodó. Szókimondását sokszor heveséggig tetézte: „jobb háborkodni, mintsem az igazságot hallgatás alá rejtve eltapodni.” Felkorbácsolt szent haragja azonban mindig hamar visszatért a keresztény türelem medrébe.

Józan lelkesége tele volt derűvel, az élet természetes örömeinek megbecsülésével. Örül a szolgálány énekének még akkor is, ha fáradt út után, munkájában zavarja. Kedvesen szólt oda kísérő társának, Walternek: „Hallod-e a magyarok énekét (symphoniam Hungarorum)?” És elmélázva a magyar földön született ének báján, megkérdezte, ki hajtja a malmot? Mikor megtudta, hogy egy asszony forgatja a követ minden „mesterség” és minden segítség nélkül, dicsérte: „Szerencsés az asszony, ki másnak hatalma alá helyezve ily édesen végzi vidáman, zúgolódás nélkül a köteles szolgálatot.” Nem tudjuk, magyar volt-e az asszony, nem tudjuk, hogy magyar szövegű dal csengett-e ajkán, tény, hogy Gellért másnap reggel gazdagon megjutalmazta.

Nemzeti ügyünknek lelkes képviselője külföldön. A király küldetésében eljár Franciaországban, Itáliában. Ravennában ő szenteli fel István zarándokházát. Mindenütt magyarokkal veszi magát körül. A tolmácsok számát igyekszik szaporítani. Iskolájában a belépett klerikusokat kanonokká teszi, mivel „nem idegen nemzetből, hanem emez országbeliek”, – ahogy a latin legenda kifejezte, patrióták voltak.

Legfőbb gondja volt iskolájának megszervezése. Még Dunántúlról is tódult hozzá a fiatalság, hogy grammatikában és énekekben jártasságot szerezzenek. Szinte már nem bírták erővel a tanítást, azért Fehérvárról a német Henrik mestert kérték, hogy jöjjön el és segítene az oktatásban. Nemsokára Csanád a nemzetközi tudományos élet egy kis szigete lesz, mert a legenda szerint „németek, csehek, lengyelek, franciák és mások” is ott tanultak.

A magyarság megkedvelte Gellértben a hozzájuk hasonló hirtelen haragvó, de hamar megbékélő lelket. Ravasz furfanggal ki is használták ezt. Egyszer egyik kocsisa mulasztást követett el, és Gellért megparancsolta, hogy az engedetlen szolgát büntessék meg, verjék bilincsbe. Környezete, nem felejtve Gellért atyai szívét, verés helyett csak tyúkvérrel kente be a szolga hátát, és így kötötték ki egy útszéli cölöphöz. Mikor Gellért arra menve meglátta a megkötözött embert,

akinek hátáról csorgott a „csirkevér“, odaszaladt hozzá, és nagy sírás között kérte bocsánatát.

Halála után csakhamar felvirágozott sírján a legenda. A kisebb, a Legenda minor, a XII. sz. elején keletkezett, a csanádi egyházmegye egyik papja, talán Walter írta. Kéziratát a párizsi Mazarine könyvtár és a velencei Szent Márk könyvtár őrzi. A nagyobbik, a Legenda major, a XIII. sz.-ban keletkezett és a XIV.-ben még egy fejezettel toldták meg az óbudai klarisszák klostromában. A bécsi és müncheni Nemzeti Könyvtár őrzi. Magyar szerzője színes képzelettel vázolta az olvasó elé Gellért alakját.

Szerkönyveink sajnos nem őrizték meg verses zsolozsmáját. A XIII. századi breviáriumokban csak hat leckéjét olvashatjuk; a XIV. századokban megjelenik antifónája. Hálaadás hangzik ki belőle, ima az Úrhoz, hogy „de ultimis finibus terrae“, a föld végső határaitól zarándoknak és jövevénynek hozta ide közénk Gellértet: „ut in terra nostra peregrinus esset et advena.“ Szent István hagyományainak felfrissítése érzik e pár soros imában, tisztelet az új szellemet és lelkiiséget behozó zarándok és jövevény iránt.

Csodái hithirdető voltával vannak kapcsolatban. Még a ragadozó farkas is ajtaja elé fekszik, tüsketépte talpát szelíden Gellért felé nyújtja. Mint Szent Ferenc előfutárja, szeretettel öleli magához a természetet. Békét áraszt maga körül. Nyomorultak százai nyernek gyógyulást közbenjárására.

Szentté avatása Szent László uralkodása alatt valósult meg. Holttestének felemelésénél maga a király is jelen volt, és a hercegekkel együtt vitte a magyarság vértanújának koporsóját. A régi magyarság febr. 24-én ülte meg testének átvitelét (translatióját), szept. 24-én pedig szenvedése emlékéét (depositio).

Az egyházkormányzat és térítés munkájával járó fáradtságot a lelki magányba vonulás csendjében tollal kezében pihente ki. A hűs magyar erdők mélyén születtek meg munkái, a magyar éghajlat mérsékelt napsugara érlelte meg ihletét alkotássá. „Méne Bélnek pusztájába, és ott régi remete módra cellát szerze magának a vadon erdőben, és ott szolgál vala éjjel-nappal az Úr Istennek és Asszonyunk Máriának.“ Ha pedig a lelkek üdve az elmélkedés s tudós munka mellől a zajos város felé szólította, magával vitte könyveit, és kocogó szekéren olvasgatta, javítgatta kódexeit. Ó, áldott szekérke, ahogy a latin író hívta, „modico utebatur vehiculo“, amely a göröngyös bakonyi utakon is kényelmet adott a tudósnak és a szentnek!

Legismertebb munkája a *Deliberatio*, a Nabukodonozor által kemencébe vettett három ifjú éneke felett való elmélkedés (Dán 3). Az allegórikusan értelmezett szövegből a misztikus elmélkedés útjára tér, és az ész érveit a szív érzésével cseréli fel. „Nem követtük a szónokok zajongásait és áradozásait, akik csak a szavak szépségét hajhásszák,

nem pedig a hittitkok erejét“ (Delib. 7. fej.). A magyar misztikus iskolának vetette meg alapját, amely szembezáll a grammatikusok fecsegésével és léha okoskodásával. A magyar józanságot erősítette szívből jövő elmélkedésének megírásával.

Örömet gondolkodik Krisztus misztikus Testének, az Egyháznak életéről. A napnál, holdnál ragyogóbb Egyházat néha elhomályosítja a külső ellenség, a bűnös világ. De az Egyház „fekete, mikor üldözik, szépséges, mikor megbecsülik; fekete földi sorsa miatt, szépséges a kegyelem erejéből. Fekete e világban, dicsőséges a jövő életben. Fekete, midőn megvetik, szépséges, midőn megkoronázzák.“

Személye lesz a hozzánk áramló nyugati műveltség csatornája. Franciaországi követsége alkalmával ismerkedik meg a veduni St. Vannes kolostor apátjával, és neki küldi el „az isteni örökségről“, *De Divino Patrimonio* c. másik munkáját.

Szent Gellért azok közé tartozott, akik a patrisztika már-már szét hulló gyöngyszemeit összehordták, és az utókorra hagyva felfrissítették. Jelentősége a mai tudomány fényénél csak nő. Ahogy Ivánka Endre megállapította, nálunk jutott érintkezésbe egy nyugati ember a görög műveltséggel; innen továbbította a nyugat felé a görög miszticizmus virágait.*

Bizonyos, hogy a pelyhező magyar teológiai műveltségnek bátorító ösztökélést adott. Műve alapgondolatát, amit a magyarság azóta minden bűne ellenére oly keresztényien követett, saját életével igazolta. Csak az a boldog és szerencsés, aki semmi mást nem tisztel, mint az igazságot, és a világ üldözésétől nem fél. Gábrriel Asztrik László

MÓR
(okt. 25.)

* 1000 táján
† 1070 táján

Az első magyar az Árpádházi szenteken kívül, akit az oltárra emeltek között tisztelhetünk. Születési helye és éve ismeretlen. Alakja, személyisége azonban markánsan rajzolódik ki, viszonylag elég sokat tudunk róla. Szent Imre legendája említi, hogy „puer scholasticus“, iskolás gyerek volt Szent Márton hegyén, Pannonhalmán. Kora legjobb kiképzését kapta tehát meg: a latin nyelven kívül Ciceró és más klaszszikusok szerepelnek a programban, bár a fő hangsúly az egyházi tanulmányokon van. Pannonhalmán találkozott Szent Istvánnal és fiával, Imrével, amikor felkeresték a kolostor lakóit. A Szent Imre legenda szövege a következőképpen tudósít erről:

* Vö. Szennay András tanulmányát: Szent Gellért lelkiisége és teológiája, in: Isten vándorló népe, Szent István Társulat 1982, 353–365. A kiadó jegyzete.

A király, ismerve fiának kitűnő érdemességét, a fogadtatás tisztességét, mely őt illette volna meg, fiának engedte át. Mikor ugyanis a nevezett szerzetesek körmenetben jöttek a király üdvözlésére, ez tiszteletből fiát bocsátotta előre üdvözlésük fogadására. A kis Imre pedig, betelve Szentlélekkel, mintegy isteni kegyelem megnyilatkozásából, mindannyiuknak érdemeit ismerte, s ezek szerint több-kevesebb csókot adott nekik. Egyeseket csak egyszer, másokat háromszor, ismét másokat ötször, utoljára pedig egyet hétszer csókolt meg. Szent István király a többiek előtt némán szemlélte a dolgot. Mikor azonban a misének vége lett, kíváncsian tudakolta fiától, miért adott az egyiknek több, a másiknak kevesebb csókot. Szent Imre herceg erre mindegyiknek érdemeit elszámolta atyja előtt. Például hogy ez vagy az ennyi ideig élt a szent önmegtartóztatás erényében. Ebből a szempontból csókolta meg ő az egyiket többször, a másikat kevesebbszer. Akit hétszer csókolt meg, egész életében szűz maradt.

A hét csókot Mór szerzetes kapta. – Hogy mennyire osztatlan szívvel szolgálta Istent, kitűnik a legenda két másik jelenetéből is. A hajnali zsolozsma után a szerzetesek visszatérhettek fekhelyükre. Azok azonban, akiket Imre csókjaival kitüntetett, továbbra is a templomban maradtak. Buzgóságuk a virrasztás kihasznlására ösztönözte őket, és oltártól oltárhoz menve zoltárokat énekeltek, dicsérték Istent. A király először félrevonulva figyelte az imádkozókat, majd felfedte jelenlétét. A barátok üdvözölték, köszöntötték, s ezzel eleget tettek az illem szabályainak, de megszezték a csendhallgatást. Mór itt is kivétel maradt: megtartotta a szerzet szabályát, jóllehet a király fenyegetéssel is próbálta eltántorítani. – Később – folytatja a legenda – a káptalanteremben gyűltek össze a barátok a király jelenlétében. Ott István azzal tette próbára Mór alázatosságát, hogy „a vallással való felette sok ellenkezést vetett szemére.” Mór mindezt hang nélkül, Istembe vetett bizalommal tűrte. Végül is Szent István „a dolgot rendben elbeszélvén, Mórt dicséretekkel felemelte, és hogy a püspöki hely általa ékesíttessék, kevéssel annak utána, a pécsi püspökségre felmagasztalta.”

1036-ban foglalta el püspöki székét. E működésének három oldaláról van értesülésünk. Egyrészt egyházmegyéje belső életét mélyíti, fejleszt. Felkarolja a már elődje, a francia származású Bonipert idejében is létező káptalani iskolát. Templomokat épített, kolostorokat alapít. Egyházmegyéjének területe a mai pécsinek kb. háromszorosa.

Részt vesz az egész magyar nemzet életét befolyásoló eseményekben. Nincs tudomásunk, hogy milyen körülmények között vészelté át az 1046-ban kitört pogánylázadást. De a következő évben Fehérvárott találjuk: egyike az I. Andrást megkoronázó három főpapnak. Kézjegye rajta van az 1055-ből keltezett tihanyi apátsági alapítólevelén. 1064-ben pedig, amikor Géza herceg Salamon királlyal Pécssett jár, Mór a

jámbor hercegnek ajándékozta a tőle mélyen tisztelt Zoerard remete vezeklő övének egy darabját.

Zoerard nevéhez fűződik életének legmaradandóbb alkotása is: a Zobor hegyi remeték legendájának írásba foglalása. Szent Zoerard (remetenevén: András) lengyel származású volt. Társával, Benedekkel a Nyitra vidékére vonult vissza. Valószínű, hogy be-bejárt Pannonhalmára, s ott kerülhetett kapcsolatba Mórral. Írásából kicseng a magát végsőkig megtagadó, önfeláldozó aszketikus életforma tisztelete, csodálata. Zoerard böjtje, imádságos és kemény munkában töltött élete eszményként lebeg a kereszténység szépségét nemrég fölfedezett magyar szerzetesek előtt. Érthető, hogy a hősies remete érdemeire Isten sok csodát is cselekedett; nemcsak meggyógyítja a verekedésben halálra jutott rablót, hanem a remetesség vállalására is készíti.

Bár Boldog Mór tisztelete hamarosan elterjedt, nyilvános kultuszát csak IX. Pius 1848. aug. 4-i döntése erősítette meg Scitovszky János kérésére. Feliratában kifejtette, hogy „képét nem egyszer festették meg ‚szent‘ fölirattal, vannak 1449-ből való misekönyvek, melyek Mór dicséretét zengik, a martirológiumba is be van véve Mór neve, és vannak az ő tetteiről és rendkívüli életszentségéről tanúskodó kommentárok.“ A pécsi egyházmegye másodvédőszentje. Fényesi Márk

KARTAUZI BRÚNÓ
(okt. 6.)

* 1030 táján Köln
† 1101. okt. 6, S. Maria della Torre,
Catanzaro mellett (Calabria)

Brúnó családja a rajnai alsóbb nemességhez tartozott. Mást nem tudunk róla. Csak sokkal később azonosították a Hartenfaust családdal, de bizonyíték nélkül. Gyermekségéről sem tudunk többet. Valószínűleg volt legalábbis egy bátyja. Neveléséről, kiképzéséről több értesüléssel rendelkezünk, mert egy 12. századi kitűnő krónika tud róla, hogy alapos jártasságra tett szert a világi és vallásos irodalomban. Tanulmányait a kölni Sankt Kunibert kollégiumi iskolában kezdte, majd fiatalon Reims-be került, s ott fejezte be. Papi hivatása világos volt. Hamarosan kanonokságot kapott a reims-i székesegyházban, s ezzel együtt megbízatást, hogy a „szabad művészeteket“ és a teológiát tanítsa. 1056-ban Herimann utóda lett, és átvette a püspöki iskolák vezetését. Végül (kb. 1075 táján) érseki kancellár.

Tanításának színvonaláról tanúskodik tanítványainak lelkesedése. Köztük volt a későbbi II. Orbán pápa is. Mindannyian jelentős tanítóként ünnepelték Brúnó mestert. De őt nem elégtette ki sem társadalmi állása, sem a szellemi alkotás örömei. Mindenki előtt világossá vált ez, mikor látták, hogyan állt ki a küzdelemben a római egyház és mindenekelőtt feje, VII. Gergely oldalán a simónia és egyes egyházi körök

erkölcsi romlottsága ellen. Manassès érsek azok közé a főpásztorok közé tartozott, akik ebben a tekintetben rászolgáltak a kritikára. Eljárása már kezdetben gondot okozott, majd hamarosan gátlástalanul visszaélt püspöki hatalmával minden téren, kanonokjai és sok szerzetes kárára. Sőt egyenesen kihívta a botrányt, mikor ráadásul még kigúnyolta áldozatait és a pápát is. Végül letették és kiközösítették. A pápai követ ekkor Brúnónak ajánlotta fel Reims püspöki székét, de az elutasította a hízelt ajánlatot.

Ennek igazi oka azonban mélyebben rejtett. A viszályok tetőpontján Brúnó fogadalmat tett, hogy elhagyja a világot, és megosztja Krisztus szegényeinek életét. Ez a fogalom (pauperes Christi) a nyugati egyházban a remeték számos csoportját jelölte. Kötetlenül vagy határozott szabálynak alávetve visszahúzódtak az erdőkbe, hogy itt szemlélődő életet folytassanak magányban, vezeklésben és szegénységben. Brúnót mindig jobban vonzotta a magány. Megpróbálta barátját, Raoul le Verd-et és egy-két más kanonokot is magával vinni Reims-ből. Ez ugyan nem sikerült, mégsem indult el egyedül 1081-ben vagy 82-ben. Először Sèche-Fontaine-be ment, a fieli erdőbe (Langres egyházmegye.) Itt emelt kis remetesége csak két mérföldnyire volt Molesme apátságától. Így elgondolhatjuk, hogy könnyen találkozott a híres Róbert apáttal, a ciszterciek alapítójával. De az ő cönobita eszménye és hivatása nagyon más volt: a magányba vágyakozott. 1084 tavaszán ismét útra kelt, és az Alpokba vonult. Chartreuse hegytömbjében végleg letelepedésre határozta el magát. Hat társával, köztük két világgal (az első laikus testvérek) ettől kezdve teljes mértékben élhette az elvonultságban remeteeszményét. Ennek kerete egy 1175 m magasán fekvő alpesi völgy volt, járhatatlan vad hegyekkel övezve, nedves, hideg éghajlattal. Hat éven át élt itt az első kartauzi csendes, rejtett életet kedve szerint, anélkül, hogy gondja lett volna írott szabályra (sőt még a stabilitás, a helyben maradás fogalmát sem tette le társaival), és egy „rend“ alapítása meg sem fordult a fejében. Elég volt neki, hogy folytatja a nagy remeték hagyományát, cönobita keretben (kolostoruk volt), de olyan módon, ami erősen különbözött Fonte Avellanától, Camaldolitól, s még inkább Szent Benedek kolostoraitól.

1090-ben azonban a kartauzi élet békéjét hirtelen megszakította a pápa váratlan hívása. II. Orbán azt kívánta, hogy egykori tanítója, Brúnó tanácsadóként a közelében tartózkodjék. Ő haladéktalanul engedelmeskedett, és Itáliába indult a pápához. Kis közösségét Landuin toscanai magiszter védelme alatt hagyta. Azonban a római tartózkodás politikai okokból veszélyesnek bizonyult (az ellenpápának sok párthíve élt ott), és Brúnó a pápa kénytelen volt Dél-Olaszországba vonulni, amely akkor a normann hercegek uralma alatt állt. A pápa nemsokára Reggio püspökévé választotta Brúnót, abban a hitben, hogy kedvére tesz, és azzal a szándékkal, hogy Calabria görög környezetében latin befolyást érvényesítsen. De ő most is elutasította a mitrát, mert még

egyre a magányos élet eszménye vonzotta. Sőt azt kérte a pápától, hadd vonulhasson vissza egy új remeteségbe. Orbán beleegyezése után Roger gróf segítségével hamarosan megalapította Santa Maria della Torre remeteségét (Squillace egyházmegye). Egy híressé vált levelében írta le a vidék szépségét. Itt halt meg tíz évvel utóbb. 1193-ban, amikor a remetelakot megszüntették, földi maradványait a szomszédos a San Stefano kolostor templomába vitték át. 1514-ben X. Leó szentté avatta.

Újabb munkák világosan megmutatják a kartauziak alapítójának egyéniségét. Ha elolvassuk két fennmaradt levelét (ennél sokkal többet írt), a tőle származó zsoldmagyarazatokat és a már említett krónika, valamint kortársai tanúbizonyosságát, nyilvánvaló lesz, hogy Brúnó korának egyik nagy vallási alakja. „Szíve mélységesen mély“, mint Guigo kartauzi szerzetes jellemezte, műveltségben kora magaslatán állt, képes volt a cselekvésre, amikor és ahogyan szükség volt rá, de a szemlélődő életet mindenképp fölé helyezte. Semmi sem állt messzebb tőle, mint az udvartartás, akár egy püspöki udvar pompája és a megtiszteltetések. Mély alázat párosult benne kiegyensúlyozottsággal és tapintattal.

B. Bligny

Örüljete, drága testvéreim, boldog sorsotoknak és Isten bőkezűen rátok árasztott kegyelmének. Örüljete, mert kikerültetek a hullámozó világ sokféle veszedelméből és hajótöréséből. Örüljete, mert eljutotatok a félreeső kikötő nyugodt, biztonságos állomásához. Sokan kívánnak oda elérni, sokan igyekeznek is rá, mégsem jutnak el. Sokat pedig, miután birtokba vették, kizárnak onnét, mert felülről nem adott meg, hogy ott éljenek.

Rólatok, szeretett laikus testvéreim, ezt mondom: „Magnificat anima mea Dominum“, mert látom nagyszerű irgalmasságát rajtatok. Így tudósít priorotok és szerető atyátok, aki dicsekszik és örvend miattatok. Örvendjünk mi is, mert bár írni nem tudtok, a hatalmas Isten ujjával szívetekbe írja nemcsak szeretetét, hanem szent törvényének ismeretét is. Tettel mutatjátok meg, mit szerettek, mit ismertek. Hiszen amikor vigyázó buzgalommal őrzitek az igazi engedelmességet, nyilvánvaló, hogy bölcsen összegyűjtitek az isteni Írás édességes és éltető gyümölcsét. (Szerzeteseihez írt leveléből.)

DAMIÁNI PÉTER
(febr. 21.)

• 1007 Ravenna
† 1072. febr. 22/23. Faenza

Damiáni Péter 1007-ben született Ravennában. Tanulmányait több városban végezte, többek között Faenzában és Pármában, ahol a „szabad művészetekben“ nyert kiképzést. Ezekhez hozzátartozott az írás-

beli és szóbeli kifejező képesség gyakorlata is. E gyakorlatok révén olyan mester lett a vitatkozásban, hogy jóval felülmúlta társait.

Nem messze attól a vidéktől, ahol ifjúságát töltötte, feküdt a Fonte Avellana remeteség (Markenban). Még elevenen élt ott egy rendkívüli szentnek, Romuáldnak az emléke és szelleme, aki a X. században sok kolostorban újjá élesztette a régi tüzet, új kolostorokat és remeteségeket alapított, miközben azt az álláspontot képviselte, hogy nemcsak erkölcsileg kifogástalan életvitel, hanem a szent élet is lehetséges. Péter 28 éves korában lépett be a Fonte Avellana-i remeteségbe. Első könyve Szent Romuáld életrajza. Ebből alakította ki életprogramját: Romuáld tetteire figyelve fejlesztette ki azt, amit meg akart tenni. A remeték előljárójuknak választották, és több kolostor apátja fölkererte, hogy lássa el őket írásban vagy szóban tanácsokkal és szilárd tanítással. Megszervezte Fonte Avellana-t, és megszerkesztette a szabályokat; a lelki életről szóló műveit is akkoriban kezdte el írni. Ennek ellenére nem csökkent érdeklődése azok iránt sem, akik a kolostorok falain kívül folytatták harcaikat.

Ebben az időben, rövid távon, egymást követik az aggkorú pápák. A szilárd tekintélynek érezhető hiánya minden fajta visszás állapotnak kedvezett. Damiáni Péter az egyház embereként reagált ezekre: a hatalmasokhoz fordult, intette és fedtte őket, ha szükséges volt; a papok szemére hányta a simónia vétségét, vagyis az egyházi hivatalokkal és a szentségek kiszolgáltatásával való pénzbeli kufárkodást; teljes szigorral emlékeztetett a cölibátus követelményeire.

Nem maradhatott örökre remeteségének árnyékában. Tizenöt évi visszahúzódás után, 1057-ben IX. István pápa bíborossá s a Róma közelében fekvő Ostia püspökévé és grófiává nevezte ki. Ezáltal arra kényszerült, hogy beköltözzék az Örök Városba. Itt találkozott egy másik nagy emberrel, Hildebrand szubdiakónussal, akit már ismert a különböző színódusokról; akkoriban nagy befolyással rendelkezett, és később, VII. Gergely néven, pápa lett. A két nagy reformer azonban nem mindig egyezett meg bizonyos gyakorlati problémák megoldásában. Abban mégis egyetértettek, hogy szükségszerűen eleiét kell venni az uralkodó visszás állapotoknak az erkölcsök rendszeres föllendítése és az egyházi intézmények megerősítése által. Damiáni Péter úgy vélte, hatékonyabban tudna ebben az irányban működni, ha remeteségében maradna. Ezért leveleket és értekezéseket írt mind Hildebrandnak, mind a többi pápának, amelyekben fölmentését kérte hivatala alól. De ezt megtagadták tőle. Így hát tovább dolgozott. 1059-ben részt vett a római színóduson, majd Milánóba küldték, ahol a klérus és a néo meghasonlott, mivel az egyik párt megtagadta a római színódus határozatainak gyakorlatba ültetését. Főleg a simóniás fölszentelések érvényének a megállapításáról volt szó. Ékesszólásával és mérsékelt intézkedéseivel sikerült megoldást találnia.

II. Miklós pápa halálakor, 1061-ben, egy Cadalus nevű ellenpápa lépett föl a törvényesen elismert II. Sándor ellen. Ez a skizma több mint egy évig tartott, és Damiáni Péter olyan hevesen, tüzzel, sőt csipőss nyelvvél vetette magát a harcba, hogy olykor, úgy tűnik, megsértette a szeretet határait. Korának retorikus szokása kétségtelenül teret engedett ilyesféle masszív kirohanásoknak, amelyekhez a szent temperamentuma is hozzájárult. Nemes szándéka azonban minden kétséget kizárt.

Péter a szeretetességén belül is tovább folytatta reformmunkáját. Egy régi egyházi szokás, a szabad önostorozás szószólójaként lépett föl, amelynek megengedhetőségét azonban különböző oldalról többen kétségbe vonták. E harcok után végre engedélyt kapott a visszavonulásra. Bíborosi működése csak néhány évig tartó közjáték volt: 1063-ban visszament Fonte Avellana-ba; 1067-ben megvált ostiai püspöki hivatalától. A következő években azonban véghez vitt még néhány missziót az egyház szolgálatában: 1063 nyarán Clunybe küldték, hogy elsimítsa a kolostor és a szomszéd püspök között kitört viszályt; 1069-ben pápai legátus IV. Henrik császárnál Frankfurtban; 1071-ben Montecassinón találjuk. Azonban egyre inkább az írásnak szenteli magát azoknak az ügyeknek érdekében, amiért szakadatlanul harcolt: a reformért az egyházban, a lelki élet haladásáért és az istenszeretet növekedéséért a lelkekben. 1072 február 22-én halt meg Faenzában. Éppen visszatérőben volt egy szülővárosába tett utazásról. Kibékítette Ravennát Istennel és az egyházzal, a pápa megbízásából megszüntetve a városra kimondott kiközösítést.

Damiáni Szent Péter élete valóban paradoxnak tűnő módon oszlott meg a magány utáni törekvése és az egyház nagy problémáiban való aktív részvétele között. Remeteségében épp oly sokat írt a remetéknél és szerzeteseknek, mint a pápának, püspököknek, papoknak és laikusoknak. Számos levelet, értekezést, prédikációt és verset hagyott hátra, amelyekkel kiérdemelte az egyháztanító címet.

Egységes, minden megnyilatkozásán végighúzódó alap gondolata az a meggyőződés, hogy minél inkább munkálkodik a keresztény ember a saját megszentelődésén, annál inkább közreműködik Krisztus egész Teste, vagyis az egyház javára. Az egyes keresztényt úgy tekintette, mint egy tagot, aki részt vesz az egész életében, amelyhez tartozik, s tette és imája az egész számára jelentős. Minden hívő – ahogy megfogalmazta – egy kicsinyített egyház, – *minor ecclesia* –, „képes arra, hogy megvalósítsa magában Krisztus és az egyház közötti kapcsolatok bőségét, a szeretetnek azt a misztikus egységét, amely az emberben beteljesedik, ha egész élete Krisztus-követés. A remeteélet kifejezője és eszköze e misztérium elérésének. Elősegíti „ante tempus”, tehát már itt a földön, hogy megvalósítsuk a mennyei Jeruzsálem életét.” (G. Miccoli, *Théologie de la vie monastique chez Saint Pierre Damien*, in: *Théologie de la vie monastique*, Paris 1961, 467.) J. Leclercq

CANTERBURY ANZELM
(ápr. 21.)

* 1033 Aosta
† 1109. ápr. 21. Canterbury

Anzelm 1033-ban született a felső-olaszországi Aosta városában. Anyja, Ermenburga a Savoyai grófi családdal volt rokon, apja pedig – Gundulf – lombardiai volt. Szülővárosában nevelik, ahol ifjúságát töltötte kb. 1056-ig, és elég korán vonzódást mutatott a szerzetesi élet iránt, – bár ez átmeneti volt. Anyja halála után, akihez nagyon kötődött, összevész apjával, és végleg elhagyja Aostát. A következő három évben szakadatlan vándoréletet folytat Franciaországban, erről azonban nem maradtak fenn részletek. Bec akkori priorjának, a későbbi canterburyi érseknek, Lanfranc-nak nagy tudományos tekintélye a normandiai Bec kolostorba vonzotta, valószínűleg 1059-ben. Lanfranc vezetésével rendkívüli buzgósággal mélyült el a tanulmányokban. Egy ideig bizonytalan volt hivatása felől, de aztán 1060-ban Bec-ben szerzetes lett. 1063-ban Lanfranc utódként átvette a priori hivatalt, és 1078-ban apát lett.

Legkorábbi írásai 1070 és 1078 között születtek: ránk maradt első levelei, imáinak és elmékedéseinek nagy része. Írói működésének ez az időszaka Isten lényegéről és létezéséről szóló két értekezésében csúcspontot ér el: a *Monologion* vagy *Exemplum meditando de ratione fidei* (1077) és a *Proslogion* vagy *Fides querens intellectum* (1078). Ezekben a művekben jutott el Anzelm filozófiájának legmagasabb fokára; később sem írt a *Proslogion*-nál világosabb és eredetibb művet. Ebben megtaláljuk az ontológiai istenbizonyítás első megfogalmazását, mindenesetre nem abban a formában, amelyben utóbb Descartes által ismertté vált. Későbbi életrajzírója és barátja, Eadmer számol be arról, hogy miként fedezte föl Anzelm ezt a bizonyítékot.

A *Proslogion*-t egy sor mű követte – *De veritate*, *De libertate arbitrii* és *De casu diaboli* –, amelyekben Anzelm az igazság, igazságosság és szabadság közti kapcsolatokat vizsgálta. *De grammatico* c. írása bevezetés a logikába, – Arisztotelész *Kategoria*-iára épül –, szintén ehhez az időszakhoz tartozik, bár meglehet, hogy gondolkodásának egy korábbi fázisát tükrözi: ti. egyetlen tiszta filozófikus műve.

Mindezekben a műveiben Anzelm gondosan ügyelt arra, hogy ne foglaljon állást semmilyen vitás kérdésben. Teológiai bizonyításának módszere – nem idézett az atyáktól vagy elismert nevelőktől – Lanfranc kritikáját vonta magára, és a *Proslogion* érvelését Gaunilo – egy marmoutier-i szerzetes – udvariasan, de határozottan megcáfolta. 1090 körül Roscelin compiègne-i kanonokkal keveredett vitába. Roscelin állítása szerint Lanfranc és Anzelm az ő Szentháromságról szóló (eretnek) nézeteit támasztotta alá. Anzelm a beavais-i püsnökhöz írt levélben megvédte magát, és hozzáfozott nézetei kifejtéséhez, amit hosszas késlekedés után 1094-ben fejezett be, és *De incarnatione Verbi* címen II. Orbán pápának ajánlotta.

Lanfranc 1089-ben bekövetkezett halála óta Canterbury érseksége üresedésben volt. 1093-ban Anzelmet nevezték ki. Kemény, harcos évek következtek Anglia királyaival: már 1097-ben arra kényszerítette II. Vilmos (1087–1100) magatartása, — aki Anzelm reformműködését akadályozta és vonakodott II. Orbán pápát elismerni —, hogy Rómába utazzék, amit az első száműzetés követett. 1100-ban térhetett vissza Angliába. Amikor azonban megpróbálta a hűbéri eskü és az investitúra elleni pápai dekrétumot tette váltani, az új uralkodóval, I. Henrik királlyal (1100–1135) került összeütközésbe. 1103-ban ismét száműzetésbe ment. Csak amikor 1106-ban II. Paszkál pápa és I. Henrik kiegyezett, akkor ért véget Anzelm számára a száműzetés és a harcok ideje. A megegyezés érvényben hagyta az investitúra tilalmát, de megengedte, hogy a klerikusok továbbra is letegyék a hűbéresküt. Anzelm, aki a pápai tekintélynek készségesen alávetette magát, mind ezekben az összecsapásokban rendíthetetlen szilárdságot mutatott az alapkérdések terén, de gyakorlati részletekkel szemben közömbös maradt.

E harcok alatt nagyon jelentős teológiai műveket írt: *Cur Deus homo* (megkezdte 1095 körül és befejezte 1098-ban), *De processione Spiritus Sancti* (beszéd a bari-i zsinaton 1098 októberében, bővített formában 1102-ben fejezte be) és *De concordia praescientiae, praedestinationis et gratiae Dei cum libero arbitrio* (1107–1108). E művek között a *Cur Deus homo* olyan kiemelkedő helyet foglal el, mint a *Proslogion* filozófiai munkái között. Élete utolsó három évét Angliában töltötte, békében és nyugalomban. 1109-ben halt meg.

Kortársaira a legerősebb lelki befolyást levelein, imáin és beszélgetésein keresztül gyakorolta. Ez utóbbiakat életrajzírója, Eadmer jegyezte föl. Anzelm imái, misztikus mélységükkel és bensőséges-ségükkel, a karolingi korszak józan és tartózkodó imaformájával való döntő szakítást jelölik, és már a késői középkor személyes és érzelmeteljes jámborságára utalnak. Hasonlóképpen levelei jellemének szenvedélyes és érzelmileg hangsúlyozott oldalát tárják fel, ami ellentétben áll teológiai spekulációjának szigorú intellektuális élével. Főleg korai levelei mutatják az intim barátságra való képességét, amely egyik jellemvonása a XII. század monasztikus — főleg cisztercita — spiritualitásának. Bec-i priori évei alatt volt a legboldogabb; egész sereg tanítványt gyűjtött maga köré, hogy velük lelki és teológiai kérdésekről beszélgessen. Számos bizonyíték van e beszélgetések szívéllyességéről és eredetiségéről; igazolják Anzelm képességét a lelki igazságoknak képszerű hasonlatokkal való kifejezésére.

Anzelmet gyakran a „skolasztika atyjának” nevezték. Ez a megjelölés azonban csak szűk értelemben találó. Először is mert környezete nem a világi iskoláké és egyetemeké, amelyek a skolasztikus teológia kifejlődésének hátterét képezték. Anzelm legtöbb teológiai művét szerzetes barátainak írta, hogy megválaszolja kérdéseiket; gyakran válasz-

totta a párbeszéd formáját. Másodszer: minden egyes értekezése egyetlen fontos kérdést tárgyal, és nem szándékozik szisztematikus értekezést írni az egész teológiáról. És ami még nagyon fontos: módszertani eljárása – majdnem lemond a tekintélyek idézéséről – szembeszökő ellentétben áll a későbbi skolasztika teológiai metódusával. Mégis, e különbözőségek ellenére, Anzelm spekulációja sok közöset tartalmaz a skolasztikus teológia szellemével: rettenthetetlenül belevág az alapvető problémákba; meggyőződése, hogy lehetséges a dogmatikus igazságok ésszel való átlátása; kész feladni régi megoldási próbálkozásokat és régi igazságokat új, néha feltűnően szokatlan nyelvezettel kifejezni; célkitűzés és módszer minden művében egységes. Mindezek a jellemvonások nem annyira a korábbi időszak, hanem inkább a skolasztika teológusai közé sorolják. Mindamelllett a halála utáni két évszázadban főbb alap gondolatai nem találtak általános elismerésre. Legeredetibb teljesítménye – az ontológiai istenérv a Proslogionban – kevés jelentős követőre talál Duns Scotus előtt. A megtestesülés ésszerű szükségszerűségéről szóló éppoly jelentős és karakterisztikus érvét egészében éppúgy visszautasították, jóllehet mélyrehatóan befolyásolta az összes későbbi vitákat e témáról. Anzelm mint teológus és lelki író csak a XIV. században érte el legnagyobb hatását.

Az angol egyház szabadságáért való harc – amelyet Anzelmnek mint érseknek folytatnia kellett – az alapja, hogy a jelleméről és szentségéről szóló nézetek megoszlottak még Canterbury szerzetesei között is. Az egyik párt, amelyet barátja és későbbi életrajzírója, Eadmer vezetett, meg volt győződve szentségéről, és különböző, véleményüket alátámasztó csodákról számoltak be. A másik párt főlemlítette, hogy Anzelm elmulasztotta megvédeni a canterburyi egyház jogait, és kétségbe vonta csodatevő erejét. Lassan, de biztosan növekedett az elismerés szent életéről. 1163-ban, III. Anzelm pápa engedélyével, Becket Tamás érsek megkezdte a szentté avatási per bevezetéséhez szükséges előzetes vizsgálatokat. De még lezárásuk előtt Becketnek száműzetésbe kellett mennie, s így feledésbe merült az ügy. Egy későbbi, 1494-ben végrehajtott szentté avatási próbálkozás is hajótörést szenvedett. Végül 1720-ban Anzelmet egyháztanítói rangra emelték, anélkül, hogy – legalábbis amennyire ismeretes – formálisan szentnek nyilvánították volna. Jóllehet mint népi szent sohasem gyakorolt nagy vonzóerőt, teológiai szemléletének szépsége és világossága, imáinak hathatós ékesszólása és vonzó jelleme meghatotta kortársait, és még ma is meghatja mindazokat, akik műveit olvassák. Nem ok nélkül jellemezte így egyik tanítványa: „korának legszeretetremlőbb férfija az egész földön“.

R. W. Southern

Uram Istenem, alkotóm és újjáalkotóm. mondd meg vágyakozó lelkemnek, mi vagy még azonfelül, amit látott, hogy tisztán lássa, amire vágyakozik. Nekifeszül, hogy többet lásson; de semmi többet nem lát, mint amit látott, csak sötétséget. Azaz hogy nem sötétséget lát, hiszen

tebenned nincs sötétség; hanem látja, hogy nem képes többet látni a saját sötétsége miatt.

Valóban, Uram, megközelíthetetlen fényességben lakozol; mert senki más nem hatolhat be ebbe a fényességbe, hogy beléd lásson. Csakugyan azért nem látok, mert túl sok nekem ez a fényesség. És mégis általa látom mindazt, amit látok; mint a gyöngye szem, mikor lát, a nap világa által lát, de beletekinteni nem tud.

Ó megközelíthetetlen, legfőbb fényesség! Ó teljes, boldog igazság, milyen messze vagy tőlem, aki olyan közel vagyok hozzád! Milyen távol esel tekintetemtől, holott én mindenestül tekinteted előtt vagyok!

Mindenütt egészen jelen vagy, én pedig nem látlak. Benned mozgok és vagyok, és nem járulhatok hozzád. Bennem és körülöttem vagy, és nem érzek.

... Taníts meg, hogyan keresselek, és mutasd meg magad a keresőnek; hiszen keresni sem tudlak, ha te meg nem tanítasz, megtalálni sem, ha meg nem mutatod magad. Vágyva keresselek, keresve vágyjalak, szeretetemmel találjalak meg, és szeressem, akit megtaláltam. (A Proslogionból.)

MAGDEBURGI NORBERT
(jún. 6. rendjében júl. 11.)

* 1080/85 Gennep (Hollandia)
† 1134. jún. 6. Magdeburg

1080 és 1085 között született, talán Gennepben, és ottani nemesi családból származott.

Szülei már korán papi pályára szánták. Életrajza szerint egy látomás alapján, amely anyjának, Hedvignek tudtára adta fia későbbi nagyságát. Valójában alighanem azért, mert nem jöhetett szóba apja utóda-ként, ti. volt egy bátyja, aki apjának, Heribertnek nevét viselte.

Így a fiatal Norbert számára valami egyházi javadalom után néztek, és már igen korán Xantenba vitték a Szent Viktor káptalanba. Fölvette ugyan a kisebb rendeket és az alszerpapságot is, de nyilvánvalóan nem volt szándéka a magasabb rendeket is fölvenni. Ilyen módon ugyanis akkoriban valaki a klerikusokhoz tartozhatott és egyházi javadalmakat élvezhetett anélkül, hogy a papsággal járó kötelezettségeket vállalta volna. Nemesi családok fiatal sarjai gyakran így töltötték életüket.

Norbert állapotának megfelelően is élt. Gazdag volt és pompaszerező, társadalmi helyzetének nagyon tudatában volt, tüzes kedélyével végletekre hajlott. Természetes adottságai, udvarhoz illő viselkedése és származása miatt szívesen látták I. Frigyes kölni érsek és V. Henrik császár udvarában. Az udvari élet, úgy látszik, nagyon vonzotta, és egészen otthon érezte magát ebben a környezetben. Addigi élete még fiatal klerikustársainál is inkább a földi örömmel volt elfoglalva. Kü-

lönböző források sejtetik, hogy gazdag és gondtalan élvező hírében állott, bár konkrét ballépéseket nem lehet kimutatni ifjúkorából.

1110-ben és 1111-ben patrónusával, I. Frigyesel együtt elkísérte V. Henriket Rómába. Akkor még kétségtelenül a császár pártján állt, aki azért vonult Rómába, hogy a pápán követelje az investitúrajogot (az egyházi méltóságok beiktatásának jogát). Mikor a tárgyalások nem ütöttek ki kívánsága szerint, a császár egyszerűen elfogta a pápát. Ez az esemény talán már akkora benyomást tett Norbertre, hogy választás elé állította a császár és a pápa között. De még éveknek kellett eltelniök, míg élete megváltozott.

1113-ban a tudósítások szerint V. Henrik felajánlotta neki Cambrai püspökségét. Nem volt ritka eset, hogy egy nemes udvari káplán hűséges szolgálati évek jutalmául püspöki széket kapott. De Norbert nem fogadta el. A források ezt azzal indokolják, hogy elég gazdag volt, nem volt szüksége a püspökség bevételeire. Más okok is közrejátszhattak, például annak veszedelme, hogy összeütközésbe jut az egyházzal, ha a császár kezéből elfogad egy püspökséget. De talán abban az időben már nem is volt olyan föltétlen híve a császárnak.

1115-re esik igazi megtérése. Visszahúzódott a siegburgi kolostorba, és érintkezésbe került néhány reformpárti személyiséggel, pl. Kunó apáttal, Luitolf remetével és Richer von Rolduc apáttal. Élete így teljesen más irányt kapott. Elment Frigyes érsekhez, és nyomatékosan kérte, adja föl neki ugyanazon a napon a diakonátust és a papi rend szentségét. Ez ugyan az érvényben levő egyházi jog szerint tilos volt, de végül mégis elérte, amit kért. Nyomban hevesen a xanteni káptalan életstílusa ellen fordult, kiosztotta pénzét a szegények között, és vándorprédikátorként járta az országot. A források egybehangzóan jelzik, hogy valóban rendkívül jó szónok volt. Kezdetben beszédeinek fő célja az volt, hogy elsimítsa a viszályokat, és békét hozzon létre. Később megpróbált tüzes szónoklatokkal követőket is szerezni az általa alapított új életformának. Minden gondja a szegénység és az apostoli élet volt. Hamarosan csodatevő híre terjedt. Külső megjelenése nem kis mértékben hozzájárult ehhez: mezítláb járt, és vezeklő ruhát viselt. Nagyon fontosnak tartotta feladatát, úgy érezte, Isten küldte, és a Szentlélek világította meg.

A megtérése utáni időben olyan szigorúan vezekelt, hogy ő és társai télen is mezítláb jártak, néhányan Valenciennes-ben meg is betegedtek és meghaltak.

Akkoriban gyakran léptek fel olyan vándorprédikátorok, akiknek tanítása nem egyezett az egyházzal. Így megvolt a veszélye, hogy Norbertet is ilyen forradalmárnak tartják. Ezért elment a reims-i zsinatra, hogy II. Calixtus pápával megújíttassa prédikációs engedélyét. Laoni Bertalan püspök, aki a zsinaton is részt vett, meg akarta reformáltatni püspökségét Norberttel, és a pápát is megnyerte tervének.

De mikor Norbert átvette a laoni káptalan vezetését, olyan szigorú követelményekkel lépett fel, hogy a kanonokok vonakodtak elfogadni életszabályát.

Bertalan erre különböző helyeket mutatott meg püspökségében Norbertnek, és felajánlotta, hogy alapítson ott kolostort. Norbert végül a Laontól kb. 20 km-re fekvő Prémontré völgye mellett döntött. Társait kötelezte, hogy Szent Ágoston szabályai szerint kánoni életet éljenek. Ő maga azonban továbbra is vándor igehirdető akart maradni, és egy apátsághoz sem kívánta kötni magát.

Az általa alapított életmód igen hamar elterjedt. Az alapítások gyors ütemben követték egymást, sokszor már fennálló közösségek is átvették a premontréi reformot. Maga Norbert 1126 tavaszán Rómába ment, és megkapta a pápától rendje megerősítését. Ez év júniusában vagy júliusában magdeburgi érsekké választották Speyerben. Ez volt életében a második fordulópont. Mostantól fogva jelentős szerepet játszott a birodalmi politikában. III. Lothárral együtt többször beutazta a német–római birodalmat. Hisz abban az időben a püspök feladatai közé tartozott, hogy időnként elkísérje utazásain a császárt tanácsadói minőségben, s részt vegyen az udvari és birodalmi tanácskozásokon.

Magában Magdeburgban sok nehézségbe ütközött, amikor a rá jellemző buzgósággal alapjaiban akarta megújítani püspökségét. Ellen-ségeskedést váltott ki, hogy visszakövetelte az egyházi javakat, és azt kívánta, adják át a káptalant az 8 rendi testvéreinek. 1129-ben még fölkelés is tört ki, ami majdnem az életébe került. De sikerült embereit a Liebfrauen-apátságba mentenie. Később ez a közösség lett a szláv misszió központja az Elbától keletre lakó törzsek között.

A II. Ince és II. Anaklét közti egyházszakadásban Norbert az elsők között kelt Ince pártiára. A császárral 1132-ben és 1133-ban Rómába ment, hogy visszahelyezzék a pápát jogaiba. Ezen az úton néhány hónapig a főkancellár tisztét töltötte be Itáliában, és jelentős szerepet játszott a pártok tárgyalásában. Lehet, hogy Rómában kapta azt a fertőzést, amely halálára vezetett. Már nagyon legyöngyülve tért vissza püspöki székhelyére, és 1134. jún. 6-án meghalt. Korai halála miatt nem lehet teljesen kideríteni, milyen szándékai és tervei voltak életének második szakaszában. Egyetlen írást sem tulajdoníthatunk biztosan neki.

1582-ben XIII. Gergely szentté avatta. Ránk maradt képei nem hiteles arcképek. Többnyire monstranciával (szentségmutatóval) ábrázolják, ami azonban anakronizmus. Különösen a katolikus reformáció ideje óta az Eukarisztia szentíének tekintik. Kortársai mindenekelőtt a lelkes és lendületes szónokat látták benne, egy új rend alapítóját, később pedig hatalmas egyházfejedelmet, aki Lothár császár kegyét élvezte, és püspökségét erős kézzel irányította. W. M. Grauwen

JOLÁNTA
(jún. 15.)

* 1239 (?)
† 1298 Gniezno

A szentek legújabb német nyelvű lexikona (O. Wimmer—H. Melzer: Lexikon der Namen und Heiligen) rövid életrajzot közöl IV. Béla árpád-házi királyról is. Tanúskodik arról, hogy ha hivatalosan nem is iktatták a boldogok közé, tisztelete sokakban élt. Béla mélyen vallásos családi környezete melegágyul szolgált, ahol gyermekeinek hite és szeretete könnyen kiteljesedhetett. Négy leánya: Kinga, Jolánta, Konstancia és Margit olyan hősi fokot ért el ezen az úton, hogy életszentségük az egyház hitelesítő pecsétjét érdemelte ki.

Jolánta igen kicsi, amikor végigszenvedi a tatárok előli menekülés viszontagságait. Valószínűleg nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy akkori élményei — egyesülve gyermeklelke vallásos csiráival — alapját képezték Krisztus szenvedéseiről tartott odaadó elmélkedéseinek.

Alig öt éves korában szülei nővérének, Boldog Kingának, Szemérmes Boleszláv lengyel király feleségének gondjaira bízák. Krakkóban tartja esküvőjét 17 éves korában, Jámbor Boleszláv gnieznói és kaliszi fejedelemmel. Huszonhárom évig tartó boldog házasságukból három leánygyermek születik: Hedvig, Erzsébet és Anna. Kitűnt férje iránti szerető engedelmességével. Együtt járta vele a fejedelemség területét, hogy igazságot szolgáltatassanak, felkarolják a szegényeket, védjék hazájukat. Ha férjének hadba kellett szállnia, imáival és vezekléseivel kísérte.

Nővérét, Margitot Szent Domonkos szelleme hódította meg. Jolánta és Kinga Szent Ferenc lelkületét itta magába. Alig három éves házasságok, s a fejedelmi pár már két kolostort alapít Szent Ferenc leányainak, a klarisszáknak, Gnieznóban és Kaliszban. Férje 1279 tavaszán meghalt. Két idősebb lányuk ekkor már férjnél volt, a legkisebbet, Annát pedig Hedvig vitte el udvarába. Így semmi sem állta útját, hogy Jolánta nővérének és nevelőjének, Kingának példáját kövesse: belépett az ószandeci klarissza kolostorba. Kinga halála után (1292) átköltözött a gnieznói nővérekhez, ahol főnöknővé választották. Itt élt visszavonultságban 1298. jún. 11-én bekövetkezett haláláig. A kolostorban temették el. Sírja lengyel zarándokhellyé vált. 1827-ben iktatta a boldogok sorába XII. Leó pápa.
Fényesi Márk

KINGA
(júl. 24.)

* 1224. márc. 4.
† 1291. júl. 24. Ószandec

IV. Béla király és Laszkarisz Mária görög császárléány hat leánygyermek közül négyet tisztelünk a szentek, illetve boldogok közt: Kingát, Jolántát, Konstanciát és Margitot. A legidősebb Kinga volt. A

legenda csodálatosnak tünteti fel már születésének körülményeit is: angyal jelezte, milyen segítség lesz a szomszéd népekkel való kapcsolatban, és mennyire tiszteli majd a Szűzanyát. Tagadhatatlan, hogy már kicsi korától kezdve mélyen vallásos. Ebben jelentős része volt szüleinek és több közvetlen rokonának (Szent Erzsébet, Szalome hercegnő) példás élete. Hatott rá az akkortájt lendülettel terjedő egyházi megújulás is, amit Szent Domonkos és Assisi Szent Ferenc fiai hirdettek Európa-szerte. Köztudomású, hogy Béla király udvarában a domonkosok és ferencesek jó talajra találtak, szívesen hallgatta tanításukat.

Kinga a legenda szerint már gyermekkorában szüzességi fogadalmat tett. Amikor szülei államérdekre hivatkozva eljegyezték Boleszláv krakkói herceggel, csak az irántuk való engedelmesség bírta rá, hogy ne mondjon nemet 1239-ben a leánykérőknek. A keletről fenyegető tatár veszedelem ellen erősíteni kellett a lengyelekkel a kapcsolatokat. – Szüzességének megőrzésére szépségétől elbájolt férjének ajánlata nyújtotta az első lehetőséget: Boleszláv megígérte, hogy bármit kér is, teljesíti. „Fogadj engem, aki a mai napon hitvesed lettem, nővérednek – válaszolta Kinga. – A világ szemében légy férjem, idehaza pedig testvérem. Engedd, hogy benned szüzességem védelmezőjét lássam, ne pedig a házastársat féljem. Mindössze egy esztendőre kérem ezt tőled . . .“ A következő évben Mária szüzességének tiszteletét tárja férje elé, s evvel kér haladékokat. Boleszláv lassan türelmetlenné válik, Kinga szemére veti, hogy ő lesz felelős esetleges kicsapongásaiért, és szakítani is kész feleségével – folytatja a legenda. De hamarosan jobb belátásra tér: megérti magatartásának természetfölötti rugóit, és maga is örök tisztaságot fogad a krakkói székesegyházban Boldog Prandota János püspök előtt. A nép ezért „Szemérmes Boleszlávnak“ nevezte el.

Kinga idejét imával s főleg a szegények, betegek ápolásával töltötte. 1241-ben a lengyelek is csatát vesztenek, s a királyi pár menekülni kényszerül a tatárok elől. Csorsztin hozzáférhetetlen sziklavárában húzódnak meg. A következő években férje oldalán az ország újjáépítésében vesz részt. Hazalátogat Magyarországra is. Apjától szakembereket kap, akik megnyitották a híres bochniai sóbányákat, s ezzel a lengyel nép ínségét enyhítették.

Férje 1279. dec. 7-én hunyt el, hosszabb betegség után. Temetésén már Szent Ferenc ruhájában jelent meg, jelezve, milyen irányba akarja terelni élete útját. Ami vagyona volt, a szegények között osztotta ki, illetve templomokra hagyta. Jolánta húga társaságában – aki félével azelőtt szintén özvegyi sorsra jutott – belépett az ószandeci klarisszák kolostorába. A kolostorra hagyta szandeci javadalmait. Ezekből továbbra is jótékonykodhatott. Később, amikor az új király, Fekete Lesz-kó a javadalmat el akarta tulajdonítani, a pápához fordult. IV. Márton Kingának adott igazat, s most már nyugodtan szentelhetette magát a szerzetesi életnek. 1284-ben társai perjelnövé választották. Mint elől-

járó inkább anyai szeretettel, mint a betű szigorával járt el. Vigyázott, hogy a kolostor javai ne vezessenek kényelmes életre, hanem a szegények istápolására szolgáljanak. 1287-ben újabb tatár betörést élt át. Ismét Csorsztin várába kellett menekülnie. Visszatérte után lankadatlanul dolgozott a kolostor helyreállításán.

1291-ben megbetegedett. Többszöri látomásban találkozott kedves szentjeivel, majd a szentségek felvétele után, július 24-én minden különösebb szenvedés nélkül fejezte be Isten- és emberszeretetben gazdag életét. VIII. Sándor pápa avatta boldoggá 1690-ben. XII. Ince pedig 1695-ben Lengyelország védőszentjei közé iktatta. Fényesi Márk

HELFTAI GERTRÚD
(nov. 17.)

* 1256. jan. 6.
† 1301/2. nov. 13. Helfta kolostor

Gertrúd külső életét egy mondattal körvonalazhatjuk: Öt éves korában, talán mint árva, a helftai kolostorba került, és ott élt 40 évig, haláláig. Családjáról nem írnak a források. Az okos kislány az apátság kitűnő iskolájában nevelkedett, és nemsokára a szerzetesi fátylat is felöltötte. 26 éves korában döntő hatású látomása volt, „megtért”, föl hagyott az addig szenvedéllyel űzött világi tanulmányokkal, és fenntartás nélkül kiszolgáltatta magát Isten akaratának és szeretetének. A megrázó élményt közvetlenül és egész egyszerűen maga beszéli el. Krisztust látta maga előtt, és hallotta hangját: „Ne félj! Meg akarlak menteni és szabaddá tenni. Eddig a föld porát etted ellenségeimmel, s töviseiből szívtál néhány csöpp mézet. Jöjj hozzám! Én megrészegetlek isteni gyönyörűségem folyamával!” Közte és az Úr között sűrű túsokövény húzódott. Jézus áttemelte rajta, és ő, szorosan az Úr mellett, felismerte kezén a drágakövekként fénylő sebhelyeket. Aztán kézen fogta az Úr. Gertrúd imával zárja elbeszélését: „Teremtőm és Megváltóm! Így hajtottad szelíd igád alá ellenszegülő értelmemet. Ettől az órától kezdve örvendező és békés lett a lelkem. Kezdtém ‚futni kenteid illata után’, és csakhamar megtapasztaltam, hogy szereteted igája, amely azelőtt kibírhatalannak tűnt, édes és könnyű.”

Az életéből még hátra levő két évtized nem volt más, mint az odaadás egyetlen lendülete. Feleletképpen Krisztus egyre mélyebben avatta be titkaiba.

Gertrúd maga ismerteti írásaiban a helyet, ahol csendes élete kibontakozott. Ha minden kis alkalmi utalást összevetünk, világos képet kapunk az apátságról. A helftai kolostort Mansfeld grófjai alapították. Csak 1258-ban helyezték át Eisleben mellé, a gyönyörű fekvésű völgybe. A zárda falak nagy területet öleltek körül. Kis patak szelte át a rétet, szántóföldeken, gyümölcsökön és termékeny irtásokon keresztül, amelyeket még erdő vett körül. Gertrúd belépésekor virágjában állt

az apátság monasztikus élete. Szent Benedek szabályait követték. Azonban anélkül, hogy kifejezetten csatlakoztak volna Cîteaux-hoz, sokat átvettek a ciszterci szokásokból is. Azonkívül kaput nyitottak az apácák lelki gondozásában akkoriban egyre nagyobb szerepet játszó domonkos és ferences lelkiségnek is. Gertrúdnak egy ideig domonkos lelkiatyja volt. Hogy ez a bencés vallásosság eredetileg teljesen zárt térben egyáltalán lehetséges volt, az jellemző a 13. század végére. A virágzó középkor szilárd rendje ekkor kezdett feloldódni.

1251-től kb. 1290-ig Szent Mechtild nővére, Hackeborni Gertrúd volt a helftai apátnő. Ennek a lelkies, gazdag adományokkal megáldott nőnek a vezetése alatt a közösség úgy megszorodott, hogy két új alapítás vált szükségessé. A külső növekedéssel párhuzamos volt a belső élet nagyszerű felvirágzása. A környék nemesurai szívesen bízták leányaikat kiképzésre az apácákra. Ezek a fiatal leányok a zárda-iskolában sajátították el a varrást és hímzést, olvasást és éneklést, latint és egy kevés görögöt. Tanulni jöttek, de tanulmányaik befejeztével sokan közülük hazatérés helyett fátylat öltöttek. Megigézte őket az egyszerűség és nagyvonalúság, amely itt az Istennek szentelt életet átjárta. Az apátságban az iskola mellett híres írószobája is volt. Mindenekelőtt a két Mansfeld nővér, Erzsébet és Zsófia alkotta itt az írás-művészet és miniatúrafestés remekeit.

De – ahogy ez a jól vezetett bencés kolostorban magától értetődik – mindez a sokfajta külső tevékenység alá volt rendelve az istentiszteletnek. Gertrúd írásaiból kiviláglik, hogy Helftában mindent megtettek az Eukarisztia és a zsolozsma lehető legtökéletesebb ünneplésére. Erről a kántor, Hackeborni Mechtild gondoskodott, akit benső barátság fűzött Gertrúdhhoz, s hozzá hasonlóan gazdag misztikus kegyelmekben részesült. Gertrúd feljegyzéseiből kiérzik, hogy a liturgia olyan volt számára, mint a mindent átható, körülvevő, éltető levegő. Életében minden nap és minden óra a liturgia által válik értelmessé és jelentőssé. Majdnem minden látomását és megvilágosítását valamelyik liturgikus ünnep váltotta ki, vagy arra vonatkozott. Gyakran beszél az isteni officiumról, idéz belőle zoltár- és szentírási részeket. A hivatalos istencicsérettel való közvetlen kapcsolata lehet az oka, hogy egész vallásossága – bármilyen intimnek és személyesnek tűnik is első pillanatra – lényegében a liturgiából és a benne elevenen átélt isteni igékből táplálkozott és formálódott.

Nemcsak az életének színhelyéről szóló érdekes felvilágosításokat, hanem mindazt, amit személyiségéről tudunk, az öt könyvre osztott nagy műnek, a *Legatus Divinae pietatis*-nak köszönhetjük. Ez tartalmazza a szentnek adott összes kinyilatkoztatásokat és elmélkedéseit. Az öt könyvből az elsőt nővértársai írták halála után. Ebben találjuk a sok részletet, ami kolostori életét szemléletesen teszi. A 3., 4. és 5. könyvet bizalmasai írták útmutatása szerint. Csak a második Gertrúd

saját szerzeménye. Összetéveszthetetlenül megkülönbözteti a többitől nagyszerű latin nyelvére. Gertrúd nagyon jól tudott latinul írni. Írása egyenesen klasszikus próza: világos, elvont és mégis szemléletes, képekben gazdag, virtuóz az antik beszédművészet eszközeinek használatában. Belső formája is előnyösen kiemeli a többi – részben bőbeszédű – szövegek közül. Erősen ihleti a Szentírás, megmutatja a fegyelem, tömörség és mértéktartás iránti érzékét, meggyőző minden kijelentés tökéletes egyszerűségével és becsületességével. A szent stílusa egyben kifejezi egész személyiségét.

Gertrúd értelmi adottságai messze meghaladják a közönségeset. Saját szavai szerint „megtérése” előtt „elhatározta, hogy egyetlen férfi mögött sem marad el tudományban.” Valóban csodálatra méltó ennek a nőnek átfogó műveltsége, aki kora gyermeksége óta aligha lépte át a klauzúra küszöbét. Ezen felül megvolt benne az érzék minden szép iránt, művészi képzelet, határozott formáló akarat és erős alkotóerő.

Igazi gazdagsága mégis a szíve volt. Az Istentől ajándékozott szív. Kész és képes a túlcorduló szeretetre. Bensőséges kapcsolata Hackeborni és Magdeburgi Mechtilddel az egyháztörténelem híres szentségköreiből tartozik. De szíve elég nyitott és erős volt arra is, hogy idegenek lelkiismereti kínját és tanácsstalanságát is saját felelőssége körébe fogadja. Bátor volt és bensőleg teljesen szabad, úgyhogy a föld szépségét és nyomorát, saját és mások boldogságát és szenvedését szeretettel magára tudta vállalni és Isten elé vinni. Nagyon jellemző vonása a vágy: elhasználni a világ megszentelődéséért. Lelki sugárzó ereje így messze túláradt a szűk klauzúrafalakon, ahol alig tudott többet tenni, mint nővéreinek az Írást fordítani és magyarázni, vagy órák hosszat a beszélőrácsnál ülni, és a tanácsot és segítséget keresőknek támaszt nyújtani. Misztikus kegyelmeinek legfőbb értelmét abban látta, hogy mások számára a vigasz forrásai legyenek. Csak ezért jegyezte föl megvilágosításait.

Életének igazi titka nyilván az volt, hogy a vastag fal, amely a földön élő keresztény elől általában még elrejti Isten mindenütt jelenlétét, az ő számára átlátszóvá lett. Hitét oly élővé és erőssé tette a kegyelem, hogy már a földön mindegyre látássá változott. Írásaiban egyszerűen és magától értetődően beszél a természetfölöttinek erről az állandó megtapasztalásáról. A kapott megvilágosítások és üzenetek tartalma nyilvánvalóan fontosabb volt számára, mint az a számunkra oly lenyűgöző dolog, hogy Krisztus, a szentek és angyalok szinte ki-be jártak nála, barátként és testvérként beszéltek vele. Különösen a megtévesztés titkára vonatkozólag kapott sok jelenésben és kinyilatkoztatásban megvilágosításokat. Újra és újra látta Jézust, az emberré lett Istent a szenvedésben, a Megváltót átszűrt szívével, az Emberfiát, aki egyben a felmagasztalt Úr, az örök Főpapot az égi liturgiánál vagy az egyház titokzatos áldozatában a földön. Ezek a látomások elmélyítették benne a Titokzatos Test misztériumának megértését, és fokozták

készségét, „saját testében kiegészíteni, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik.” Nem kímélte magát ebben. Rendi életének látszólagos idillje mögött, amely a korabeli ábrázoló felületes tekintetének „paradicsomkert” lehetett, a „Legatus” himnikus ujjongása mögött a könyörtelen vezeklés élete, a testi nyomorúságok, félreértettségek, szenvedés és magány szakadéka rejlik. Igaz, egészen személyesen és szenvedélyesen átélte az isteni Szív túlcorduló szeretetét, mint kimondhatatlan boldogságot. Mégis amit ő „jegyességnek” nevez, az Krisztus igazi és egyetlen jegyesének, az Egyháznak helyettesítő képviselője. Az Úr állandóan élvezett közelségét sohasem szűkítette le a saját személyére, hanem mindig mint áldozatkészséget élte, hogy Krisztus megváltó akaratába mindig mélyebben beleolvadjon.

Halála után meghitt barátai még egy darabig igyekeztek szellemi örökségét összegyűjteni. Ezért állították össze a Legatus öt könyvét. Az ezt követő időszakban Szent Gertrúd majdnem feledésbe ment. Csak 1550-től fedezték fel újra és adták ki írásait. Fokozódott ez a következő két évszázadban, amikor Francia- és Németországban virágzásnak indult a Jézus Szíve-tisztelet. Viszont ezzel a hangsúlyeltolódással túlságosan az istenemberi Szív tiszteletének kicsit szubjektív oldalára szűkítették az ő alapjában véve széles körű, a Megtestesülésre vonatkozó vallásosságát.

L. Brede

Ó szelíd, édes Jézus, te magadra vetted minden nyomorúságunkat, és hordoztad harminc éven át. Kérlek arra a kimondhatatlan szomorúságra, amelyet az Olajfák hegyén kiállottál, állj mellette ennek a szegény, megszorodott embernek szükségében, és adj neki igaz türelmességet. Eléd hozom keresztyét és fájdalmaid, és felajánlom neked azzal a szeretettel egyesülten, amellyel te panasztad és ajánlottad a Mennyei Atyának minden szenvedésedet: legyen neked tetsző és megszorodott testvérem számára érdemhozó. Az a szent angyal, aki halálos tusádban téged megvigasztalt, vigasztalja meg őt is szenvedésében, erősítse és őrizze meg minden türelmetlenségtől és kislélekűségtől.

És ha én és más emberek a te indításodra vigaszt és enyhülést tudunk neki hozni részvétünkkel és tevékeny szeretetünkkel, járulj hozzá te is örömdetes „igen” szavaddal, és add meg nekünk jutalmul szeretetedet. Hiszen tudjuk, hogy amit testvérünkért cselekszünk, főként ha szenved, mindazt teérted tesszük. És ha kegyelmes akaratod, hogy ez a megpróbáltatás elmúljon tőle, tedd meg neki ezt, szívből kérlek, mintha önmagamért kérnélek.

Mindent, amit ránk mérsz, engedd, hogy beléd vetett hitünk szellemével fogadjuk, és mindenben téged dicsérjünk és áldjunk, amikor megtapasztaljuk jószágodat és szeretetedet, a mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen. (Szent Gertrúd imája a szomorúakért és szenvedőkért.)

PENNAFORTI RAJMUND
(jan. 7.)

* 1175/80 Pennaforti várkastély
† 1275. jan. 6. Barcelona

Három tényező hatott Pennaforti Rajmund szellemi magatartására és tevékenységére: Aragónia királysága a mohamedánok uralma alatti területek határán; Bologna, a jogtudományok akkori fellegvára; és végül Szent Domonkos eszménye az apostoli beállítottságú szerzetesi életről.

Politikai szempontból az ibér félsziget a 13. sz.-ban széjjel volt szagatva. Navarra, Kasztília, León, Aragónia és Portugália keresztény királyságainak szomszédságában ott volt a mohamedán Almohádok birodalma Cordobával és Sevillával, és e két város eleste (1236, 1248) után Granada királysága. Aragónia 1229 és 1232 között meghódította a Baleári szigeteket.

Rajmund egy katalán nemes család sarjaként az aragóniai királyság területén fekvő Villafranca del Panadés várkastélyában született, nem messze Barcelonától. Korán került a Szent Keresztről nevezett székesegyházi iskolába Barcelonában. Itt kapta első oktatását a trivium és quadrivium alapján, s utána a tanításra kapott megbízatást. Az egyházi tudományokban is kiképezték, és felkészült a papi pályára. Valószínűleg Barcelonában szentelték pappá. A székesegyházi iskolában elfoglalt állását 1210 körül feladta, hogy az egyházi jogtudományoknak szentelje magát. Evégett át is költözött Itáliába, Bolognába.

Amit a 12. sz. óta a párizsi főiskolák jelentettek a filozófia és a teológia művelése szempontjából, az volt akkoriban Bologna a jogtudomány különböző ágai számára. Az egyetemi szervezetet és a tanulmányi rendszert illetően Párizs francia—északi jellegű, Bologna meg román—földközi-tengeri. A 11. sz.-ban a jogtudós Irnerius megalapította Bolognában a római jog híres iskoláját; az orvietói Gratianus pedig az ottani kamalduli kolostorban dialektikus módszerrel dolgozta fel az egyházjogot. Ezáltal a kanonisztika, „az egyházjog tudománya atyjává” vált. Nagy műve az 1142-ben befejezett *Concordantia discordantium canonum* volt; később ezt a művet „Gratianus dekrétumának” (Decretum Gratianum) nevezték el. A jogtudományban akkoriban mint vezető tekintélyek szerepeltek: Accoso, Ghibellino, Odofredo, Balduini, Pietro delle Vigne, Roffredo. Rajmund bizonyosan hallott róluk, és egyik-másiknak az előadásait is hallgathatta. Jelentős egyházjogászok voltak: Orlando Bardinelli, a későbbi III. Sándor pápa (1159—1181); Tankréd bolognai fődiakónus († 1235 táján); Sinibald Fieschi, a későbbi IV. Ince pápa (1243—1254) és Richard, később Chichester püspöke († 1253, szentté avatták 1262-ben). Tankrédot, Fieschit és Richardot személyesen is ismerhette Rajmund. Hat éven át szentelte magát a jog tanulmányozásának. Jogtudományi vitákon is részt kellett vennie. A dekretáliák doktorává való avatása után Bolognában maradt mint tanár. Minden dokornak jogában állt, hogy iskolát nyisson, föltéve,

hogy megfelelő tantermet és egy csoport tanítványt talált magának. A tanárnak és a tanítványoknak csak a költségekben kellett megegyezniük. Ebben a kérdésben Rajmundnak egészen sajátos véleménye volt. A többi tanár mindenekelőtt azért adott elő, hogy minél több pénzre tegyen szert. Rajmund viszont azt az álláspontot foglalta el, hogy a szellemi javakat – amilyen a tudomány – nem pénz ellenében kell felkínálni. Ezért nagyszámú tanítvány kereste fel, és Bologna város vezetősége a közpénzekből évi járadékban részesítette. Bolognai előadásainak gyümölcseként keletkezett az 1218/19-ben írt *Summa iuris*. Ezt a művet José Rius Serra 1945-ben adta ki Barcelonában.

A bolognai tudós világ számára eseményt jelentett egy dominikánus hitszónok fellépése 1218-ban. Domonkos Bolognába küldte Orleans-i Reginaldot, aki valamikor Franciaországban jogtanár volt és a St. Aignan dékánja. Olyan hévvel hirdette Isten igéjét, hogy – amint Szászországi Jordán írja – egész Bologna tüzet fogott tőle. Rövid időn belül az akadémikusok sorából nagytehetségű férfiakat nyert meg magának, mint Cremonai Rolandot, aki rövidesen az első domonkos egyetemi tanár lett Párizsban; Cremonai Monetát, aki a „tudományok mestere” címet viselte; Magyar Pál jogtanárt és a német Konrádot. Rajmund mindezeket ismerte, és minden bizonnyal gondolkodóba esett elhatározásukon. Berengár, Barcelonának Palouból való püspöke, római útján megállt Bolognában, és itt meggyőzte Rajmundot, hogy térjen vissza hazájába. Nem tudni biztosan, hogy ők indították-e el Itáliából egy domonkos kolostor alapítását Barcelonában. Ezzel szemben biztos, hogy Rajmund – miután először mint kanonok részt vett a zsolozsmában és adminisztrációs munkát is végzett – 1222-ben a prédikáló testvérek szerzetesi ruhájának felvételét kérte, és meg is kapta. Ez alkalommal lemondott minden tisztségéről és javadalmáról.

Nolascói Péternek, a mercedáriusok alapítójának kérésére Rajmund megírta a rend megfelelő szabályzatát. A mercedáriusokat azért alapították, hogy a mohamedánok kezéből kiváltsák a foglyokat. Rajmund mint tanár is működött Barcelonában, a Szent Katalin kolostor iskolájában. Amikor Abbeville-i János bíboros legátus egyházi vizitáción Aragóniában tartózkodott (1227–29), Rajmundot maga mellé választotta kísérijének és tanácsadójának. Szívesen magával vitte volna Rómába, de ő tiltakozott. Amikor azonban IX. Gergely pápa Abbeville révén értesült Rajmundról, tudásáról és tapasztaltságáról, meghívta a katalán domonkost a római kúriára. Ekkor már nem állhatott ellen.

A pápai hatóságok egyike az apostoli penitenciária. A 12. sz. óta mind jobban kifejlesztették. Feladata az, hogy döntést hozzon Rómába felterjesztett súlyos lelkiismereti kérdésekben. Beosztottjai pápai káplánok és penitenciáriusok voltak. Ehhez a hatósághoz a fontosabb római bazilikák gyóntatói is hozzátartoztak. Rajmundot kinevezték pápai káplánnak és penitenciáriusnak; ezenkívül IX. Gergely pápa személyes gyóntatója is lett. Elkísérte a pápát, amikor az elhagyta Rómát; így

Rietibe, ahol IX. Gergely 1234. júl. 3-án szentté avatta Caleruegai Domonkost. Az egyházjog történetében IX. Gergely és Pennaforti Rajmund neve minden időre összetartozik. Rajmund a pápa megbízásából összegyűjtötte a 12. és 13. sz. pápáinak jogi döntéseit. Ez a mű, a *Liber extra* vagy *IX. Gergely dekrétumai*, öt kötetet tesz ki. A pápa 1234-ben elküldte a bolognai és a párizsi egyetemre ezt az akkoriban újdonság számba menő jogforrást. Így Rajmundnak ez a főműve közvetlen szolgálatot tett a tudománynak és a gyakorlati életnek.

Rajmund a gyóntatók érdekében is tevékenykedett: összeállította a *Summa de casibus*, másképpen *Summa de poenitentia et matrimonio* vagy *Summa Raimundi* c. művet, Már azelőtt is írtak hasonlókat. De a lelkiismereti és jogi kázusok Rajmund-féle összeállítása hamarosan felülmúlta a korábbi műveket. Három könyvben tárgyalja az Isten és a felebarát ellen elkövetett vétkeket, továbbá a papság jogi helyzetét. Egy később csatolt negyedik könyv különféle házassági kérdésekről szól. A mű 1234 és 1238 között jött létre, 1480-ban került Lyonban sajtó alá. Freiburgi János német domonkos († 1314) Szt. Tamástól és Nagy Alberttől átvett teológiai és antropológiai kérdésekkel bővítette ki Rajmund egyházjogi anyagát. Ez a széles körben elterjedt *Gyóntatók kézikönyve* (*Summa confessorum*), amely először már 1476-ban és később több ízben is megjelent nyomtatásban. Polgári jogászok és világi jogtudósok is sok kérdésben Rajmund Summájának irányítását fogadták el. Így a „Schwabenspiegel“, a „Deutschenspiegel“ és Montjuich Jakab „Usabjes-kommentárja“.

Egészségére való tekintettel Rajmund 1236-ban kérte, hogy visszatérhessen hazájába. Megint barcelonai konventjéhez tartozott. A felajánlott tarragóniai érsekséget visszautasította.

1238. máj. 24-én Bolognában összeült a domonkos rend általános nagygyűlése. A tartományfőnököknek és a definatoroknak az volt a feladatuk, hogy a rend folyó ügyeit megtárgyalják, és utódot választanak az 1237-ben elhunyt Szászországi Jordán rendfőnök helyébe. A választás Pennaforti Raimundra esett. Az engedmesség szellemében a tisztséget el kellett fogadnia.

Mint jogász a rendi alkotmányt szigorúbb szellemben fogalmazta át. Ezt a rend háromszoros átolvasás után (1239, 1240, 1241) el is fogadta. Ő maga azonban kérte, hogy mentse fel hivatalától. Csak sürgetésére engedtek kérésének. Utódja a német János lett. Rajmund visszatért Barcelonába.

Most erőteljesebb keresztény tevékenységet indított el a mohamedánoktól megszállva tartott spanyol és észak-afrikai területeken. Em-lékiratában, amelyet minden bizonnyal a rendfőnök felszólítására írt meg, misszionáriusokat kért a mohamedán szolgálatban álló keresztény zsoldosok és rabszolgák gondozására és a hitükben megingott hívek visszavezetésére, sőt még a mohamedánok meggyőzésére is. Az 1250-es és 57-es spanyol rendtartományi gyűlések valóban külön

iskolák felállítását írták elő az arab nyelv elsajátítására. Martini Rajmundot, a későbbi nagy orientalistát 1250-ben többekkel együtt arab tanulmányokra küldték. Az 1259-es általános rendi nagygyűlés a keresztény spanyol területeken „studium arabicum“-ot írt elő az egész rendnek. A katalán Marsilius Péter írja 1313-ban, hogy Aquinói Tamás Rajmund kérésére írta meg „Summa contra gentiles“-ét; Rajmund a spanyolországi mór misszióra való tekintettel kérte volna fel őt erre. Újabban ugyan kérdésessé vált a „Summa“ missziós szándéka, de mindenesetre jó szolgálatot tett a spanyoloknak a mohamedánokkal és a zsidókkal való kapcsolatban. A keresztény hiithirdetés és a hitvédelem a mohamedánok és a zsidók között ezeken a területeken éppen szentünk papi beállítottságának és tevékenységének köszönhet sok indítékot, amelyeket azután a rákövetkező évtizedek és évszázadok folytathattak.

Jakabon, Aragónia királyán kívül Bölcs Alfonz, Kasztília királya is sokat adott a Rajmunddal való beszélgetésre. Amikor Rajmund kb. száz éves korában elhunyt, két király, Violante királyné, három herceg és három püspök, valamint nagyszámú nemes, pap és hívő sereglett özsze. Mindnyájan a végtisztességet akarták megadni neki. Szentté avatását már 1279-ben és utána többször is beterjesztették a pápai kúriánál. Azonban csak 1601-ben avatta szentté VIII. Kelemen pápa. Földi maradványait 1297-ben helyezték át egy márványsírba. Ünnepeét 1553 óta tartják meg. 1647 óta Barcelona városa mint védőszentjét tiszteli.

A. Walz

A SZERVITA REND HÉT ALAPÍTÓJA (febr. 12.)

Nevük: Bonifiglio, Bonagiunta, Manetto, Sostegno, Amadio, Ugucione, Alessio.

Firenze városa, ahol éltek, az 1208 és 1220 közti rövid békeidő után ismét háborúk szakadatlan sorába keveredett Pisával, Sienával, Pistoival, ugyanakkor pedig részt vett az évszázados császár–pápa küzdelemben is. Két pártra szakadt (guelfek és ghibellinek). Ma többé-kevésbé békésen éltek egymás mellett, holnap féktelen gyűlölettel rontottak egymásra.

Mind a heten „kereskedők“ voltak, tehát több száz kollégájukkal együtt a kereskedők céhébe tartoztak. A céhnek saiat alkotmánya és szabályai voltak, erőteljes kereskedelmi és üzleti forgalmat bonyolított le nyugati és keleti piacokon, és igen nagy befolyása volt a konzulokra és a város sorsára. A kereskedők nemcsak tekintélyesen hozzájárultak a város növekvő iólétéhez, hanem új gondolatokat, kulturális ösztönzéseket, valamint hol igazhitű, hol eretnek vallási eszméket is képviseltek. Így ők is sokfelé jártak Franciaországban és Flandriában, sok

olasz városállamban is. Mindenütt megfigyelhették az eretnokség okozta károkat, másfelől viszont a vallási élet új felvirágzását is, mindenekelőtt a vallásos társulatokba és testvérületekbe tömörülő világiak között. Megérezhettek valamit az általános nyugtalanságból is, a kényelmetlen érzésből az akkori egyház, hanyatlása és hiányosságai láttán, és az óhajtozó várakozásból, hogy új rend álljon be mindenben. Utóbbinak fő hangadója Joachim de Fiore lett († 1204), szélsőséges képviselői pedig az eretnek mozgalmak voltak, amelyek Firenzében is elég állhatatosan felütötték fejüket.

Nem ismerjük biztosan azt az időpontot, amikor a hét férfi bűnbánati mozgalomban egyesült. Ilyenek az előző század végén többfelé keletkeztek, mindenekelőtt Itáliában és még inkább Firenzében. A bennük élő „testvérek” voltaképpen igazi szerzeteséletet folytattak, aszerint, hogy házasok vagy özvegyek voltak-e („fratres de poenitentia”). Világban élők, de bensőleg a világtól elszakadt keresztényekként viselkedve és szegényen igyekeztek követni a szegény és megfeszített Krisztust.

A hetek első „megtérése”, felvételük a „fratres de poenitentia” közé valószínűleg 1233-ra esik. Hiszen ez az év Közép-Olaszország északi részén „Alleluja-év” (anno alleluatico), más néven „az imádság nagy éve” volt, hála azoknak a vallásos ösztönzéseknek, amelyek a domonkos és ferences igehirdetőktől indultak ki. Az „alapítási legenda” szerint ez a rend megalapításának éve, bár sok történész ezt komolyan kétli. Valószínűleg valamivel később – az évet ismét nem tudjuk pontosan – kiváltak családi kapcsolataikból, és visszahúzódtak a város kapui elé, Cafaggióba, hogy „nagyobb szabadsággal szenteljék magukat a szemlélődésnek”, s közben tovább gyakorolják az irgalmaság cselekedeteit felebarátaik iránt.

Akárcsak Ferenc, szószerint és csorbítatlanul akarták követni az Evangéliumot. Miután megtalálták az „értékes gyöngyöt”, az Apostolok Cselekedetei könyvének egyházát akarták mintájukul venni, és közösséggé egyesülni a szegény élet és a gyakorlati felebaráti szeretet jegyében.

De hamarosan úgy találták, hogy Cafaggióban még mindig túl nagy az összeköttetésük a világgal, és félreesőbb helyet kerestek. 1241 körül (ebben az évben adta át nekik jegyzőkönyvileg Giovanni da Bivigliano a „Sonaio hegy” csúcsát Ardingo firenzei püspök közvetítésével) visszavonultak a Monte Senario-ra, kb. 18 km-re Firenzétől északra. Ott akartak remeteéletet élni, teljes nyitottsággal rendelkezésre állva Isten szolgálatának és sugallatainak.

1244 és 45 között Firenzében tartózkodott Veronai Péter, később a domonkos rend első mártírja. Lehet, hogy az ő indítványára vették föl a „Societas sanctissimae virginis Mariae qui servi sanctae Mariae vocantur” elnevezést (A szentséges Szűz Mária társassága, azaz Szűz Mária szolgálói). A társulat létéről először 1245-ben van írásos firenzei

dokumentumunk. Szent Ágoston szabályát fogadták el, és fekete rendi ruhát választottak ismertetőjelül.

A közösséget 1245 és 47 között Ardingo püspök, 1249-ben pedig a toscanai pápai követ, Capocci bíboros is megerősítette és elismerte. 1251-ben IV. Ince pápa Guglielmo Fieschi bíborost nevezte ki a szerziták első védnökéül. 1255-ben a rend megkapta végleges pápai elismerését.

Miután a társaság a remeteségben belsőleg és külsőleg megszilárdult, ünnepélyes szegénységi fogadalommal alapozta meg rendi szerkezetét. A fogadalom végleg gyakorlatra váltotta az evangéliumi élet utáni törekvésüket a közös szegénység által.

Közösségi életük középpontja volt a „lectio divina” (lelkiolvasás), a szentmise, a kórusima és a szegények szolgálata az irgalmasság cselekedeteivel.

Közös útjuk az evangélium szellemében alakult, egyben a szemlélődő remeteélet klasszikus „szabálya” szerint: Isten keresése a világban folytatott vezeklő élettel, elszakadás a világtól az evangéliumi szegénység által, majd egyre erősebb vágy az elvonulásra, míg eléri a hegy „pusztáját” szemlélődésben és az Úrral való egyesülésben, ami lelki atyaságban gyümölcsözik. Utánozták Krisztus útját: a „pusztából” ismét visszatértek az emberi közösség életébe, – újra Firenze kapui előtt telepedtek le. Krisztus követésével mindig erősebben összekötötték Anyjának, az „advocata, mediatrix” (pártfogó, közbenjáró)-nak követését is.

Szűz Máriának – kifejezetten vagy hallgatólagosan – mindig jelen kellett lennie cselekedeteikben és gondolataikban. Ez az elkötelezés „úrnőknek”, Máriának igazi szolgálatában valósult meg, a „szolgálatok, engedelmségi tettek és tiszteletadások” egész „summájában”. Minden liturgikus ténykedést, a lelkiolvasmányt, sőt minden egyes cselekedetet a közösségben egy Ave Maria vagy Salve Regina vezetett be (az utóbbi ima igen elterjedt volt a kor vezeklő mozgalmaiban). A szombat az Istenanya napja lett. Később pénteken még külön is készülték rá a „Vigilia Dominae nostrae” éneklésével. Hasonló elemeket különben a kor más rendalapításainál is megfigyelhetünk.

Igy a hetek vallásossága – bár egész tevékenységük „Isten nagyobb dicsőségére” volt szentelve, bár Krisztus „egész különlegesen Uruk” volt – mindig erősebben és világosabban „máriás” jellegű lett. Ezzel beilleszkedtek a máriás népi jámborság akkor már sodró erejű folyamába, magukévá tették ezt az áhitatot, lelki életük gazdagításának eleve eszközeként. Természetesen végső soron ennek az életnek nem lehet más középpontja és célja, mint Krisztus.

A világtól és javaitól való elszakadásukkal élő tanúságot és példát szolgáltattak polgártársaiknak, főleg az előkelőknek és gazdagoknak, az evangélium örök érvényéről és hatóerejéről. Az evangélium iránti

föltétlen hűségükkel hozzájárultak az egyház tisztulásához és gazdagodásához. Már csak azzal is, hogy *élték* az evangéliumot, lehetőleg szóról szóra, a hierarchiának való teljes és alázatos alávetettségben.

A hét alapító – hármójuk a hagyomány szerint a rend általános priorja volt – mind jobban visszahúzódott a csendbe. Az új rendi család fejlődött és növekedett.

PORTUGÁLIAI ERZSÉBET
(júl. 4.)

* 1271 táján, Saragossa
† 1336. júl. 4. Estremoz

Erzsébet Aragóniai Péter és szicíliai Konstancia leánya, vagyis II. Hohenstaufen Frigyes dédunokája volt. Atyját a szerencsétlen végű Konradin a vérpadon nevezte meg örökösének. Atyai nagyanyjától szelídebb örökséget kapott, hiszen az magyar királynő volt, Árpádházi Szent Erzsébet húga. Valószínű, hogy a kis hercegnő nagynénje után kapta a nevét. Erzsébet (ahogyan hazájában nevezték: Izabella) eleinte nagyapjánál nevelkedett. A béke zálogaként küldték oda, miután a király és a trónörökös közötti harcok évekig tépték Aragóniát. Amikor az öreg király halála után édesapjához került, oly bensőségesen ragaszkodott hozzá, hogy eleinte minden házassági tervet elutasított. Végül is kiházasították Dioniziusz portugál királlyal; ez azonban igen szerencsétlen választás volt. Férje sohasem volt hozzá hűséges, számos ágyasa egymást váltogatta; feleségét viszont féltékeny gyanúsításaival üldözte, és életét pokollá tette. Erzsébet hiába iparkodott gyengédségével megnyerni. Szeretettel nevelte föl törvénytelen gyermekeit is saját gyermekeivel együtt. Állandóan azon fáradozott, hogy férje akaratát teljesítse.

Azonban minden erőfeszítése hiábavaló volt, jöllehet a korabeli beszámolók szerint még az ég is tanúskodott mellette. A „Vita” (életrajz) leírja azt a borzalmas istenféletet, amelynek történetét Schiller balladájából ismerjük (Der Gang zum Eisenhammer). A királynőt azzal rágalmazták férjénél, hogy egyik apródja túlzottan ragaszkodik hozzá. A felháborodott király minden további vizsgálat nélkül megparancsolja az olvasztókemence munkásainak, hogy a legelsőt, akit hozzájuk küld, vessék az izzó kohóba. Azonban a meggyanúsított apród, akit a király a kohóhoz küld, elkésik, mert előbb a templomba tér be. Helyette a rágalmazót ölik meg, amikor meg akar győződni a gyilkos parancs végrehajtásáról.

Az istenfélet következtében a király kénytelen volt hinni felesége házastársi hűségében. Ehelyett politikai állásfoglalásában kételkedett. A hatalmi torzalkodás a családon belül ebben a generációban is folytatódott. A királyné fáradhatatlanul törekedett közvetíteni először férje és bátyja, majd férje és fia között. A király azonban azzal vádolta,

hogy fiát apja ellen lázítja. Erzsébetet száműzték, és minden vagyonától megfosztották. Mikor már nyílt harc veszélye fenyegetett, elhagyta száműzetését, és a harctérre sietett. A veszéllyel mit sem törődve vette magát az ellenfelek közé. Évszázadok múltán is mutogatták a helyet, ahol a királyné állt. Az ellenfelek kibékültek. A király meghatva vette magához újból feleségét, és ezentúl már tiszteletben tartotta.

Erzsébet, mint száműzött korában, továbbra is mindenekelőtt jámbor cselekedeteknek élt. Éjjel-nappal böjtölt és imádkozott, kolostorokat és templomokat alapított. 1325-ben, férje halála után egyik magaalapította klarissza kolostorba vonult vissza. Gyóntatója azonban nem engedte fölvennie a fátyolt, hogy így továbbra is folytathassa szeretetcselekedeteit. Ezentúl még inkább a szegények és betegek gondozásának szentelte magát. Különösen az az erőfeszítése terjesztette el hírnevét egész Portugáliában, amellyel egy nagy éhínségen próbált enyhíteni. A véget nem érő családi ellentétek, most már fia és bátyja között, ismételten szükségessé tették jelenlétét a „világban“. Egy ilyen békéltető úton, amely hazájába, Aragóniába vezet, hal meg 1336-ban.

Nem sokkal halála után egy ismeretlen szerző megírta élete történetét portugál nyelven. Az eredeti elveszett. A szöveget 1678-ban latinra fordították, amikor tisztelete, szentté avatása (1625) után, Portugália határain túl is elterjedt. Azt már természetesen nem lehet megállapítani, mennyiben felel meg a fordítás az eredetinek. A latin „Vita“-nál valamivel korábbi a „Relatio“, amely valószínűleg a szentté avatási pörre készült.

Ez a „Relatio“ sajtáságos módon ugyanazt a rózsacsodát írja le, amit Árpádházi Szent Erzsébet legendájából ismerünk. Magában véve nem ritkaság az ilyen legendaátvitel egyik szentről a másikra. Itt azonban érdemes volna kikutatni, vajon az ismert rózsacsoda eredetileg nem a portugáliai Erzsébet „Vita“-jához tartozott-e. Mert Árpádházi Szent Erzsébet életének szemtanúktól (gyóntatójától, Marburgi Konrádtól és egyik szolgálólányától) eredő beszámolóit nem említik ezt a jeleneget. Ő igen boldog házasságban élt, így a legenda keletkezéséhez szükséges előfeltételek – mind a férj viselkedésére, mind a kegyes hazugságra vonatkozóan – hiányoznak. Viszont portugáliai Szent Erzsébetnél mindenképpen megvannak. Hiszen hogy Dioniziusz király feleségét állandóan gyanúsította és megleste, azt nemcsak a legenda, de a hiteles történelem is bizonyítja. Az „Acta Sanctorum“-ban mind a két szent mint „királyné“ szerepel, mert a thüringiai őgrófnét is állandóan magyar királynénak nevezik. Így az átvitel az egyik Erzsébet királynőről a másikra könnyen lehetséges. Mindenestre portugáliai Erzsébetnél előfordul a rózsacsodának egy másik változata is. Ebben a rózsák, hűsége bizonyítékeként, tél közepén borulnak virágba.

Még számos más csodáról is beszámol a „Relatio“; különösen azokról a gyógyulásokról, amelyek az Erzsébet halála után eltelt háromszáz év alatt történtek. Ez mindenekelőtt azt bizonyítja, hogy az

„Isten szolgálatában álló királyné” emlékezete elevenen élt számos nemzedéken át.
S. v. Brockdorff

IX. LAJOS
(aug. 25.)

* 1219. ápr. 25. Poissy (?)
† 1270. aug. 25. Tunisz előtt

Az oltárra emelt uralkodói egyéniségek között Lajos egyike a legvonzóbbaknak. Vonz mind lelki nemességével egy kemény és kíméletlen korbán, mind pedig azzal a törekvésével, hogy az Isten szolgálatát minden más érdek fölé helyezze. Poissyban született, bár lehetséges, hogy La Neuville-en-Hez-ben, Beauvais kerületében. Atyja még 12 éves kora előtt meghalt. A kormányzást anyjára, kasztíliai Blanka királynéra hagyta, aki kénytelen volt megvédelmezni jogait hatalmas párt élén álló sógora, Hurepel Fülöp ellen. Ez sikerült is neki champagne-i Thibaut gróf segítségével. A fiatal király, akit 1226. nov. 29-én koronáztak meg, gondos nevelésben részesült. Anyja keresztény kötelességeinek mélységese tudatát és a bűntől való irtózatát öntötte lelkébe. Blanka, aki később is igen féltékenynek bizonyult, annyira hatalmába kerítette fiát, hogy az sohasem próbálkozott valamit is akarata ellenére cselekedni. 1234. máj. 27-én elvétette vele a 13 éves Provence-i Margitot. Hat esztendeig tartotta távol egymástól a házasokat, és még a későbbi időkben is állandóan beleavatkozott házasságukba, legintimebb részleteibe is, úgyannyira, hogy kénytelenek voltak nagynehezen védekezni tolagódása ellen. Mégis el kell ismerni, hogy Blanka, minden rosszul értelmezett anyai ösztöne ellenére is, jó politikus volt.

IX. Lajosnak 1236-ban, nagykorúságát elérve, le kellett vernie hűbéresei ismételt lázadását, amelyeket III. Henrik angol király szított. Nem sokkal ez után, 1244-ben, betegsége alatt fogadalmat tett egy keresztes hadjárat indítására, hogy az újból mohamedán kézre került Jeruzsálemet felszabadítsa. A vállalkozás létrejött, és a király feleségével együtt vett részt benne. A kormányzást Blanka királynéra hagyta. Hogy elkerülje az épp akkor kiközösített II. Frigyes hatalmában levő Sziciliát, Cipruson és Egyiptomon keresztül vette útját. 1249 júniusában megostromolta Damiette-et. Néhány hónap múlva azonban súlyos vereséget szenvedett Mansourah-nál, és lovagjaival fogságba esett. Súlyosan megbetegedett vérhasban; kénytelen volt visszaadni Damiette-et és váltságot fizetni. Társainak nagy része visszatért Franciaországba. Ő maga több mint három évig maradt Palesztinában, hogy támogassa és megerősítse a még keresztény kézen levő helyeket.

Blanka királynő, akinek időközben egy felkeléssel kellett szembeállnia, 1252 november végén meghalt. Erre a hírre a király kénytelen véglegesen visszatérni Franciaországba. 1254. szept. 7-én ért Párizsba. Ettől kezdve tevékenyen foglalkozott a birodalom ügyeivel. Magánélete

jobban hasonlított egy szerzeteséhez, mint egy királyéhoz. Mindennap egy vagy több misét hallgatott és egyházi órait imádkozott. Életmódja mindig igen egyszerű volt, de a keresztes hadjáratból hazaérve még szigorúbban élt. Lemondott a vadászatról, amiben valaha sok öröme telt. Ruházkodásában megszüntetett minden fényűzést. Testi vezeklést mért magára: böjtöt, ostorozást, vezeklő övet. Legjelentősebb életrajzírói (mint pl. Joinville, Lajos és a királyné gyóntatója) szemtanúként számolnak be türelmének és alázatának szinte csodálatos példáiról. Különösöképpen feltűntek ezek abban a korban, amikor a szokások még igen durvák voltak. Így például panaszszó nélkül tűrte el szolgálóinak ügyetlenkedését, sőt még egy szegény asszony szitkozódását is. Szerető férj és kiváló családapa volt. Provence-i Margit tizenegy gyermekkel ajándékozta meg, közülük kilenc maradt életben. Gyengéden szerette őket. Felebaráti szeretete a szegények iránt fáradhatatlan volt. Sajátkezűleg szolgálta ki őket, még a fekélyeseket is bekötözte és magához ölelte.

Keresztény magatartása világosan kitűnik a birodalom szerveztének megjavítására fordított fáradozásából. A „Pandecta Justiniana” néven ismert római törvénygyűjtemény fölfedezése lehetővé tette a törvénykezés megreformálását. A tartományok urainak önállóságát korlátozta, amennyiben megfosztotta őket önkényes bíráskodási és ítélkezési joguktól. Megtiltotta a párbajozást, mint az igazság megállapításának eszközét. Hűbéresei magántorzalkodásainak csökkentésére negyven napos előzetes fegyverszünetet rendelt el. Ezt „a király negyven napjának” hívták. Előszeretettel szolgáltattot személyesen igazságot, és Vincennes-ben, ahol gyakran tartózkodott, szabadon járultak hozzá a peres és panaszos felek. Lajos sok más szempontból korának gyermeke volt. Mutatják ezt szigorú, sőt kegyetlen rendelkezései, amelyekkel az istenkáromlókat, eretnekeket és zsidókat sújtja. Mégis művelt és felvilágosult uralkodónak kell tekintenünk. Uralkodása alatt figyelemre méltó fejlődést észlelünk a gondolkodásban, az irodalomban és a művészetekben. Élénken érdeklődött Aquinói Szent Tamás és Vincent de Beauvais munkáira iránt; amellett támogatta Robert de Sorbon-t a Sorbonne megalapításában. Hogy a keresztes hadjáratból magával hozott passióereklyéknek megfelelő helyet adjon, megépíttette a gyönyörű Sainte Chapelle-t. Ezenkívül neki köszönheti Franciaország nagyszámú vallásos és jótékony alapítvány létesítését. Ezek között szerepel a Quinze-Vingts néven ismert kórház, 300 vak gondozására. Feddhetetlen jelleme talán leginkább külpolitikai állásfoglalásából tűnik ki. Nagypapjának, Fülöp Ágostnak az angol korona kárára tett hódításait jogtalannak tartotta. Ezért az abeville-i szerződésben, 1269-ben visszaadta III. Henriknek Périgord környékét, a Limousint, Agen vidékét, Quercy-t és Saintonge-t. Az angol király viszont lemondott minden más franciaországi jogáról. Ezt az egyezséget már akkor hevesen bírálták. Viszont Lajos igazságosságának híre legalábbis azt

eredményezte, hogy külföldi uralkodók viszályaikban többszörösen felkérték békebírónak. Másrészt azonban türte bátyja, Anjou Károly vállalkozásait: így Nápoly elfoglalását, amelyet IV. Orbán pápa jogosan átadott neki. Az itáliai hadműveletnek az a további előnye is volt, hogy Károlyt távol tartotta Franciaországtól.

IX. Lajos uralkodása alatt Franciaország a béke és nyugalom korát élte. De a Közel-Kelet kérdése továbbra is foglalkoztatta a királyt. 1261-ben Baibars egyiptomi szultán birtokba vette Palesztina nagy részét. Erre a király újabb kereszties hadjárat szervezésére határozta el magát. Megkezdte az előkészületeket a vállalkozásra, 60 000 főt számláló haderővel. Aiguesmortes-ban szálltak tengerre. Első céljuk Tunisz volt. Ott akartak várakozni Anjou Károlyra. Lajos hada a város látóhatárán táborozott. Rövid idő múlva kolera tizedelte meg a tétlenségre kényyszerült sereget. Meghalt Lajos fia, Nevers grófja is. Ő maga is megbetegedett, és érezte vége közeledtét. Ezért megadta fiának, a későbbi Merész Fülöpnek utolsó utasításait és áldását. Hamuval meghintett fekvőhelyre tette magát, és keresztalakban kitért karral halt meg 1270. aug. 25-én.

Lajos nem volt kiváló hadvezér, sem nagy politikus. De rendkívüli emberi és keresztény tulajdonságokat testesített meg, amelyek az egész Nyugat szeme előtt a keresztény uralkodó eszményévé tették. VIII. Bonifác pápa 1279. aug. 11-én avatta szentté. Nemcsak azért, hogy így politikailag közeledjék Szép Fülöphöz, hanem azért is, hogy eleget tegyen a hívők vallásos érzelmeinek.

L. Cognet

BIRGITTA
(júl. 23, hazájában okt. 7.)

* 1302/3 Finstad, Uppsala mellett
† 1373. júl. 23. Róma

Birgitta ugyanúgy része Svédország történelmének, mint Jeanne d'Arc Franciaországénak, vagy Klára Olaszországénak. Ő azonban magányosabban áll, mint más országok szent asszonyai. A déli országokban alig találunk az egyház történelmében női szentet, akinek neve ne kapcsolódna egy szent férfi életéhez: Benedek és Skolasztika, Ferenc és Klára. Bár Birgitta környezetében is van több szentéletű és nagytudású férfi, de egyetlen kanonizált szent sincs.

Birgitta előkelő társadalmi körből származott. Atyja „lagman“, vagyis egy vidék „thing“-jének (törvényszékének) elnöke és vezetője, akinek az érvényben levő jogot ismernie, alkalmaznia, sőt tökéletesítenie kell. Rokonságban volt Svédország váltakozva uralkodó királyi házai-val is. Birgitta még csak 11 éves, amikor gyermekkorára árnyékot vet édesanyja halála. 14 éves korában kötött házasságáig nagynénjénél élt, távol családjától és édesapjától. Ebben a kemény időszakban egyesült először Krisztussal, a Fájdalmak Emberével, és megtanulta meg-

érteni az összefüggést az emberben a bűn és a lealacsonyodás, Krisztusban pedig a kiengesztelődés és a kegyelem között.

Házasságáról lehetne igen érzelmesen írni, de az igazság egyszerű: Két évi önkéntes megtartóztatás után – ami érhető fiatal korából és korai istenélményéből – nyolc gyermeket szült férjének, Ulf Gudmarssonnak, aki szintén egy lagman fia és később maga is lagman. Gyermekai közül lánya, Katalin követte anyja vallásos hivatását, és megvalósította szerzetesi eszményét. Birgitta nagy nemesi uradalom háztartását irányította. Emellett nemcsak a háztartás vezetését és a családayaságot tanulta meg, hanem azt az önmegtagadást is, amire mindenkinek szüksége van, aki világos belső látással fölismeri a világ és az emberek nyomorúságában, betegségben és szegénységben nemcsak az anyagi rosszat, hanem a lélek enyhítésre váró éh-ségét is.

Férje halála után főleg a béke visszaállításán munkálkodott az európai uralkodók között, szorgalmazta a pápák visszatérését Avignonból Rómába, a püspökök és papok életének megjavulását. Ezenkívül római, Piazza Farnese-i házában évekig számtalan észak-európai zarándoknak nyújtott lehetőséget a saját papjaikkal való kapcsolatra, hogy így anyanyelvükön részesülhessenek a bűnbánat szentségében. De mindezt túlragyogja a szerzetesi eszme és a Krisztussal és Máriával egyesült élet. 1372-ben, jeruzsálemi zarándokútján vallásos megnyilatkozása csúcspontját érte el azokban a kinyilatkoztatásokban, amelyeket a *Revelationes* 7. könyve gyűjt össze.

Halálakor gyóntatója és Katalin leánya van mellette. Földi maradványait azzal a kegyelettel vitték hazájába, amelyet szenteknek kijáró tisztelet kezdetének nevezhetünk. Ekkor kezdődött meg Vadstenában a kolostor megalapítása. Egy rendalapító élete nem zárul le halálával, rendjében tovább él. A döntő indítást a kolostor itteni megalapításához Birgitta vadstenai temetése adta. Katalin magával hozta V. Orbán pápa 1370-es bulláját, amelyben meghagyja Linköping püspökének, hogy két kolostort építtessen Vadstenában: egyet apácák, egyet szerzetes-papok részére. 1374/75-ben megkezdődtek az adományozások. Birgitta már régebben a kolostor alapítására ajándékozta birtokait. Katalin 1375-ben újra Rómába ment. Hazája kívánsága szerint megkísérelte kijárni anyja szentté avatását és a rendi szabályok jóváhagyását.

A rendi előírásokat az alvastrai cisztercita kolostorban alakították ki rendi szabályzattá, onnan vitték Rómába, és V. Orbán pápa, bár erősen megváltoztatva, jóváhagyta. Ebben a formában teljesen megfelelt az egyházi törvényeknek, persze egészen más alapelvek szerint, mint az alvastrai atyák Birgitta rendi elképzelésének kidolgozásakor lefektették. Új és régi elgondolások ellentétben voltak egymással. De a régi egyszerre új, szent fényben jelent meg, hiszen most már Krisztus Birgittának adott kinyilatkoztatásáról volt szó, Birgitta emlékéért pedig már mint egy szentét tisztelték. V. Orbán például el akarta törölni Birgitta

szegénységi elvét. Helyette viszont a rendnek olyan határozott szervezetet akart adni, amelyben kialakulhatott volna a súrlódásmentes együttműködés az egyes rendházak között. Az alvastrai atyák viszont Birgitta szervezeti szabályát úgy akarták megfogalmazni, hogy a papi rendház ne legyen olyan önálló, mint az apácázárda. Így akarták elkerülni a kettős kolostor körüli veszedelmes vitát. Választani kellett tehát a két felfogás között. A döntés Birgitta kinyilatkoztatásának szövegére esett, úgy, ahogy az alvastrai atyák lefektették.

Birgitta azt is kívánta, hogy minden belépni szándékozó hozzon magával javadalmat, ami az illető halála után a következő belépőre szállna. Időközben azonban a kolostor már sok adományban részesült. Vajon kell-e még mindig követelni, hogy minden belépni szándékozó javadalommal rendelkezzen? A gazdagok előnyben részesülhetnének a szegények kizárásával, és így bizonyára simónia keletkezhetnék.

Elvetették tehát Birgitta előírását a javadalmakról, úgyszintén az adományok elfogadásának tilalmát. Továbbá Birgitta azt is kívánta, hogy minden év november 1-én a teljes felesleget osszák ki a szegények között. Ehelyett úgy határoztak, hogy a szegények a feleslegnek csak azt a részét kapják meg ezen a napon, ami a jövőben sem szükséges. Így megengedetté vált a felesleg egy részét évről évre megtartani. Feladták a szegénységet, amelyet Birgitta olyan szigorúan előírt. A Birgitta-rend szabályzata ebben a formában lett érvényes. Bár az egyének személyes szegénységének parancsa érvényben maradt, a kolostori közösség szegénysége nem valósult meg. Birgitta eszméinek hasonló lecsiszolása és elgyöngítése más pontokon is bekövetkezett.

Tehát a késő középkori Vadstena már alapításakor magában hordozta a pusztulás csíráját. A kolostor élete konzervatív lett, tekintetük a múltba révedt, a radikális eszméket elejtették. A megújulás igen nehéz volt, mert mindig összekapcsolódott a kettős kolostor problémájával. Nagy és terjedelmes épületeket és falakat kellett minden Birgittakolostornak építenie. Az anyagi feladatok terhe kétségtelenül kárára volt mind a szerzetesek, mind az apácák vallásos tevékenységének. Így a rend, minden ima és munka, minden prédikálás és zarándokgondozás ellenére is reformot, megújulást igényelt. De az idő túl rövid és Svédország túl távoleső volt ahhoz, hogy a reformkísérletek eredményesek lehettek volna.

A sikertelenség okait azonban mélyebben kell keresnünk: Birgitta gyermekkorában. A gyermekként kapott szerzetesi ideál már akkor a múlté volt, amikor először nyújtották be Rómában jóváhagyásra. Birgitta nem tudta megváltoztatni: ahogy egyszer följegyezték, úgy maradt megírva mindörökre. A hagyományos szerzetesség férfaitól leírt betűk elfojtották Birgitta kolostori tervében a lélek, a Szentlélek életét.

Birgittát szenvedélyes vágy töltötte el, hogy a még majdnem pogány világot belátásra és megszentelődésre ébressze. Szerzetesi eszméje tiltakozást tartalmaz mind a világi társadalom önjogában bízó

magatartása, mind az elvilágiasodott egyház hamissága ellen, amely nem képes megvalósítani Istentől kapott feladatát. Soha egyetlen rendalapító, így Birgitta sem tudta megakadályozni, hogy rendjének útja el ne hajoljon, és emberségének súlya le ne nyomja. De azért ha a Vadstenában ténylegesen elért eredményeket vizsgáljuk, akkor Birgitta rendi eszméjében Isten Lelkének munkáját kell fölismernünk.

Abban az időben az Egyház élén olyan pápák álltak, akik feladataiktól elidegenedett tisztviselőkként éltek világukat. Maga a kolostor is belekeveredett a búcsúk és kiváltságok körül dúló viszályokba, amelyeknek megharcolása felülmúlta erejét. Ha ez a szerzetesi közösség mégis létre tudott jönni, akkor minden okunk megvan, hogy csodálkozunk Birgitta mélyről fakadó inspirációjának erején. Ez a lelki erő új, titokzatos forrásokat nyitott meg. Mi tehette a svéd egyházat a reformáció után egyszerűen olyan gyülekezeti szelleművé és katolikusellenessé? Azt hiszem, nem keletkezhetett volna ilyen erős ellenszenv a katolicizmus ellen, ha az egyházi visszaélések nem rajzolódnak ki olyan élesen az igazság átható fényében, egy roppant szellemi erejű élmény háttérben. Tévedés-e ezt a hatalmas forrást Birgittára vezetni vissza? Egy fiatal katolikus író nő nemrégiben emelte ki, mennyire azonosította magát Birgitta Máriával, amikor a Fiú szenvedését írta le. Birgitta nemcsak megmutatta Svédországnak Máriát, az Isten Anyját, de átélésének minden erejével szinte édesanyja lett a svéd kereszténységnek. Vajon ez mind hiábavaló lett volna, és a reformáció megsemmisítette volna? Valószínűtlen. Hiszen itt egy belső valóságról van szó, ami a lelki élet misztikus, szinte megfoghatatlan rétegeit úgy érinti meg, mint egyetlen külső hatás sem.

Birgitta működésének külső formája eltűnt, a vallásos élet más formái foglalták el helyét. Látszólagos terméketlenség időszaka következett. De mi mást hozott ez a kor, mint szakadatlan kutatást az után a forrás után, amit Birgitta tárt fel? Egy nép tud felejteni, de azokat a mély lelki indításokat, amelyekben valaha részesült, nem felejtí el. Nem szűnik meg keresni, amíg a kegyelem az emberi indítást el nem fogadja, és benső belátássá nem változtatja.*

T. Nyberg

Ó Jézus, igaz és gyümölcsös szőlőtől! emlékezzél a bőséges, kifolyó mértékkel mért szent vérednek kiontásáról; melyet te, mint szőlőből kisajtol mustot, bőségesen kiontottál, midőn a keresztfán ama egyetlen katona dárdájával átütött szent oldaladból mireánk vért és vizet öntöttél: úgyannyira, hogy csak egy csepp vér sem maradt benned, és végre, mint mirrhából összekötött kéve, magasan fölfüggesztettél;

* Néhány újabb kolostor ma is követi az eredeti Birgitta-regulát. Viszont 1911-ben egy svéd konvertita alapított szerzetet, visszanyúlva Birgitta szelleméhez: „a régi törzsnek egy új hajtása” (XII. Pius). 1923-ban ők vették át Vadstenát. A szerzetnek van katolikus és protestáns ága; többször együtt végzik a zsolozsmát. (A kiadó jegyzete.)

ott a te gyenge tested meghervadott, belső tagjaidnak frissesége megszáradott, csontod veleje a sok fájdalmak miatt teljességgel kiasztott. Ezért a keserű kínszenvedésedért és drágalátos szent véred kiontásáért légy irgalmas, kegyelmes nekem, édes Jézusom! és fogadd hozzád kimúlásom óráján lelkemet. Amen. (A szenvedő Jézushoz szóló imájából. Pázmány Péter fordítása.)

FERRERI VINCE
(ápr. 5.)

* 1350 táján Valencia
† 1419. ápr. 5. Vannes (Bretagne)

Vince 1350-ben született Valenciában, Spanyolországban. Ott lépett be 1367. febr. 5-én a domonkosok kolostorába. Tanulmányait Leridában és Barcelonában végezte el, és Valenciában kezdett tanítani. Ott tanulta megbecsülni a káptalan prépostja, Peter de Luna, és később pappá szentelte. Tudománya, a betegek iránti részvéte, okos tanácsai és példás élete miatt mindenki nagyra becsülte. Az irodalom terén is működött, néhány értekezést és egy a lelkiéletéről szóló tanulmányt tulajdonítanak neki. Amikor 1390-ben Peter de Luna mint az avignoni pápa követe ismét fölkereste Valenciát, Vince már nagytekintélyű szónok volt. A legátusnak sikerült VIII. Kelemen avignoni pápa hívéül megnyernie. Luna útitársaként alkalma nyílt betekinteni a kor lelki és erkölcsi állapotába igen sok vidéken. Mélyen átérezte, mennyire szükséges, hogy helyreálljon az Egyház egysége, és komoly javulás álljon be erkölcsi vonalon is. Amikor Peter de Luna-t Avignonban XIII. Benedek néven pápává választották, udvarába hívta Vincét. Gyóntatóatyja lett a pápának és a pápai udvarnak is. Vince a munkát vállalta, de a felajánlott egyházi méltóságokat visszautasította.

Súlyos betegsége idején kérte az Urat, adja vissza egészségét, hogy tovább prédikálhasson. 1399. okt. 3-án csodálatos módon meggyógyult. Megjelent neki Szent Domonkos és Assisi Szent Ferenc kíséretében az Úr Jézus; megérintette arcát, és megbízást adott neki: menjen prédikálni, és mentsen meg sok lelket. 1399. nov. 22-én elindult Avignonból. Első útja Marseilles-be vitte, majd innen a Riviérán át Lombardiába ment. 1403-ban Savoya és Svájc volt a missziós területe. Genf, Lausanne és Fribourg megmisszionálása után Lyonba ment. 1408-ban Montpellier-ben, a következő évben, 1409-ben Barcelonában működött. Itt újra találkozott XIII. Benedekkel, akit 1405-ben Savonában is látott. A szó, az ima és az életpélda minden eszközt felhasználva iparkodott a tömegekre hatni. Szigorú életmódja miatt óriási tekintélye volt. Tudatosan magas erkölcsi mércét állított fel. Kérlelhetetlen volt a hit dolgában. Mégis sokan követték hálás lélekkel és hűségesen egyik helyről a másikra. Az ilyenfajta csoportokban kinövéssek és ve-

széyek könnyen felütik a fejüket. Ezeknek Vince tudatosan és kemény kézzel elejét vette. Megrázó erővel prédikált az Antikrisztus eljövételéről és a világ végéről. Azt hitte, ez hamarosan bekövetkezik. A nép prófétának tartotta. Valenciában Borja Alfonznak annak idején megmondotta, hogy tiara kerül a fejére. Be is vált jóslata, mikor az III. Calixtus néven pápa lett. (Ő volt Hunyadi és Kapisztrán Szent János pápája, a török elleni összefogás nagy mozgatója, a déli harangszó elrendelője. A fordító megjegyzése.) Olaszországban előre jelezte Sienai Szent Bernardin működését, és azt is, hogy szentté avatják majd. De fő témája a közeli világvége volt. Az őt eltöltő istenfélelem a hallgatóságra is átragadt. De a félelem nem végcél. Szeretembe kell torkolnia, szeretetté válnia. Vince soha nem tette kizárólagos tárgyává a végső idők borzalmait. Az Antikrisztusról szóló, kéziratban megmaradt beszédekben fölvetette a kérdést: mikor is jön el az Antikrisztus – és józanul megfelelt rá: Ezt a napot senki sem ismeri. Bűnbánó lelkülettel kell várni. Az Úr intelme a mi védelmünk az Antikrisztus ellen: „Éberek legyetek és imádkozzatok.” Maga Vince mégis abban a hiedelemben élt, hogy az Antikrisztus eljötté és az utolsó ítélet közel van.

1413-ban Vince ismételtén felszólalt a zsidókkal való vallási megbeszéléseken Tortosában. De beszélt ő zsidók előtt sok más városban is: Lorca, Murcia, Albacete, Valencia, Lerida, Toledo, Salamanca, Valladolid, Palencia stb. Az akkori bevett szokás szerint ő sem riadt vissza attól, hogy hatóságilag késztessek a zsidókat, vegyenek részt a prédikációkon. Zsidó megtérítjei főleg a tekintélyesebb és tanultabb emberek sorából kerültek ki. Így ezek megtérése a köznépre is nagy hatással volt. Még mohamedánokat is sikerült elvezetnie Krisztus egyházába.

A világ nagyjai jó kapcsolatokat tartottak fenn az aszkéta prédikátorral. Kasztíliai János és Aragóniai Ferdinánd, a két király, őszinte híve volt, és támogatta fáradozásait. XIII. Benedek már 1413-ban békekövetül akarta kiküldeni. Vince fáradhatatlanul hirdette Isten ígését. 1415-ben nyíltan „legatus a latere Christi”-nek, Krisztus személyes küldöttének nevezte magát, mint ahogy a pápa is küld ki „oldaláról” személyes követeket. Az ibériai félsziget királyai megkísérelték, hogy véget vessenek annak az áldatlan állapotnak, amelyet a nyugati szakadás előidézett, és XIII. Benedek kétszínű játéka mindjobban elodázott. Vince is részt vett a Narbonne-ban és Perpignanban tartott tárgyalásokon. Meghozta a nagy belső áldozatot, és szakított az avignoni pápának való alávetettséggel; de még nem vetette alá magát Rómának. Aragónia, Kasztília és Navarra királyai nyilvánosan kijelentették, hogy nem engedelmességek tovább XIII. Benedeknek. Vince 1416. jan. 6-án hirdette ki ezt a döntésüket Perpignanban. Ami a spanyol felségterületet illette, ezzel az ő részükről nyitva állt az út a konstanzi zsinaton választott egységpápa előtt. Vincének nem kis áldozatába került az elpártolás XIII. Benedektől. De az egyetemes Egyház javát többre tartotta, mint az avignoni pápához való ragaszkodását.

Ezután Vince otthagyta spanyol hazáját, és északnak indult. De nem Konstanzba, pedig hívta oda a befolyásos teológus és egyházpolitikus, John Gerson. Inkább fölkereste a klarisszák bátor reformálóját, Coletát, és a vele való találkozás után Normandiába és Bretagneba ment. Kemény talaj volt ez, igazi népmissziósnak való terület. Apostoli körútjának ezzel kezdődött a harmadik és végső szakasza. Régebbi kedvenc témáit már nem emlegette. Nem a közeli világvégéről, nem az Antikrisztus eljöveteléről beszélt. Élete és tanítása a vallási megújulást és az igazi életreformot sürgette, minden vonalon. Franciaország akoriban az angolokkal vívott száz éves háború ostorát érezte. Vince nem annyira a világ végére gondolt most, mint inkább saját életének végére. Szigorú életmódjából nem engedett. Mikor a toulouse-i érsek kérte, enyhítsen kemény önmegtágadásain, ez volt a válasza: nem könnyű dolog egy régtől megszokott életformán változtatni. Szamárháton szokott utazni, imádkozók és bűnbánók, szerzetesek és világiak kísérték útjain. Holtig kitartott e bűnbánati zarándoklatok vezetése mellett, Gerson intelmei ellenére is. Bűnbánó seregének élén egy kereszt járt. Vince korán reggel énekes misét mondott, majd prédikált. Sokszor három órán át. Beszéde végén harangszó jelezte, hogy most áldja meg a betegeket. Déli egy óra felé vett magához valami csekély táplálékot. Hústételét nem evett. Étkezés után idejét a betegeknek, gyerekeknek, a kíséretében levő szerzeteseknek és közvetlen környezete tagjainak szentelte. Résztvevő jó szíve volt, szívesen adott jótanácsot, vigasztalt, és szavával, élete példájával iparkodott felemelni az embereket. 8 órakor visszavonult, egy óra hosszat még tanulmányokkal foglalkozott, vagy írásbeli kérdésekre válaszolt. Azután nyugovóra tért. Valenciai beszédét megértették mindenütt a latin nyelvterület lakói. Utolsó éveiben franciául is prédikált. Ahol csak megfordult, falvakban és városokban, egyaránt nagy tisztelettel fogadták őt és társait. Működését Vannes-ban (Bretagne) fejezte be. 1419-ben még elmondta böjti beszédeit, és ekkor érezte, hogy erői hanyatlani kezdenek. Elköszönt a burgundi hercegnőtől, aki nagy tisztelője volt. Még egyszer megáldotta kedves betegeit. Mélységes áhítattal vette fel a betegek szentségeit, és hálásan fogadta az V. Márton pápától küldött teljes búcsút. Felolvastatta az Úr kínszenvedésének történetét, összekulcsolta kezét, megcsókolta a keresztet, és meghalt, arcán szent örömmel. 1419. április 5-e volt. Holttestét a vannes-i székesegyházba vitték, és ott temették el. III. Calixtus pápa 1455. jún. 29-én fölvette nevét a szentek sorába.

A világ végéről tartott beszédeit különféleképpen magyarázták az idők folyamán. Egy biztos: Vince katasztrófálisnak ítélte kora állapotát, és úgy érezte: kötelessége felrázni embertársait. Rendkívüli buzgalom sarkallta, hogy kortársaiban a bizony alig-alig pislákoló hitet életre keltse, és lángra lobbantsa bennük a természetfölötti iránti érzéket. Úgy találta, a leghatékonyabb, legmegragadóbb jelszó és kép: az Antikrisztus, a világvége és a világtétele emlegetése. Tévedhetett abban,

hogy a világ végét közelinek gondolta. Igehirdetésének apokaliptikus szakasza az idők függvénye lehetett, és a konstanzi zsinattal, az egyház újraegyesülésével befejeződött. De minden korok számára intő jel marad üzenete és a világitéletről szóló tanúságtétele: Mindig újból emlékezetbe kell idézni Isten büntető ítéletét.

Vince a 15. századi egyház egyik legerőteljesebb bűnbánati prédikátoraként szerepel a nyugati egyháztörténelemben. A. Walz

A prédikálásban és buzdításban egyszerűen és a hallgatókhoz közelálló nyelven szólj, az egyes cselekedeteket magyarázva. Amennyire tudsz, példákkal élj, hogy mindegyik bűnös, aki azt a bűnt elkövette, szíven találva érezze magát, mintha csak neki beszélnél. De mindezt úgy tedd, hogy ne az legyen a látszat, mintha szavaid kevély vagy méltatlankodó lelkületből fakadnának, inkább a szeretet és atyai szánakozás bensőségéből; ahogyan az apa fájlalja, ha fiai vétkeznek, vagy súlyos betegségbe esnek, vagy mély veremben fekszenek, igyekszik kihúzni és megszabadítani őket, és anyaként ápolja. Úgy beszélj, mint aki örül haladásukon és a rájuk váró paradicsomi dicsőség reményén. Ez szokott a hallgatók javára lenni. Mert ha általában szólsz az erényekről és bűnökről, az nem nagyon ragadja meg őket.

Hasonlóan a gyóntatásban, akár nyájasan erősítgeted a kislelkűeket, akár keményebben rémited a kerges szívűeket, mindig bensőséges szeretetet tanúsíts, hogy a bűnös mindenkor érezze: tiszta szeretetből fakadnak szavaid. Ezért elevenbe találó szavaiddat mindig szeretők és kedves megnyilatkozások előzzék meg.

Te pedig, aki felebarátaid lelkének használni szeretnél, először teljes szivedből folyamodj Istenhez, és egyszerű lélekkel kérd tőle, öntse beléd azt a szeretetet, ami az erények foglalatja, hogy általa véghez tudd vinni, amit kívánsz. (A lelkiéletről szóló értekezéséből.)

NEPOMUKI JÁNOS
(máj. 16.)

* 1330 Pomuk
† 1393. máj. 16. Prága

Sok hídon, főleg Közép-Európában, egy szobor áll. Barokk papi öltözetben egy papot ábrázol. Egyik ujjá az ajkán, mintha önmagának és nekünk is hallgatást parancsolna. A hidak szentje és a gyónási titok vértanúja ő: Nepomuki Szent János, azoknak a vidékeknek egyik legismertebb szentje.

Legendája ezt állítja életéről: Pomuk nevű kis helységben, Csehországban született. Jogot tanult Prágában és Padovában, s hamarosan magas egyházi méltóságokra jutott, bár szegény családból származott. Prága-szerte ismert és közkedvelt volt, mint kimagasló egyházi személy és jelentős szónok. Vencel király felesége gyóntatóatyjává választotta. A „borissza, nagyharagú és lusta“ királyról nem sok jót

mondanak a korabeli följegyzések. A fenti idézetek az állandóan visszatérő „személyleírás”, ha róla szólnak. A király meg akarta tudni, mit gyónt a felesége. János minden felvilágosítást megtagadott. Erre megkínóztatta, majd beledobatta a Moldva folyóba. A királynőnek csodás fény mutatta meg, hol keresse a holttestet. Egy másik változat szerint a Moldva kiszáradt, hogy rátalálhassanak. Mindez 1383-ban történt. A prágai Szent Vitus székesegyházban temették el. Még arról is értesít a legenda, hogy a sírt korláttal kellett elkeríteni, mert ha valaki tiszteletlenül, gyalázó szándékkal a szent sírjára lépett, kemény isteni büntetést vont magára. A szentté avatási eljárást már a 16. században elindították, de csak 1729-ben ért véget. A szent tisztelete egyre növekedett, a huszita viharok és a 30 éves háború ellenére is.

A szentté avatás után nemsokára a vatikáni levéltárban ráakadtak Johannes von Jentzenstein (Jenstein) egy beadványára. János 1381 és 1396 között volt Prága érseke. A panaszirat Vencel király üzelmeiről szól. Számptalan túlkapása mellett – semmibe veszi az Egyház jogait és az érsek személye és vagyona ellen is vétett – szemére veti, hogy helynökét, Nepomuki Jánost 1393-ban megkínóztatta, és a Moldva vízébe fojtatta. A gyilkosság oka a királyi jogok körüli vita volt. A helynök az érsek megbízásából és a király kifejezett akarata ellenére megerősítette méltóságában az újonnan megválasztott klodrubi apátot. Nos, egy bizonyos Nepomuki Jánosról, aki egyházjogi doktor, majd később általános érseki helynök volt, számos korabeli forrás említést tesz 1372 óta. A tényt, hogy a király dühében megkínóztatta, sőt a kínzásban maga is részt vett, és utána megölette, nemcsak Jentzenstein érsek levele, de más források is említik. Ezek nem sokkal az események megtörténte után íródtak. De semmit sem szólnak arról, hogy a szerencsétlen sorsú prelátnak a királyné gyóntatója lett volna. Itt úgy szerepel, mint aki az Egyház jogaiért adta életét. Az említett panaszlevélben az érsek ugyan szigorú aszkétának és példás jámborságú embernek tünteti fel, de egyben olyan embernek, aki túlságosan is törődött az egyházi birtokok ügyével és saját tulajdonával. Még attól sem riadt vissza, hogy az anyagi javak megőrzésére meggondolatlanul a kiközösítés eszközét is felhasználja. Így az általános helynök meggyilkolása – bár aljas cselekedet volt – nem tekinthető minden további nélkül Isten dicsőségére elszenvedett vértanúhalálnak. A 19. és 20. század történészei az eset után kutatva nem riadtak vissza attól, hogy „kegyes csalásról” beszéljenek.

Nem nagyon valószínű, hogy egyidőben két ugyanolyan nevű ember élt volna Prágában, egyik a királyné gyóntatója, a másik általános érseki helynök, és mindkettőt a király parancsára előbb megkínózták, majd a Moldva folyóba fullasztották, az elsőt 1383-ban, a másodikat pontosan tíz év múlva. Még akkor sem, ha tudjuk, milyen gyakori név a János, és föltételezhetjük, hogy több János nevű és Pomukban született fiú élt akkor mint pap Prága városában. Viszont semmi nyoma

Vencel király „dicstettel” között egy 1383-ban történt gyilkosságnak. De igenis tud a fentebb említett négy forrás az 1393-ban megölt általános helynökről. A Szent Vitus székesegyházban kétségtelenül mindig csak egy ilyen síremlék volt. Az 1383-as évet említő sírfelirat csak a 16. század közepéről való, tehát nem jó bizonyítéknak. Ma általában ez az elfogadott tétel: Csak egy Nepomuki János élt Prágában. Általános helynöke volt az érseknek; így gyakran került ellentétbe a királlyal és tanácsadóival. Végül is áldozata lett az említett vitás esetnek. Tisz-tázatlan, hogyan lett az általános helynökből a királyné gyóntatója. Sok történész minden további nélkül egyszerűen lesöpri az asztalról a le-gendának ezt a főrészét. A történelmi kutatásnak ez az állásfoglalása azonban elhanyagol egy igen fontos utalást. A „legenda” képződése ennek tekintetbe vételével sokkal közelebb kerül a történelmi tényekhez. Ismételten viselte ugyanis a rektori méltóságot a bécsi egyetemen egy bizonyos Thomas Ebendorfer von Haselbach, egyike az első humanis-táknak. A „Császárok Krónikája” c. művében így ír Vencelről: „Vencel a Moldvába fojtatta felesége gyóntatóját, Jánost is, aki a hittudomá-nyok magisztere volt. Azért is, mert annak a véleményének adott ki-fejezést, hogy csak az viseli méltán a királyi nevet, aki jól kormányoz. Meg még azt is mondják, azért is, mert nem volt hajlandó a gyónási titkot megszegni.” Ebendorfer 1433-ban egy ideig kimutathatóan Prá-gában időzött. Ez alig 40 év a gyilkosságtól. Ekkor tehát közismert volt a tény, hogy Nepomuki János a király haragját hívta ki maga ellen, mert szemére hányta, hogy uralkodása minden, csak nem jó. De íme, az a hiedelem is élt, hogy mint a királyné gyóntatója nem akarta meg-szegni a gyónási titkot. A „kegyes csalás” tehát már röviddel az ese-mény után keletkezett? Akkor csodálatos, miért nem leplezték le.

Vencelhez első ízben mint kilenc éves gyerekekhez adták feleségül a nála egy évvel idősebb Wittelsbachi Johannát. Ő lenne a legenda szerint a Nepomuki gyónógyermek. De Johanna már 1386-ban meg-halt, tehát a vértanúságnak előbb kellett megtörténnie. Vencel azonban 1390-ben újra házasodott, éspedig újra a Wittelsbach házból. Az új feleség Zsófia volt, húsz évvel fiatalabb a királynál, s minden krónika dicséri szépségét. Nem suttoztak-e Prágában a király féltékenységé-ről szép fiatal feleségére? Nem volt-e csakugyan kíváncsi a királyné gyónásaira? Honnan Vencel nagy gyűlölete a Nepomuki iránt? János-sal együtt a káptalan más tagjait is elfogták; azok túléltek a fogságot és a kínzásokat! Bizonyára szerepet játszott a szent tiszteletének ki-alakulásában a vallási zavar is, amely Husz János fellépése óta meg-osztotta az országot. Hiszen Vencel is, felesége, Zsófia is támogatta Husz reformátori tevékenységét. Van olyan felfogás is, hogy János tiszteletének és szentté avatásának tudatosan huszitaellenes éle is volt, sőt „protestantizmus-ellenes” szentnek is mondták.

A szakértők még mindig vitatkoznak János személye körül. Szobra azonban továbbra is ott áll hídjainkon; ajkára tett ujjával mintha saját titkát is őrizné.

S. V. Brockdorff

Francesca Romana a római de Buscis nemesi családból született. Vallásos édesanyja korán saját gyóntatójának lelki irányítására bízta leányát. A lelkiatya Monte Savello-i Antal atya volt, Szent Benedek rendjéből. Harmincöt éven át állt mellette segítségével. Franciskának már hat éves korában nem volt forróbb vágya, mint a vértanúkat és a szűzeket utánozni. Lelkesedve olvasta életrajzukat. Mikor 11 éves lett, lelkiatya megengedte neki, hogy próbaként és titokban az egyik legszigorúbb rend önmegtagadásait gyakorolja, mert teljes szívével a szerzetesülethez vonzódott. Szigorú életmódja mégis feltűnt otthon, és édesapja megtudta az okát is. Erre kijelentette, hogy már odaigérte a fiatal Lorenzo de Ponziani-nak. Franciska sok küszködés után beleegyezett. Alig 13 éves korában ülték meg a menyegzőt. Az új pár a Ponziani palotában lakott, a Tiberisen túli Szent Cecília templom közelében. Vanozza, Lőrinc bátyjának felesége egyik nap észrevette, hogy Franciska keservesen sír. Amikor a fiatalasszony beismerte neki, mi lett volna az életeszmenye, a sógornő is bevallotta, hogy neki is hasonló vágyat kellett eltemetnie. Ettől az órától kezdve az elképzelhető legszébb, szent barátság fűzte össze őket. Lőrinc és bátyja tudta, mekkora kincset kaptak feleségükben. Nem is hallgattak a rokonság és az ismerősök kifogásaira, akik hol a két asszony túlzottnak minősítette jámborságát ócsárolták, hol azon botránkoztak meg, milyen bőkezűen osztják az alamizsnát, hanem szabad kezet hagytak nekik. Lőrincet néhány személyes élmény meggyőzte, hogy Franciskában Isten kiválasztott eszközét mondhatja magáénak, és nem akart akadály lenni Isten terveinek útjában. Mélységes szeretet kötötte őket össze. Hat gyermekük közül három születése után hamarosan meghalt – róluk nem is tudunk semmi közelebbit –, kettő pedig gyermekkorban. Csak Keresztelő Jánosról elnevezett fiuk élte túl a szülőket. A bencések zsolozsmás könyve ezt mondja Franciskáról: „Házasesetében nem felejtette el, mivel tartozik Istennek; így férjének élve Isten kedvére élt, Isten szolgálatában férje kedvében járt.” Ahogy családjának gondját viselte, abban hibát nem lehetett találni. Okosan, kellő eréllyel és mégis anyai szeretettel irányította a nagyszámú házi személyzetet. Apósa ezért, mikor elvesztette feleségét, nem az idősebb Vanozzára, hanem őrá bízta az egész ház irányítását. Franciska számára csak Isten, családja és a szükséglet szenvedők léteztek. Alig aludt többet 2–3 óránál. Hosszú órákat töltött imádkozva a házikápolnában, vagy a kert egyik kis barlangjában. A nappal órái azután a háziasszonyi tennivalóké és a beteglátogatásoké voltak. Sok beteget meggyógyított. A szentté avatási eljárás folyamán több mint 60 ilyen esetről tettek minden kétséget kizáró tanúvallomást.

Franciska szeretetszolgálatát Róma városának legszomorúbb időszakába esik. Háborúk, éhínség és ragályok elnéptelénítették a várost. A pápák avignoni tartózkodása (1309–1377) legkeserűbb gyümölcsűül a nagy nyugati egyházszakadást hozta magával (1373–1417). A kereszténység megoszlott, előbb két, a végén már három pápa között. A világ fővárosa romhalmazzá vált a század során. A római Fórumon tehének legeltek. A pásztorok esténként a Szent Pál bazilikába terelték nyájukat; ennek a teteje is részben beomlott. A vatikáni kertekben farkasok ólálkodtak. Akkor lett a nyomorúság, hogy 1414-ben még Péter-Pál napján sem égett az apostolfejedelem sírjánál egyetlen lámpa sem.

Franciska férje, Lorenzo Ponziani, a pápai csapatok parancsnoka volt a nápolyi király, László ellenében, aki kétszer is elfoglalta az örök várost, kifosztotta és szinte teljesen romokban hagyta. Lőrincet a harcok folyamán törzsűrés érte. Azt hitték, meghalt. Úgy vitték haza Franciskához, aki gondos ápolásával megmentette férje életét. Később sikerült elmenekülnie. Bátyját, Vanozza férjét viszont elfogták, fiukat, Jánost pedig túszul elhurcolták. A családi palota a tűz martaléka lett.

De a palota egy része épen maradt, azaz tető alatt. Itt Franciska kórházat rendezett be. Fáradhatatlan odaadása a szűkséget szenvedők iránt gyújtó hatással volt az éhségtől és pestistől megtizedelt, pártvilongásoktól szétmargangolt, reménytelenségbe süllyedt városban. Példája sok szívet és kezet megmozgatott.

Sok szent feláldozta életét a felebarát szolgálatában. Egy sem akadt közöttük, akinek ne lett volna meg a súlyos keresztje. Franciskánál ehhez még szemtelen menyé járult, aki életfeladatának tekintette, hogy őt gyötörje és sértegesse. Türelme és imái még menyét is teljesen megváltoztatták.

Örökre emlékezetessé tette nevét az a tény, hogy a túlvilág, az ég és a pokol foghatóan betört életébe. Az ördög kísértette, gyötörte és üldözte. Látomásai voltak a pokolról: ezekről élete végéig csak remegve tudott beszélni. Élete utolsó 23 évében állandóan maga mellett látott egy angyalt, fénylő felhőbe takarva. Mások nem láthatták. Az angyal olyan sugárzó fényben ragyogott, hogy alig tudott pusztán szemmel rátekinteni. Fényében az éjszaka bármely szakában tudott olvasni és írni. Így írta le: „Nagysága egy kilenc éves gyermeké. Magatartása kedves, de ugyanakkor fönséges is. Szeme legtöbbször az ég felé tekint. Nincs szó leírni tekintetének isteni tisztaságát. Homloka legtöbbször derűs. Szemének ragyogása a tüzes áhitat lángját szítja föl a szívben. Ha rátekintek, látom, mily fönséges az angyalok természete, és milyen alacsonyrendű a mienk.”

Angyala erősítette Franciskát a sötétség hatalmai elleni harcában. Éppen ilyen jelentős volt az a szerepe, hogy mindjobban ráébresztette hibái mélységét ismeretére. Ha legcsekélyebbet is hibázott, ha hagyta, hogy a családi és háztartási gondok túlságosan erőt vegyenek rajta, az angyal mintha eltűnt volna oldala mellől. De mikor megalázkodott,

bánkódott, mikor szívét újra egészen Istenhez emelte, újból meglátta angyalát, még szebben és vidámabban, mint azelőtt. Ha kétség és félelem gyötörte, az angyal különösen barátságos szemmel tekintett rá, és e tekintet minden homályt eloszlatozott. Az angyalból kiáradó fényességgel Franciska olvasott az emberek szívében. Sokszor töltötte el ez keserű fájdalommal: mennyi bűn és micsoda érzület...

Mikor Keresztelő Jánosról nevezett fia megházasodott, még inkább mikor menyé megtért, nem kellett már tovább a háztartási gondokkal törődni: egészen átadhatta magát az apostolkodásnak. Ott volt a Fórumon a Santa Maria Novella templom, gyermekkorá óta kedvelt temploma (földi maradványai ma ott pihennek, és az ő nevét viseli). Ezt naponta felkereste. A szeretetszolgálatain felbuzdult hölgyekkel itt alapított 1425-ben egy obláta-csoportot, amolyan bencés harmadrendet. Azok az obláták, akiket nem tartottak vissza más kötelezettségek, sok nehézség leküzdése után közösségben együtt éltek.

Mikor a nagy szakadás után végre beköszöntött a béke, hazatért a fogságból férje, Lőrinc. Összetört emberként. Teljes szabadságot adott Franciskának, és minden más kötelessége alól feloldotta, csak egyet kért: lakjék otthon, és ápolja öregségében. Franciska ezt a szeretetszolgálatot a leghűségesebben betöltötte. De férje halála után maradt még pár éve, amikor együtt lakhatott lelki leányaival, élhetett a szegényeknek és imádkozhatott az Egyházért. Sok sebből vérzett ez az Egyház. Már Franciska életében, még inkább halála után úgy gondolták az emberek – és ez a szentté avatási bullában is kifejezésre jut –, hogy Franciska imái, könnyei és kínjai is siettették az egyházszakadás szerencsés bevégződését, és Isten irgalmát esdették le szenedő Egyházára.

1440. márc. 2-án halt meg, és 1608-ban avatták szentté.

W. Schamoni

HEDVIG
(iúl. 17.)

* 1373/4
† 1399 Krakó

Nagy Lajos király harmadik és legkisebb lánya 1373-ban (egyések szerint 1374-ben) született. Anyja II. István boszniai herceg lánya volt. Apja, a kor szokásainak megfelelően, hamar eljegyezte. Négy éves, amikor odaigérik Habsburg Vilmosnak, III. Lipót osztrák herceg fiának. Mivel Lajosnak nem volt fiúgyermek, Hedviget jelölte a lengyel trónra. Két évvel apja halála után. 1384-ben lengyel királynővé koronázták az alig 10 éves Hedviget. Időközben „magasabb” érdekek házassági tervet sugallnak számára. Bár szerette Vilmost, beleegyezett, hogy az eljegyzést felbontsák. 1385-ben hozzáment a nála jóval idősebb Jagelló

litván nagyherceghez. Meghozta ezt az áldozatot, mert tudta, hogy így elérheti a litvánok megtérését és a két nép közötti béke biztosítását. Hedviget litván királynővé koronázzák, Jagelló pedig megkeresztelkedik, és mint lengyel király II. Ulászló nevet veszi föl. Igéretéhez hűen térítő munkába kezd, de ezt oly hevesen végzi, hogy nem kis nehézségekbe sodródik.

Hedvig férjével együtt alapítja 1388-ban a vilnai litván püspökséget. A litván papság képzésére kollégiumot szervez a prágai egyetemen. A lengyel nép hitének erősítésére pedig templomokat építtet, liturgikus könyveket és felszerelést szerez be. Különösképpen segítette a klarisszákat is, mert meggyőződése szerint az imádságból és a szeretet-szolgálatból mindig többre és többre van szükség. Krakkóban bencés kolostort alapít, ahol – korunk előfutáraként – az istentiszteletet a nép nyelvén tartják. 1397-ben teológiai fakultást állíttat föl a krakkói egyetemen, amelyikre a „legtávolabbi országokból” hívat meg professzorokat.

A szegények, betegek, árvák és özvegyek gondját szíven viseli, és személyesen is ápolja, gondozza őket. Lelki nemességét jól jellemzi, hogy amikor megtudja, hogy a királyi udvar emberei elhajtatták egy Gnesau melletti falu parasztjainak marhát, nemcsak visszaküldeti az igazságtalanul szerzett állományt, de a felelőseket kérdőre is vonja: „Helyes, a parasztok visszakapták marháikat; de ki adja vissza az elhullatott könnyeket?”

Alig 26 éves korában, 1399-ben hunyt el Krakkóban. Itt is temetik el. Alattvalói úgy érezték, hogy „Jadwigában” minden idők legnagyobb királynéját veszítették el. Vagyonát, örökségét a szegények között osztotta szét és alapítványt tett a krakkói egyetem részére. Hamarosan szentként tisztelik. 1426-ban már okirat erősíti meg nyilvános kultuszát. II. János Pál pápa még mint krakkói érsek 1974-ben megerősíti a tisztelet jogosságát, 1979-ben pedig, már mint pápa, a krakkói egyházmegye számára „kötelező megemlékezést” rendel el.

Fényesi Márk

*A királynő csendes ámulattal
Ült azonban: a szent könyv előtt
Nyíltan állt, s a vérvívó magyarnak
Régi nyelvén új csodát beszéle.*

...
*S Hedvig olvasá a szent ígék,
S így tünődék rajtuk önmagában:
„Ím ezek mi szép ígék, mi szentek!
Lengyelország hős királya, férjem,*

*Kit szivemben hordok, hű jegyelled!
Nem leend-e megvetett ajándék,
Majd ha fényben eljövendesz értem,
S én kitárom a csodák világát
Ifju, hős, de még vad nemzetednek?”*

...
Gondolá, és elfogadta szíve.

(Vörösmarty Mihály: Hedvig)

IV. Kázmér lengyel királynak hat fia volt, közülük a másodszülött kapta apja nevét. A krakkói királyi várban született 1458. okt. 3-án. Kilencc éves koráig édesanyja, Erzsébet, II. Habsburg Albert császár leánya nevelte. Akkor kiképzését a híres lengyel történetíró, Dlugosz János kanonok vette át. Valamivel később a jeles humanista Filippo Buonaccorsi, humanista nevén Kallimachosz lett a tanítója. Így Kázmér és testvérei alapos és átfogó képzést kaptak mind a klasszikus, mind a korabeli irodalom területén. A szellemi kiképzéssel együtt járt a lovagi is. A korabeli feljegyzések nem tesznek említést arról, hogy a fiatal herceg különösen vallásos lett volna. Inkább bátorság, tehetség és jó emlékezőképesség tekintetében volt különb testvéreinél. Szülei, Kázmér és Erzsébet, az anyai örökségi igény alapján meg akarták szerezni a cseh és a magyar koronát. 1471-ben az elsőszülött Wladislaust a cseh trónra ültették Prágában, míg Kázmérnak ugyanabban az évben a magyar koronát akarták biztosítani. (Mátyás királyunknak nem volt gyermeke, így Albert császár unokája jogosnak tartotta magyar követelését. A fordító megjegyzése.) A Mátyás elleni hadjárat azonban balul ütött ki. A fiatal herceg soha nem heverte ki ezt az élményt. Édesapja azonban még mindig őt szánta utódjául, és bevonta minden álami ügybe.

1481-ben fölfedezték, hogy az orosz nemesek összeesküvést szerveztek a király és fiai ellen. A király elhatározta, hogy pár évre Litvániába vonul vissza, hogy ott a Jagellók uralmát szilárdabbá tegye. Csáládja azonban Lengyelországban maradt, és így Kázmér lett a helytartója. Radomban volt az udvara, címe pedig: „Secundogenitus Regni Poloniae”, a lengyel királyság másodszülötte. Az ifjú herceg két éven át látta el a helytartói megbízást. Igazságszeretete és a közbiztonságra való gondja a rablóbandák ellenében általános elismerést szerzett neki a nép között. Szívükbe zárták, és őszintén ragaszkodtak hozzá.

1483-ban apja Vilnába hívatta, és ott helyettes kancellárrá tette. Munkakörét nagy odaadással látta el, de pár hónap múlva megtámadott egészsége miatt Grodnóba kellett mennie, hogy alávesse magát az ottani orvos kezelésének. Már hosszabb ideje szenvedett olyan jellegű betegségben, amit mi ma tuberkulózisnak mondunk. A jó orvosi kezelésnek sem sikerült javítania egészségén. 1484. márc. 4-én, a krakkói püspök, Rzesowski János jelenlétében fejezte be életét. Holttestét apja Vilnába vitette, és ott a székesegyház Mária-kápolnáiban helyezték örök nyugalomra. Mindenki gyászolta, és tisztelete – főleg Vilna lakosai között – korán elkezdődött. A litván lovagok pártfogását kérték harcaikban és a kereszténység megszilárdítására az ottani országokban. Főleg a polocki csata (1518) sikerét tulajdonították Kázmér közbenjárásának.

Az V. lateráni zsinat idején I. Zsigmond lengyel király (Zápolya Borbála férje) a primás, Laski János útján a római kúriához fordult Kázmér szentté avatása érdekében. Az eljárás vezetője a vicenzai püspök, Zaccaria Ferreri lett, aki emiatt több hónapra Lengyelországba ment. Kázmér szentté avatása már 1527-ben megtörtént. A kanonizáló bullát az akkor éppen Rómában tartózkodó Erasmus Ciolek polocki püspöknek adták itt. De a bulla sohasem jutott el Lengyelhonba. A püspök ugyanis Rómában a pestis áldozata lett. A beköszöntő zavaros időkben az összes hivatalos irat, tanúvallomás stb. eltűnt. De a reformáció kora után az új lengyel király, a Wasa-családból való III. Zsigmond megújította a fáradozást Kázmér ügyében. Meg is kapta VIII. Kelemen pápától 1602-ben az új bullát, amely a régi, X. Leó alatt kiadott döntésre hivatkozott. 1604. máj. 10-én vitték át Szent Kázmér ereklyéit ünnepélyesen egy új kápolnába. Hamarosan felépült ott az első templom a város és egész Litvánia védőszentjének tiszteletére.

Elég sok anyag van birtokunkban a szent lelki képére vonatkozóan. A történelmi dokumentumok, főleg a két szentté avatási eljárás tanúvallomásai világosan elénk tárják. Bár nem lett királlyá, sokszor látott el királyi feladatokat. A királyi udvarban élt, ahol a légkör egyáltalán nem volt kedvező az életszentségre. Mégis egyhangúan tanúsítják a források, hogy Kázmérban megvoltak azok a jellemvonások, azok a lelki tulajdonságok, amelyeket sem kialakítani, sem megőrizni nem volt könnyű az udvari viszonyok között. Lelkiségét, minden mélysége mellett, üdítő tapintat jellemezte. Az állam sokféle gondjával való túlterheltségében is újra meg újra alkalmat keresett és talált, hogy csendben, feltűnés nélkül visszavonuljon és imádkozzék. Különös szeretettel és tisztelettel ragaszkodott az Istenanyához. A Szent Bernátnak tulajdonított imát: „Omni die dic Mariae . . .” (szerzője valójában Morlasi Bernát) sajátkezűleg pergamenre másolta, gyakran imádkozta, sokszor elmélkedett tartalmán. Ezt az imalapot soha nem hagyta el, még halálában sem. Mikor koporsóját 1604-ben felnyitották, ott találták feje alatt. Nem érezte szükségét, hogy vallásosságát kegyes gyakorlatokkal fitogtassa. A tanúk vallomásából tudjuk, hogy szeretett az éj csendjében, vagy a kora reggeli órákban imádkozni a templomban, amikor senki sem látta. Istennel való kapcsolata személyes jellegű volt: egyénileg kidolgozott, következetes és mély. Ebből az odaadásból merítette az erőt, hogy állandóan nevelje önmagát, és mások vezetésére képessé legyen. Különös gondja volt arra, hogy megőrizze és szerető odaadással mélységesen tartalmassá tegye erkölcsi tisztaságát. Ez az erény akkor sem örvendett különösebb népszerűségnek, csakúgy, mint napjainkban is kevés a becsülete. Orvosai tanácsolták, hogy ne ragaszkodjék a szexuális megtartóztatáshoz. Abból, hogy Kázmér nem követte tanácsukat, egyes életírói arra következtetnek, hogy fogadalmat tett volna a tisztaság megőrzésére. A feltevés nincs minden valószínűség nélkül, főleg élete utolsó esztendejét illetően. De mindannak értel-

mében, amit tudunk róla, Kázmér számára a tisztaság sem valami erkölcsöszködés, a test iránt ellenséges megnyilvánulás volt, hanem szívének egyszerű ügye. Ez a szív teljes odaadással a hitből és a szeretetből akart élni.

Kázmér lelkivilágának alapvető vonása ezek szerint – és ezt minden dokumentum kiemeli – az emberek iránti szeretete és igazságossága. Egyszer a boroszlói polgárok kérték segítségét a rablóbandák ellen, amelyek már szinte kezükbe vették a hatalmat országukban. Levélben válaszolt nekik 1482. febr. 11-én, hogy megteszi a szükséges intézkedéseket, tekintettel az igazságosság követelményeire. Eddig is erre törekedett, és ebből haláláig nem enged. Nem lengyel szentírók kegyes túlzásairól van itt szó. A korabeli porosz krónika is így tudja. Határozottan és félre nem érthető világossággal magasztalja Kázmérnak, a kormányzónak igazságosságát és bölcsességét. Targowicki János, a királyi kancellária titkára ugyancsak följegyzi, hogy jellemének ezekkel a tulajdonságaival „sok nép szívét megnyerte”. Nagyon igaz és találó tehát – a szent alakjának nem egy elrajzolásával szemben – a nagy humanista, Kallimachosz épp olyan tárgyilagos, mint lendületes dicsérete a lengyel királyfiról: „Vagy nem lett volna szabad megszületnie, vagy örökké kellett volna élnie.”

E. Piszc

*Este, reggel
Énekekkel
Áldd szíved Szűz Máriát!
Szent nevére,
Ünnepére
Áhitattal mondj imát.*

*Azt idézzed,
Egyre nézzed,
Milyen nagyra tétetted.
Zengve tiszteld,
Ki az Isten
Boldogságos Anyja lett.*

*Kérd buzogva,
Hogy ledobja
Vétkeid malomkövét,
Mert malasztja
Lelohasztja
A bűn szélvész-erejét.*

*... Hát szeressük,
Hát kövessük
Kiváltságosképpen Őt,
Mind dicsérjük,
Esdve kérjük
Szüntelen a szent Szülőt.*

*Minden gondom
Neki mondom:
Mindent megtehet, tudom.
Bizhatom már:
Ő kigyomlál
Mindent bennem, ami gyom.*

*Ő vezessen,
Hogy kövessem
Híven Fia nyomdokát,
Hogy ha éltem
Végít értem,
Birjam boldog hajlokát.*

(Morlasi Bernát: A Marialéből. Sík Sándor fordítása)

MÁRKAI JAKAB
(Jacobus de Marchia)
(nov. 28.)

* 1393/4, Montepredone (Ancona
mellett, Marchia tartományban)
† 1476. nov. 28. Nápoly

Olaszország 15. századbeli három ferences szentje közül ő a legkevésbé ismert. Sienai Szent Bernardin mint tüzes szónok, Kapisztrán Szent János pedig mint a török elleni keresztes hadjárat apostola kapott helyet a történelemben. Kettőjük fiatalabb bizalmasa és barátja, Márkai Jakab, Bernátot tekintette mesterének a szónoklásban, működése azonban inkább Jánoséhoz hasonlít.

Jakab, a család tizennyolc gyermekének legfiatalabbja, 1393-ban vagy 94-ben született. Szerzetbe lépése előtt Domonkosnak hívták. Gyermekkorában a család juhnyáját kellett őriznie. Mégis sikerült Offidában, egyik pap rokonánál iskolába járnia. Később Perugiába költözött, ahol házitanítóként kereste meg kenyerét egy nemesember fia mellett. Firenzébe is követte a családot. Tanulmányai befejezése után, pártfogója közvetítésével, Bibbienában (Arezzótól északra) kisebb beosztású hivatalnok lett. Hamarosan felmerült azonban benne a gondolat, hogy szerzetbe lépjen. Rövid ingadozás után a ferencesek mellett döntött, és 1415-ben a Porciunkula kolostorban (Assisi) megkezdte a noviciátust.

Pappá szentelése után az igehirdetést bízzák rá. Ennek szenteli életének, erejének javát. Nemcsak a hívek keresztény életét kellett erősítenie, hanem a csaknem száz éve garázdálkodó ún. fraticelli eretneknek tévtanával és egyházellenes nézeteivel is szembe kellett szállnia. V. Márton pápa megbízásából hithirdetőként fáradozik megtérítésükön.

1431-ben Dalmáciában lesz hithirdető, majd a rákövetkező kilenc évben kisebb megszakításokkal Boszniában és az ettől északra fekvő vidékeken. Egy alkalommal felkereste a pápát, hogy jelentést tegyen munkájáról. Ekkor kapja megbízását Magyarországra. 1436-ban ki nevezik a ferencesek boszniai provinciájának tartományfőnökévé. Magyarországi működését a szintén ferences Kurzolai János váradi püspök egyházmegyéjében kezdi meg. Huzamosabb ideig tartózkodik Szegeden. Elfogadja Lépes Mihály erdélyi püspök meghívását, és nagy elszántsággal dolgozik a Szerémségben és a pécsi egyházmegye déli részében is. Boszniában és Erdélyben főleg a bogumil eretnekség ellen, a többi magyar vidéken a huszitákkal kellett küzdenie. A huszítizmus különböző árnyalatai erősen hódítottak Magyarország déli részein. Írásban és elsősorban élőszóval igyekezett meggyőzni őket. De korának szokása szerint keményebb lépésektől sem riadt vissza. Inkvizítori minőségében a huszita érzelmű papokat nem egyszer kiközösítette, vagy lefokozta. Keménységének valószínűleg tapasztalati oka is volt: előfordult ugyanis, hogy az eretnek a hitbíró előtt megtagadta tévedését, de utána ismét visszaesett. Így pl. többször összeütközésbe került

Bácsi Simon kalocsa—bácsi nagypréposttal, aki azonban végül is megtért, és az egyház kebelében hunyt el. Jakab munkája a Szerémség és a pécsi egyházmegye Dráván aluli részét kivéve sikerrel járt. Maga mondja, hogy 25 000 eretneket térített vissza. A Dráva—Száva közén azonban a hívek és a papok egy része ellenállt neki, ami eléggé lehangolta. Visszatért Itáliába, és csak Hunyadi meg Kapisztrán Szent János halála után jött ismét hazánkba. De ekkor rövidebb ideig maradt. III. Calixtus pápa nevében segédkezett a török elleni keresztes hadjárat szervezésében. Itt sem ért el sok eredményt, mert betegség következtében a sereg hamarosan feloszlott.

Olaszországban nemcsak prédikált, hanem a közösségi életet is igyekezett megreformálni. Pl. 1444-ben eléri, hogy Terniben rendeletet adnak ki a lakodalmi pompa mérséklésére, a szerencse- és kártyajátékok megtiltására. 1334-ben Folignóban kibékíti a város két ellenséges pártját. Ascoli lakóit is ráveszi, hogy békét kössenek Fermo polgáraival. Szorgalmazta a „Montes pietatis” megszervezését, ahol a szegények zálog ellenében kamatmentes kölcsönt vehettek föl. 1455-ben a pápa a ferencesek két ága közötti békéltető munkával bízta meg. Feladatának teljes erővel igyekezett megfelelni, de amint előre látta, nem ért el eredményt.

Szeretbe lépésétől kezdve szigorú önmegtartózkodó életet élt; mesztere, Bernardin is hiába intette mérsékletre: megmaradt komoly vezeklőnek és vezeklésre intő prédikátornak. Szorgalmas volt a tanulmányokban is, és szerette a könyveket. A szülővárosában, Montepredoneban alapított kolostor számára az akkori időben igen tekintélyesnek számító könyvtárat állított össze, amely részben még ma is megvan.

80 éves elmúlt már, amikor a pápa Nápolyba küldte, a király kérésére. Betegsége miatt azonban itt már alig prédikálhatott. A betegek szentségével ellátva itt is halt meg, és a nápolyi S. Maria Nuova templomban őrzik ereklyéit. Isten buzgó hithirdetőjét 1626-ban avatták boldoggá, 1726-ban szentté.

G. Fussenegger

PAOLAI FERENC
(ápr. 2.)

* 1436 Paola, Calabria
† 1507. ápr. 2. Plessis-lès-Tours, Franciaország.

Olyan szentek, mint Paolai Ferenc, bizonyára nem közelíthetők meg egycsapásra a mai kereszténynek. Aszketikus gyakorlataik szinte „öngyilkosság” és túrhetetlen világmegvetés színében tűnnek fel. Csodáikat és az életüket oly nagy számban kísérő csodás jelenségeket szkeptikusan nézzük. Egészben véve meg nem foghatjuk, mit is láthatnak bennük a korukbeli emberek. De ott a kétségbe nem vonható tény: Paolai Ferenc nemcsak a reneszánsz hatalmas pápáira és fejedelmeire volt szokatlanul nagy befolyással, hanem a korabeli keresztényekre

is. Nem utolsó sorban ez a szempont teszi jogosulttá, hogy legalábbis próbáljuk megérteni őket, és ez valószínűleg nem marad gyümölcs nélkül.

Ferenc a nápoíyi királyság területén, Calabria Paola nevű városában született, éspedig valószínűleg csak 1436-ban (nem pedig 1416-ban, mint a rendi életírók állítják). Szüleiről nem sokat tudunk, de az a kevés sokat mond. Úgy látszik, nem lehettek szegény emberek, és aggódtak, hogy gyermektelen marad a házasságuk. Gondjukban Assisi Szent Ferenc közbenjárásáért folyamodtak, azzal az ígérettel nyomatékozva kérésüket, hogy ha a „vágyak gyermeke“ megszületik, a szent nevére keresztelik. A gyermek már a bölcsőben súlyos beteg lett. Ismét a szenthez fordultak, és az édesanya azzal az ígérettel toldotta meg az elsőt: ha kisfia meggyógyul, egy esztendőn át a ferencesek ruháját hordja majd. (De lehetséges, hogy csak a ferences harmadrend skapuláréjáról volt szó.)

13 éves korában Ferenc a szomszéd városba ment, hogy ott fölvesse magát a ferences kolostorba. A „Vita“ (életrajz) úgy véli, itt nemcsak példás engedelmességével tűnt ki, de sok csodájában már a későbbi szent is megmutakozott. Ferencben azonban a remeteség utáni vágyakozás lett most úrrá, ami Szent Ferentől semmiképpen sem volt idegen, és már két év után ismét otthagyta a kolostort. Döntésében az is szerepet játszott, hogy megcsömörlött a reneszánsz főpapság fényűző életmódjától. Pedig a kolostorban igen megszerették a rendtársak.

Hogy remeteéletet élhessen, a magányba menekült. Talált is végül egy alkalmas barlangot a tengerparton, egyik magas sziklán. Állandó imádságban és kemény önsanyargatásban teltek itt ezután napjai. A hagyomány szerint azonban a vadászok hamarosan rátaláltak, hírt vitték, és az emberek csapatostul jöttek hozzá; nemcsak segítségét kérték, de főleg szerették volna vele megosztani remete életformáját is. Ferenc erre egy kis kápolnát emelt, köréje három kis cellát épített, és ezzel letette a későbbi rend, a „legkisebb testvérek“ (minimi) alapkövét. De olyan nagy számban jelentkeztek további tanítványok, hogy már 1452-ben új intézkedésekre kényszerült. Visszatért Paolába, hogy az illetékes cosenzai érsek engedélyével megalapítsa az első igazi kolostort közösségének. Az építést csodás tetteivel segítette. Ha víz kellett, forrást fakasztott. Ahol sziklák akadályozták az építkezést, elparancsolta őket. Ha végére járt a munkások kenyeré, megszorította azt, ami még volt. De tevékenysége nem merült ki az „építkezési csodákban“, amelyekhez hasonlókat ugyanilyen összefüggésben más szentekről is feljegyezték. Csodatevő adományát, ahol csak tudta, inkább a bajba jutott emberek szolgálatába állította. Gyógyította az embereket, és halottakat is életre hívott.

Egy másik kolostornak is rövidesen fel kellett épülnie Paterno Calabro-ban. Itt volt csak elemében Ferenc testvér. Se szeri, se száma a különböző csodáknak. Mikor pl. egy nap egyszerre 200 beteget gyó-

gyítt meg, a környék orvosai és sebészei kérlelhetetlen ellenségeivé lettek. Aesculapius hivatásukban fenyegetett utódai a csodatevő elleni harcukban rövidesen szövetségest találtak egyik tudós ferences atyában, aki egész beszédorozatot tartott, és így akarta a „csodáember” kezét megkötni. A beszédek azonban hatástalanok maradtak. Erre a tudós atya párbeszédet kezdett az egyszerű remetével. A beszélgetés először igen barátságos mederben folyt, de eredmény nélkül. Erre a páter, türelmét veszítve, gyanúsítani kezdte Ferencünket. A csalással vádolt remete a maga módján védekezett. A találkozás a kolostor melegedőtermében folyt le. Szentünk hidegvérrel fölkel, felmargolt a tűzhelyről – pusztá kézzel – egy maréknyi parazsat, és ezzel az egyszerre barátságos és találó megjegyzéssel kínálta oda látogatójának: „Antal atya, melegedjél egy kicsit a szeretet tűzénél, hiszen erre nagyon nagy szükségem van!”

De minden csodánál jobban hatott Ferenc környezetére egyénisége és életmódja. A növekvő rend kiépítése és vezetése az ő vállán nyugodott. De ezer gondja közepette is az állandó imádságból élő, rendíthetetlen nyugalmú ember állt előttük. Kemény önsanyargatás és vezeklés életét kívánta meg önmagától és követőitől. A rend követelményei közé tartozott, hogy nemcsak nagybőjtben, hanem egész éven át tartózkodtak a húsételtől. Mégis minden parancsot a szeretet szelleme éltetett, és így mindent elbírtak. Nem kívánta meg, hogy a rábízott testvérek mindazt megtegyék, amit ő saját magán behajtott. Figyelmes, sőt gyengéd barátsággal viseltetett minden testvére iránt. A közösséget lelkileg és emberileg egyaránt hordozta, s úgy fogta fel, hogy abban ő mindenki szolgája.

Ferenc élete tehát maga a csoda, felülmúlva minden csodatettét. Ezt nem szabad elfelejtenünk. De a történészek szemében az igazi és megfoghatatlan csoda: milyen jó és intenzív kapcsolatban volt ez az egyszerű remete a reneszánsz nagy – sajnos sokszor igen kétes egyéniségű – pápaival, fejedelmeivel. A történész a szemét dörzsöli, mikor a rendet megerősítő, különféle kiváltságokkal kitüntető pápák hosszú listáját olvassa, köztük IV. Sixtus, VI. Sándor és II. Gyula nevét, akik mind „szolgálatára” voltak. És még akkor néz csak nagyot, amikor megtudja, hogy éppen a ravaszágáról és hűtlenségéről közismert francia király, XI. Lajos, élete utolsó éveiben az erődítménnyé képzett Plessis-lès-Tours kastélyba visszahúzódott beteges embergyűlölő, azt kérte IV. Sixtustól, küldené hozzá Franciaországba Ferencet. Meg is kapta, amit kért. Amit a hatalmas pápa és az egyszerű kalábriai remete beszélgetéséből megtudunk, nagyon jellemző szentünkre. A pápa maga is franciskánus volt, de úgy vélte, hogy a „legkisebb testvérek” bőjtjei fegyelme túlságosan szigorú. Ferenc azonban megvédte álláspontját. Ezzel biztosította magának a pápa unokaöccse, della Rovere bíboros, a későbbi IV. Gyula támogatását. Pápa korában később valóban Ferenc javára döntött a kérdésben. Ugyanolyan konokul állt ellen Ferenc, ami-

kor a pápa okvetlenül fel akarta adni neki a kisebb és magasabb papi rendeket. Neki teljesen elég, ha a pápa felhatalmazást ad, hogy az olvasókat és a gyertyákat megáldhassa: mindkettőnek nagy szerepe volt apostoli munkájában.

Nem kevésbé szenthez méltóan viselkedik XI. Lajossal szemben. Ugyancsak világos, miért kérte őt Franciaországba a király. Ismert csodáit megszokott módján itt is nagy számban viszi véghez. Csakhogy a beteg Lajosnak mindjárt az első alkalommal megmondja: nem tudja meggyógyítani, de igenis a keresztény halálra felkészíteni. Igazi csodaszámba kell vennünk a király magatartását: először ugyan felbőszült, de azután elfogadta a szent ajánlatát, és 1483. aug. 4-én, Ferenc jámbor vezetése alatt, legfőbb Urával megbékélve halt meg. Az önzetlen szent franciaországi útja nagy sikerré vált rendje javára is. VIII. Károly nekik ajándékozta az amboise-i kolostort és a Monte Pinción fekvő római rendházat, főleg pedig a királyi kastély parkjában épült híres Du Plessis konventet. Párizsban is hiába ellenkezett a Sorbonne egyetem, nekik adták a Nigeonban, Párizs mellett épült egykori premontrai konventet. Innen kapta a rend a franciáknál szokásos nevét: bonshommes (a jó emberek), ahogy elődeiket hívták. Tegyük hozzá, hogy Olaszország és Szicília mellett hamarosan elterjedt a rend Spanyolországban, Ausztriában és Németországban is. Nem utolsó oka volt ennek a szegény remete nagy tekintélye majd minden jelentős európai udvarban a születéseket segítő csodatevő minőségében. A nagy dinasztíák ti. éppen elég utódlási gonddal küzdöttek.

A szent remete és emberbarát, nem mindennapian gazdag élet után, a szeretet szenvedélyétől hajtva halt meg 71 (vagy 91?) éves korában francia kolostorában, Plessisben. Szerzetescsaládja nyilvánvalóan aggódott, hogy alapítójuk halála után is meg tudják-e majd tartani a hústól való teljes megtartóztatás külön fogadalmát. A halálát előrelátó ősz Ferenc újra csodajellel kényszerült megerősíteni testvéreit. Most is játékosan pusztá kezébe vette az izzó parazsat, hogy megmutassa: Isten iránti szeretetből ugyanilyen könnyedén meg tudják majd tartani a félelmetes böjti fogadalmat! A szeretetnek ebben a fellángolásában halt meg, ami igazi csodaként járta át egész életét. Már 1519-ben szentté avatták.

P. Manns

KANTY ((KETY) JÁNOS
(dec. 24.)

* 1390 Malec
† 1473. dec. 24, Krakko

A félelmes múltjáról hírhedt Auschwitztól (Oswiecim) kb. 18 km-re délre fekszik Kenty városka. Közelében, Malec vagy Marta nevű kis faluban született János 1390-ben. Később szülőföldje után kapta a Kanty János nevet. Gyermekkoráról keveset tudunk. Nem sokkal születése

után szülei Kentybe költöztek, ahol apja hamarosan polgármester lett. 1413-ban János beiratkozott a krakkói egyetem bölcsészkarára. Ekkor már 23 éves volt, és ezért nagyban különbözött társaitól, akik rendszerint már félig gyermekként, kb. 14 évesen megkezdték egyetemi tanulmányaikat. 1418 elején a „magister artium” cím elnyerése után befejezte bölcsészeti tanulmányait. Ez a fokozat azonban nem volt elegendő biztos anyagi helyzetének megalapozásához. Nagyon valószínű, hogy kéziratok másolásával biztosította további megélhetését.

A Krakkótól mintegy 40 km-re északra fekvő kisvárosban, Miechówban a „Szent Sír” rend igen látogatott szerzetesi iskolát tartott fenn. 1421-ben Jánosnak ajánlották fel az igazgatói állást, és e tisztségben nyolc évig maradt. Nemcsak mint tanár működött, hanem igehirdetőként bizonyos lelkipásztori kötelezettségeknek is eleget kellett tennie. Pappá szentelésének időpontját nehéz megállapítani. Valószínűleg már akkor megtörtént, mielőtt a szerzetesi iskola vezetését átvette. 1429-ben elhagyta Miechówot, és attól kezdve a krakkói egyetem filozófiai fakultásán tartott előadásokat. Egyidejűleg teológiai tanulmányokba kezdett, alkalmasint attól a vallásos óhajtól vezérelve, hogy az ő foglalkoztató teológiai problémák mélyére hatolhasson. A krakkói egyetem hamarosan fontos tisztségeket bízott rá: a kar dékánja és a Collegium Maius vezetője lett. 1439-ben kanonok, azután Krakkóban a Szent Flórián káptalan énekes kanonokja, végül pedig Olkuszban prépost. Kis idő múlva azonban lemondott egyházi méltóságairól és velük járó javadalmakról, hogy csakis tudományos munkájának szentelhesse magát. Jóllehet már a krakkói egyetem professzora volt, mindenképpen tovább akarta folytatni teológiai tanulmányait. Mesteréül a híres filozófust, teológust és jogászt, Hesse Benedeket választotta. Az ő irányításával tanult, és végül 1443-ban elnyerte a teológiai tudományok magiszteri és doktori címét. Tehát még az akkori viszonyokhoz képest is különös diák volt, aki nem szégyellte hosszan tartó tanulmányait. Élete végéig kapcsolatban maradt a krakkói akadémiával. 1473. dec. 24-én halt meg Krakkóban.

Mindjárt halála után elterjedt a tisztelete Krakkóban és Kis-Lengyelországban. A Szent Anna templom szőszéke alá temették. Valamivel később (1539) az eredeti fakoporsót fémkoporsóra cserélték, majd a tiszteletére Szent Péter római konfessziójához hasonló oltárt emeltek, s ott őrizték ereklyéit.

A Lengyelországban erőteljesen élő buzgó tisztelet ellenére csak a 17. sz. első felében vette kezdetét a fáradozás boldoggá avatása érdekében. Különböző okokból, mindenekelőtt az országot sújtó háborúk miatt, csak 1680. szept. 27-én avatták boldoggá.

Még hosszabb ideig húzódott a szentté avatási eljárás, mert felmerült a gyanú, hogy a konciliarizmus híve lett volna (= a zsinat a pápa fölött áll). Miután ez az állítás valótlanak bizonyult, 1767. júl. 16-án XIII. Kelemen bullája szentté nyilvánította.

Tény az, hogy Kanty János végül is az őt illető tisztelet eredményeként emelkedett a szentek sorába. Életét sok legenda szőtte át, ezeket pontosan meg kell különböztetni a történelmi valóságtól, ami azonban mély lelki életet élő személyiségről és Krisztus egyszerű követőjéről tanúskodik. Csodálatra méltó szorgalma, amivel a tanulásnak szentelte magát, akkoriban idősnek számító kora ellenére. Tanulmányaihoz számít nemcsak tanulása vagy tanítói ténykedése, hanem a latin szövegek másolásának fáradságos munkája is. Mert professzorainak előadásain kívül a korábban élt és a kortárs teológusok értekezéseit és egyéb műveit is másolta. Ez a munka akkoriban nagy erőfeszítést, sőt aszkézist igényelt; kézírásos kódexei több mint 18 000 írott oldalt tartalmaznak. Hogy ez a tevékenység nem volt számára könnyű, mutatják különféle sajátkezü széljegyzetek, mint például: „Hajnalban fejeztem be . . .“, vagy: „ezt a példányt volt a legnehezebb lemásolni.“ Ami indítékát illeti, megállapítható, hogy valószínűleg nem tudományos szándékok álltak előtérben. Valószínűbb az, hogy – mivel minden javadalmáról lemondott, nem tudva teljesíteni a velük járó lelkipásztori kötelezettségeket – ezzel a tevékenységgel kereste meg azt a pénzt, amire saját maga és mindenekelőtt mások számára szüksége volt. A máig élő hagyomány mindenesetre nagy jótevőként tartja számon, aki senkitől sem tagadta meg a segítséget. Sok legenda szól jó cselekedeteiről: az egyház szegényeiről ruhákkal gondoskodott; cipőjét levetette és egy koldusnak ajándékozta, maga pedig mezítláb tért haza; egy zárándoklat alkalmával, útban Róma felé, pénzét az utolsó fillérig becsületesen átadta az útonállóknak. Bár az ilyen legendákat bizonyára nem mindig lehet szó szerint venni, a mondanivaló lényege mégis találóan jellemzi a szentet és föltétlen segítő készségét a nélkülözők szolgálatában.

Hogy törődött felebarátaival, bizonyíthatják még kéziratmásolatai is. Megfelelő széljegyzetekkel állandóan óvja az olvasót a szöveg félreértésétől, mert ez veszélyt jelenthet a hitre nézve. A rendszeres és makacs küzdelem a tudományos megismerés érdekében még valami másra is megtanította Szent Jánost: alázatra. Erről tanúskodnak mindazok a feljegyzések, amelyek kifejezik, hogy néha nem értette a szöveg tartalmát, vagy nem tudott valamit helyesen leírni. A miechówi időből származó könyvek egyikében megjegyzi, hogy az egésznet „a lustaság és az unalom“ elkerülése céljából írta. Talán így volt, de ugyanakkor annak az embernek a szorgalmát mutatja, aki az élet egyetlen pillanatát sem óhajtotta elpazarolni, hanem mint Isten ajándékát a legjobban akarta felhasználni.

A szent kézírásos könyvei végül számos bizonyítékát tartalmazzák vallásos lelkiületének. A bevezetőül használt „In nomine Dei“ (Isten nevében) kifejezés, mint gyakori vallásos közhely, talán nem jelentős. Viszont minden munkája végén egészen eredeti módon jut kifejezésre

Isten és a boldogságos Szűz iránti hálája, valamint hogy munkáját alapvetően „Isten dicsőségére” végezte.

1460-ban, hetven éves korában, másodszor választották a kollégium elöljárójává. Akkoriban egy krakkói polgár panaszt emelt Rómában a kollégium ellen. Jánosnak sok gondot okozott az eljárás, amely bírósági ítélettel fejeződött be. Talán ez adott okot arra, hogy távol tartotta magát az igazgatási ügyektől és az elméleti tudományos vitáktól. Viselkedése biztosan nem gyávaságból vagy abból a kívánságból fakadt, hogy kitérjen a kellemetlenségek elől; inkább a felebarát iránti nagy tisztelet kifejezése volt, mert senkit sem akart megbántani vagy zaklatni. A Collegium Maius-ban cellája falára írta: „Őrizkedj attól, hogy valakit megbánts, mert nehéz a kiengesztelés” (Conturbare cave, quia placare grave).

Szent János az oktatási intézmények és a kollégiumok védőszentje. A hagyomány azonban mindenekelőtt jóságos, együttérző emberként tartja számon, aki Krisztus követésében a jót cselekedve járta életútját.

E. Piszcz

Alázatosságát ritka, gyermeki egyszerűség kísérte, úgyhogy tettében, szavában semmi álnok, semmi tettetett sem volt; ami a szívében, az a száján. Ha az volt a benyomása, hogy igaz szavával talán megbántott másokat, akkor a szentmise bemutatása előtt könyörögve kért bocsánatot nemcsak a saját, hanem a másik hibájáért is. A nap folyamán, miután teljesítette tanítói kötelességét, az iskolából egyenesen a templomba ment, és ott hosszan szemlélte és imádkozott az Oltáriszentségben rejtőzött Krisztust. Csak Istennel volt tele a szíve, csak Istentől szólt a szája. (XIII. Kelemen pápa szentté avatási bullájából.)

V. PIUS
(ápr. 30.)

* 1504. jan. 17. Bosco (Tortonai egyházm.)
† 1572. máj. 1. Róma

A tridentini egyetemes zsinat (1545–1563) az egyháztörténelem egyik legjelentősebb egyetemes találkozója volt. Igaz, a nyugati egyház egységének szomorú szétszakadását már nem tudta megszüntetni. De megvetette az alapját a régóta esedékes belső egyházi reformnak, dogmatikus téren hozott számos döntésével és sokféle gyakorlati reformhatározatával. Ebből a katolikus reformból alakultak ki az ún. „ellenreformáció” módszerei és erői, „az Egyház helytállása a protestantizmus elleni küzdelemben” (Jedin).

Döntő jelentőségű volt, milyen álláspontot foglaltak el az egyes pápák a zsinattól előírt egyházi megújulás kérdésében. IV. Pius († 1565) hívta össze a zsinat harmadik ülését (1561–63), és sok huzavona nélkül be is fejeztette. Nagy buzgalommal látott hozzá, hogy a megújító határozatokat a gyakorlatban megvalósítsa. Természetesen abban

a két évben, amíg pápasága még tartott, alig juthatott túl a kezdet kezdetén, bár a siker jó ígéréssel.

Ebben a döntő órában V. Pius személyében az Egyház olyan pápát kapott, aki határozottan és céltudatosan vetette bele magát a trident reform keresztülvételébe. Semmiféle akadály, semmi nehézség ettől a tervétől el nem tántoríthatta.

Ghislieri Mihály 1504-ben született Piemonte egyik városkájában, Boscóban, szegény szülők gyermekeként. 14 éves korában belépett Szent Domonkos rendjébe. Mikor tanulmányait Bolognában bevégezte, 1528-ban pappá szentelték. Ezután több éven át mint lektor és noviciusmester működött Padovában, később házfőnök lett Vigevanóban és Albában. Lombardiai tartományfőnökségének idején rettenthetetlen, kemény inkvizitornak bizonyult Como és Bergamo püspökségében. A két egyházmegye a német és a svájci határ közvetlen közelében van. Onnan az egyre terjedő hitújítás különösen fenyegetett. Nem ritkán történt, hogy a felizgatott lakosság közáporral fogadta, illetőleg búcsúztatta. Szigorú beavatkozásának köszönhető, hogy 1550-ben Rómába hívták a római inkvizíció általános biztosának. A nem kevésbé szigorú Gianpietro Caraffa bíboros, főinkvizitor alatt egész tevékenységét a hit és az erkölcsök tisztán tartására kellett fordítania. Mikor Caraffa 1556-ban IV. Pál néven pápa lett, a jól ismert Ghislierit Nepi-Sutri püspökévé nevezte ki, majd kicsit később bíborossá (1557) és főinkvizitorrá (1558). IV. Pius (1559–1565) alatt kegyvesztett lett. Mint Mondovi püspöke egyházmegyéje reformálásának szentelte magát. 1566. jan. 7-én a bíborosok őt választották pápává. Ezzel IV. Pius utóda lett, és az V. Pius nevet választotta.

Első perctől fogva nyilvánvaló volt, mennyire különbözött az új pápa elődeitől, a reneszánsznak és a humanizmusnak elkötelezett pápáktól. Valóságos megtestesülése volt a belső egyházi reform eszményének. Mint „Pontifex Maximus“, az Egyház főpapja is szegény, igénytelen domonkosként élt, sőt a pápai ruhák alatt rendje szörkámzsáját hordta. Azonban munkatársaitól és nem utolsó sorban az egész Egyháztól is saját szigorú, önmegtagadó életstílusát várta el. Nem volt ismeretlen előtte, hogy megválasztásának híre szinte rémületbe ejtette a népet. Pedig egyáltalán nem akart másokra tekintettel nem levő kényúrként megjelenni, inkább minden hívő alázatos szolgája lenni. A vaskemény törvényhozó mellében szerető szív dobogott; mindenben, amit tett, csakis a rábizott lelkek örök üdvössége lebegett előtte. Ez a gondoskodó szeretet csendül ki azokból a szavaiból is, amelyeket röviddel a konklávé után mondott: „Remélem, Isten segítségével úgy fogok kormányozni, hogy halálom majd nagyobb szomorúságot kelts, mint a megválasztásom keltett.“

V. Piusszal kezdődik a 16. század nagyarányú reformpápaínak sora. Fő célja volt az egyházi és a vallásos élet minél átfogóbb megújítása. Hogy ezt elérje, nem takarékoskodott apró, szinte kicsinyes, néha

ugyancsak különösnek tűnő rendelkezésekkel és törvényekkel. Olykor valóban úgy látszott, mintha a pápa a világegyházat összetévesztené egy kolostorral, amely nagy tökéletességre törekvő szerzetesekből áll, és még mellékes dolgokban is készséggel engedelmeskedik előjáróinak.

Az volt a felfogása, hogy minden sikeres egyházi reformot saját házában kell kezdeni, vagyis a pápai udvarban, a római kúrián és nem utolsó sorban a római papságnál. Legelőször egyszerűsítette a pápai háztartást, és csökkentette az udvartartást. Biztos érzékkel csak méltó, szolgálatban kitűnt embereket hívott meg bíborosnak munkatársai szűk körébe. A penitenciária (a bűcsúkat intéző hatóság) a múltban sok botrányra adott alkalmat a lelki dolgokkal való kereskedésével; ezt most teljesen újjászervezte. Szinte szenvedélyesen üldözte a simónia minden formáját, ami mindenekelőtt kuriális tisztségek megvásárlásaként volt szokásban. Alig pár nappal pápává létele után egy bíborosi bizottságot hozott létre azzal a feladattal, hogy találják meg a megfelelő intézkedéseket a római klérus megjavítására. Különösen szívén viselte Róma népének valláserkölcsi fejlesztését. Persze kérdés, hogy egyes rendelkezései, mint például a házasságtörést büntető megkor-bácsolás, bebörtönzés vagy száműzés, megfelelő eszközök voltak-e a cél keresztülvitelére.

Energikusan küzdött a tridenti zsinat újból szigorúan kimondott határozatának megvalósulásáért, hogy a püspökök tartózkodjanak székhelyükön. Úgy gondolta, csak ilyen módon lehet eredményes lelki-gondozásban részesíteni a híveket. Olaszország-szerre egyházmegyei és tartományi zsinatokat tartottak, rendszeres vizitációval tájékozódtak az egyházi helyzetről, és megfelelő rendszabályokat léptettek életbe a bajok orvoslására. Nagy gondja volt papnevelő intézetek megnyitására is a zsinat előírása szerint. A papi nőtlenség addig sokszor felületesen vett kérdésében komoly szigorral lépett fel, és ügyelt a szerzetekben a klauzúra megtartására.

Széles körben elhanyagolt volt a hitoktatás. Ennek újjáélesztésére 1566-ban megjelent a *Római Katekizmus*, először latinul, a plébánosok kézikönyveként, ezt követték hamarosan más nyelvű fordítások. Gondos átdolgozás után 1568-ban kiadták a *Római Breviáriumot* és 1570-ben a *Római Miskönyvet*. Ezeket kötelező erővel írták elő minden templomban és minden papnak az egész világon, kivéve ott, ahol több mint 200 éves régi liturgikus könyvekre tudtak hivatkozni. A pápa alapvető törekvése itt is világosan kitűnik: egységessé akarta tenni és a római központi hatóságoknak alárendelni az egyházi intézményeket. Külön bizottságok dolgoztak a már elődeitől elkezdett nagy művön, a latin (*Vulgata*) és a görög (*Septuaginta*) szentírás kritikai kiadásán.

Csak megújított és szilárd alapokra fektetett vallási élet talaján lehetett hatékonyan és bátran föllépni az igaz hit érdekében. Egészen korábbi inkvizitori tevékenységének vonalába esett, hogy fő figyelme

a tévedés és a hazugság elleni harcra, de ugyanakkor a tévedők megnyerésére irányult. Az inkvizíció kongregációját még elődjénél, IV. Pálnál is keményebben, céltudatosabban megszervezte. Az eretnekeket bűnözőknek tartotta, ellenük a legszigorúbb büntetést, a halálbüntetést is jogosnak vélte. Különös gonddal őrködtek, nehogy a reformáció behatoljon Olaszországba. A hitetlenek megtérítésére a pápa külön bizottságot alapított Rómában, ebből alakult ki később a hitterjesztés kongregációja, rövid nevén „Propaganda-kongregáció” („ad fidem propagandam”).

V. Pius egész élete és tevékenysége vallásos meggyőződésében gyökerezett. Csak Istennel szemben érezte magát kicsinek és felelősnek. Az ilyen lelki alkatú pápa számára minden politikai megfontolás idegen maradt. Véleménye szerint az Egyháznak nincsen szüksége sem védőbástyákra, sem ágyúkra, sem katonákra; egyetlen fegyvere az ima, a böjt, a könnyek és a Biblia legyen. Minden további megfontolás nélkül megújította, még élesebb formában az „úrvacsorabullát”, amely hatalmat igényelt a pápának a világi fejedelmek fölött. Így történhetett, hogy 1569-ben Anglia protestáns királynőjét, I. Erzsébetet kiközösítette és trónvesztettnek nyilvánította. Nem látta előre, hogy egy ilyen lépés csak erősíti az angolok egyház- és pápaellenes érzületét, és fokozza a katolikusok üldözésének veszedelmét. Egyébként ez volt az utolsó alkalom, hogy a pápa egy uralkodót trónjáról letett. Készséggel támogatta a Stuart Mária érdekét szolgáló Ridolfi-összeesküvést, bár határozottan elutasította a politikai orgyilkosság eszközét.

Mind fenyegetőbben nőtt a török veszedelem, a kereszténység leggonoszabb ellenségének hatalma. A pápa ebben a keleti egyház létére nézve döntő küzdelemben is az imát és az áldozatot tartotta a legjobb fegyvernek. Szilárdan meg volt győződve, hogy Isten meghallgatja az erkölcsiben tiszta papok imáit. Ezért felszólította a császárt és a velencei dózsát, hogy mozdítsák elő tőlük telhetően a papság belső megújulását. A török veszedelem készítette annak belátására is, hogy a szerencsétlen hitszakadásoktól megosztott kereszténységnek abba kellene hagynia a vallási viszálykodást. Ezért fordult sürgető kéréssel a protestáns fejedelmekhez: „Keresünk benneteket, mint a jó pásztor az eltévedt bárányokat, hogy visszavezesse őket az akolba.” Létrejött a Szent Liga a pápa, Velence és Spanyolország között. Kemény küzdelem után a lepantói csata (1571) döntő jellegű győzelmet gyümölcsozott. A pápa, aki mintegy látomásban szemlélte a csata kimenetelét, könnyekben tört ki. Isten iránti hálából bevezette okt. 7-ére Győzelmes Miasszonyunk ünnepét, és fölvette a loretói litániába a „Keresztények segítségére” megszólítást. Utóda, XIII. Gergely óta ezt a napot mint a Rózsafüzér Királynője ünnepét üli meg az Egyház.

Csak természetes, hogy egy ilyen szívvel-lélekkel vallásos pápa a tudományt is a hit és az Egyház szolgálatába iparkodott állítani. A „magdeburgi centuriátorok” néven ismert történészcsoporthoz – kiemel-

kedő tagjuk volt Matthias Flacius – az egyháztörténelem átfogó feldolgozásán munkálkodott, hogy a protestáns tanítást a történelmi fejlődés eredményeként tudja feltüntetni. A pápa maga is belátta egy cáfolat szükségességét. Hiszen ez a történelmi mű azt próbálta bizonyítani, hogy a római egyház a századok folyamán hűtlen lett hivatásához, kevésbe vette és megmásította krisztusi alapjait. Canisius Péter kapta a megbízatást a feeleltre. De ő csak néhány részlettanulmány beadásáig jutott, mert más fontos munkák foglalták el. Húsz év múlva a tudós oratoriánus, Cesare Baronio alkotta meg a nagy művet, az Egyház és a pápaság munkájának átfogó és nagyszerű képét.

Mint az igaz tanítás hű őre, a pápa elítélte a löveni tanár, Michael Baius 79 tételét mint eretnek tanítást. De a szerzőt és könyvét nem említette meg név szerint.

A középkor egyik legnagyobb teológusát, Aquinói Szent Tamást egyháztanítónak nyilvánította, elrendelte művei kiadását, és a „Summa theologiae“-t egyetemi tankönyvként írta elő. Ugyancsak kiadatta Szent Bonaventúra műveit is.

Megválasztásának hírére valóban nagyobb szomorúságot okozott halálhíre 1572. máj. 1-én. Hét éves pápasága során beláthatták: szigorú, hajthatatlan ember volt, de alapjában véve igazi szeretet töltötte el az Egyház iránt.

X. Kelemen pápa 100 évvel halála után, 1672-ben boldoggá, majd XI. Kelemen 40 év múlva (1712) szentté avatta. X. Pius mellett eddig az újkor egyetlen pápája, akit az Egyház szentként tisztel. Sírját a római S. Maria Maggiore jobboldali mellékkápolnijában találjuk meg.

G. Denzler

THIENEI KAJETÁN
(aug. 7.)

* 1480. okt. Vicenza
† 1547. aug. 7. Nápoly

Thienei Kajetán (Gaetano da Thiene) egyike az olaszországi egyházi megújulás legvonzóbb egyéniségeinek a reneszánsz korában.

A 15/16. század fordulóján élt, és csendben, fáradhatatlanul dolgozott, hogy Közép- és Észak-Olaszország városaiba beplántálja az evangéliumi szellemet. Széles körű munkássága kiterjedt a laikus apostolkodástól az „Isteni Szeretet Társulataiban” (Compagnie del Divino Amore) és az ápolástól a gyógyíthatatlan betegek kórházaiban (Ospedali di Incurabili) egészen a szerzetesrendek reformjáig. Férfiak és nők számára különféle társulatokat szervezett, és ő alapította a 16. sz. első újtípusú rendjét, a „szabályozott klerikusokat” (teatinusokat).

1480-ban született Vicenzában, a velencei köztársaság területén. Édesapját már korán elvesztette. Gáspár gróf ügyvéd volt, és az Olaszországot akkor sanyargató sok háború egyikében katonai parancsnok

is. Neveléséről, csakúgy, mint testvéiréről is, édesanyjának, a portói grófi családból való Mária grófnőnek kellett gondoskodnia. Az anya rendszeresen látogatta a domonkosok Santa Corona nevű templomát, ahol a Thiene családnak külön kápolnája volt. Így került Kajetán közeli kapcsolatba a domonkosokkal, ami később arra vezetett, hogy Gian Battista Carioni da Crema domonkos atyát gyóntatójául választotta. Carioni egyik vezére volt az olaszországi vallásos megújulásnak, éspedig már a tridenti zsinatot megelőző korban. Valószínűleg nemcsak Kajetánt segítette később tanácsaival rendje megalapításában, hanem Antonio Maria Zaccariát is a barnabíták alapításakor. Az volt a második rend, amely a reformáció századának vallási elárvulásában tisztítóan próbált hatni.

Ifjú éveiről nem sokat tudunk. A padovai egyetemen tanult, és ott 1504-ben polgári és kánonjogból doktorált. Arról is tudunk, hogy többször vakációzott Rampazzóban, a család vidéki birtokán, s ott kápolnát emeltetett Mária Magdolna tiszteletére.

Pár év múlva Rómában találjuk. A pápai hivatalos iratok kiadása körül tevékenykedett. A római reneszánsz virágzásának telje ez az idő. II. Gyula és X. Leó bőkezűen támogattott számos nagy művészt: festőket, szobrászokat, költőket és írókat. Raffaello akkor ékesítette híres freskóival a Segnatura termeit, ahol Kajetán gyakran megfordult. Róma az európai kulturális élet mindenkit odavonzó, legnagyobb központjává fejlődött. Erkölcsi és vallásos élet terén sokkal kevésbé volt örvendetes a helyzet. Pogány színezetű világnézet és életstílus terjedt el. Erkölcsi züllés, kicsapongás kapott lábra. Sokan beszéltek róla, hogy megújulásra van szükség a főben és a tagokban. Össze is hívták ezzel a szándékkal az V. lateráni zsinatot. Összeírtak egy sereg zsinati döntést, és mind holt betű maradt. Egy Rómában élő spanyol író azt a megjegyzést tette, hogy ebben a városban „olcsón árulják a szavakat, csak eredményük nincs”. Kajetán maga is azt mondta: „egykor szent város, most Babilon.” Hamarosan elérkezett a protestáns reformáció betörésének ideje.

Fennmaradt Kajetánnak néhány levele, amelyeket 1517 és 1521 között írt egy észak-olaszországi nővérnek, Laura Mignaninak. Ezek éles fényt vetnek tevékenységére és bensejére.

Szabad idejében gyakran fölkereste az „Isteni Szeretet Társulatát”. Papok és világiak tömörültek itt össze, és még a Kúria embereiből is voltak tagjai: püspökök és egyszerű papok, olaszok, spanyolok, németek, angolszászok. Céljuk az volt, hogy a szívekben „elvessék és elültessék az Isten iránti szeretetet.” Gyakorlati előírásaik voltak az imára, a napi misehallgatásra, a havi szentáldozásra és a kórházakban a betegek ápolására. A társaság védőszentje az aszketikus vezeklése miatt kedvelt Szent Jeromos volt, ugyanakkor a humanistáknak is példaképe, mivel mindenekelőtt a Szentírás tanulmányozásának szentelte életét.

A védőszentjének választott Szent Jeromos ünnepén, 1517-ben Kajetánt pappá szentelték. 37 éves volt ekkor.

A következő években édesanyja betegsége miatt vissza kellett térnie Észak-Itáliába. Ebben az időben egészen az Isteni Szeretet Társulata művének szentelte magát. „Felebarátotokban mindig a keresztútját járó Jézust lássátok” – szokta mondani, de így is cselekedett. Amint korábban Rómában a San Giacomo in Augusta nemibeteg-kórházban dolgozott a társulat kebelében, úgy most Vicenzában újjászervezte „Szent Jeromos Társulatát” (1519), és működésüket összekapcsolta az egyik kórházzal. 1520-ban megpróbált Veronában is hatáskörébe vonni egy másik társulatot. Mikor pedig édesanyja meghalt, áttelepedett Velencébe, s ott 1522-ben új kórházat létesített.

1523-ban Velencében mérleget készített tevékenységéről: „Valóban pompás város ez. Hogyne hullatna az ember könnyeket miatta? Nincs itt egy ember sem, aki a megfeszített Krisztust keresné. Csodálatosképpen nem találtam egyetlen nemes emberre sem, aki Krisztus szeretetét saját becsületénél többre tartaná. Nem tagadom, vannak jószándékú emberek is. De félnek, hogy valaki meglátja őket, ha gyönni vagy áldozni mennek. Nem nyugszom, míg azt nem látom, hogy a keresztények mint éhezők sietnek a paphoz, hogy éhségüket az Oltáriszentséggel enyhítsék, és ezt nem hogy szégyellnék, de nagy tisztességnak tartják.”

Kajetán most életének egyik válságos pontjához érkezett. Nem tudjuk, saját kezdeményezésére vagy Carioni da Crema atya sürgetésére tette, de elhatározta, hogy egy lépést tesz előre: felhagy a világiak között végzett szociális apostolkodással, és magasabb szintű vállalkozásnak szenteli magát. Nem lehetne-e összetoborozni egy választott kis papi csoportot, amely készen állna arra, hogy példásan éljen, az Istenel való bensőséges egyesülésre törekedjék, és egyben apostoli munkára is vállalkozzék? Olyan papok legyenek, akik a hármasszerzetesfogadalom szerint élnek, mert ez a gyakorlati segédeszköz, hogy maradjanak az evangélium szellemében. Így jutott Kajetán arra a gondolatra, hogy egy szabályok szerint élő papi közösséget alapítson. Még határozatlanul írta Velencéből: „Hadd sodródjék a hajó, míg meg nem pillantom az iránymutató fényt. Ebben a percben még csak ködöt látok.”

1524. szept. 14-én a vatikáni bazilikában, Szent Péter sírja fölött egyedülálló ünnepség ment végbe: Thienei Kajetán talált végre három társat az Isteni Szeretet római társulatában, akik készen álltak vele együtt ilyen közösséget alkotni. Egyikük volt Gianpietro Caraffa, akkor püspök, a jövődő IV. Pál pápa. A négy társ ezen a napon letette a szegénység, tisztaság és engedelmisség hármass fogadalmát. Jól választották meg a napot: a szent kereszt felmagasztalásának ünnepét. Elhatározták, hogy az Ödvöztőt apostoli étellel követik. Lemondanak mindenfajta bevételről, birtokról, hagyatékról. Önként felajánlott ala-

mizsnából akartak élni, és valóra váltani Krisztus mondását: „Elsősorban az Isten országát és annak igazságát keressétek, s minden mást megkaptok hozzá” (Mt 6,33).

Az új papi társulat nagy feltűnést keltett a pápai Rómában. Igazolja ezt a tény, hogy új szót képeztek megjelölésükre, amit a 16. században sokat használtak egyházi körökben: „teatinusok”. Az előljáró megválasztásakor ugyanis nem Thienei Kajetánra esett a választás, hanem püspöki méltósága miatt Gianpietro Caraffára. Őt pedig általánosan egyházmegyéjének nevéől ismerték: „Chieti”, latinul „Theate”. Így kapták a nevüket. „Teatinus” teljesen egyértelmű lett a „jámbor, becsületes, szigorú” jelzőkkel.

Mikor Kajetán 1547-ben meghalt, a rendnek még csak két háza volt, Velencében és Nápolyban, utóbbinak ő volt az előljárója. A rend hű maradt az alapító programjához, hogy csak idősebb, érett és kipróbált embereket vesznek föl, és mint kis választott sereg, személyes lelki hatással akarnak hatni. Iparkodtak a régi rendeknek reformtörekvéseikben segítségükre lenni, továbbá támogatták Emilian Jeromost a szomaszkák alapításában. Kajetán személyesen segítette a Maria Longo által létesített női kapucinus ág első kolostorának irányításában, és támogatta a domonkos apácákat, akiknek apátnője Nápolyban Maria Caraffa volt.

Thienei Kajetán 67 éves korában halt meg. Halálát úgy tekintették az emberek, mint önkéntes áldozatot Nápoly városának békéjéért. A várost hónapok óta zendülések és politikai viszályok pusztították. Augusztus 7-én, pontosan Kajetán halála napján, megjött V. Károly követsége, és meghozta a békét. Aki Kajetánt ismerte, arra gondolt: utolsó pillanataiban magára alkalmazta a szavakat, amelyeket sok évvel előbb leírt: „Kérjétek, hogy hordozhassátok az egész világ terhét. Ez lesz a váltsága. Halljátok meg a haragvó Isten hangját a kereszténység fölött; vessétek magatokat Isten és a nép közé, és kiáltatok föl: Itt vagyok, rajtam töltsd ki haragod!”

Valami harminc levél maradt utána. Rendjén kívül ez az egyetlen örökségünk tőle. Egyszerű és nagy kifejező erővel rendelkező írások, mélységes irgalommal áthatva. A lelki életet örömmel tartotta: „A lelki ember igazi és felbecsülhetetlen öröme az a kívánság, hogy testbenlélekben Jézushoz hasonuljon.” Krisztus követése a Keresztrefeszített követését jelentette számára. Ez a vallásos élet jellegzetes szándéka az akkori Olaszországban. Az emberek beleuntak az elméletekbe és abba, hogy csak bírálják az eluralkodott lanyhaságot és az erkölcsök romlását, de semmit sem tesznek a megszüntetésére. „Nem az érzékenykedő, hanem a tevékeny szeretet tisztítja meg a lelket” — kiáltotta Kajetán.

Értette, hogyan kell az önmehtagadást a szeretet tüzével egyesíteni. De ha úgy látta, hogy elvekről van szó, hajthatatlan volt. Nápolyban Oppido gróf szerzett neki lakást, de azt akarta, hogy fogadjon el jára-

dékot a ház fenntartására. Kajetán nyíltan megmondotta, hogy az ajánlatot nem fogadhatja el, mert ellene lenne a szegénység fogadalmának, amit letett. Az isteni Gondviselés majd gondoskodik a házról. Velencében a teatinusok – folytatta – még a nagy éhínség idején sem szenvedtek hiányt. Oppido gróf így felelt: „Ami áll Velencében, nem föltétlenül áll Nápolyban.“ Mire Kajetán: „Elismerem. De Velence Istene ugyanaz, mint Nápolyé.“

A kapzsiság és a tisztelethajhászás volt a kor egyházának két nagy baja. Ez ellen küzdött Thienei Kajetán, és éppen ezért tisztelik, főleg Európa déli részein és Dél-Amerikában, az isteni Gondviselés különös ügyvédjeként. Mert szabadon lemondott minden szükségességről, és mégis bízott abban, hogy a mennyei Atya megadja neki a nélkülözhetlent.

G. Llompart

ZACCARIA ANTAL MÁRIA
(júl. 5.)

* 1502 Cremona
† 1539. júl. 5. Cremona

1565-ben vonult be Borromeo Szent Károly érsekként Milánóba. A talaj már jól elő volt készítve a tridenti zsinattól elrendelt reformok befogadására. Igaz, elődei jó ötven éven át inkább mint katonák és diplomaták tevékenykedtek, ahelyett, hogy mint lelkipásztorok az egyházmegyében tartózkodtak volna. De néhány évtizede ott dolgoztak a Szent Pálról elnevezett, 1530-ban alapított „szabályozott klerikusok“, más néven barnabiták.

Alapítójuk, Zaccaria Mária Antal cremonai pap, jogosan tekinthető Borromeo előfutárának a katolikus restauráció területén. Tüzes beszédeivel, imádságával, példaadó szigorú szegénységével, egyéni és nyilvános vezeklésével, a világi dolgok teljes megvetésével, a lelkek üdvéért lángoló buzgalommal, a Megfeszített szeretetével és tanításának hirdetésével, az Oltáriszentség ünnepélyes tiszteletével igazán Szent Pál szellemében, az ő energiájával és lelki rugalmasságával járt elől és készítette az utat Milánó új apostola számára.

1502 végén, valószínűleg decemberben született Cremonában. Apja, Lázár, genovai nemes családból származott. Édesanyja, Antonietta Pescaroli, 18 éves korában már özvegy volt. De nem ment újra férjhez, hogy minden tehetségét fia nevelésére fordíthassa.

A fiú már fiatalon teljes tisztaságot fogadott Istennek. Jellemző tulajdonságai voltak a jószívűség, a szeretet és a gazdagságról való nagylelkű lemondás. Drága köpenyét odaadta egy koldusnak. 1520-ban közjegyző előtt visszavonhatatlanul lemondott minden apai örökségről. Ugyanebben az évben beiratkozott a híres padovai egyetemre, az orvosi karra. 1524-ben elnyerte a doktori címet, és visszatért szülő-

városába. Hite nem gyengült, erkölcsi élete makulátlan maradt. Élet-tapasztalatban gazdagodott, és barátságokat kötött.

Értelmi adottságai és lelki képességei mellett különösen kítűnt vál-lalkozó kedve és másokra ható, hódító szelleme. Olyan volt, mint egy modern világi apostol, érzékeny az idők szükségletei iránt és nyitott magasabb hívás számára is.

Két domonkos atya, Marcello és Battista da Crema lelkivezetésére bízta magát. Utóbbit „isteni atyjának” hívta. Ezek bevezették a hittudo-mányba és a Szentírás ismeretébe, az igazi, Krisztus-központú apostoli lelkületbe.

Szent Vitálisz templomában buzgó igeszolgálatnak szentelte magát: katekizmusra oktatott, előadásokkal és konferenciákkal a Szentírásba, főleg a szentpáli levelekbe vezette be hallgatóit.

1528-ban pappá szentelték. Lelkesen és tág előrelátással folytatta apostoli munkáját, főleg a város szellemi vezető rétege felé fordulva. Lelki csoportokat szervezett, amilyenek már Olaszország más városai-ban is működtek. Ezeknek a csoportoknak a létezéséről máig is alig tudunk valamit, hát még a lényegükről.

A város lakói „testben járó angyalnak” és „a haza atyjának” nevez-ték. A fiatal pap, teljesen áthatva reformideáljától, lemondott egy ko-moly egyházi javadalomról és minden karrierről. Megvetette az irodal-mat és a művészetet – X. Leó és Ludovico Ariosto korában vagyunk, a szép forma évtizedeiben –, hogy kiáltó jele legyen a feddhetetlen életmódnak és a teljes önfeláldozásnak a szeretet mindenre kiterjedő megvalósításáért. „Rajta, föl, testvérek! Ha eddig volt is valami hatá-rozatlanság az életünkben, vessük el magunktól minden lanyhasággal együtt, és fussunk, mint a megszállottak, nemcsak Isten, hanem ember-társunk felé is.” (1531. jan. 4-i leveléből.) Amikor e szavakat írta, már néhány hónapja Milanóban volt, Ludovica Torelli, Guastalla grófnője kíséretében, aki később házi káplánjává választotta.

Lombardia fővárosában kapcsolatba került az „Örök Bölcsesség” oratóriumával. A tridentini zsinatot megelőző milánói vallásos megújú-lás egyik központja volt ez. Giovanni Antonio Belotti alapította, és az európai bibliás mozgalom szellemében dolgozott. Komoly aszketikus szelleme sok kitűnő férfiút vonzott magához. A későbbi IV. és V. Pius is tagjai voltak. Itt találkozott szentünk két milánói nemes emberrel, Giacomo Antonio Morigiával (1497–1546) és Bartolomeo Ferrarival (1499–1544). Meleg barátság fűzte össze kettőjüket. Ennek a kitűnő „testvérületnek” lett lelki igazgatója Zaccaria, és ebből alakult ki a barnabiták rendje. Első templomuk Szent Barnabás tiszteletére volt szentelve, innen kapták nevüket. VII. Kelemen pápa 1533. febr. 18-án megerősítette a kongregációt, „Szent Pálról nevezett szabályozott kle-rikusok” néven.

Az új rend fő célja az volt, hogy a papság és a nép erkölcsi feleme-lésére kötelezik el magukat, és ezért áldozzák életüket. A célt első-

sorban a rendtagok példájával akarták szolgálni. A társadalom minden rétegét sajátos küldetésének teljesítésére szólították fel a világban, és arra, hogy „felebarátjukat lelkileg megelevenítsék, és így elvezessék a megvetett, a keresztre feszített Krisztushoz“ (1537. máj. 26-i levél). Művük beilleszkedett a „devotio moderna“ és a keresztény humanizmus tevékenységi programjába, abban tükröződik vissza. Amint Erasmus mondotta: „A vallásosság inkább élet, mint tudományos vitatkozás“ (Paraclesis in Novum Testamentum).

Ez a „reformra törekvő“ papi csoport Szent Pál nevét vette fel, de szellemét is átvette. A népek apostola védőszentjük lett, életük és apostoli munkájuk példaképe, az új rendi család vezére. Zászlaja alatt akartak küzdeni, hogy „a keresztény buzgalom megújulásának melegágyává és oszlopaivá legyenek“ (1528. nov. 3-i levél).

A háborús borzalmak, a gazdasági nyomor, az erkölcsi züllés és általános hanyatlás idején Zaccaria és társai meg voltak győződve, hogy erőteljes eszközökre és feltűnést keltő módszerekre van szükség, mert csak az találja szíven és ragadja magával a népet, és csak így lehet hitüket, erkölcsüket újból megerősíteni. Ezért a barnabíták a tereken tartották népmisszióikat, nyilvánosan gyakorolták a bűnbánat és az önmegalázás cselekedeteit. Vállán keresztel, kötéllel a nyaka körül, meztláb ment végig Milánó utcáin maga az alapító is.

A szent egyik újabb életírója, Marco Buricozzo korabeli krónikája alapján, így írja le életmódjukat: „Ott látod őket a templomban, ahol Isten irgalmát esdik le az emberekre. Ott látod szegényes ruhában, födetlen fővel, alamizsnát koldulva. Egyesek a dómban tartanak rendet, mások kórházba járnak. Megint mások a legmegalázóbb szolgálatokra vállalkoznak, például háziszolgák és halárusok. Mindegyikük megtalálja az alázatos önmegvetés valami nem mindennapi módját, csakhogy az embereket bűnbánatra és életük megváltoztatására ösztönözzék.“ (G. Chaster: Sant'Antonio Maria Zaccaria, Brescia 1933, 106. o.)

A pápák egyik híres történetírója mintha azt állítaná, hogy a közfigyelmet akarták magukra vonni. Ez talán nem áll. Hanem az önmegvetéssel és az emberi tekintetek megvetésével tudatosan „nemcsak ki akarták gyomlálni a lélek önimádatát és más nagy hibáit, hanem ki akarták irtani a Megfeszített Krisztus legnagyobb ellenségét, a modern időkre annyira jellemző uralkodó hibát, a lelki lanyhaságot“ (1537. máj. 26-i levél). Mint annyiszor, most sem hiányzott az ellenhatás. Főleg az egyháziak üldözték, fenyegették és nyíltan is támadták őket. Még eretnekséggel is megvádolták. Két alkalommal, 1534-ben és 1537-ben, hivatalos eljárás is indult ellenük, az inkvizíció, az érsek és a milánói szenátus törvényszéke elé idézték őket. Mindkétszer teljesen rehabilitálták Zaccariát.

A hivatalos igazolás megerősítette és további buzgalomra sarkallta. Sikerült megnyernie a közvéleményt a keresztény hit központi igazságainak. Egyik legnagyobb érdeme, hogy nagy horderejű „új“ gondo-

latokat valósított meg; jórésük máig is él az Egyházban. Ilyen szokás az ünnepélyes, nyilvános negyven órás szentségimádás. 1537-ben különböző templomokban megállapított sorrendben tartották. Bevezette a harangozást péntek délutánonként 3 óraker, Krisztus halála emlékére. Ő szorgalmazta, hogy a buzgó papok és hívek kiemelkedő képviselői lelki vezetést és konferenciákat kapjanak. Sürgette a gyakoribb szentáldozást. Előmozdította a kolostorok reformját szolgáló lelkigyakorlatokat (1537 Vicenzában) és a népmisziókat. Külön csoportba gyűjtötte a házastársakat (Házások társulata), hogy a társadalom alapsejtjét, a családot és így a társadalmat megmentse.

Lángoló lélekkel, nagy nyitottsággal, teljes erejéből fáradozott „a megtért Szent Pál angyalai” (angelikák) megszervezésén és képzésén. Ez volt az első női rend, akiknek szabad volt a klauzúrát elhagyniok az apostolkodás érdekében. 1535-ben III. Pál jóváhagyta a szerzetet. Maga a már említett guastallai grófnő volt alapítótársa, bár soha nem öltötte fel a szerzet ruháját.

Lelki leányainak akkor szinte forradalmi jellegűnek látszó programot adott: „Bontsátok csak ki a zászlót, amelyet a Megfeszített küld számotokra hamarosan. Hirdessétek mindenfelé: A Lélek él és életet ad!” (1537. máj. 26.)

A barnabiták és az angelikák, a szentpáli szellem és az égő reformbuzgóság örökösei, nem sokáig élvezhették első lelkiatyjuk vezetését. Fiatalon, 36 éves korában, 1539. júl. 5-én halt meg. Mikor érezte, hogy erői fogytán vannak, „mert kimerült a test”, azt kívánta, vigyék haza szülővárosába. Ott halt meg, édesanyja karjában, leghűségesebb tanítványai között. A népek apostola megjelenésével erősítette meg.

Milánóban temették el, de sírhelye sokáig ismeretlen maradt. Csak 1891-ben találtak rá, és maradványait átvitték a Szent Barnabás templom kriptájába. Ott tisztelik mai napig.

1634-ig, VIII. Orbán bullájáig, boldogként tisztelték. Ezt a címét XIII. Leó 1890-ben megerősítette, majd 1897-ben szentnek nyilvánította.

A barnabiták alapítójának nem volt ideje arra, hogy szerves egységbe foglalja tanítását és pontosan lefektesse tevékenységük alapelveit. Mintegy tucatnyi levél és a parancsokról szóló hat buzdítás maradt utána, valamint a rendalkotmány vázlata. Ezek őrizték meg személyiségének alapvonásait és tartalmazzák lelki végrendeletét. A rend Borromeo Szent Károlyban találta meg második atyját és pártfogóját. Ő vitte tovább Zaccaria reformját.

A. M. Erba

EMILIÁNI JEROMOS
(febr. 8.)

* 1486 Velence
† 1537. febr. 8. Somasca

Girolamo Miani velencei patricius család szülötte. Abban a korban született, amikor a reneszánsz teljes virágzásában volt, sok pogány

elemet hozva magával szellemében, és a pápasággal veszedelmes, a vallásra messzemenően káros szövetséget kötött. Politikai síkon pedig a kort gyakori, olykor vad háborúskodás jellemezte. Ilyenkor Felső-Olaszországon hol külföldi – mint a spanyol Habsburgok és Franciaország – hol belföldi hatalmak – az egyházi állam, fejedelemségek, városállamok és nemesi családok – vonultak át. A lagúnák büszke városa, a tenger királynője alaposan kivette a részét a küzdelmekből. A következmények: erkölcsi züllés, egész vidékek elnéptelenedése, széles néprétegek elszegényedése, nem egyszer teljes zűrzavar a kormányzás, a jogszolgáltatás és az egészségügy vonalán. Dürer Albert éppen ebben az időben metszette fába látnoki erővel apokaliptikus lovasait. Ezek a lovasok: a háború, az éhínség, a pestis és a halál pusztítva, gyilkolva dühöngtek messze vidéken a lakosság között.

Véres vizzályba és fegyveres összetűzésbe sodródott hamarosan a harcra és kalandra szomjas ifjú is. Szülővárosa az I. Miksa császárral való összetűzéskor a Piave fölötti kis erődítmény, Castelnovo védelmét bízta rá. Itt esett meg, hogy 1511 augusztusában az egyik császári támadás alkalmával csatát veszített, és fogságba jutott. Nagyra-törő reményeinek, evilági tettvágyának igen nagy csapás! De fogsága idején még döntőbb változás állott be életében. A börtön csendjében, magányában magában szállt a kegyelem. Valami hasonló történt, mint tíz évvel később Loyolai Ignáccal, amikor sebesülése után a betegágyban töltött időt magába szállásra és megtérésre fordította. A világias, fegyverkedvelő és dicsőséghajszoló harcosból Krisztus szenvedélyes bajnoka lett, a mélységes Isten- és emberszeretet harcosa. Egy hónapos fogság és az Istenanya közbenjárása által elért csodálatos szabadulása elég volt, hogy teljesen megváltozzék. Minden áldozatra kész követője lett annak, aki magát a Szeretetnek nevezi. Őt akarja követni a gyakorlatban, mindazok önzetlen szolgálatával, akiket szenvedés és szükség gyötör, hiszen bennük, mint az Úr képviselőiben, ő maga és főparanca nyilvánul meg.

Még vizsgálgatta magát, és gyűjtötte erőit, hogy megfeleljen a hő-sies kereszténység hívásának. Három éven át előjárója volt Castelnovo községnek; ezt az időt a bünbánat és a testvéri szeretet cselekedeteire szánta. Akkor azután kiéretten, elszántan és visszavonhatatlanul rálépett az útra, amit a Gondviselés jelölt ki számára. Velencében felkészült a papi rend fölvételére, és 1518-ban, tehát 32 éves korában fölszentelték. Ezzel megvalósult szeretettedvékenységének legfontosabb feltétele. Önzetlen tevékenységét, fáradságot nem ismerő buzgalmát, teljes önfeláldozását most már egészen ennek a szeretetszolgálatnak szentelhette.

1528-ban szűkebb hazájában is éhínség és járvány pusztított. Most nyilvánvaló lett nemes, bátor áldozatkészsége. Minden ingóságát eladta a szűkölködők javára. Éjszakánként a nyílt utcán heverő halottakat temette. Ápolta a betegeket, míg maga is meg nem kapta a kiüté-

ses tifuszt. Fogsága idejét úgy tekinthetjük, mint jelöltidőt. A mostani betegség pedig keresztény tökéletességre törekvésének újoncideje lett. Felgyógyulása után, 1531 februárjában lemondott minden vagyonáról. Egészen a szegényeknek szentelte magát, különösen az árván maradt gyerekeknek, akik – szomorú korpék – csapatosan kószáltak. Szállást és munkát teremtett számukra. San Rocco közelében egy házban összegyűjtötte őket. Itt megkapták egyszerű ellátásukat, hitoktatást és fölkészítést valami tervszerű munkára. A velencei hatóságok támogatták a közjó érdekeit szolgáló fáradozásait. 1531-ben rendelkezésére bocsátották árvái részére a gyógyíthatatlan betegek kórházát.

Ez a siker arra ösztökölte, hogy tevékenységét Velencén túl is kiterjessze, Bergamóig, Veronáig, Páviáig, Bresciáig és Comóig, sőt Millánóig. Árvaházakat létesített, felkarolta bukott lányokat, ápolta a betegeket, a falusi lakosság közt hitoktatást végzett. Ezen a ponton kitűnt mint a kérdés–felelet módszer jelentős úttörője.

Világító példája más nemes felfogású embereket is megragadott. Segítőként csatlakoztak hozzá és művéhez. Eljött az ideje, hogy közös életüket szabályozza, megszilárdítsa és vallásilag termékenyebbé tegye, egyben a felvirágzó, sokoldalú, de a világos szabályokat még nélkülöző szeretetművet összefogja, rendezze és időállóvá tegye. Chieti püspöke, Gianpietro Caraffa, a későbbi IV. Pál pápa tanácsaitól és tevékeny pártfogásától támogatva, leghűségesebb segítőt, szellemnek igazi társait szerzetesközösségbe tömörítette. Ma is működik még Itáliában az ágostonos szabályokat követő, 1528-ban előkészített, 1532-ben véglegesen megalapított és 1540-ben III. Pál pápától jóváhagyott férfiszerzet. Anyaházáról, a Bergamo melletti Somascáról szomaszkáknak nevezik magukat. Árvaházakat, szegényházakat és kórházakat vezetnek, internátusokat is tartanak fenn.

Megint pestisjárvány dühöngött. Az 51 esztendő szerzetesapostol és rendalapító most sem állhatta, hogy a szeretet harcmezéjén ne az élvonalban küzdjön. A szerencsétlen áldozatok ápolása közben ő is elkapta a borzalmas betegséget. Istenre hagyatkozva, hívő, bízó igennel fogadta el. Keresztény optimizmusa, amely egy életen át szárnyakat adott neki, töretlen maradt, mindig derült arca most sem komorult el. Végső pillanataiban is arra buzdította testvéreit, kövessék csak a keresztet, vegyék csekélybe a világ dolgait, segítsék a szegényeket, elhagyottakat és betegeket, éljenek egyetértő szeretetben. Íme lelki végrendeletének magja, és ez nemcsak rendtársainak szól. Égre emelt szemmel és kézzel, ajkán Jézus és Mária nevével halt meg 1537. febr. 8-án Somascában. Egy Lélektől ihletett emberbarát, egy nagylelkű jótevő távozott el vele a földről; de hatása tovább él, mint a katolikus reform sugárzó példája a hitújítás kezdetén. Példaképe az olyan embernek, aki korában és környezetében, izzó szívvel és igazi gyakorlati érzéssel segített a testi-lelki nyomorúságon, derült lélekkel, föltétlenül Krisztusnak élt, és az Egyháznak a szent és tevékenyen szerető élet

példáját hagyta hátra. Az eszmény, amit képvisel, saját korára szabott, de át lehet alakítani a mindenkori „itt” és „ma” szükségéinek megfelelően.

XIV. Benedek pápa 1747-ben boldoggá, XIII. Kelemen húsz év múlva szentté avatta. XI. Pius 1928-ban, a szomaszkák 400 éves jubileumi ünnepén az egész Egyházban az árvák és az elhagyatott ifjúság mennyei pártfogójának nyilvánította.

K. Hofmann

Nyomorult atyátok köszönt benneteket, és buzdít, hogy tartsatok ki Krisztus szeretetében és a keresztény törvény hűségös megtartásában, amint veletek létemben tettel és szóval megmutattam, úgyhogy az Úr megdicsőüljön bennetek általam.

Célunk az Isten, minden jónak kútfeje, s amint imádságunkban mondjuk, csakis benne kell bízunk, senki másban. Jóságos a mi Urunk, növelni kívánja hiteteket (aminek híján, mint az evangélista írja, Krisztus sem tudott sok csodát tenni), meghallgatni imátoikat. Ezért úgy intézte, hogy szegények, háborgatottak, szomorúak, fáradtak, mindenkitől megvetettek legyetek, s még az én testi jelenlétemet is elvette tőletek, – de annyira szeretett szegény édesatyátok lelke továbbra is veletek marad. (Levele rendtársaihoz.)

BELLARMINO RÓBERT
(szept. 17.)

* 1542. okt. 4. Montepulciano (Toscana)
† 1621. szept. 17. Róma

„1542. okt. 4-én született. Szülei jámbor emberek voltak, különösen édesanyja, akit Cinthiának hívtak, és II. Marcellus pápa egyik nővére volt. P. Paschasius Broët révén ismeretségbe került Jézus Társaságával. Ő egyike volt a Társaság első tíz tagjának, és betegsége következtében fürdőzni jött Montepulcianóba. Ezt a pátert nagyon tisztelte és dicsérte. Azóta mindig szerette Jézus Társaságát, és szerette volna, hogy mind az öt fia ebbe a rendbe lépjen.”

Így kezdi Bellarmino bíboros rövid önéletrajzát hetven éves korában. Ezzel már eléggé előttünk áll a légkör, amelyben az öt fivér harmadika felnőtt. 1560-ban belépett a Társaságba, amelyet szülővárosa jezsuita kollégiumának tanítványaként ismert meg. Ragyogó adottságokkal volt megáldva, életének értelmét a tanulmányokban és az írói munkában találta meg. „Fölismerete, milyen hasznos volt számára a tanulmányokban való előhaladás szempontjából, hogy tanítania kellett azt, amit nem tanult meg, valamint az az Istentől kapott adomány, hogy minden könnyen felfogott és meg tudott magyarázni.” Nyolcvan éves fejjel elmondhatta: sohasem kereste a kényelmet, és szerzeteséletének elejétől mindmáig állandóan dolgozott.

Még pappá szentelése előtt, 1569-ben előadó lett Lővenben, és minden vasárnap prédikált a hallgatónak. 1570 nagyszombatján az-

tán Gentben fölszentelték. 1576-ban a római kollégiumba hívták professornak. Ez volt a rend központi tanulmányi intézménye. XIII. Gergely pápa alatt építették ki, és az ő tiszteletére a „Gregoriana“, Gergely-egyetem nevet viseli.

Szakja a kontroverz (vita-)teológia volt. Ezt valójában éppen ő alapította meg. Előadásainak összefoglalását a *Kontroverziák* négy nagy kötetében találjuk, amelyek 1586 és 1593 között jelentek meg Rómában. Ez a mű volt az ellenreformáció tulajdonképpeni elméleti–tudományos oldala. Szerkezete, felépítése az adott korviszonyoknak felelt meg. A történelem iróniájaként éppen neki, a katolikus tanítás és a pápaság elszánt védelmezőjének kellett megéernie, hogy V. Sixtus pápa a Kontroverziák első kötetét a tiltott könyvek indexére tette. A pápai hatalom evilági szerepének beállítása ugyanis nem tetszett a helyzetére öntudatos pápának. De már néhány hónap múlva az új pápa visszavonta a rendelkezést. Az intrikák azonban tovább folytak a pápai udvarban Bellarmino ellen. 1594-ben, VIII. Kelemen pápa alatt újból kifogást emeltek a Kontroverziák ellen. Nem kizárt, hogy egyik rendtársa, az 1593 óta bíborossá emelt Toletus spanyol jezsuita állt a nehezen átlátható ügyködés mögött, így akarva megakadályozni, hogy belőle is bíboros legyen. Bellarmino 1592 óta rektorként a római kollégium élén állt. De már két év múlva, egy évvel a három éves turnus lejárta előtt leváltották tisztségéről, és tartományfőnöknöknek küldték Nápolyba, tehát eltávolították Rómából. Semmi kétség, a rendfőnök az adott körülmények között szükségesnek tartotta ezt a kitérő manővert. Hiszen olyan nyilvánvaló volt Bellarmino pedagógiai adottsága, hogy nagy hiba volt igazgatási feladatokkal megterhelni, amihez saját bevallása szerint sem kedve, sem tehetsége nem volt. Önéletrajzában nem tér ki az okokra, de egy mondata mégis tanulságos: „De nem maradt teljes három évig ebben a hivatalban (a tartományfőnökségben), hanem Toletus bíboros halála után VIII. Kelemen pápa 1597 januárjában Rómába hívta.“ Ezzel a már általánosan rég várt kardinális kinevezésnek semmi sem állt többé útjában, és 1599 márciusában meg is történt.

Még egyszer súlyos összeütközésre került sor. Bañez és a domonkosok, valamint Molina és a jezsuiták között teológiai vita keletkezett az isteni kegyelem és az emberi szabadság viszonyának pontosabb meghatározásáról. VII. Kelemen pápa hajlandó lett volna a domonkosok javára dönteni. A bíboros nagy bátorsággal mutatott rá a pápa előtt, milyen nehéz ügy ez a vita, és óvta az elhamarkodott döntéstől. Bátorságának az lett a következménye, hogy a pápa Capua érsekévé nevezte ki, és így ismét eltávolította Rómából. „Promoveatur ut amoveatur“ – nevezzük ki, hogy eltávolítsuk: ez volt az eset itt is. 1605. márc. 3-án meghalt VIII. Kelemen. Bellarmino részt vett a XI. Leót megválasztó konklávéban. Csakhogy négy hét múlva a még alig megkoronázott pápa meghalt, úgyhogy további konklávé vált szükségessé. Három

bíboros a befolyásos spanyol király jelöltje volt. Egykük, Baronius, barátja, Bellarmino megválasztásán dolgozott. De igen mozgalmas konklávé után végül is a harmadikat, Borgheset választották meg, aki az V. Pál nevet vette föl. Közvetlenül ezután Bellarmino így írt egyik barátjának: „Hogy Ön azt hitte, vagy azt kívánta, hogy pápa legyek, abban jóakarátának jelét látom. De én ezt a legmagasabb méltóságot nemcsak hogy sosem kívántam, hanem mindig visszariadtam tőle, és teljes szívből kértem Istent, legyen tekintettel gyöngeségemre, és ne engedje, hogy ilyen veszedelmes magasságba kerüljek.“

Az újonnan választott pápa nem engedte száműzetésébe visszatérni a híres teológust, hanem teológiai tanácsadóként Rómában tartotta. Élete végéig tevékenykedett a legfontosabb kongregációkban, az egyházi vezetés központi hatóságainál. Több hitvédő irattal az akkori vitás egyházpolitikai kérdésekbe is beavatkozott. Egyik kollégája, a bíborosi kollégium dékánja (azaz legidősebb tagja), halála után azt mondta: „Dicsőségemnek tartom, hogy minden döntésünkben az ő véleményén voltam, mert ez mindig a legbiztosabb és a legjobb volt. Nem én követtem egyedül, hanem majdnem valamennyien, bíborosok. Többször is előfordult, hogy az egész, 14 bíborosból álló kongregáció véleményt változtatott Bellarmino meghallgatása után. Ilyen nyomós volt köztünk tudása, nézeteinek szilárdsága és tekintélye. Halála után ugyanilyen módon hat tovább emlékezete: Döntéseire támaszkodunk, tanácskozássainkban orákulum-erejük van, ami ellen nem szabad fordulni.“

A leghíresebb eset, amivel Bellarminónak azokban az években foglalkoznia kellett, a Galilei-per első szakasza volt. A teológus teljesen tisztában volt vele, hogy a csillagászok igazolt megfigyelései és a szentírási kinyilatkoztatás szövege között nem állhat fenn igazi ellentmondás. Csakhogy ebből azt a téves következtetést vonta le, hogy Galilei felfogása nem lehet helyes, mivel bizonyítékai nem tűntek előtte véglegesnek és meggyőzőnek. A Szent Officium megbízásából 1616. febr. 26-án közölnie kellett Galileivel a döntést, és hallgatást parancsolni rá a vitás kérdésben. Bármilyen tehetséges ember volt Bellarmino, aki ráadásul személyes érdeklődéssel viseltetett matematikai és csillagászati kérdések iránt, mégis nyilvánvalóan jobban korlátozták korának nézetei, mint hogy képes lett volna elfogulatlan ítéletre. Pedig tekintélyével talán meg tudta volna akadályozni a Galilei-ügynek az Egyház számára oly szerencsétlen kimenetelét.

A fáradhatatlanul tevékeny bíboros utolsó műve ezt a címet viselte: *A jó halál művészetéről*. 1620-ban jelent meg, és egyenesen lelki végrendelete volt. Amit ott leírt, azt hamarosan saját bőrén kellett bizonyítania. 1621. szept. 1-én a féltéve megválasztott XV. Gergely pápa meglátogatta a római jezsuiták újoncházában, a S. Andrea del Quirinale-ban. Ide húzódtott vissza. Ugyanannak a hónapnak 17. napján meghalt, majdnem 80 éves korában.

Több mint három évszázadnak kellett eltelnie 1923-as boldoggá avatásáig. Pedig halála után igen hamar kezdték Rómában tisztelni, és egyesek az eljárás gyors befejezésében reménykedtek. De esete bizonyos tekintetben bonyolult volt. Egyházpolitikai dolgokra is tekintettel kellett lenni, mert Franciaország támadásnak érezte a bíboros egyik írását, amelyben a pápa tekintélyét hangsúlyozta. Az Egyházon belül pedig a jezsuita rend minden ellensége összefogott, hogy meghiúsítsák a boldoggá avatási eljárást, és ezzel elevenén találják az egész rendet. Így érthető a hosszú késlekedés. Annál csodálatosabb volt, hogy már hét évvel boldoggá avatása után XI. Pius pápa szentté nyilvánította, és egy évre rá, pontosan 310 évvel halála után, a halál évfordulóján egyháztanítóvá emelte.

Nem csoda, hogy nem lett népies szent. Élete és munkája nem talált visszhangra széles körökben. De ez nem csökkenti egyházi jelentőségét. Hosszú időn át döntő szerepet játszott a teológia fejlődésében, ezt hangsúlyozza a kitüntető egyháztanítói cím is. De éppen kiemelkedő jellege miatt adottsága alapján véve egyoldalú volt. Nem írt róla helytelenül egy római követ, aki a pápai trón egyik üresedése alkalmával kifejtette nézetét a különböző bíborosokról: „Bellarminót szeretik nagy jósága miatt, de tudós ember, aki csak a könyvei között él, nem jártas gyakorlati kérdésekben. Nem lenne jó pápa, mert kizárólag az Egyház érdekeire gondol, és nem számol a világi nagyok igényeivel. Azonfelül nagyon meggondolná, hogy bármi ajándékot elfogadjon.“

Egyoldalú adottsága másfelől ahhoz is hozzájárult, hogy belekerült a teológusok vitáiba és így ellenségeket szerzett. Sajnos a teológiai nézetek különbözősége az ő részükről személyes támadásokra is vezetett. És nagy időre volt szükség, míg az előítéletek lassacskán megszűntek.

B. Schneider

Nagyon tisztelendő Atya! Igen jól esett az egykori együttlétünkre való visszaemlékezés, melyet Tisztelendő Atyaságod megtisztelő és szerető soraival és tudós könyvecskéjével bennem felüljított. Whitakernek holta után kiadott műve nem kevesebb gondot okoz nekem, mint a többi szellemi terméke, Nincs annyi időm, hogy a fontosabb ügyekre is, meg az ilyen írásokra is jutna, azért inkább akarok a reám bízott egyházmegyének és a Szentatya szolgálatának élni, mint ezekkel az emberekkel ugyanazt többször kifejtve vitatkozni. De mivel hasznára van az Egyháznak, hogy a gyengék miatt ne hiányozzanak olyan férfiak, akik új könyvekre megadják az új feleleteket, kértem Generális Atyánkat, hogy bízva néhány Társaságunk-beli emberre ezt a feladatot, és ő nagy leközettséggel meg is ígérte, hogy szívesen megteszi. Annál inkább lekötözött Főtisztelendőséged, hogy önként elvállalta védelmemet. Igen nagy hálámnak adok tehát kifejezést, és egyben Főtisztelendőségednek felajánlom szolgálatomat, ha úgy gondolja, hogy valamiben hasznára lehetek. Nagyon ajánlom magamat Főtisztelendő-

séged szent imáiba és szentmiséibe. Róma, 1605. május 30. (Bellarmino latin nyelvű levele Pázmány Péternek a Diatriba Theologica megjelenése után.)

BRINDISI LŐRINC
(júl. 21.)

* 1559. júl. 22. Brindisi
† 1619. júl. 22. Lisszabon

XXIII. János pápa egyháztanítói méltóságra emelte. Az „apostoli tanító” címe a szent apostoli életére és Európa katolikus országaiban kifejtett apostoli munkásságára utal. Személyiségének körvonalai sugárzóan különülnek el ellenfele, Fra Paolo Sarpi kétes értékű alakjától. Sarpi szintén szerzetes volt, zseniális adottságokkal megáldva. Ha a természettudományok művelőjévé válik, még ma is mindenki emlegetné. Isten mind a két szerzetest nagy hivatásra választotta ki. Mégis egyikük kiküzdötte az életszentséget, a másik viszont tragikusan halt meg egyházi átok alatt, az egyházzal való kibékülés nélkül.

Életük több esztendeig hasonló sínen futott. Velencében mindegyre találkoztak, és barátságosan üdvözölték egymást. A fiatal egyetemi hallgatókban szent idealizmus lángja égett az Úr osztatlan szerzetesi szolgálatáért. Sőt az ifjú Lőrinc egészségét az aszketikus túlzások úgy meggyengítették, hogy később nem gondolhatott misszióban való működésre. Sarpi is, mint fiatal szervita, szigorú aszkézist gyakorolt. Már gimnazista kora óta lemondott a hús és a bor élvezetéről. Mindkettjüknek naponta szeme előtt volt a világváros tobzódó jóléte, s buzgó imájukkal, bűnbánatukkal vezekelni akartak érte. Szorgalmas tanulásra ösztönözte őket az a gondolat, hogy Velence a szabadgondolkodók menedéke volt, a közeli padovai egyetem pedig a materialista világnézetű averroizmus fellelvárára. A fiatal Sarpit idővel teljesen hatalmába kerítette a humanista műveltségi ideál a maga világi formájában. Kapucinus társának viszont egy könyv volt a szerelme, a Biblia. Teljesen megigézte. Úgy vonzódott hozzá, mint menyasszonyához. Héberül olyan jól tudott, hogy ezen a nyelven prédikált a zsidóknak. A Biblia szövege annyira eszébe vésődött, hogy azt állíthatta: ha elveszne, szó szerint le tudná írni újra.

Ráadásul igen nagy szónoki tehetsége is volt. Szent és csodatevő hírben állott, úgyhogy prédikációja előtt már órákkal gyakran zsúfolásig megtelt a templom. Azokban az években, amikor mint „szent generális”, gyalog vonult át a katolikus országokon, látogatva őket és prédikálva, a kortársak szemében a földre jött új apostolként jelent meg. Csapatostul vonultak elébe az emberek, virágot, zöld ágakat szórtak az útjába. Prédikátori buzgóságáról ma is tanúskodik tíz fölülökötet. A tőle származó bibliamagyarázatok korában imponáló tudományos fegyverzetet árulnak el. Előadása józan, nem patetikus, rendkívül modernnek hat.

A két kiváló adottságú szerzetesnek rendjükberí nyitva állt az emelkedés lehetősége. Sarpi mint általános prokurátor (rendi gondnok) a rend második tisztségét érte el. Lőrincnek nagy dicsőséget szerzett a török fölötti székesfehérvári győzelem (1601). Röviddel utána rendfőnökké választották. Később még négyszer általános definitor volt. Mégis alázatos szerzetes maradt. Étkezés után segítőkészen ment a konyhába mosogatni. De misztikus kegyelmekkel megáldott lelkét semmiféle külső tevékenység sem tudta kiszakítani szemlélődő imájából.

A harcok idők mindkettejüket a diplomácia veszélyes talajára állították. Sarpit meghívták Velence állami teológusának. Ez volt ambíciójának végső betelése. A pápa iránti gyűlölete úgy elvakította, hogy a pápaság megdöntésére az összes protestáns hatalmak koalícióját törekedett létrehozni, és nem riadt vissza egy világegés gondolatától sem.

Lőrinc a másik táborba tartozott. Pápa és császár, hercegek és városállamok sokféle igen nehéz diplomáciai feladatot bízta rá. Nem vonta ki magát alóluk. Számára végső soron ez is apostoli munka volt, kiállítás a létében fenyegetett Egyház érdekében, és szolgálat Európának is. Bizonyítja ezt székesfehérvári vitézkedése. „Egész Németország, sőt az egész kereszténység örök hálával tartozik Lőrinc atyának” – ezekkel a szavakkal juttatta kifejezésre a bajor Miksa herceg, a szent egyik barátja, Lőrinc érdemét abban, hogy a katolikus liga nagynehezen létrejött.

A zaklatott idők tollcsatái Sarpit is, Laurentiust is a vitairatok mezejére vezették. Sarpi volt ebben a legszenvedélyesebb, „a pápaság legveszedelmesebb irodalmi ellensége a 17. században” (Jedin). Róma iránti gyűlölete minden energiáját felszította. Még idős korában is, a harminc éves háború végén, kiadott egy vitairatot „A tridenti zsinat története” címmel. „Mint történeti mű kétes értékű, szándéka szerint nagyarányú támadás a pápaság ellen” (Jedin).

Lőrinc is odakerült erre a csatatérre. De bármilyen közel eső is lenne a föltevés, nem keveredett vitába Sarpival. A Velence és Róma közti szenvedélyes harcban inkább a csillapító közvetítő szerepét játszotta. Ha Velencében időzött, patriciusok keresték föl szegényes cellájában, s maga a hatalmas dózse is, hogy tanácsát kérjék. De amikor a drezdai udvari prédikátor, Leyer, Prágában prédikálva nyilvánosan támadást intézett ellene, és felszólította, hogy feleljen, akkor ő is tollat ragadott. Két éven belül elkészült a munka, két főlíókötetre terjedő felelet. Azt tette feladatává, hogy a lutheri teológiát a Biblia fegyverzetével cáfolja meg. A kész mű kiadására azonban nem került sor. Lőrinc ellenfele halálát adja meg okul. Mélyebbre mutat az, amit éppen ebben az időben Miksa hercegnek mondott, amikor a herceg őt ajánlott fel védelmére missziós útján: „Ezt a hitet prédikátorai és tanítói szent életével meg a türelmesen elviselt szenvedésekkel kell megvédeni; nem karddal, hanem meggyőzéssel nyerjük meg a szíveket.” Most,

hogy nyolc hónapos missziós útra készült Németországon át, békülékenység, nem pedig vitatkozás volt az óra kívánalma. Már az előző években, római zsidómisszióján bebizonyította ezt a gondolkodását. Kísérője így tanúskodik róla: „a zsidókat nagyon szeretett testvéreinek nevezte, s így sikerült szívüket meglágyítania és készséggé tennie, úgyszólván megnyerte tetszésüket.”

Ez a békeszerető viselkedése ajánlotta békeközvetítőnek. Ismételten hívták, ha ilyenre volt szükség. Így például Párma és Mantova viszályában, a Savoya és Milánó közti háborúban. Végül megjelent III. Fülöp spanyol király előtt is, és apostoli bátorsággal bélyegezte meg a nápolyi alkirály zsarnoki viselkedését. E misszió alkalmával életét áldozta a békéért és igazságosságért.

Amikor 1599-ben mint általános biztos bejárhatta a hitében fenyegetett Németországot, beteljesedett egyik hő kívánsága. Örömmel viselte el, hogy közben gúnyt és csúfságot, sőt bántalmazást is el kellett szenvednie. Apostoli buzgósága kifejezésre jutott a már említett nyolc hónapos missziós úton is Németországon át. A román országokban prédikálva mindig újból imáikba ajánlotta Németországot, annyira a szívéhez nőtt. Haldokolva rájuk hagyta ezt az értük dobogó szívet.

Amire ő csak vágyakozni tudott, azt fiai a következő időben megvalósították. Hasonlíthatatlan gyorsasággal 200 települést alapítottak német földön, fejedelmek és városok meghívására. Értékes segítség volt ez a feltörő protestantizmus vallási erőkkkel való megállítására. A Habsburg-államok nagy területei, így Dél- és Nyugat-Németország, Svájc és Hollandia vidékei, katolikus hitük megőrzését jelentős részben a kapucinus „legkisebb testvérek” buzgalmának köszönhetik.

E. Mossmaier

A prédikálás apostoli, anyagi, keresztény, isteni feladat. Annyiféle jószág rejlik az Isten igéjében, hogy mintegy minden jónak kincseskamrája. Innét való a hit, innét a remény, innét a szeretet, innét minden erény, a Szentlélek minden ajándéka, minden evangéliumi boldogság, minden jócselekedet, az élet minden érdeme, a paradicsom minden dicsősége: „Fogadjátok be a belétek oltott tanítást, ez képes megmenteni lelketeket” (Jak 1,21).

Mert az Úr igéje az értelemnek tény, az akaratnak tűz, hogy az ember megismerhesse és megszerethesse Istent. A belső embernek pedig, aki a kegyelem által Isten Lelkéből él, kenyér és víz, de méznél, lépesméznél édesebb kenyér, bornál és tejnél jobb víz. A léleknek érdemek szellemi kincse, azért mondják aranynek és igen értékes drágakőnek; a szívnek a bűnökben való kemény megátalkodása ellen pőrőly, a test, a világ és az ördög ellen pedig minden bűnt elpusztító kard. (Egy nagyböjti beszédéből.)

LEONARDI JÁNOS
(okt. 9.)

* 1541 Diecimo/Lucca
† 1609. okt. 9. Róma

Leonardi János Olaszországban egyik oszlopa annak a mozgalomnak, amely Néri Fülöp és Borromeo Károly nyomán a tridenti zsinatot követő korszakban próbálta gyakorlatba átvinni a „katolikus reform” alapeszméit, és konkrétan megvalósítani az egyházi élet különböző területein.

Toscana tartományban, a Lucca melletti Diecimóban született polgári családban 1541-ben. Eredetileg gyógyszerészsegédnek szánták. De jobban szívén viselte a lelkek üdvösségét, mint az emberek gyógyítását az akkor még ugyancsak kétes kuruzslással. Ezért mintegy 25 éves korában követte a titokban már régóta érzett hívást, hogy papként szolgáljon az Úrnak és Egyházának. Mint Loyolai Ignác, ő is bátran beült a latin iskola kemény padjába sokkal fiatalabb tanuló társai közé. Hála jó tehetségének. átrágta magát a filozófiai és teológiai tanulmányokon is, úgyhogy négy évi megfeszített erőlködés végén, 1571/1572-ben pappá szentelhették.

Lucca lakossága akkoriban hitbéli kérdésekben erősen Bernardino Ochino befolyása alatt volt. Ochino nagy tiszteletben állt, mint a kapucinusok rendfőnöke és bűnbánati prédikátor. 1542-ben azonban áttért a protestantizmusra, és 1544-ben Genfben feleségül vett egy Luccából származó asszonyt. Leonardi mindent elkövetett, hogy küzdjön a példája keltezte zavar ellen. Fáradhatatlanul prédikált, és hamarosan keresett gyóntató is lett. A fiatalság hitoktatásának biztosítása és javítása érdekében megalapította „a keresztény tanítás társaságát”, ahol férfiak és nők együtt működtek a fiúk és lányok vallásos képzésén. Már 1571 előtt volt Luccában egy Néri Fülöp példájára elgondolt „oratórium” is; egy domonkos atya alapította, és Leonardi is beletartozott.

Néhány év múlva egy további lépést tett. 1574. szept. 1-én, a luccai Santa Maria della Rosa templomban külön klerikus kongregációt alapított. Az új alapítás szellemére jellemző a következő epizód: Amikor első barátai kérték, adna nekik megfelelő szabályt, állítólag egy céduállal válaszolt, amelyen egyetlen szó állt: „Engedelmesség.” A kongregáció csakugyan az ágostonrend kész szabályát vette át. 1595-ben VIII. Kelemen pápa „Congregazione di preti riformati” (reformált papok társulata) néven jóváhagyta őket. V. Pál azonban elrendelte, hogy nevüket változtassák „Az Istenanya szabályozott klerikusai”-ra. XV. Gergely végre 1621-ben Leonardi alapítását a szerzetek közé sorolta. V. Pál alatt egy ideig (1614–17) összeolvadtak a Kalazanci Szent József alapította piaristákkal. XV. Gergely döntése után azonban mind a két alapítás önálló rendként működött tovább. A piaristák valójában tanító renddé váltak, Leonardi emberei viszont az igehirdetésben és a bűnbánat szentségének kiszolgáltatásában látták fő feladatukat.

Hála a Leonarditól keresztülvitt reformoknak, lényegesen javultak a viszonyok Luccában. De senki sem köszönte meg a sikert annak, aki tulajdonképpen oka volt. Kívülről támadások, belülről, a rendből rágalmak érték, sőt halállal fenyegették. Bármilyen példás türelemmel viselte is mindezt, végül is tarthatatlanná vált a helyzete Luccában. Miután otthonából kiűzte a gyűlölet, Rómában telepedett meg. XIII. Gergely szívesen fogadta. Itt alávette magát a majd 30 évvel öregebb Néri Fülöp vezetésének, aki szokásához híven tréfásan adta tudtára: „Szent vagy, igen. De kérek ügyelj, hogy az is maradj!” Mikor 1583-ban Néri Fülöp Vallicellába helyezte át az oratórium római székhelyét, Leonardi Jánosra hagyta a házat, és vele együtt kedves macskájának gondját. Ezután Leonardi társaságának ifjai népesítették be San Girolamo épületeit.

Luccai balsikere ellenére Leonardi sikeres tanácsadó és ügyes közvetítő hírében állott. A római kúria prelátusai hamarosan kihasználták ezt céljaikra. Rábízták például egy súlyos összeütközés elsimítását Nápoly és a nolai püspök között. Feladatát minden párt teljes megelégedésére tudta megoldani. Sikeresen töltötte be a vizitátor (papi ellenőr) kényes feladatát is Montevegine kolostorában és a vallumbrosai bencésekénél.

De tevékenységét nem korlátozta a „mára”, hanem számolt tervei- ben a jövővel is. Nagy feladatokat tárt rendtársai elé a világmisszió tág területén. A realista Néri Fülöp felfogása más volt; sürgetően ajánlotta, hogy szorítkozzék szerényen Olaszország misszionálására. De mégis ő volt a szellemi atyja — a spanyol J. B. Vivesszel együtt — 1603-ban a híres szeminárium tervének, amelyet aztán 1627-ben VIII. Orbán alapított meg „Collegium Urbanum de Propaganda Fide” néven, azaz a hitterjesztés kollégiumának. Az intézmény azóta felbecsülhetetlen jelentőséget ért el a világmisszió terén.

Az egykori gyógyszerészinás, az isteni irgalmasságnak egy életen át serény inasa, 1609. okt. 9-én halt meg Rómában. Ugyanis magas diplomáciai megbízatásai és növekvő rendjének vezetése közben sem tudott lemondani arról, hogy egy római kórházban pestisbetegeket ápoljon. Végül megkapta a halálos betegséget. Csaknem 9 évvel később rendtársai a Santa Maria in Campitelli templom egyik kápolná- jába vitték át csontjait, ott nyugszanak mindmáig. 1746-ban Róma ün- nepélyesen kimondta hősi érényeit. Túlzás nélkül tarthatjuk ezt az embert Néri Fülöp egyik nagy tanítványának, és a „katolikus reform” kiemelkedő lelkipásztori képviselőjének. 1861-ben boldoggá, 1938-ban szentté avatták.

Leonardi János 36 irodalmi művet hagyott ránk, de csak keveset nyomtattak ki belőlük. Vigasztaló tudat, hogy szentek ragyogó irodalmi teljesítmények nélkül is hatásosan tudnak kivezetni az egyházi fejlő- dés zsákutcáiból.

P. Manns

PAZZI MÁRIA MAGDOLNA
(máj. 25.)

* 1566. ápr. 2. Firenze
† 1607. máj. 25. Firenze

Pazzi Katalin apai és anyai részről egyaránt Firenze egyik legelőkelőbb és legrégibb nemesi családjából származott. Nemcsak jámbor, de igen nagy kegyelmekben részesülő gyermek is volt. A Szentháromság és az Eukarisztia misztériuma titokzatosan vonzotta. Szeretett imádkozni, és imáját akkor sem hagyta el, ha nem kísérte érezhető vigasz. Kilenc éves korában a családot lelkiileg gondozó jezsuita atya egy elmélkedési könyvet adott neki Jézus szenvedéséről. Attól fogva naponta forgatta. Tíz évesen járult az első szentáldozáshoz. Néhány héttel később, attól a vágytól indítva, hogy egészen Istené legyen, örök szüzességet fogadott. Nyáron, amikor a család vidéken tartózkodott, összegyűjtötte a falusi gyerekeket, és katekizmusra oktatta őket. Már ekkor sok lemondást gyakorolt Jézus iránti szeretetből, ahol csak tudott. Ilyen előkészületek után alig 16 éves korában hősiiesen meg tudta vívni életének első nagy harcát hivatásáért. Amikor házassági ajánlatokat kezdett kapni, elszántan kijelentette: inkább lefejezteti magát, semhogy Jézus helyett más vőlegényt válasszon, és lemondjon arról, hogy apáca legyen. Amit fogadott, azt meg is kell tartania. Végül is szülei, akik nagyon szerették, áldásukat adták a lépéshez, amire Isten hívta.

1582. dec. 2-án belépett a firenzei Santa Maria degli Angeli (Angyalos Mária) kármelita kolostorba. Ez azért vonzotta különösen, mert itt az akkori általános gyakorlattól eltérően naponta áldoztak. Új környezetében az első naptól kezdve otthon érezte magát. Nehézsége nem volt, sem a szegénységgel, sem az engedelmességgel, sem a beilleszkedéssel. Beöltözése óta, amikor 1583. jan. 30-án a nővérek szegényes ruhájával együtt megkapta a Mária Magdolna nevet, teljesen boldog volt. Már mint újonc feltűnt erényes életével, különösen szeretetével és alázatosságával. A fogadalmakat az előírt idő előtt, már 1584. máj. 27-én letette, mert súlyosan megbetegedett, és félteni kellett az életét. Már a fogadalom előestéjén megtörtént vele, hogy „Jézus egészen egyesített önmagával, és elrejtett oldalában, ahol édes nyugalmat élveztem.” És „Szenháromság vasárnapjának reggelén, miután szent fogadalmamat letettem, teljesen felülemelkedtem érzéseimen, magához vonzott és áthatott annak az egyesülésnek boldog felismerése, amibe az imént szerződésileg (a fogadalmak által) kerültem Istennel.” Így írja le az elragadtatások kezdetét, amelyek attól fogva beleépültek életébe. Ezek nagyon különbözők voltak. Soknak teológiai tartalma is volt: hittitkok megvilágosítása, a lelki élet kérdései. A kolostori előjárók két intézkedésének köszönhető, hogy az utókor minderről tudomást szerzett. Parancsot adtak Mária Magdolnának, hogy a lehetőséghez képest jegyezze föl misztikus élményeit. Másrészt megbízták több nővért, hogy a legpontosabban jegyezzék föl, amit ekstázisában mond.

Ugyanis nem ritkán korántsem volt néma és mozdulatlan, hanem élénk és mozgékony, a szeretet szellemétől átforrósodott. Szerette volna végigfutni a világot, és minden teremtményt felszólítani Isten szeretetére, aki maga a Szeretet. De „a Szeretet nem szeretik“, – ez mélységesen megrendítette. 1585 tavasza óta ez a motívum egyre erősebben csendül fel elragadtatásaiban: fájdalom a megbántások miatt, amelyekkel Istent illetik a bűnös keresztények, nem utolsósorban a neki szentelt papok és szerzetesek, akiknek élete abban a korban nem ritkán fogadalmi megcsúfolása volt. Az Atyaisten megrázó panaszára, hogy egyházának kertjében mindent benőtt a tüskebozót, 1585. máj. 12-én így válaszol: „Ó Szentháromság, Atya, Fiú, Szentlélek! add meg nekik világosságodat, hogy gonoszságukat megismerhessék; nekem pedig add kegyelmedet, hogy elégtételt szolgáltatassak értük, ha kell, életem árán is!“ Más alkalommal egy hasonló engesztelő felajánláshoz még hozzáfűzi: „Ha gyengeségem elégtelen vakságuk megtisztítására, engedj annyiszor meghalnom és ismét életre kelnem, míg igazságosságodnak eleget nem tettem.“

További elragadtatások során azt a feladatot kapja, hogy az engesztelés szellemében vasárnap kivételével kenyéren és vizen szigorúan böjtöljön, csak napi öt órát aludjék, mégpedig szalmán, mezítláb járjon, s télen-nyáron ugyanazt a ruhát hordja. Június 8-án azt a kinyilatkoztatást kapta, hogy az isteni kincsekben való néhány napos boldogító osztozás és a Szentlélekkel való bensőséges egyesülés után öt évig tartó szenvedés kezdődik számára. Ez idő alatt a kegyelem nem hagyja el, de érzelmi hatását nélkülöznie kell. A megpróbáltatás szolgáljon arra, hogy saját semmiségét megismerje, és még engedelmesebb legyen az isteni sugallatok iránt, mint odáig. Vágya (ti. hogy elégtételt akar adni) rejtve marad az ördög előtt, de Isten betölti ezt a vágyat.

A megjósolt szenvedések bekövetkeztek, és valóban félelmetesek voltak. Úgy érezte, démonok vették körül és kínozzák. Hitbeli kételyei ébredtek, mindenféle kísértés gyötörte: istenkáromlásra, kétségbeesésre, tisztátalanságra, kevélységre. Mindez mélyen megalázta. A végső-kig védekezett, és kemény vezeklőeszközöket használt. De legnagyobb gyötrelme a borzasztó lelki szárazság volt, ami lehetetlenné tette, hogy lelkét Istenhez emelje. Amint egyszer főnöknőjének beismerte, az egyetlen, ami ebben a vaksötétben megmaradt neki, „a jóakarati parányi fénye szívében, hogy Istent nem bántja meg“. Amikor nővértársai ilyen megalázva és Istentől látszólag elhagyatva látták, a legtöbben kétségbe kezdtek vonni a kapott kegyelmek valóságát. Annál is inkább, mert 1586 folyamán elragadtatásaiban, egy sor levelet diktált magas egyházi személyek részére. Ezekben az alázatos kármelita nővér nagy nyíltsággal, lángoló szavakkal sürgette a pápát, a bíborosi kollégiumot, a jezsuita generálist, a firenzei érseket, Isten nevében és megbízásából, Krisztus vérének érdeméért: fordítsák minden ere-

jüket az Egyház reformjára a tridenti zsinat határozatai értelmében. Nagyon elképzelhető, hogy ennyi szent merészség láttán az apácák megrémültek. A levelek még ma is a kolostor levéltárában vannak, tehát nyilvánvalóan sosem küldték el őket. Kérdés, hogy tartalmuk valaha is eljutott-e a címzettekhez? Feleletet mindenesetre nem kapott rájuk.

Végre 1590 pünkösdjén befejeződött a nagy megpróbáltatás ideje. A matutinum végén, a Te Deum alatt oly mélyen elmerült Istenben, hogy napokon át szinte megszakítás nélkül elragadtatásban volt. A kegyelem újra érezhetővé vált számára, és ígéretet kapott, hogy most már a mindennapi élet minden követelménye közepette is mindig egyszülve maradhat Istennel. A firenzei kármel nem volt Szent Terézia szabályai szerint megreformálva. De amit Mária Magdolna ezekben az években átélt, az teljesen megfelel a nagy spanyol szentek, Avilai Teréz és Keresztes János tanításának a lelki élet legmagasabb fokairól.

Nem adatott meg neki a kegyelem, mint egykor védőszentjének, Sienai Szent Katalinnak, hogy közvetlenül találkozzék azokkal, akikhez küldetése „a régi és új igazság nevében” szólt. Kivétel csak a firenzei érsek, akivel 1586 szeptemberében személyesen beszélhetett. Mégis joggal nevezhetjük a tridenti zsinat utáni katolikus megújulás egyik nagy szentjének.

Feltűnő, hogy V. Sixtus bullái és rendelkezései messzemenően megfelelnek a követeléseknek, amelyeket a szent Isten megbízásából emelt. Az ő pápasága összeesik a szent nagy szenvedésének idejével (1585–1590). Talán mégis közvetítették a pápának a levelek tartalmát, és ez hatott rá? Vagy engesztelő szenvedése vált tisztán természetfölötti módon hatékonyá a pápa átfogó reformjaiban (a bíborosi kollégiumra, az egyházszerkezetre, a szerzetközösségek vizitálására vonatkozóan)? Nem tudjuk. Egy biztos: Mária Magdolna az adott lehetőségek keretein belül igazán „az életét tette föl” az ügyre.

Nagy világossággal ismertette meg vele Isten már hosszú idő óta az igazi szerzetesi ideált, szöges ellentétét azoknak a belső bajoknak, amelyekből a kor szenvedett. Most alkalma nyílt fiatal nővértársait ebben a szellemben nevelni: először az addigi újoncmesternő segédje lett, majd nemsokára önálló újoncmesternő. A rábizottakat a rendi fogadalmak tökéletes megtartására akarta nevelni, és éppen ezáltal elvezetni arra a legnagyobb szabadságra, ami csak úgy lehetséges, ha mindenestül elszakadnak mindentől, ami nem Isten. Isten úgye iránti buzgósága érhetővé teszi a szigort, amivel céljára tört. De enyhíti ezt nagy-nagy, igazán anyai szeretete „gyermekei” iránt. Éjjel-nappal landadatlan türelemmel állt rendelkezésükre. Ezeknek a fiatal nővéreknek a szelleme élénkítően hatott az egész közösségre, sőt azon túl a következő kolostori nemzedékek egész sorára.

De szentünk nem korlátozta szeretetét csak a noviciákra. Kivétel nélkül árasztotta mindenkire. Amióta saját emberi gyöngeségét megtapasztalta, annál megértőbb és elnézőbb lett mások iránt. Segített a dolgozó nővérek nehéz munkájában, gondozta és gyógyította a betegeket, vigasztalta a szomorkodókat. Olvasott a lelkekben, jövendőt, csodákat művelt. Mindezenközben saját maga megint a belső szárazság szörnyű „pusztájában” tartózkodott, mint nagy megpróbáltatása idején. Lemondásokkal teli élete, amin mit sem változtatott, semmit sem jelentett neki. De egyvalamije még volt, amit Isten szeretetéért szeretetből felajánlhatott: érezhető közelségének vigaszát. Megtette. És az Úr megint szaván fogta. Annyi magasztos misztikus kegyelem boldogsága után ismét teljes vallási érzéketlenség fogta el. Még ha itt-ott elragadtatásba esett is, olyan volt, mintha nem is vele történnék. Sőt a belső elhagyatottság annyira hatalmába kerítette, hogy néha örök üdvösségéért is aggódott. 16 éven keresztül, élete végéig ennek a félelmetes sötétségnek foglya maradt.

1602/3 óta hozzájárultak ehhez halálos betegségének előfutárai: magas láz, vérköpés. Amikor 1604-ben helyettes priorisszának választották, már nem tudta hivatalát gyakorolni, mert alig tudott fölkelni betegágyáról. Minden tagjában gyötrődött, a csontok átütöttek bőrén, és sebekkel borították el. A gyötrelmek ellenére arcán mély béke tükröződött, és a szentáldozás vétele után pillanatokig szinte megdicsőült. Három évig tartott ez az orvosoknak érthetetlen agónia. Ő maga az ég különös ajándékának tekintette. „A paradicsomban már nem fogok tudni többé Isten iránti szeretetből szenvedni – mondta –, ezért nem szeretnék meghalni.” Így értjük meg a mondást, amellyel bekerült a lelkiség történetébe, bár ebben a formájában valószínűleg sohasem mondta: „Szenvedni, nem pedig meghalni.” 1607. máj. 25-én halt meg.

Pazzi Mária Magdolna életszentségét, amely már életében megnyilvánult, halála után számtalan csoda igazolta. VIII. Orbán pápa 1626-ban boldoggá, IX. Kelemen pápa 1669-ben szentté avatta. H. Plesch

SIGMARINGENI FIDÉL
(ápr. 24.)

* 1578. szept./okt. Sigmaringen
† 1622. ápr. 24. Seewies (Graubünden)

Nyugtalan és zavaros időben élt. Az idő mutatója viharra állt. A két szemben álló felekezet „unió” és „liga” név alatt már felállította csatasorait. Az egyház helyzete Németországban reménytelennek látszott. A hívők több mint kétharmada már elpártolt; csak idő kérdése volt, mikor követi őket a maradék.

Híven kitartani – így hangzott a kevés hűséges jelszava. Erre buzdította 1612-ben a kapucinusok tartományfőnöke is a barátokat: „Az eretnekek fenyegetéseivel és erőszakoskodásával nem törődve végez-

zük kötelességünket, prédikáljunk és tanítsunk; hívjuk az embereket állhatatosan és szakadatlanul, hogy térjenek vissza az igaz Egyház kebelébe. Bárcsak valamennyien olyan fáradhatatlan örömmel működhetnénk, mint svájci testvéreink, akik (röviddel azelőtt) a fertőző ragály idején Krisztusért a halába mentek!”

A történelmi háttér ismerete szükséges ahhoz, hogy az ilyen magatartást kellőképpen értékelni tudjuk. A legsúlyosabb felekezeti harcok ideje volt, különösen a szószékről folyt a csatározás. A bujtogatók olyan méreteket öltöttek, hogy a harminc éves háború kitörésének is egyik fő oka lett. A mindenre elszántaknak pedig elérhető közelbe rukkolt a mártírhálál lehetősége.

A megosztott kereszténység ügye vezette Dr. Roy Márkus ügyvédet – ez volt P. Fidelis családi neve – a kapucinus rendbe. Elhatározását nagyban befolyásolta annak a hősiességnek ígérete, amelyet a testvérek a csak fél évvel azelőtt véget ért pestis idején tanúsítottak. Sokan áldozták fel életüket bátran a pestisbetegek szolgálatában.

1612-ben szentelik pappá és lép be a rendbe. Ebből az évből származnak *A szeráfi jámborság gyakorlatai* című feljegyzései. Ezekből az imádságokból kitűnik, mennyire telve volt Fidelis az újraegyesülés kívánságával. „Könyörülj, ó könyörület legjóságosabb Atyja – kéri – ezen a világon, és vezesd vissza a hittől elszakadt népeket az igazság felismerésére. Ne hagyj, hogy annyi képmásod elveszen, ne hagyj Fiad drága vérért haszontalanul, gyümölcsstelenül. Előtted, ó Uram, siratom ezeket a testvéreimet, akik távol vannak Tőled, és ha tehetném, milyen szívesen hinnék benned valamennyiük értelmével, szeretnék valamennyiük akarataival, és szünet nélkül szolgálnálak egész erejükkel. De nem tudok mást tenni, mint vágyakozni és sírni, és forró óhajom magasztos Fölséged lába elé helyezni. Uram, szomorkodom testvéreidért, akik távol vannak Tőled.” A gyűlölet démoni erőinek uralma idején csak hősiesség szeretet hozhatott megváltást. Ezért imádkozik Fidelis: „Jóságos, édes Jézus, ments meg engem attól, hogy csak egyetlen embert is – bármennyire is gyűlöljön vagy üldözzön – megvessek, lenézzek vagy hitványnak tartsak, megalázzak vagy elforduljak tőle. Ne hagyj, hogy valaha is gyűlölet vagy akár csak keserű érzés törjön fel bennem ellene, és engedd, hogy javulásában élete végéig reménykedjem.”

A hitszakadás átka nem véletlenül ütött rajta a kereszténységen. Súlyos vétség terhelte ebben az Egyház felszentelt szolgáit Isten szolgálatában való hanyagságuk és bűnös életmódjuk miatt. Csak az evangélium komolyan vétele az életben vehetett még gátat a szerenstlenségnek.

Ebből a szempontból kell értékelni Sigmaringeni Fidelis ima- és vezeklő szellemét, mint engesztelést a szakadásban való bűnrészeségért és váltságdíjat a jövőendő újraegyesülésért. Egyik rendtársa, János atya, aki a boldoggá avatási perben mint tanú lépett fel, így

beszélt imaéletéről: „Minden körülmények között Istenhez emelkedett szelleme, hőségben és hidegben, éhségben és szomjúságban, veszélyben és gondban, a kolostorban vagy annak falain kívül.“ Nem elégedett meg a rendben előírt imaórákkal. Az éjféλι miséket, amelyek az elmélkedéssel együtt éjféltől kettőig tartottak, még egy órás imádással toldotta meg. Amellett reggel ötök ő volt az első a kóruson. Bármennyire felkészült is prédikációira, teljesen a kegyelemre hagyatkozott. Ezért töltött el minden beszéd előtt és után egy-egy órát közbenjáró imában. Viszont úgy érezte, tartozik a kegyelemnek azzal, hogy minden erejét az apostoli tevékenységnek szenteli.

János atya mondta el ezt is: „Bőjt idején ritkán vacsoráztunk. Fidelis atya sosem szakította meg a böjtölést (annak idején a böjt évente 4–5 hónapig tartott), akkor sem, ha egész nap a legkülönbözőbb helyeken prédikált, vagy ha kimerült a hóban és esőben való vándorlástól. Keveset aludt, sokat virrasztott. Éhséget, szomjúságot, szegénységet és más kellemetlenséget hősi türelemmel viselt“ megfeszített Urát követve.

Az Oltáriszentség misztériuma volt apostoli életének és vértanúságának legbenső forrása. Jézus szava alapján: „ha a búzaszem termést akar hozni, meg kell halnia“, a legnagyobb kegyelemnek tartotta, ha Isten a vértanúhalálra, az Úr szenvedésében való részvételre méltatja. Nem múlt el nap, hogy Urunk áldozati halálának megjelenítésekor ne kérte volna ezt a kegyelmet. A graubündeni misszióba indultában is erről beszélt: „Kész vagyok meghalni az igaz hitért, amit most hirdetni megyek; és ha méltatlannak kell is tartanom magamat a mártírkoronára, biztosan tudom, hogy az Úr már elkészítette számomra.“

„Egy Isten, egy hit, egy keresztség!“ Sajátos találkozása a dolgoknak, hogy ez volt a témája utolsó prédikációjának. Ez volt életének tartalma, és ezzel fejezte be működését.

Halála előtt pár nappal kérdezte tőle kísérője, János barát: „Mit csináljunk, ha a parasztek megtámadnak?“ Fidelis válasza: „Ugyanazt, amit a többi mártír tett: készségesen, örvendező szívvel vállaljuk a halált!“

1622. ápr. 23-án megjelent előtte a református parasztek egy küldöttsége a graubündeni Seewiesből, és prédikálni hívta őt, a Hitterjesztés Kongregációja által megszervezett misszió vezetőjét. Fidelis átlátott szándékukon. „Elmegyek – mondta társának –, bár biztos vagyok benne, hogy valami gonosztat tervelnek.“ Alig kezdett el másnap prédikálni, kavargás támadt, amit a templom előtti lövöldözés váltott ki, – megölték az ott tartózkodó kis számú osztrák helyőrséget. Egy neki szánt golyó célját tévesztette. Mielőtt elhagyta a templomot, az oltár lépcsőjén Isten oltalmába ajánlotta magát. Alighogy kiért a szabadba, vagy húsz ember vette körül. „Felelj, áttérsz-e a mi hitünkre, vagy nem?“ – „Én a tévhit ellen küzdeni jöttem ide – válaszolta –, nem

pedig átvenni." Ahogy ezt a tömeg meghallotta, rárontottak a védtelen emberre, és megölték.

Évekig tartó könyörgése a mártírhálál kegyelemért ezzel meghallgatásra talált. Csak pár nappal előbb vallotta meg kísérőjének: mindennap imádkozik a kegyelemért, hogy súlyos bűnnel ne bántsa meg Istent, és hogy mint az igaz hit tanúja halhasson meg.

E. Mossmaier

TORIBIO (TURIBIO) ALFONSO
DE MONGROVEJO
(márc. 26.)

* 1538. nov. 18. Villaquejida
† 1606. márc. 26. Peru

Alfonso Toribio egy Villaquejida nevű spanyol falucskában született. Először Valladolidban tanult, majd Salamancában, végül pedig az ovidói San Salvador (Isteni Megváltó) kollégiumba ment. 1573-ban jogi licenciátust szerzett. 1575-ben – még csak két éve gyakorolta hivatását – a granadai inkvizíciós tanács elnökévé nevezték ki. Itt megtanult bánni a mohamedánokkal, és tanúja lett sok misszionárius fáradozásának, hogy más hitűeket a keresztény hitre térítsenek. Mint világi ember komolyan és körültekintően töltötte be hivatalát. Dicsérték jámborságát, aszkézisét, igazságérzékét és a szegények iránti szeretetét.

A tridenti zsinat (1545–1563) rövid idő alatt az egész egyházat újjászervezte, elindítva az európai egyházmegyék megújítását is. Ennek a reformmunkának igazi motorja Borromeo Károly volt, a fáradhatatlanul tevékenykedő milánói érsek. A csak röviddel azelőtt fölfedezett Amerikába igen későn jutottak el ezek a kezdeményezések. Mexikóban az első átfogó jellegű evangelizálás gyakorlatilag már 1572-ben lezárult. De csak az 1885-ös mexikói egyházi konferencia után – amelyet Pedro Moya de Contreras érsek vezetett – vert a tridenti zsinat szelleme mélyebb gyökeret az országban.

Dél-Amerika politikai és szellemi középpontja Lima volt, az 1541. máj. 14-én megalapított püspöki székhely. 1546. febr. 11-e óta a limai érsek volt felelős minden hívőért Panama és Río de la Plata között. Alája tartoztak a következő egyházmegyék: Cuzco, Cartagena, Quito, Popayan, Asunción, Caracas, Bogotá, Santiago, Concepción, Córdoba, Trujillo Arequipa (1577). Észak–déli irányban több mint 5000 km-es kiterjedésen kerekén 6 millió négyzetméternyi terület.

Peru misszionálását a domonkosok kezdték. Vivente Valverde már 1531-ben ott volt, ő lett Cuzco első püspöke (1537). Valamivel később érkeztek az országba a ferencesek. Sokan voltak, így missziós területüket viszonylag hamar ki tudták terjeszteni. Ezen a területen később főleg Francisco Solano működött. Cuzco tartományban az irgalmas

testvéreknek is volt a városokban 16 kolostoruk, azonkívül még 19 indián plébániát vezettek. A jezsuiták 1555-ben jöttek Peruba. Csak 1568-ban vetették meg a lábukat Limában, és erőteljes új ösztönzést adtak a missziós munkának. A világi papság mindenekelőtt a dómkaptalanokban és a bennszülött egyházközségek plébánosainak köreiben fogott össze. Színvonaluk általában alacsonyabb volt a szerzeteskénél.

A spanyol befolyás alatt élő indiánok hamarosan az ún. „encomiendas”-ban egyesültek. Minden spanyolnál dolgozott bizonyos számú indián bennszülött; elméletileg szabadok voltak, és munkabért is kaptak. A többi indián a keleti hegyekbe menekült. Rövidesen világos választóvonal alakult ki a spanyol jellegű kereszténység és a térítésnek ellenszegülő indiánok között. Hiába állítottak föl sok bennszülött plébániát és folytattak erőteljes evangelizálást, a választóvonalat nem lehetett eltörölni.

II. Fülöp spanyol király fölismerte, hogy Peruban valaminek történnie kell. Felszólította a fiatal licenciátust, a granadai inkvizíciós tanács világi elnökét, Toribio Alfonso de Mongrovejo-t, hogy legyen Lima érseke. Ő mint világi és az amerikai problémákban járatan ember elutasította az ajánlatot. Csak hogy 1579. márc. 21-én Fülöpnek kezében volt a kinevezési okmány. Toribio Sevillába utazott – ez volt az amerikai ügyek felelős városa –, és nagy buzgalommal tanulmányozni kezdte az Atlanti óceánon túli óriási területek kérdéseit. Hamarosan teljes felhatalmazást kapott nehéz limai hivatalához. Sevillában püspökké szentelték, és 1580-ban hajóra szállt Peru irányában.

Alapjaiban törekedett megújítani az amerikai egyházat, hogy így legyen ereje a missziós munkához. Az új érsek mindig ökumenikusan gondolkodott és cselekedett, böjtölt, semmi áldozattól nem riadt vissza, körültekintően és kitartóan látott munkához. 1594-ben azt írta II. Fülöpnek, hogy 15 000 km-t tett meg, és közben 60 000-nél több hívőt bér-mált meg. Legkiemelkedőbb vonása volt a rászoruló indiánok iránti föltétlen szeretete és a perui egyházat illető gondja. Ennek érdekében kénytelen volt eljárni a szerzetesek ellen, akik féltékenyen őrizték előjogaikat. De a fegyelmezetlen világi papokat is rendre utasította. Végül pedig megmagyarázta a spanyol telepéseknek, milyen szégyenletes dolog, hogy megengedettnek tartják a házasságtörést, rablást és igazságtalanságot.

42 éves volt, mikor egyházmegyéjét átvette. Mindjárt kezdetben látnia kellett, hogy elődje, Monsignore Loyasa, egyszerűen sorsára hagyott mindent. Hogy a kárt helyrehozza, hosszú, fárasztó vizitációkat, püspöki ellenőrző látogatásokat vállalt magára, így helyben tanulmányozhatta a viszonyokat. Érsekségének 25 évében négyszer utazta be az országot. A második látogató körút hat évig tartott (1584–1590), a harmadik négyig (1593–1597). A negyediket 1605-ben kezdte, de már nem tért vissza élve. Indián bennszülöttek közt halt meg egy sze-

gényes kis templomban. Tanulságos útinaplója, a *Libro de las visitas*. Eredeti kéziratát a káptalani archivumban őrzik. Statisztikák mutatják benne a messze tekintő tervezőt, és még a legrövidebb jegyzetek is a gyermekeit megértő atya izzó szeretetéről tanúskodnak. Vitethette volna magát hordszéken is az indiánokkal, de gyalog járt, „hogya senkinek se legyen terhére, és az indiánoknak ne okozzon szükségtelen munkát. Öszvéren lovagolt, de ha a talaj ezt nem engedte, leszállt állatáról, vette a botot, és fáradhatatlanul tovább vándorolt. Hegyibakancsot viselt, hogy a hegyekben jobban tudjon haladni.“

Francisco de Toledo limai alkirály és a főváros sok kereszténye kifogásolta, hogy az érsek gyakran hosszabb ideig távol volt. Ezek a kifogások eljutottak egészen Madridig, többek között a „Consejo de India“ (az indiai tanács) füléhez. 1590-ben megtiltották neki, hogy elhagyja Limát. Utazásai „a törvény szerint“ (amely persze Európára volt érvényes!) nem léphették túl az egy éves időtartamot. 1591-ben mégis újra elhagyta a fővárost. Közölte a királlyal, hogy a tridenti zsinat határozatai és a limai püspöki értekezleten (1583) gyűjtött tapasztalatok igazolják lépését. Tovább rágalmazták. De az idők folyamán mindenki fölismerete, milyen határtalanul szereti az indiánokat, és méltányolták föltétlen lemondását pénzről, birtokról és nyugalomról. Ő zavartalanul dolgozott tovább. Egyetlen percet sem vesztegetett terméketlen csatározásokra.

1582. okt. 3-ától 1604. júl. 31-ig összesen 12 egyházmegyei szinódust hívott egybe. Ezek a gyűlések egyrészt lehetőséget nyújtottak egyházmegyéjének reformálására, másrészt az összejött papok kicserélték egymás között missziós munkatapasztalataikat, és Toribio összhangba hozhatta kezdeményezéseiket. Nemcsak Limában folytak le, hanem időként kis plébániákon is, ha az érsek éppen ott tartózkodott. De mindenekelőtt a nagy püspöki gyűlések, az összes püspökök részvételével, Panamától Rio de la Plata-ig, befolyásolták döntően a latin-amerikai egyház arculatát. A harmadik limai zsinat (1582. aug. 15.—1583. okt. 18.) az „amerikai Trient“, Toribio életművének koronája.

Szerzetespapok kifejezett engedély nélkül nem vehettek át plébániát. A szerzetesek ezzel szemben V. Pius egy bullájára hivatkoztak, amely megengedte a szerzeteseknek a plébánoskodást. Heves összetűzés lett ebből. Toribio végül a római Kúriához fordult. 1586. febr. 19-én Caraffa bíboros érvénytelenítette, V. Pius pápa rendelkezését, és felhatalmazta a missziós püspököt, hogy a kérdésben saját mérlegelése szerint járjon el. Később XIV. Gergely is megerősítette ezt a jogot. Ilyen módon bírta rá az érsek a szerzeteseket, hogy hagyják el a biztos plébániákat, és menjenek a missziós frontra. A jezsuiták jártak elől jó példával, és így nagy támaszai voltak.

A világi papság reformját a limai papnevelő intézet megalapítása indította el.

Igy a tridenti és a limai zsinat befolyására Latin-Amerikában olyan papság nőtt fel, amely világosan elkülönítette magát a spanyol kereskedőktől és harcosoktól. Azelőtt sajnos elég könnyen össze lehetett téveszteni velük.

Toribio legnagyobb gondja az indiánok voltak. Hamar megtanulta az inkák nyelvét, a quechuát, és megkívánta, hogy minden köztük működő lelkész ugyanígy tegyen. Limába érkeztekor mindenképpen spanyolul akartak beszélni a „doctrina“-kban (missziós egyházközségekben). Az „indiai tanács“ könnyen kitalálható politikai és gazdasági megfontolásoktól indítva a spanyol írta elő „az érintkezés nyelvének“, mindenekelőtt a spanyol világbirodalom egységét tartva szem előtt. A lelképásztorok viszont már a második limai tartományi zsinaton rámutattak, hogy mindenki „használhatatlan“, aki anélkül akarja tanítani az indiánokat, hogy tudná a nyelvüket. Az 1551-ben megalapított limai egyetem tanszékeket állított a quechua oktatására. Az a lelkész, aki sikeresen elvégezte ezt a szakot, megfelelő oklevelet (baccalaureatus, licenciátus) kapott. Toribio nagy öröme 1581-ben megérkezett a királynak egy 1580. szept. 19-én aláírt rendelete, amely a szerzeteseket és világi papokat kötelezte a bennszülött nyelvek megtanulására.

A harmadik limai zsinaton (1583) kidolgozott katekizmust három nyelven adták ki: quechua, aimará és spanyol változatban.

Perui főpásztori tevékenységének évei alatt Toribiónak alkalma volt alaposan tanulmányozni az országot és népét, és így megfelelő rendszabályokat alkalmazni a hit terjesztése és megszilárdítása érdekében. 1583-ban 150 plébánia („doctrina“) volt egyházmegyéjében. A spanyol telepesek és az „indiai tanács“ ellenkezése dacára az „encomiendas“ (egyházi adók) rendszerét a „diezmo“-val (tizedbeadás-sal) helyettesítette. 1598-ban már 240 plébánia („doctrinas“) vagy plébániai körzet („reducciones“) létezett. 122-t szerzetespapok, 118-at világi papok vezettek.

Ha az Egyház a következő időben is Monrovia útián haladt volna, akkor máig már rég befejezte volna az indiánok evangelizálását. Sajnos nagymértékben visszahúzódtott a már mekereszteltek közé. A keresztények és meg nem kereszteltek közti válaszfalak idővel megkeményedtek, szinte áthatolhatatlanná váltak.

Toribio harmadik látogató körútja vége felé, 1606 márciusában éppen elérkezett a Pascasmayo folyó völvébe, amikor hirtelen rosszul lett fogta el, és le kellett feküdnie egy indián katekéta házában. Santiago de Miraflores-ben. Utolsó kívánsága az volt, hogy áldottasság meg az indián egyházközség kis kápolnáiban. Jeromos pátert, az ágostonos szerzetesek prioritát, akiknek a helyében egy kolostoruk volt, arra kérte, hárfázzon neki. A páter két zsoltárt intonált: „Mendöriztem a hitet“ (116,10) és „Kezedbe ajánlom a lelkemet“ (31.6). Toribio még egyszer, utoljára fölpillantott a Megfeszítettre. 1606 nagycsütör-

töke volt, amikor Lima nagy érseke, Peru apostola meghalt. Azt a keveset, amit személyes használatra magával hordott, kísérőinek ajándékozta. Amije még volt, szeretett szegényei közt osztatta szét. Földi maradványait a következő évben átvitték Limába.

1679-ben XI. Ince boldoggá, 1726-ban XIII. Benedek szentté avatta. XIV. Benedek Borromeo Szent Károllyal hasonlította össze, és a lelkipásztorkodás megújítójának nevezte. Még ennél is többnek: a szeretet fáradhatatlan követének.
E. Dussel

KÖRÖSI MÁRK – PONGRÁCZ ISTVÁN – GRODECZ MENYHÉRT

(szept. 7.)

† 1619. szept. 7.

A reformáció és a katolikus restauráció zavaros korában adták életüket hitükért. Az utolsó félévezredben hazánkból csak őket avatták hivatalosan boldoggá.

A XVI. század végére a protestánsok többségre jutottak Magyarország területén. Érthető, hogy ellenséges szemmel nézték a katolikus egyház ébredését, s a XVII. sz. elején minden követ megmozgattak, hogy térhódítását megakadályozzák. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1618-ban csatlakozik a protestáns unióhoz, és belép a harminc éves háborúba. Hadjárataiban ígéretet tesz, hogy a vallások háborgatása nélkül vezeti harcait. Hadvezérei azonban nem tartották ezt kötelezőnek magukra nézve. Így Rákóczi György pataki várúr nyíltan kijelentette, hogy meg akar fizetni a katolikusok részéről elszenvedett sérelmekért. Kassán segítő kezet kap Reiner Menyhért városbírótól és fedezetet Alvinczi Péter prédikátortól. Az áldozatok között kiemelkedik Kőrösi Márk esztergomi kanonok, valamint Pongrácz István és Grodecz Menyhért jezsuita.

Márkot a magyarok születési helyéről (Kőrös = Krizevač, Horvátország) nevezték Kőrösinek. Családi neve valószínűleg Stjepinač volt. Régen őt tartották a három közül a legidősebbnek. Ma pedig valószínű, hogy ő volt a legfiatalabb. 1611-ben, 23. életévében írták be a római Collegium Germanicum-Hungaricum katalógusába. Vértanúsága idején tehát kevéssel lehetett túl a harmincon. A gráci Ferdinandeumban végezte középiskoláit, és Grácban hallgatta a filozófiát. Teológiai tanulmányokra Rómába ment. 1615-ben kezdi meg papi működését. Rövid ideig tevékenykedik szülővárosában, mert még abban az évben meghívják előjárnak az Oláh Miklós-féle nagyszombati szemináriumba. Hamarosan esztergomi kanonoknak nevezik ki, két évvel később pedig komáromi főesperesnek és a Kassa melletti széplaki uradalom igazgatójának. Szoros kapcsolatban marad mindvégig volt nevelőivel, a jezsuitákkal. 1619 júliusában, röviddel vértanúsága előtt, részt vesz

egy nyolc napos lelkigyakorlaton Homonnán. Grodecz is itt készült fel utolsó szerzetesi fogadalma letételére (1619. júl. 31-én).

Grodecz (helyesebben Grodziecki) Menyhért Szilíziában született lengyel szülőktől, valószínűleg 1584-ben. Középiskoláit Bécsben végzi. 1603-ban belép a jezsuita rendbe Brunóban (Csehország). A teológiát Prágában fejezi be, és 1614-ben az ottani Vencel-kollégium igazgatójának nevezik ki.

Hármuk közül tulajdonképpen az egyetlen magyar Pongrácz István. Feltehető, hogy 1582-ben született Alvinc nemesi kastélyban, Erdélyben. A kolozsvári kollégium befejezése után, 1602-ben belép a brunói jezsuita noviciátusba. Már ekkor együtt van Grodeczczel. Nevelő az ausztriai Klagenfurtban és Laibachban, teológiai hallgató Grácban. 1615-ben a homonnai kollégium tanára és lelképásztor. Kassára 1618-ban küldik. Dóczy András császári főkapitány kérte, hogy Grodeczczel együtt vegye át a város alig kétszázra zsugorodott katolikus közösségének lelki gondozását. Pongrácz missziókat tart a környéken is, mégpedig olyan sikerrel, hogy Alvinczi kifakad: „Amíg ez az egy jezsuita él, addig felekezetünk nem remélhet nyugtot.”

1619 augusztusában Pongrácz Sároson tartózkodik, amikor hallja Bethlen hadainak közeledését. Visszatér Kassára, hogy híveinek rendelkezésére állhasson. Oda vonult be Kőrösi Márk is, mert hírét vette, hogy Fáy Péter szeptember elején elfoglalta Jászót, és az ott székelő egri káptalan néhány tagját kardélre hányatta.

Rákóczi hajdúi szeptember 3-án érkeznek a város falai alá. Dóczy-nak kevés a katonája, és tart a város protestáns vezetőitől. Tárgyalásokba kezd, kapitulál, avval a kikötéssel, hogy senkinek, a katolikusoknak és papjaiknak sem esik bántódása. Szeptember 5-én nyitja meg a város kapuit. A megegyezés azonban füstbe megy. Dóczyt vasra verve hurcolják Erdélybe, ott leli halálát a fogarasi várban 1620-ban. A három papot azonnal őrizetbe veszik, senkit, semmit, ételt-italt sem engednek hozzájuk. Elsőnek Kőrösit próbálják megpuhítani: térjen át Kálvin hitére, övé lesz a széplaki apátság. Közben a kápolnát, oltárt és a két szobát, amelyikben a három pap tartózkodik, kifosztják. 6-án este kényszeríteni akarják őket, hogy hittagadó nyilatkozatot írjanak alá. Amikor megtagadják, megfenyegetik őket: „Akkor készüljete a halálra!” „De miért kell meghalnunk?” „Mert pápisták vagytok.” „Ezért a szent ügyért készek vagyunk azonnal meghalni.” A katonák eltávoznak, mert még nem kaptak engedélyt kivégzésükre. Másnap, 7-én, röviddel éjjel után újból megjelennek Reiner és Alvinczi kíséretében. Pongráczot, aki ajtót nyit, buzogánnyal leütik. Amikor magához tér, ismét áttérésre sűrgetik. Kezeinél fogva a mennyezet gerendáira húzzák fel, fejét oly szoroson kötélbe szorítják, hogy szeme kidülled, méztelen testét fáklyákkal égetik, megcsonkítják. Grodecz hasonló sorsban részesül, többször átdőfik karddal. – Átmennek a másik szobába,

hogy Kőrösit ismét megkíséreljék rábírní: térjen át „a magyarok hitére, az idegen (Habsburg) zsarnokság ellen.” „Isten mentsen – válaszolta –, hogy ellensége legyek azoknak, akik a haza javára dolgoznak.” Pongrácz félreértette ezeket a szavakat, és átkiáltott, biztatta, nehogy hitétől elpártoljon. De a kínzók hamar észrevették Kőrösi feleletének igazi értelmét. Őt is megpörkölik fáklyákkal, majd lefejezik Grodecczel együtt. Hajnalodott, az urak visszavonultak. A katonák tovább kínozzák Pongráczot. Halottnak tartják, s a három testet a szomszédos szennygödörbe dobják. Pongrácz azonban még élt. Nyöszörgésére figyelmes lett a sekrestyés, aki rejtekből már eddig is követte vértanúságuk lefolyását. Pongrácz kérte, hogy Hoffmann tanácsoshoz forduljon segítségért. Ennek nem tehetett eleget, mert félelmében nem mert kimozdulni, és mert Hoffmann is meggyilkolták. Így Pongrácz csaknem húsz órás kínlódás után, hangosan imádkozva – mint a kínzatás alatt – a szennygödörben fejezte be életét.

Maguk a város protestánsai megrökönyödve ismerték el, hogy a három pap buzgósága és szelídsége nem érdemelt ilyen barbár eljárást. Vértanúságuk híre hamarosan elterjedt, s megrendítette az egész országot. Bethlen fejedelem először mégsem vette figyelembe azoknak a katolikusoknak a kérését, akik legalább tisztességes temetkező helyet kívántak a három vértanúnak. Hat hónap múlva éppen abban a „királyi házban” (domus regia) folytak a békealkudozások, amelyekben a három vértanút meggyilkolták. Forgách nádor feleségét, Pálffy Katalint táncra kérte föl a fejedelem a díszlakoma után. Többszöri kitérő felelet után végre azzal a feltétellel volt hajlandó Bethlennel táncolni, ha szabad rendelkezést biztosít neki a három holttest fölött. A fejedelem beleegyezett ebbe a „fordított Szalome-kérésbe”. Piros selyembe, a vértanúk színébe burkolva, Pálffy Katalin előbb saját birtokának templomába, majd 1635-ben a nagyszombati klarissza apácánál temettette el őket, ahol leánya volt a zárda főnöknője.

Pázmány Péter bíboros 1628-ban megindította a boldoggá avatási eljárást. A tanúk, főleg a koronatanú Eperjessy sekrestyés vallomásaiból kitűnt, hogy valóban hitükért ontották vérüket. Ezért már VIII. Orbán pápa megengedte a három vértanú magántiszteletét. Nyilvános tiszteletüket X. Szent Pius hirdette ki 1905. jan. 15-én, azaz boldoggá avatta őket. Szentté avatásukra azonban még mindig várnak. – Joggal mondhatjuk, hogy a kassai vértanúk a mienkétől különböző korban és társadalmi körülmények között, de az akkori sajátos módon előharcosaivá lettek annak, amit ma ökumenizmusnak nevezünk. Küzdöttek és életüket áldozták, hogy békét teremtsenek az egymással szemben álló keresztény felekezetek és a Duna-medence népei között.

Nagy Ferenc

JEAN DE BRÉBEUF	* 1593. márc. 25. Condé-sur-Vire (Normandia)
	† 1649. márc. 16. S. Ignace (Kanada)
ISAAC JOGUES ÉS TÁRSAIK	* 1607. jan. 10. Orléans
(okt. 19.)	† 1646. okt. 18. Ossernenon

Brébeuf János 1593. márc. 25-én, Condé-sur-Vire-ben született, és 1649. márc. 16-án halt vértanúhalált mint az irokézek áldozata. Élete és tevékenysége példaszerűen testesítette meg a kanadai jezsuita misszionáriusok első csoportjainak sorsát.

Normann nemesi család tagja. Ősei ott küzdöttek Hódító Vilmosmal Hastings partjain és Szent Lajossal Damiette-ben. 1617. nov. 8-án lépett be a jezsuita rendbe Rouenban. Először tanított a rend kollégiumában, a VI. osztályban. Csak amikor könnyebb betegségéből felépült, akkor szentelték pappá 1622-ben Pontoise-ban. Három évig volt még professzor és prokurátor (gondnok) a roueni kollégiumban. Akkor kapta a küldetést Kanadába. Két rendtársával (Massé és Charles Lallemand) és egy ferences testvérrel, Joseph Roche d'Aillonnal Dieppe-ben szállt hajóra 1625. ápr. 24-én. Alig két hónap, és megérkeztek Quebecbe. Ez már a második vállalkozás volt a Jézustársaság részéről. Biard és Massé atyának rövid tájékozódás után (1611–1614) vissza kellett térnie. De a sikertelenség ellenére jól megismerték az új vidéket; beszámolóik kedvező légkört alakítottak ki Franciaországban, úgyhogy könnyen toborozhattak új önkénteseket.

Brébeuf első apostoli működése nem tartott sokáig. Két törzsnél is megkísérelték a missziós munkát, a montanaiaknál, majd pedig a huronoknál, akiket követett vadászútjaikra. De a misszionáriusok Quebec ostrománál fogságba kerültek (1829. júl. 19.) Az angoloknak sikerült a Dieppe-ben született skót Kirke testvérek hazaáruló tájékoztatásai alapján La Rochelle ostroma idején gyors és eredményes győzelmet aratniok itt. A misszionáriusoknak el kellett hagyniok az országot. A jezsuitákat hajóval Plymouth-ba szállították, és onnan jutottak vissza Franciaországba.

Így 1629 októberében újra Rouenban találjuk Brébeuföt. Hallgatta a 16. század egyik legnagyobb lelki mesterének, Louis Lallemand-nak előadásait, aki valószínűleg gyóntatója is lett. Letette utolsó fogadalmait. 1633-ig tanított Eu kollégiumában. Addigra létrejött a béke az angolokkal, és a Saint-Germain-en-Laye-ban kötött szerződések (1632) lehetővé tették egy új missziós vállalkozás tervét. Richelieu bíboros, aki már 1627-ben aláírta az új „Százak Társasága“ alapító okmányát „Új-Franciaország“ (= Kanada) gyarmatosítására, megbízta a jezsuitákat, hogy menjenek Kanadába. (Charles Lallemand levele a jezsuiták általános asszisztenséhez, 1632. máj. 1.) Így Brébeuf 1633. márciusának elején hajóra szállt Dieppe-ben, és máj. 22-én érkezett meg Kanadába.

Négy éven át vezette ott a huron missziót (1634–1638). Folytatta a ferences Le Caron megkezdte munkát. Összeállított egy huron szótárt és nyelvtant. Ledesma „A keresztény tanítás“ c. munkáját már le is fordította az indiánok nyelvére. Sajnos ebben az időben sok betegség ütötte fel a fejét az indiánok között, és ezért a jezsuitákat tették felelőssé; így vissza kellett vonulnia Sainte-Marie-ba (márc. 19-én). A misszió vezetését most Charles Lallemant vette át, és gyökeresen megváltoztatta a missziós módszert. Népszámlálást rendelt el; ebből kiderült, hogy a lakosság száma a háborúskodás és betegségek következtében erősen megcsappant. A huron misszióhoz 12 falu tartozott öt központ körül, mintegy 700 kunyhó, 2000 tűzhely, tehát kb. 12 000 ember. Az új előjáró a kolonizáló és apostoli munkát a dél-amerikai redukciónak mintájára szervezte meg. A sok kis lakóhely helyébe egy nagy központot létesített. Brébeuf nyugodtan viselte el módszerének ezt a helytelenítését utóda részéről. Egy időre az ún. „semleges“ törzsekhez ment Chaumonot-val együtt (a huronok és irokézek közt, a mai Dél-Ontario területén). De egészségi állapota és a bennszülöttek ellenségeskedése ismét visszatérésre kényszerítette Quebecbe. A visszaúton eltörte a kulcsontját. Rendkívüli energiával küzdött a fájdalom ellen. Most újra a huron misszióba került, hiszen nyelvüket tökéletesen bírta. Gabriel Lallemant rendtársával együtt itt esett az irokézek kezébe, akik embertelen kínzások után megölték őket. Kísérőjük, Christophe Regnaut testvér részletes beszámolót hagyott ránk kínzásukról és fájdalmas halálukról.

XI. Pius 1925. jún. 12-én boldoggá, majd 1930. jún. 29-én szentté avatta Brébeuf Jánost a Jézustársaság hét másik vértanújával együtt. Közéjük tartozott Jogues Izsák is, aki két testvérrrel a mai Auriesville (USA) környékén, Ossernenon néven ismert irokéz településen szenvedett vértanúságot.

Ma is megigéz bennünket ennek a misszionáriusnak lenyűgöző alakja. Brébeuf egyszerre volt szervező és pénzügyi szakértő, kisportolt férfi és lelki ember. Elsőrendű nyelvtudós, aki jobban beszélt a huron nyelvet a bennszülötteknél, és éles szemű népkutató. Még a mágiától elrontott ősi szokásokban is megérezte a „vadaknál“ a valóságos értékeket.

Szívóóságával és higgadságával győzte meg az embereket. Belül gyakran lelkiismereti kínokat állt ki. Ez a nagy aggódó féltette a rábízottakat, s ugyanakkor érezte, milyen ellenállhatatlanul nőtt benne a sürgetés, hogy minden teremtett dologtól elszakadjon, meghaljon mindennek, és egyedül Istenben örvendjen.

Hála írásainak és beszámolóinak, ismerjük rendkívüli lelki útjának állomásait. Igazi jezsuita, aki hűségesen követi Szent Ignác gyakorlatait; hűséges tanítvány, aki a Louis Lallemant által megrajzolt életideált apró részletekig megvalósította. De neki is ki kellett állnia hitbéli válságokat és kísértéseket. 1637-ben fogadalommal kötelezte magát,

hogy sohasem menekül a halálveszély elől. Nehéz lelki küzdelmek után végre egy pillanatra megízlelte a megnyugtató világosságot, amely az alázatból sarjad, és annak tudatából, hogy magunktól mindenestül képtelenek vagyunk a jóra. 1645. aug. 18-án írta: „Fogadalommal kötelezem magam, hogy mindent megteszek, amiről csak tudom, hogy Isten nagyobb dicsőségére és szolgálatára történik.” Egyik legrokonszenvesebb megvalósítója a szentignáci eszménynek. Azzal felelt Isten hívására, hogy a külső tevékenységet egyesíteni tudta a bensőséggel, és a végsőkig teljesíteni próbálta az apostoli hivatás követelményeit.

Mellette szinte ellentétként áll Jogues alakja. Nem ő alapította a missziót, előljárója sem volt. Mindig a második sorban maradt. Ha elfogatása történetét nem ismernénk, egész apostoli munkája homályba veszne. Finom lélek, érzékeny, könnyen megindul; humanista, aki ad rá, hogy szépen fejezze ki magát; bizalmatlan önmaga, egyéni ítélete, saját kezdeményezései iránt. A kegyelem mégis szentet csinált belőle. Gyengeségeinek tudata csodálatra és nagylelkűségre indítja társai iránt. Engedelmessége csendes bátorsággal tölti el. Érzékenysége anyai gyöngédség gesztusait sugallja neki hóhérai, a bennszülöttek iránt. Barátságra szomjas, lelkesedésre, részvételre mindig kész szíve Krisztusnak, mindenekfölött a szenvedő Krisztusnak igazi szerelme-sévé teszi. Mint Brébeuf, ő is megismerte tevékenysége során a siker-telenség és a szenvedés tisztító éjszakáját. Mint az, ő is sajátos hiva-tást kapott a kereszthordozásra. És hozzá hasonlóan ő is részesült misztikus kegyelmekben, amelyeken folyvást a vértanúság vágya ural-kodott.

Apostoli munkájuk és szenvedésük fő állomása, Fort St. Marie, Mid-land mellett, szuggesztív korhű berendezésével, Angol-Kanada legis-mertebb búcsújáró helye.

A. Dodin

Két napon át állandóan nagy vágyat éreztem a vértanúságra, és szerettem volna eltűnni minden kint, amit a mártírok elszenvedtek.

Uram és Megváltóm, Jézus, mit adhatok neked minden jótéteménye-dért, amelyekkel elhalmoztál? Elfogadom fájdalmaid kelyhét a kezed-ből, és a te nevedet hívom segítségül (vö. Zsolt 116,13). Megfogadom . . . hogy amennyiben rajtam áll, sohasem fogok meghátrálni a vértanúság kegyelme elől, ha valamikor végtelen irgalmasságodból felajánlanád azt nekem, nyomorult, méltatlan szolgádnak.

Arra kötelezem el magam, hogy egész hátralevő életemben ne legyen szabad kitérnem a halálnak, vérem éretted való kiontásának alkalmai elől, hacsak valamikor nem kellene úgy gondolnom, hogy az a te nagyobb dicsőséged, ha másképpen cselekszem. Sőt kötele-zem magam, hogy amikor a halálos csapást kapom, a te kezedből fogadom azt, lelkem örvendező gyömyörűségével. Azért, szerelmes Jézusom, ujjongó örömmel eltelve már most felajánlom neked teste-met, vére-met és életemet; ne haljak meg másért, csak éretted — ha megadod nekem ezt a kegyelmet —, hiszen te kegyes voltál meghalni

érettem. Engedj úgy élnem, hogy megadhasd nekem ennek a boldog halálnak kegyelmét. Igen, Uram és Megváltóm, elfogadom szenvedéseid kelyhét kezedből, és a te nevedet hívom: Jézus, Jézus, Jézus!

Istenem, mennyire fájlalom, hogy nem ismernek téged, hogy ez a barbár vidék még nem tért hozzád egészen, hogy a bűn még nincs kigyomlálva belőle! De Istenem, ha rám szakad mindaz a kín és vad büntetés, amit a foglyoknak el kell szenvedniök itt, nagyon szívesen ajánlom föl magam rájuk: én, csakis én szenvedjem el őket. (Brébeuf lelki följegyzéseiből.)

EUDES JÁNOS
(aug. 19.)

* 1601. nov. 14. Ri (Normandia)
† 1680. aug. 19. Caen

Jean Eudes 1601. nov. 14-én Argentan közelében, Riben született. Szerény családból származott. Két fivére közül François Eudes de Mézeray mint történész szerzett hírnevet. Vallásos ifjúkorában semmi fel-tűnőre nem bukkanunk. 1615 októberében a caeni jezsuita kollégium-ba küldték, itt kezdte meg humanisztikus és filozófiai tanulmányait. Jó tanuló és a Mária-kongregáció buzgó tagja volt. Hivatása kialakulásának közelebbi körülményeiről semmit sem tudunk, de mindenesetre akkor határozta el magát, hogy pap lesz. 1620-ban fölvette a tonzurát és a kisebb rendeket, és a caeni teológiai fakultás előadásaira járt. Sainos arról a belső fejlődésről sincsenek adataink, ami a Néri Szent Fülöp-féle oratóriumba vezette. Az oratoriánusok 1622 júniusában házat nyitottak Caenban. Annyi bizonyos, hogy 1623. márc. 23-án a párizsi Rue Saint-Honoré-ban maga Bérulle fogadta Eudes-öt. Gibieuf házfőnök intenzíven kiképezte az oratoriánus szellemben. Majd Marines és Aubervillers rendházában folyt a képzés tovább. 1625. dec. 20-án Párizsban pappá szentelték. Ezután Aubervillers-ben és Párizsban befejezte tanulmányait. 1627 őszén az Argentan vidéki pestisbetegek gondozását bízták rá, ugyanis akkor járvány pusztított ott. Később Caenba költözött, és falusi népmissziókat tartott. Mikor 1631-ben Caenban is kitört a pestis, itt is hősiecs batorsággal szentelte magát a betegápolásnak.

Csak 1632-ben kezdte meg tulaidonképpen népmissziós tevékenységét. 1675-ig csaknem mindenestül ennek a munkának szentelte magát. Több mint 115 missziót tartott odáig, csak Coutances egyházmegyében 45-öt. A missziók 2–3 hónapig tartottak, naponta legalább két beszéddel. Nagy sikere volt, mindenekelőtt egyszerű, közvetlen és magával ragadó stílusa miatt. A népmisszió tette fróvá is. 1636-ban megjelent *Exercice de piété* (A jámborság gyakorlása) c. könyve. A következő évben ugyanezt a tárgyat egy jelentős munkában fejtette ki, amely széles körben elterjedt: *La vie et le royaume de Jésus dans*

les âmes chrétiennes (Jézus élete és királysága a keresztény lelkekben). A belőle áradó természetfölötti kisugárzás mindenütt megszerezte neki az emberek nagy tiszteletét és szíves barátságát. Különösen szoros kapcsolatban állt azzal a körrel, amelyet vallásos emberek a híres Jean de Bernières körül alkottak. Az oratóriumban is nagyra becsülték. 1635-ben a népmissziók főnökévé tették, 1640-ben pedig a caeni ház előljárója lett.

1641-ben Coutances-ban tartott egyik missziója alkalmával ismerte meg Marie des Vallées-t. Mária 51 éves volt akkor. Több mint harminc év óta élete különös keveréke volt rendkívüli misztikus kegyelmeknek és zavarba ejtő jelenségeknek, amelyeket ördögi megszállottságnak tulajdonítottak. Mély vallásosság töltötte el, de erről képtelen volt beszélni. Coutances püspökének, de Matignonnak megbízásából Eudes vizsgálat alá vetette, és lelki vezetője lett. Meggyőződése szerint a jelenségek Istentől származtak. Látomásai és kinyilatkoztatásai nagy tiszteletet ébresztettek benne lelki gyermeke iránt. Ez mutatkozik meg három életrajzi följegyzésben, amelyeket Mária halála után állított össze, de nem tett közzé.

Népmissziói alatt gyakran kellett megállapítania, milyen siralmas állapotban van a világi papság. Ezért azt a gondolatot táplálta magában, hogy szemináriumokat alapít a papképzés biztosítására. Richelieu és a bayeux-i püspök, d'Angennes bátorítására 1642-ben megszerezte a király engedélyét, hogy Caenban szemináriumot nyisson. Azután Bourgoing-hoz, az oratoriánusok általános főnökéhez ment, de az elhamarkodottnak és oktalannak tartotta az alapítást. János néhány barátjának tanácsára elhatározta, hogy kitarat terve mellett. 1643. márc. 19-én kiköltözött az oratóriumból, és márc. 25-én megalapította szemináriuma irányítására „Jézus és Mária társaságát.” Aug. 20-án kizárták az oratóriumból. Az új kongregáció, Eudes alapítása mindenekelett a szemináriumok és népmissziók előmozdítására volt szánva, és igen gyorsan terjedt, bár többfelől, különösen a janzenisták részéről, heves ellenállásba ütközött. A következő években Coutances, Lisieux, Rouen, Evreux és Rennes helységben is szemináriumokat nyithattak.

A bukott lányok problémája is foglalkoztatta. Ezért női rendet is alapított: „Religiuses de Notre Dame de Charité du Refuge” (kb.: Miaszonyunknak, az irgalmas szeretet menedékének szerzetesnői). 1644-ben jött létre, és 1666-ban hagyták jóvá Rómában. Két alapítása természetesen számtalan nehézséget hozott neki. Súlyosbította ezt nyíltan ellenséges magatartása az akkoriban igen hatalmas janzenistákkal szemben.

Az apostoli munka és a vezetés feladatai szükségessé tették, hogy egy jelentős munkát írjon. A művében kifejezésre jutó lelkiséget természetesen oratoriánus motívumok járnak át; de 1641-től kezdve mind személyesebb irányba fejlődik. A lelkiség történetéhez való legeredtibb hozzájárulása: tisztelete Jézus és Mária Szíve iránt. Összeállított

egy erről szóló zsolozsmát és miseszöveget. Valószínűleg 1648. febr. 8-án használták őket először. Eredetileg arra hajlott, hogy a két Szent Szívnek ugyanolyan tiszteletet adjon. Később a teológiai szabatosság kényszerítette, hogy pontos különbséget tegyen a kettő közt. 1669-ben külön zsolozsmát és miseszöveget írt Jézus Szíve tiszteletére; a miseszöveget 1672 óta használják a tőle alapított kongregációban. X. Pius az „auctor, doctor et apostolus cultus liturgici Sacratissimi Cordis Jesu” (Jézus szentséges Szíve liturgikus tiszteletének elindítója, tanítója és apostola) címet adta neki. Utolsó éveit egy terjedelmes értekezésnek szentelte: *Le Coeur admirable de la Très Sacrée Mère de Dieu* (A Boldogságos Istenanya csodálatos szíve).

Utolsó éveit kínzó aggodalmak árnyékozták be. 1673-ban ellenségei sikeresen megtalálták Rómában egy beadvány szövegét, amelyet 1662-ben Eudes egyik küldötte, Louis Boniface, saját kezdeményezéséből VII. Sándor pápa elé terjesztett. Ebben engedélyt kértek, hogy letehessek a következő fogadalmat: mindenkor támogatják a Szentszék tekintélyét, még kétes dolgokban is. Amikor XIV. Lajos erről tudomást szerzett, természetesen erősen elkedvetlenítette. Eudes-öt száműzte Caenba, és úgy rendelkezett, hogy kongregációja az alapító halála után megszűnik. Kb. ugyanabban az időben egy másik ellenségének, a janzenista Charles Dufour-nak sikerült megszereznie Marie de Vallées-ről írt emlékezéseinek egy másolatát. Nyilvánosan eretnekséggel vádolta a szerzőt, és ezzel óriási izgalmat okozott. De a vihar ismét lecsillapult. A király érvénytelenítette a kongregáció elleni döntését, úgyhogy Eudes 1680. jún. 27-én kijelölhette utódát. Augusztus 19-én halt meg, fájdalommal betegség után. 1909-ben boldoggá, 1925-ben szentté avatták.

L. Cognet

Gondold meg, kérlek, hogy Urunk Jézus Krisztus igazán a te fejed, te pedig egy vagy tagjai közül. Olyan ő neked, mint a fej a tagoknak; minden, ami az övé, a tied: szelleme, szíve, teste, lelke és minden képessége. Mindezt úgy kell felhasználnod, mintha a magadé lenne, hogy szolgálattal dicséred, szeresd és megdicsőítsd. Te pedig úgy tartozol hozzá, mint tag a főhöz. Azért forrón kívánja felhasználni minden képességedet, hogy mint a magáéval szolgálja és megdicsőítse velük az Atyát.

De nemcsak hogy a tiéd, hanem benned is akar lakni, élni és uralkodni akar benned, mint a fej él és uralkodik tagjaiban. Akarja, hogy ami benne van, éljen és uralkodjék tebenned: szelleme a szellemedben, szíve a szívedben, lelkének minden képessége lelked képességeiben, úgyhogy beteljesedjék benned a szó: „Dicsőítsétek meg és hordozzátok Istent testetekben” és „Jézus élete nyilvánuljon meg bennetek”. És te nemcsak Isten Fiáé vagy, hanem őbenne kell lenned, mint a tagoknak a főben. Ami csak benned van, kapcsolódjék beléje; tőle kell venned életedet, tőle kormányoztatnod magad. Igazi életed nem lesz másban, csak őbenne, aki az igaz élet egyedüli forrása; kívülre

nem találsz mást, csak halált és pusztulást. („Jézus csodálatos Szívéről” szóló értekezéséből.)

XI. INCE
(aug. 13.)

* 1611. máj. 19. Como
† 1689. aug. 12. Róma

Sokat fáradt, hogy Buda és egész Magyarország felszabaduljon a török hódoltság alól. Ezért hazánkban külön tiszteletet kap a 18. század eddig egyetlen boldoggá avatott pápája.

Comóban (Észak-Olaszország) született, a gazdag Odescalchi családból. A keresztségben a Benedek nevet kapta. 9 éves korában elveszti apját, és 19 éves, amikor anyja a pestis áldozata lesz. 16 éves korában katonának készül, de először mégis a család genovai bankjában dolgozik. Majd Rómában és Nápolyban jogot tanul. Mikorra megszerzi a doktorátust, megérlelődik benne a papi hivatás is: 1640-ben lép az egyházi rendbe. 1644-ben Rómába megy. Először közigazgatási beosztást kap: pénzügyi biztos a pápai államban, később Macerata kormányzója. X. Ince pápa a 34 éves Odescalchit bíborossá nevezi ki, s hamarosan Novarába küldi püspöknek. Az ottani éghajlat nem tett jót egészségének, — később is sokat gyötéri a köszvény és vesebaj. 1654-től ismét Rómában van mint kúriai bíboros. Kitűnt a szegények iránti nagylelkűségével, az egyházi hivatalok lelkiismeretes kezelésével, makulátlan életével. A bíborosok „Borromeo Szent Károlyának” nevezték. Visszavonultan, a munkának és imának élt. 1676. szept. 21-én választják meg pápának. Csak avval a feltétellel fogadja el, ha a bíborosok aláírják a már X. Ince megválasztásakor kidolgozott reformhatározatokat, és esküvel kötelezik magukat megvalósításukra. A határozatok kidolgozásában éppen az övé volt az oroslánrész, de elődje nem tudta megvalósítani. Most teljes erejével életbe léptetésükre törekszik.

Mindenekelőtt életmódjával mutat példát. Előbbi magatartásán semmit sem változtatott, hacsak nem annyiban, hogy még jobban kerülte a pompát, az ünnepeket, a fényűzést. Mintha tudatában lett volna, hogy minél nagyobb valakinek a hatalma és minél több eszköz áll rendelkezésére, annál jobban fenyegeti az elvilágiasodás veszélye. A reformtervek sürgették a nepotizmus átkának kiirtását, vagyis azét a bevett szokását, hogy a pápa, ill. a javadalommal rendelkező főpapok rokonságukra bízta az egyházi jövedelmek kezelését (és rájuk költötték a jövedelmeket). XI. Ince megválasztása után azonnal hívatta Rómában élő unokaöccsét, s kijelentette, hogy bár nagyra becsüli, kéri, hogy éljen továbbra is tőle függetlenül, és ne avatkozzék semmiféle hivatali, egyházi kérdésbe. Amikor pedig sürgették, hogy mégis csak nevezze ki bíborosnak, nem is érintkezett vele tovább, kivéve,

hogy együtt imádkozták a szentolvasót. — A reformterv megkívánta a római erkölcsök emelését. Ennek érdekében különböző rendeleteket hozott, bár tudta, hogy ezzel sokak előtt veszít népszerűségéből. Rendezte az egyházi állam pénzügeit. Ugyanakkor gondja volt a szegényekre: búzát hozatott Hollandiából és Danzigból a szűkös években. A hittérítés munkáját hatékonyan támogatta; Manila és Guatemala missziós vidékein egyetemet létesített. Elítélte a lazaságra vezető erkölcsstani tételeket és a „kvietizmust“, vagyis azt a felfogást, hogy az embernek pusztán tétlenül, passzívan kell várnia lelkében Isten működését, mintha minden emberi törekvés csak káros lenne a hozzá vezető úton.

Fő feladatának tekintette a keresztény országok összefogását a török veszedelem elhárítására, visszavetésére. Már bíboros korában anyagilag segítette azokat, akik ebben a harcban részt akartak venni. Mint pápa diplomáciai befolyását vetette latba, és imára buzdította az összes keresztényeket. A nymwegeni szerződésben (1679) kibékítette XIV. Lajos francia királyt és Lipót császárt. Szövetségre bírta Lipótot Szobieszki lengyel királlyal, amihez Velence is csatlakozott. Bár ez a béke és szövetség (elsősorban a francia király tervei következtében) igen gyenge lábon állt, mégis meghozta a gyümölcsét. 1683-ban IV. Mohamed nagyvezére, Kara Musztafa Bécs meghódítására indult, hogy utána az egész német birodalmat leigázza. Bécs már-már elesett, amikor Lotharingiai Károly és Szobieszki János vezérlete alatt megérkezett a keresztény felmentő sereg, és szept. 12-én felszabadította a várost. Ince diplomatái, Buonvisi nuncius és Marco d'Aviano kapucinus barát, rávették a még mindig habozó Lipótot, hogy a török hatalom megrendülését kihasználva, nyomuljon be Magyarországra. Még 1683-ban fel is szabadították Párkányt és Esztergomot. Sajnos Szobieszki ismét saját útjait kezdte járni, és mindent szétesés fenyegetett. XI. Ince újra közbelépett. Anyagi áldozatot sem kímélt, még kölcsönt is vett fel, hogy új hadsereget toborozhassanak a felszabadítás folytatására. Így pl. engedélyével az elhunyt Szelepcsényi primás 700 000 korabeli forintra rúgó hagyatékát és az utolsó hatvan évben szerzett szerzetesi vagyonok egyharmadát a hadjáratra fordíthatták. 1686-ban megkezdődött Buda második ostroma. (Az 1684-es sikertelenül végződött.) A kb. 57 ezernyi seregből több mint 10 000 volt magyar; katolikus kongreganisták és protestánsok testvéri egyetértésben. A lelkészek közül kitűnt Gabriel Gauthier francia ferences, akit a magyarok Tüzes Gábornak neveztek, mivel tüzésügyi szakértő is volt. A több hónapig tartó ostrom szeptember 2-án ért véget: Budaváráról lehullott a félhold, és ismét magyar lett az ország szíve. Év végéig Szeged, Siklós, Pécs és Kaposvár is magyar kézre került. XI. Ince a Szűzanya különös közbenjárásának tulajdonította az ország felszabadulását, hisz szakadatlanul imádkoztatott a vállalkozás sikeréért. Mária nevének új ünnepét rendelte el a szept. 8-a utáni vasárnapra (később szept. 12-ére állandósí-

tották), míg Szent István király ünnepét az egész egyházban (Magyarországot kivéve) szept. 2-ára tette át. Ma szept. 12-e mélyértelmű módon „Szűz Mária, Magyarok Nagyasszonya, Magyarország főpatrónája” ünnepe.
Fényesi Márk

KERESZTES PÁL
(okt. 19.)

* 1694. jan. 3. Ovada/Genova
† 1775. okt. 19. Róma

Mai életérzésünk szerint már a szentünkre vonatkozó első életrajzi adat a kereszt jegyét viseli magán, – azét a keresztét, amely később nemcsak nevének lett ékesítője, hanem az általa alapított passionista szerzet életét és működését is rendkívüli módon alakította. Pál ugyanis apjának, Luca Danei ovadai kereskedőnek (az akkori genovai köztársaságban) Anna-Maria Massatival kötött második házasságából született. Anyja összesen 16 gyermeket szült férjének. Pál 1694. jan. 3-án jött világra. Alig több mint egy év múlva követte öccse, Gianbattista, aki hűséges útitársként osztozott haláláig a szent életművében. 1709-ben a család az apa szülőhelyére, az Alessandria melletti Castellazzóba költözött.

Pál apja üzletében dolgozott. 1713-ban falujuk plébánosának egyik beszéde alatt élte át azt, amit a vallásos nyelv (a protestánsokét is beleértve) a 15. század óta „megtérés”-nek mond. Eltökéltte, hogy egész életét az Úr követésének szolgálatába állítja. Továbbra is tevékenykedett apja üzletében, de a plébánián hitoktatói feladatot vállalt. A papság már akkor sem tudta ezt egyedül betölteni, különösen nem a „felvilágosodás” történetileg kialakuló helyzetében. A plébános szabad kezet engedett Pálnak. Másfelől viszont némi bizalmatlansággal kísérte segédjének lelkipásztori buzgalmát. Szemmelláthatólag elavult lelki vezetői felfogás rabjaként szent kötelességének tartotta, hogy mindenekelőtt hitoktatója alázatát tegye mindig újból brutális próbára. Pál hősiés szelídsége azonban lefegyverezte. Talán egy kicsit el is bizonytalanodott, és a tökéletességre törekvő hívének lelki vezetését hamarosan átengedte két – Castellazzóból és Ovadából való – kapucinus barátinak.

Istennek e két szolgáját azonban hamarosan elhelyezték. Így Pál hamarosan Don Policarpo Cerutti lelkivezetői művészetére szorult. Don Policarpo az alessandriai templom „canonicus paenitentiaris”-a (gyónatókanonokja) volt, de azért nyilvánvalóan a castellazzói plébános fajtájába tartozott. Mert a „rendkívülitől” való félelmében Pál imáéletét egyszerűen a lelki gög megnyilvánulásának tartotta, amit csak szigorú parancsokkal lehet letörni. Így például olyan elmélkedést írt elő boldogtalan gyónógyermekének, amely szigorúan a „végső dolgok”

témáira korlátozódják. Meg kell persze engednünk, hogy Pál imaélete csakugyan rendkívüli volt. Mert mit tartson egy „átlagos lelki fogyasztó” az olyan gyónóról, aki napjában legalább hét órát szentel az imának és más lelki gyakorlatoknak?

De hála Istennek a „canonicus paenitentarius“-on kívül volt még Alessandriában egy püspök is, aki mint barnabita szerzetes nagyobb megértéssel volt a szegény Pál iránt. Neki tárta fel Pál imában megérelődött szándékát; olyan rendi közösségben szeretne szolgálni Istennek, amely már ruhájával hirdesse, hogy Krisztust a szenvedésben törekszik követni: fekete ruha, rá hímezve egy szív, fölötte kereszt és a felirat: „Jesu Christi Passio“, Jézus Krisztus szenvedése. Francesco di Gattinara püspök eléggé ember, olasz és lélekismerő volt ahhoz, hogy ne értse félre Pál előszeretét a színpadiasnak tűnő gesztus és a passió dramatizálása iránt, sem pedig vonzódását a misztikus színezetű bensőség felé. Inkább felismerte, hogy a szókatlan, de semmiképpen sem különc szándék igaz és mély. Így azután 1720. júl. 22-én a püspök megáldotta és átnyújtotta Pálnak a kért és pontosan leírt ruhát, a passionisták majdani rendi ruháját.

Az év vége felé Pál egy 40 napos lelkigyakorlat gyümölcseként először vázolta fel a leendő közösség szabályzatát. Számos olasz előképre támaszkodva megpróbálta összekötni a legszigorúbb remeteaszkezis és szemlélődés eszményét az átfogó apostoli munka nagyon is tevékeny gyakorlatával. Az érvényben lévő kánoni jog a szerzetközösségek megalakításának engedélyezését a Szentszékek tartotta fenn. Így a püspöki jóváhagyás először csak Pál személyére vonatkozott. Helyi püspökének engedélyével tehát az ő területén „remeteként” élhetett, és apostoli tevékenységet fejthetett ki.

Pál ettől fogva – sosem veszítve szem elől egy kánonilag elismert szerzetesközösség távolabbi célját – megosztotta életét a „remeteség” és a sokrétű apostoli munka között. Utóbbival a szomszédos helységek és városok különös szükségeinek szolgált, az illető püspökkel folytatott megbeszélés szerint. Így ő és hamarosan csatlakozó társai a legkülönbözőbb helyeken a helyzetnek megfelelően mint hitoktatók, nagytekintélyű bűnbánati és nagybőjti prédikátorok, seminaristák lelkigyakorlatos mesterei, vagy mint betegápolók és katonalelkészek működtek. Csakhogy életstílusuknak erőiket meghaladó szigora miatt a társak mindig újból elhagyták, kivéve testvérét, Gianbattistát. De minden apostoli bevetés után visszahúzódtak az éppen lakásul szolgáló remeteség magányába. Ennek az lett az eredménye, hogy Pál rendi közösségének későbbi kolostorait is „ritiro“-nak (magányos helynek) nevezte.

De még csaknem két évtizednek kellett eltelnie, míg saját kolostorokat építhetett társainak. Csak 1724-ben kapta meg XIII. Benedektől közösségének szóbeli megerősítését, s egyben az engedélyt, hogy tár-

sakat vehessen föl. Miután a testvérek 1726-ban a római S. Gallicano kórházban átvették a betegápolást, ugyanez a pápa gondoskodott arról, hogy 1727-ben a lehető leghamarabb megkapják a kisebb és nagyobb papi rendeket. Így újféléképpen folytathatták missziós tevékenységüket. Az ugyanis rövidesen kiderült, hogy a betegek szolgálatát egészségi okokból nem bírják.

Visszatértek az Argentario hegy remeteségébe Orbetello mellett, és a helyi főpásztor beleegyezésével, XII. Kelemen leiratával is megerősítve (1731) a környező helységek és városok misszionálásának szentelték magukat. Az Ausztria és Franciaország–Spanyolország közti háború kitörése (1733) nem gátolta Pál lelkipásztori tevékenységet. Inkább tekintélyesen kiterjesztette, amennyiben a háborúviselő hatalmak órá hagyták a katonák lelkigondozását. Ugyanebben az időben a kis közösség is megerősödött új tagok belépésével. Közöttük volt Antal öccse, akit már 1735 végén pappá szenteltek. Pál a nápolyi király támogatásával elkezdte építeni az első „ritiro“-t. De sok kellemetlenség leküzdése után csak 1737. szept. 14-én tudták fölszentelni a templomát.

Pál azon a nézetten volt, hogy most már ideje végleges jóváhagyásra a pápa elé terjeszteni a szabályzatot. XII. Kelemen 1738. jan. 22-én Pált és Gianbattistát azzal tisztelte meg, hogy „apostoli misszionárius-sá” nevezte ki őket. Ezután megvolt a kiváltságuk, hogy beszédeik végén pápai áldást oszthassanak. Csakhogy a szabály megvizsgálására alakított bizottság negatív eredményre jutott, és ugyanazon év februárjában elutasította a rendalkotmányt túlságos szigora miatt. Az ítéletnek mintegy gyakorlati megerősítése volt, hogy ezúttal is a legtöbb novicius ismét elhagyta az orbetellói első kolostort.

Csak XIV. Benedek erősítette meg a rendi közösséget 1741. máj. 15-én, miután az illetékes bizottság keresztülvitte a szabály bizonyos enyhítését. Most, hogy pápai jogú szerzetként megalakultak, a szerzetesek végre leteheték fogadalmukat. 1741. jún. 1-én ment ez végbe különösen megragadó szertartás keretében, amely azóta is megmaradt a passionistáknál: A kitett Oltáriszentség előtt bevonul a noviciusok menete; mindegyik keresztet hord a vállán és töviskoronát a fején. Az oltár előtt végignyúlnak a földön, és elolvassák fölöttük a János-passiót. A „tradidit spiritum” (kiadta lelkét) szavak után következik a fogadalom. A három hagyományosan kívül (szegénység—tisztaság—engedelmesség) egy negyediket is tesznek, amellyel megígérik, hogy különlegesen a szenvedő Krisztus követése hirdetésének szentelik magukat. Paolo Danei, aki ezentúl Keresztről nevezett Pálnak mondta magát, elsőnek tette le a fogadalmakat, és utána átvette társainak fogadalmát.

Ezzel még nem szűntek meg teljesen a kezdet nehézségei; 1742-ben még legifjabb öccse, Antal is újból elhagyta a kongregációt. De

azért a fiatal közösség fejlődése most már az állandó fellendülés útját járta. 1744-ben Pál Vetrallában és Sorianóban egy-egy „ritiro“-t tudott alapítani. A szabályzat újabb megvizsgálása és enyhítése után egy további pápai breve 1746. ápr. 28-án megerősítette a passionisták fiatal szerzetét. Az utánpótlás növekedett, és az 1747 áprilisában tartott első általános rendi gyűlés után – amely Pált rendfőnökké választotta – számos újabb kolostoralapítás következett. XIII. Kelemen pápa alatt Pál azon fáradozott, hogy kongregációjának fogadalmait egyenlő jogi értékűvé tehesse a nagy rendek „ünnepélyes fogadalmaival.“ Ez azonban nem járt sikerrel. Viszont sikerült nagyobb mértékben kiépítenie rendi közösségét. Az Argentario hegyen 1761-ben az egyházjogi előírások szerint külön újoncházat létesített; szeretett fivére, Gianbattista halála (1765. aug. 30.) után pedig még Rómában, a Monte Celión is tudott egy telket szerezni, ami egyik dédelgetett kívánsága volt. A negyvenes évek óta kínos betegség tette egyre gyöngébbé, többször a halál szélére is sodorta. Mégis változatlanul látogatta házaikat és prédikált, a növekvő igényekhez igazodva. 1771-ben – bár már csak mankóval tudott járni – jelen volt rendi közössége női ágának első kolostoralapításánál Cornetóban.

1773. dec. 6-án a szent mintegy a pápai elismerés koronájaként megérhette, hogy XIV. Kelemen az éppen feloszlott jezsuita rend Szent János és Pál templomát és kolostorát a passionistáknak adta át. Még ma is itt van az anyaházuk. Ennek a kolostornak elvonultságában töltötte Pál utolsó éveit, imádkozva, szenvedve és a közösségnek szolgálva. Betegágyán meglátogatta XIV. Kelemen és VI. Pius pápa. Házi kápolnájának sekrestyéjében fogadta az ősz, a halált váró szent két hónapon át mindennap a fiatal Rosa Calabresi látogatását is. Fölismerte misztikus adottságait és kegyelmeit, ezért őt tette lelki élete titkainak bizalmasává.

Még megérte, hogy 1775 májusában az általános rendi gyűlés újból rendfőnökké választotta, VI. Pius pedig az ismét átvizsgálta és javított szabályzatot külön bullával megerősítette. Október 8-án végre örökre karjába zárta őt a Megfeszített.

Keresztmisztikája lelki hagyományaként szabályzatán kívül hátrahagyta lelki naplóját (*Diario spirituale*) és több mint 2000 levelet. Oltárra emelésének folyamatát a francia forradalom szakította meg. 1853. máj. 1-én avatták boldoggá, 1867. jún. 29-én szentté. Teljesen lelki jelentőségének vonalába esett, hogy a ma számos országban működő passionisták az alapítójuk halálának 200. évfordulóján, 1975 októberében tartott kongresszuson „A kereszt bölcsessége ma“ témát fejtegetve próbálták hozzáférhetővé tenni számunkra a szent örökségét.

P. Manns

MAXIMILIAN KOLBE
(aug. 14.)

* 1894. jan. 7. Pabianice
† 1941. aug. 14. Auschwitz

Amikor az Egyház, alig 30 évvel halála után, példaképül állította Isten népe elé, a Szentlélek irányításának engedelmeskedett.

Mi volt ennek a hősie életnek és halálnak a titka? A felelet egyszerű: szeretete Miasszonyunk, a Szeplőtelen Szűz iránt. „Mindent úgy tenni – mondja –, mint Ő tenné a helyünkben, és mindenkifőlött úgy szeretni Istent, mint Ő, az ő szívével . . . ezt csak térden állva lehet megtanulni!”

Raymond Kolbe szegény munkácsoládból született 1894. jan. 7-én. Még négy fiútestvére volt, közülük kettő gyermekkorban meghalt. Édesanyjuk kemény kézzel tartotta kordában őket. Raymond élénk, sőt pajkos fiú volt; megtörtént, hogy egy csíny után önként lefeküdt a padra, és tartotta a popsiját a büntetésre. Egyszerre azonban hirtelen megváltozott, engedelmes lett, és hosszú imákat végzett a Czestochowai Szűz házi oltára előtt. Anyja az engedelmességre hivatkozva kivette belőle nagy titkát: úgy látta, hogy megjelent neki a Szűzanya, kezében két koszorút tartott: egy fehéret, ami a tiszta életet jelképezte, és egy pirosat, a vértanúságét. Megkérdezte őt, hogy melyiket választja. „Mind a kettőt” – felelte a fiú. Mária mosolygott, és eltűnt. Tíz éves volt ekkor Kolbe. Életében soha többet nem beszélt erről. De világos, hogy a Szeplőtelen már gyermeki lelkét megigézte.

Szülei nagy áldozatok árán középiskolába küldték Ferenc bátyját, akit papnak szántak. Raymondnál erről szó sem lehetett. Segített anyjának számolni a kis szatócsboltban, befejezte az ebédfőzést, ha a mamát közben elhívták. A Gondviselés azonban beavatkozott a helyi gyógyszerész személyében, akinek megtetszett az értelmes fiú. Órákat adott neki, úgyhogy az év végén le tudott vizsgázni bátyjával együtt, és a következő évben szülei őt is elengedték. Négy év múlva, 1907-ben egy ferences tartott náluk népmissziót, és bejelentette, hogy Lwówban kisszemináriumot nyitottak a leendő hivatásoknak. Ferenc és Raymond a beszéd után a sekrestyében mindjárt jelentkezett. Tanulmányai során Raymond különösen a matematikában és természettudományokban tűnt ki. Ekkor hivatása még nem szilárdult meg: arról álmodott, hogy katona lesz, és hősi tetteket visz véghez. De a döntő pillanatban megtudta, hogy harmadik testvérük is szerzetbe lép, sőt apja és anyja is, régi vágyuk szerint. Így ő is megértette, milyen téren kívánja szolgálatát Isten.

Elöljárói hamarosan észrevették kitűnő tehetségét, és Rómába küldték a Gergely-egyetemre. Sajnos ez az alapos képzésen és sok lelki élményen túl még valamit hozott neki: a tüdővész fertőzését. 1914-től kezdve élete végéig, majd 30 éven át felváltva találjuk hol lázas munkában, hol hetekre-hónapokra kórházban, halálát várva. Élete vezér-

szavának, az engedelmességnek jegyében „értett” a betegeskedéshez is, képes volt kikapcsolódni a munkából, nem törődni egyre növekvő művével. Isten és a Szeplőtelen, akiknek dicsőségére készül, majd gondoskodnak róla.

Jellemében ritka módon egyesült józan realizmus és tettekézség gyermeki egyszerűséggel. Tekintete Rómából átfogta a világot, s fájdalommal látta az egyház ellen intézett támadásokat. Ekkor határozta el, hogy társulatot alapít azzal a céllal, hogy imával és személyes térítő munkával küzdjön az egyházzellenes erők, főként a szabadkőművesek ellen. 1917. okt. 17-én heten alapították meg. Az alapító „okmányt” egy füzetlapra írta. Hatvan év múlva a tagok száma világszerte több mint három millió a „Szeplőtelen Szűz Hadseregé”-ben, városok, napilapok és folyóiratok keletkeztek vele kapcsolatban.

1918. ápr. 28-án Rómában szentelték pappá. Egy évre rá, a háború végeztével előljárói visszahívják hazájába. Kettős doktorátussal, de mindenekelőtt a szeretetben meggyarapodott szívvel tér haza. Egyik utolsó római levelében arra kéri édesanyját: imádkozzék főleg azért, hogy szeretete „határtalan” legyen.

A súlyosan beteg fiatal papot Krakkóban az egyháztörténelem tanításával bízzák meg, mert a háború és a járványok olyan helyzetet teremtettek, hogy mindenkit fel kell használni, aki még él és tenni tud valamit. Ezt csak két hónapig bírta, utána egy plébániára küldték. Hamarosan másfél évre a zakopanei szanatóriumba kerül. Mihelyt állapota kicsit javul, „szabadgondolkodó” betegtársait közelíti meg, nem kis eredménnyel.

Rendtársai és mindazok, akikkel találkozott, némi lenézéssel és sok kényelmetlen érzéssel nézték ezt a „megszállottat”, aki egyébről sem tudott beszélni, mint „haditerveiről”. Sok botránkozást keltett korát messze meghaladó felfogása is a technika modern vívmányairól. Már 1917-ben meglátta a gyermekcipőben járó mozi fontosságát. Később, mikor egyszer nyomdájában valaki dühösen kikelt: mit szólna a szegénység lovagja. Szent Ferenc, ezekhez a drága rotációs gépekhez, csak ennyit felelt: „Feltűrné a csuhája ujját, és velünk dolgozna.”

Krakkóban indította meg, majd Grodnóban folytatta „A Szeplőtelen lovagja” c. folyóiratot. Az engedélyt megkapta hozzá előliáráitól, minden másról magának kellett gondoskodnia. Az infláció ellenére a szükséges pénz mindig összejött. Munkatársak is egymás után érkeztek. Az első számot 5000 példányban nyomták. 1926-ban már 45 000-ben jelent meg. Közben Kolbét áthelyezték Grodnóba. De a nyomdának hamarosan saiat épületre volt szüksége. Így jött létre a város közelében „Niepokalanow”, a Szeplőtelen városa. 1939-ben a folyóirat példányszáma maudnem egy millió. Külön lapot adnak ki az Ifjúságnak, a kisgyerekeknek, latin nyelven a papoknak, füzeteket, könyveket nyomnak, nemcsak lengyelül, hanem mindenféle idegen nyelven, még

arabul is. 1927-ben két pap (a két Kolbe testvér) és 17 segítőtestvér alapította meg a „várost“. 1938-ban 762-en voltak: a világ legnépesebb szerzetes közössége. Iskolát, noviciátust, kórházat, saját áramfejlesztő telepet építettek. 1938-ban rádióállomást létesítettek, 1939-ben pedig repülőteret. A nyomdában 17 alosztályban 103 testvér dolgozott, a szerkesztőség 18 alosztálya 158 író foglalkoztatott.

Nagyon csalódnék, aki azt gondolná, hogy Maximilián atya elégedett. Ő az egész világot szeretné „meghódítani“. Egyszer a vonaton beszédbe elegyedett néhány japán diákkal. A találkozás nem ment ki a fejéből. 1930. febr. 26-án négy testvér kíséretében a legnagyobb titokban, búcsú nélkül útra kel Japán felé. Mikor a nagaszaki püspök megtudja, hogy két doktorátusa van, azonnal befogja tanárnak a szemináriumba, s ennek ellenében engedélyt ad, hogy próbálkozzanak a lappal. Egy hónappal megérkezésük után, május 24-én távirat érkezik Niepokalanowba: „Postázzuk az első számot stop van nyomdánk stop éljen a szeplőtelen stop maximilián.“ 1931-ben a folyóirat 50 000 példányban jelent meg, és a legelterjedtebb katolikus kiadványnak számított. A testvérek fölépítették kis településüket, Mugenzai No Sono-t (A Szeplőtelen kertjét). Mindenki csodálkozott, hogy egy meredek domb lejtőjére költöztette őket, háttal a városnak. De amikor 1945-ben lehullott az atombomba, ők szinte semmi kárt nem szenvedtek.

Kolbe atyának közben kétszer kell hazautaznia tartományi gyűlésre. Másodízben, egészségi állapotát látva, már nem engedik vissza, hanem Niepokalanow előljárójává teszik. Minden erejével dolgozik fejlesztésén, míg 1939 szeptemberében sor nem kerül a német megszállásra. Látja, hogy ez a vég kezdete. A rendtagok nagyrészt hazaküldi. Az ott maradtakat letartóztatják, gyűjtőtáborba viszik, a Szeplőtelen Városát kórházzá alakítják át. Dec. 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén váratlanul elbocsátották a foglyokat. December végén Niepokalanow gyűjtőtábor. De a viszonyok lassan újra rendeződtek. A testvérek egymás után tértek vissza, sőt 1940-ben még a folyóirat egy száma is megjelenhetett, december 8-ára. Ebbe írta Maximilián atya lelki „végrendeletét“. 1941. febr. 17-én ismét letartóztatták, a városi Pawiak börtönbe zárták, onnan pedig május 28-án az auschwitzi haláltáborba szállították. Ami a következő két és fél hónap alatt történt, azt szemtanúktól tudjuk. A beteg embernek, aki épp most lábolt ki tüdőgyulladásából, futólépésben kellett homokot és kavicsot talicskáznia. Mint pap, a többieknél még több verésben és durvaságban részesült. Ha kicsit jobban volt, éjszaka titokban gyóntatott (ez halálbüntetés terhe alatt tilos volt), sőt becsempészett ostyákkal kétszer még miséznie is sikerült. Míg a többiek verekedtek az ételért, ő még szükös adagját is szívesen megosztotta másokkal.

Július végén blokkjukból megszökött egy ember. Ilyenkor az egész csoportnak addig kellett „Appellt állnia“, míg a szökevényt meg nem találták. Ez azonban most nem sikerült. Ezért Fritsch, a lágervezető

kijelentette, hogy tíz embert büntetésből éhhalálra ítélnék. Az egyik kijelölt, Gajowniczek őrmester, felkiáltott: „Szegény feleségem! Szegény gyermekeim!” Kolbe ekkor előlépett, s kijelentve, hogy ő már öreg és nem sokra jó az élete, felajánlotta, hogy a helyébe lép. Ajánlatát elfogadták.

Az éhségbunkernél szolgálatot teljesítő örök csodát láthattak. Üvöltés, átkozódás helyett Kolbe atya cellájából imádság és énekszó szűrődött ki. A cella falán ma is látható a Szűzanya körvonala, amelyet Kolbe atya a körmével vésett a falba. Egymás után kísérte át imájával, áldásával a túlvilágra társait. Ő utolsónak maradt. Augusztus 14-én, Mária mennybevételének vigiliáján békésen nyújtja kiaszott karját a halált hozó karbolsavas injekcióra. Teste a krematóriumban égett el.

A szeretet hőst VI. Pál pápa avatta boldoggá 1971. okt. 17-én, pontosan a „Szeplőtelen Hadserege” megalapításának évfordulóján. Szentté avatása 1982. okt. 10-ére van kitűzve.

A testvéreket arra tanította, hogy az életszentség ugyancsak egyszerű. Krétával felírt a táblára egy nagy és egy kis „a” betűt. Az „a” az én akaratom, az „A” az Istené. Ha kereszteződnek: +, az a kereszt. Ki akarod küszöbölni a keresztet? Azonosítsd akaratom Istenével, aki akarja, hogy szent legyél: a = A. Ilyen egyszerű! Éppen csak engedelmelkedni kell.

Hogy nem mindig olyan „egyszerű”, de Jézus és Mária segítségével mindig teljesíthető: ezt példázza élete. Maria Winowska

MUTATÓK

SZERZŐK JEGYZÉKE

(A név után szereplő szám azt jelzi, ha több életrajz való tőle)

Bligny, Bernard	Leclercq, Jean
Brede, Maria Laetitia	Llompart, Gabriel
Brockdorff, Silvia von (3)	Maisch, Ingrid
Brühl, Leo	Manns, Peter (15)
Cognet, Louis (2)	Melzer, Helmut (2)
Culkin, Gerard	Mossmailer, Eberhard (3)
Denzler, Georg	Nagy Ferenc
Dodin, André	Neumüllers-Klausel Renate
Dussel, Enrique	Nyberg, Tore
Erba, Andrea	Pesch, Rudolf (5)
Feld, Helmut (6)	Pesch, Wilhelm
Fényesi Márk (5)	Piesch, Herma
Frank, Karl Suso (15)	Piszc, Edmund (4)
Fussenegger, Gerold	Schamoni, Wilhelm
Gábel Asztrik László	Schneider, Burkhart
Grauwen, Wilfried	Senger, Basilius (2)
Hamilton, Bernhard	Southern, Richard W.
Hamman, Adalbert	Ulianich, Boris
Hennig, John	Voss, Gerhard (2)
Hoffmann, Paul	Vögtle, Anton (5)
Hofmann, Konrad	Walz, Angelus (2)
Kaiser, Odilo (2)	Winowska, Maria
Kötting, Bernhard (5)	

A SZENTEK ÜNNEPE AZ ÁLTALÁNOS ÉS MAGYAR EGYHÁZI NAPTÁR SZERINT

Egyesített mutató mindkét kötetről

Rövidítések: B. = boldog (a „Szent“-et nem írjuk ki külön), KE = a keleti egyházban. *Dőlt betűvel* jelöljük azokat a szenteket és boldogokat, akiknek ünnepe nem szerepel a legújabb általános, ill. magyar egyházi naptárban. A név után álló római I jelzi, hogy az életrajz első kötetünkben található.

- Január*
- 2 Nagy Vazul (Basilius) I (KE jan. 1 és 30)
Nazianzi Gergely I
 - 7 Pennaforti Rajmund
 - 13 Hilárius (Vidor) I
 - 17 Remete Antal (KE is) I
 - 18 Árpádházi Margit I
 - 20 Fábián (KE aug. 5)
Sebestyén (KE dec. 18)
B. Őzséb I
 - 21 Ágnes (KE is)
 - 22 Vince diakónus (KE nov. 11)
Pallotti Vince I
 - 24 Szalézi Ferenc I
 - 25 Pál ap. megtérése
 - 26 Timóteus és Titusz (KE jan. 22; aug. 25)
Molesme-i Róbert I
 - 27 Merici Angéla I
 - 28 Aquinói Tamás I
 - 31 Bosco János I
- Február*
- 2 *B. Vénard Teofán* I
 - 3 Balázs (KE febr. 11)
Anszgár (Oszkár)
 - 5 Ágota (KE is)
 - 6 Miki Pál I
 - 8 Emiliáni Jeromos
 - 10 Skolasztika
 - 14 Cirill és Metód I (KE máj. 11)
 - 17 Szerviták 7 alapítója
 - 21 Damiáni Péter
 - 22 Péter ap. székfoglalása
Cortonai Margit I
 - 23 Polikárp I (KE is)
 - 27 *B. Chapdelaine Ágoston* I
 - 28 B. Hedvig

Március

- 3 *Kunigunda* I
- 4 *Kázmér*
- 7 *Perpétua és Felicitas* I
- 8 *Istenes János* I
- 9 *Római Franciska*
Nisszai Gergely I (KE jan. 10)
- 15 *Hotbauer Kélemen* I
- 17 *Patrik* I
- 18 *Jer. Cirill* I (KE is)
- 19 *József* (KE kar. u. vas.)
- 21 *Nursiai Benedek* I (rendjében)
Flüei Miklós I
- 23 *Mongrovejói Turibius*

Április

- 2 *Paolai Ferenc*
- 4 *Sevillai Izidor* (KE febr. 4)
- 5 *Ferreri Vince*
- 7 *De la Salle János* I
- 11 *Szaniszló*
- 13 *I. Márton* (KE is)
- 14 *Lidvina* I
- 16 *Labre J. Benedek* I
- 18 *Megtést. nev. B. Mária* I
- 21 *Anzelm*
Parzhami Konrád I
- 23 *Adalbert (Béla)* I
György (KE is)
- 24 *Sigmaringeni Fidél*
- 25 *Márk* (Ke is)
- 28 *Chanel Péter* I
- 29 *Sienai Katalin* I
Cottolengo József I
- 30 *V. Pius*

Május

- 1 *Szt. József, a munkás*
- 2 *Atanáz* I (KE is)
- 3 *Fülöp és Jakab* (KE nov. 14; okt. 9 és 23)
Theodosius I (KE)
- 4 *Flórián (pécsi, feh. em.)*
- 6 *Marianus és Jacobus* I
- 7 *B. Gizella* I
- 11 *Láconi Ignác* I
- 12 *Nereus és Achilles*
Pongrác
- 13 *Hallgató János* I (KE márc. 30)
- 14 *Mátyás* (KE aug. 9)
Pachomiosz I (KE máj. 15)

- 15 *Izidor földműves* I
- 16 *Nepomuki János*
- 18 *I. János*
- 20 *Sienai Bernardin* I
- 22 *Joachima de Vedruna* I
- 25 *Béda Venerabilis* I
VII. Gergely I
Pazzi M. Magdolna
- 26 *Néri Fülöp* I
- 27 *Canterbury Ágoston*
- 30 *Jeanne d'Arc* I
István kir. jobbjának átv.

Június

- 1 *Justinus* I (KE is)
- 2 *Marcellinus és Péter* (KE okt. 30)
- 3 *Lwanga K. és t. I*
- 4 *Quirinus* (szombathelyi em.)
- 5 *Bonifác* I
- 6 *Norbert*
- 7 *Bertalanról nev. B. Anna* I
- 8 *Csehországi Ágnes* I
- 9 *Efrém* I (KE jan. 28)
- 11 *Barnabás* (KE is)
- 13 *Padovai Antal* I
- 15 *B. Jolánta*
- 19 *Romuáld*
- 21 *Gonzaga Alajos* I
- 22 *Nolai Paulinus* I
Fisher János I
Morus Tamás I
- 23 *Cafasso József* I
- 24 *Ker. János szül.* (KE is)
- 27 *László* I
Alex. Cirill (KE jan. 18 és jún. 9)
- 28 *Iréneusz* I (KE aug. 23)
- 29 *Péter és Pál* (KE is)
- 30 *Római vértanúk*

Július

- 2/3 *Konon* I
- 3 *Tamás ap.* (KE okt. 6)
- 4 *Portugáliai Erzsébet*
- 5 *Zaccaria Antal*
Athoszi Atanáz I (KE)
- 6 *Goretti Mária* I
- 10 *Kievi Antal* (KE)
- 11 *Nursiai Benedek* I (KE márc. 14)

- 13 II. Henrik
- 14 Lellisi Kamill I
- 15 Bonaventura I
- 19 *Makrina* (KE)
- 21 Brindisi Lőrinc
Hermann I
- 22 Mária Magdolna (KE is)
- 23 Birgitta (Brigitta)
- 24 B. Kunigunda (Kinga)
Kristóf
- 25 Jakab ap. (KE ápr. 30)
- 26 Joachim és Anna (KE szept. 9; A. még júl. 25)
- 29 Márta (KE Virágvas. e. szomb.)
- 30 Aranyszavú Péter
- 31 Loyolai Ignác I.
Justinus de Jacobis I.
(Szentháromság vas. u. 4. csüt.: Mastoc I)

Augusztus

- 1 Liguori Alfonz I
- 2 Vercelli Özséb
- 4 Vianney János I
- 7 II. Sixtus (Xisztusz)
Kajetán
- 8 Domonkos I
- 10 Lőrinc (KE is)
- 11 Klára I
- 12 *Euplus I* (KE aug. 11)
- 13 B. XI. Ince
Hitvalló Maximosz I (KE jan. 21)
Radegunde I
Pontianus és Hippolytus
- 14 Kolbe Miksa
- 19 Eudes János
- 20 István király I
Clairvaux-i Bernát I
- 21 X. Pius I (m. gkat. egyház szept. 3)
- 23 Limai Róza I
- 24 Bertalan (KE jún. 11)
- 25 Kalazanci József I
IX. Lajos
- 27 Monika I
Poimen I (KE is)
- 28 Ágoston I
- 29 Ker. János fővétele (KE is)
- 31 *B. Ancina Juv. János I*

- Szeptember*
- 1 *B. Ghebre Mihály* I
 - 3 Nagy Gergely I
 - 7 Kassai vértanúk
 - 9 *Kláver Péter* I
 - 13 Aranyszájú János I
 - 16 Kornél (II) Ciprián I
Camporosso Ferenc I
 - 17 Bellarmino Róbert
Bingeni Hildegard I
 - 18 *Copertinói József* I
 - 19 Januarius (KE ápr. 21)
 - 21 Máté (KE nov. 16)
 - 24 Gellért
 - 26 Kozma és Damján (KE nov. 1)
 - 27 Páli Vince I
 - 28 *Lioba* I
 - 30 Jeromos I (KE jún. 15)
- Október*
- 1 Lisieux-i Teréz I
 - 4 Assisi Ferenc I
 - 6 Brúnó
 - 9 Dénes (KE okt. 3)
Leonardi János
 - 14 Calixtus (Callistus)
 - 15 Avilai Teréz I
 - 16 Sziléziai Hedvig I
Alacoque Margit I
Gallus I
 - 17 Antióchiai Ignác I
B. Contardo Ferrini I
 - 18 Lukács (KE is)
 - 19 Keresztes Pál
Brébeuf János
 - 23 Kapisztrán János I
 - 24 Claret Antal I
 - 25 B. Mór (pécsi em.)
 - 28 Simon és Júdás (KE máj. 10; jún. 19)
- November*
- 3 Porres Márton I
 - 4 Borromeo Károly I
 - 5 Imre I
 - 10 Nagy Leó I (KE febr. 18)
 - 11 Tours-i Márton I
 - 12 Jozafát I (egyesült KE is)
Homobonus I
 - 13 *Kosztka Szaniszló* I

- 15 Nagy Albert I
- 16 Skóciai Margit
Gertrúd
- 17 (19) Árp. Erzsébet I
- 22 Cecília (KE is)
- 23 I. Kelemen (KE nov. 24)
Kolumbán
- 26 *Portomauriziói Leonardo I*
- 30 András (KE is)
- 28 Márkai Jakab (csanádi, váradi em.)

December

- 1 *Campion Ödön I*
- 3 Xavéri Ferenc I
- 4 Damaszkuszi János I (KE is)
- 6 Miklós (KE is)
- 7 Ambrus I
- 11 Damazus
- 12 Chantal J. Franciska I
- 13 Lúcia (KE is)
- 14 Keresztes János I
- 21 Canisius Péter I
- 23 Kanty János
- 26 István vt. (KE dec. 27)
- 27 János ap. (KE szept. 26 és máj. 8)
- 28 Aprószentek (KE dec. 29)
- 29 Becket Tamás I
- 31 I. Szilveszter (KE jan. 2)

BETÜRENDES NÉVMUTATÓ
(A szenteket keresztnévükön keressük!)

Achilleus 78	Izidor, Sevillai 111	Márk, Kőrösi 230
Ágnes 77	Izsák, Jogues 233	Márta 24
Ágoston, Canterbury 115	Jakab ap., id. 32	Márton, I. 118
Ágota 82	Jakab ap., ifj. 33	Máté 41
Alfonz, Toribio 226	Jakab, Márkai 190	Mátyás 46
András 46	János ap. 37	Menyhért, Grodecz 230
Anna 20	János, Brébeuf 233	Miklós 92
Anszgár 123	János, I. 109	Miksa, Kolbe 245
Antal, Zaccaria 205	János, Eudes 236	Mór 144
Anzelm 151	János, Kanty 194	Nepomuki, I. János
Aprószentek 65	János, Keresztelő 5	Nereus 78
Balázs 89	János, Leonardi 218	Norbert 154
Barnabás 59	János, Nepomuki 180	Özséb, Vercelli 100
Bellarmino, I. Róbert	Januarius 87	Pál ap. 51
Bertalan 47	Jeromos, Emiliáni 208	Pál, Keresztes 241
Birgitta 173	Joachim 20	Péter ap. 26
Brébeuf, I. János	Jogues, I. Izsák	Péter vt. 78
Brúnó 146	Jolánta 157	Péter, Aranyzavú 107
Calixtus, I. 69	József 11	Péter, Damiáni 148
Cecília 96	Júdás Tádé 47	Pius, V. 197
Cirill, Alexandriai 104	Kajetán 201	Pongrác 79
Damazus, I. 101	Kázmér 187	Pontianus 70
Damján 80	Kelemen, I. 66	Quirinus 79
Dénes 68	Kinga 157	Rajmund, Pennaforti 163
Erzsébet, Portugáliai 169	Kolbe, I. Miksa	Róbert, Bellarmino 211
Eudes, I. János	Kolumbán 120	Római vértanúk 58
Fábián 71	Kornél 72	Romuárd 129
Ferenc, Paolai 191	Kozma 80	Sebestyén 75
Fidél 223	Kőrösi, I. Márk	Simon 47
Flórián 79	Kristóf 94	Sixtus, II. 72
Franciska, Római 183	Lajos, IX. 171	Skolasztika 114
Fülöp 37	Leonardi, I. János	Szaniszló, Krakkói 137
Gellért 140	Lőrinc vt. 73	Szerviták 7 alapítója 166
Gertrúd 159	Lőrinc, Brindisi 215	Szilveszter, I. 98
György 85	Lúcia 84	Tamás 43
Grodecz, I. Menyhért	Lukács 48	Timóteus 62
Hedvig 185	Mária 14	Titusz 63
Henrik, II. 126	Mária, Betániai 24	Toribio, I. Alfonz
Hippolytus 71	Mária Magdolna 21	Vencel 135
Ince, XI. 239	M. Magdolna, Pazzi 220	Vince vt. 88
István vt. 63	Marcellinus 78	Vince, Ferreri 177
István, Pongrác 230	Margit, Skóciai 131	Zaccaria, I. Antal
	Márk 50	

